

Rick Johnson, *Edifiquemos Sobre Cimientos Firmes*
Redactado y traducido por Filomena Ruiz Ruiz y Daniel Case.

© 2013 Daniel Case

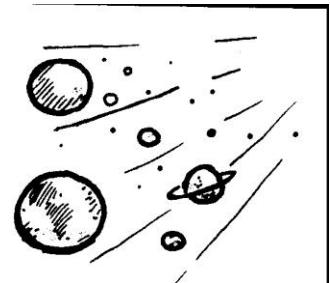
La traducción Chatino de Edifiquemos Sobre Cimientos Firmes, por Rick Johnson – usado con permiso de International Action Ministries (Ministerios de Acción Internacional).

Lección 1

Xi' Ndyejnä. Tya' Nö Kulo

Kujnyä tya'la kiya' lo'o kiee tyikiela nö na ndyilya'a Kasé 1A

Lee kienaa xi' ndarikie ti nyatë itsö' itsa' ji'i Ndyiose tsala tsälüyü

Maxi kitsë tuno tyatyia xi' taka nyatë, talaa taka itsa' laa ndarikieü' loo ndyikui'ü', xitsa' itsa' lu'u lo'o itsa' ndiji. Vi taka itsa' ndeyarikieü' ndyikui' taka tsakari Ndyiose, vi taka ka'a tsala xu'u nyatë ndyikui'ü' lo'o ndeyarikieü' taka lee kienaa ndyiose. Vi taka tsala xu'u nyatë ndyikui'ü' lo'o na ndeyarikieü' le' tsajnya'ä taka ti Ndyiose.

¿Vi tukui tyaa laa itsa' ndarikië waa?

Le' tsajnya'ä nö minyi, nö itsa' laa ntsu'u ndeyarikië laa nö 'në ji'iä te'yaas xi' ndarikië ji'i tsälüyü nde, lo'o kuä xii, itsa' ji'i itsa' lu'u, itsa' ji'i itsa' ndiji, lola 'në ndyejë ndiji tsaka nyatë. Nö ja na tyatyia ti nö itsa' ndeyarikieü' nde, ndyikui' itsa' minyi ja na tsatu'wa ndyikui' tsaka, ja xaa' ndyikui' tsaká. Vi tsa' yakua laa ndi tsi'ya kusa'ä yakä tso'o tsa'minyi ji'i tyatyia nö itsa' nde, ndi 'në tsa'ä ji'i tso'o tsa'minyi, le' kaka kuati'i tukui tinö nchakui' itsa' minyi.

Vi itsa' yakuala nchati' tsajnya'ä kutotsä itsa' minyi, le' kaka chaa' tu'wä kiku'i'i itsa' lola ntsu'u ndo Bíblia xi' nyijiä itsa' ji'i Ndyiose.
Vi nyi tyejnä nya'ä xitsa' Ndyiose, vi kukuä ji'i Bíblia laa nö taa leta ji'iä nö kikui' jnyä ji'iä. Vi nö Bíblia nde kaka nya'ä kueyä' ji'i ti le' tsajnya'ä itsa' minyi nchakui.

¿Lyakua na ndye'ë kuëü' itsa' ndesu'u ndo Bíblia, vi yakua tinö nchakui' itsa' minyi itsa' ji'i Ndyiose?

Tyatya nö itsa' na ndye'e kuëü' itsa' nchakui' ndo Bíblia, ndyejnä tya' laa kuenda ja na ndye'e kuëü' minyiri lola ntsi'ya nyikuë nchati'. Ja nö laa 'nëü' tsi'ya ndyejnyäü' ndyikui'ü' ndo Bíblia, nö ja tsaxiri ndya'ä teeü', na ndyiyaü' laa xi' nchakui' itsa' tsanguitya tuno nga'në sa'në, vi loo na nga'në tsa'äü'

ji'í tyatyia nya'ä vi itsa' yakua laa na ndyika kie'e kuëü' ji'í tíri laa nyikuë nchati'. Nya'ja ti xi'ndujnyäü' maxi tukui nyi'i, ja xi' ndetö ki'ya ndyejnäü' kulo. Vi le' yakua ndi tyejnyä ka'a nä kujnyä tya' laa kiya' loo kiee tyikiela nø na ndyilya'a. Lo'o nowä kaka nya'ä itsa' ji'í Ndyiose tii tsa'minyi, lo'o xilee taka ji'í itsa' ji'í Ndyiose.

Bíblia na tsa tu'wa laa lo'o xaa' ka'a kityi.

Taka ti nyatë taka Bíblia ji'ü' tone'ë nø ja na tyatyiaü' ndye'e kuëü' itsa' nchakui'. Ja Bíblia laa tsaka lyiuru tsa nguitya ndu'u kulo. Vi minyiri nchakui' ji'í itsa' ji'í nyatë tsëlayuu, lo'o nchakui' itsa' ji'í kuä xii, itsa' ndiji tula 'në lonö ndyejë ndiji tsaka nyatë. Vi nø lyiuru nde laa nø tsakari lyiuru taka tsëlayuu, nø lakui' Ndyiose ngasa'ä Nyi' ji'í. Ndyiose nguitya ngasa'ä Nyi' ji'í nø itsa' ji'í Nyi' nyajä tsa miliy ndukua sukua siendu vi ngunyijnyä Nyi' ti tu'wari nyatë nø nga tu'wa Nyi' nø ngasa'ä ji'í ji'í nø itsa' ji'í Nyi'.

1. Ngutsa'ä itsa' ji'í Ndyiose

Vi lakui' Ndyiose nguixikä Nyi' ji'í nyatë ki'yu nø ngasa'ä ji'í itsa'ji'í lakui' Nyi' chukui lola nakuërikie Lakui' Nyi' laa nakuë ngasa'ä nø nyatë nde ji'í. Vi nø nyatë ki'yu nguixikä Nyi' nde nganaü' profeta nø nyikuë ndi Chu laa tu'wa Ndyiose o nø ndyikui' sandoo Ndyiose.

Tyatyiä ndi tukuä kuenda laa itsa' ndesu'u ti ndo Bíblia laa itsa' ndesa'ä jnyä ndi Ndyiose 'në na kuenda tsaka nyatë, ja Bíblia laa itsa' ji'í lakui' nø nchakui' ji'í kuenda tsaka nyatë tsëlayuu. Tsakati Ndyiose kaka Nyi' kietsa' Nyi' ji'ää tyatyia kosa nø ngajnyä Nyi' tya' nga kulo lyaka nya'ä ja lakui' Nyi' tataka Nyi' tya' nga kulo, tsu' nane' vilya kujnyä Nyi' ji'í tsëlayuu.

Kikui' 2 Timoteo 3:16 nakuë – "Tyatyia itsa' nyijiä ndo Bíblia, ji'í Ndyiose ngutu'u."

Kia'awä tyejnana tya' la xi' ndyejnä kulo itsa' nde.

Lonö ndu'yä tsaka lyiuru o lonö nyäärü' tsaka pelikula ɿwala tya ndyejnä nya'ä, la tsandyara, o la jlyawe' o le' la xi' ndyejna ɿNaxi'i laa xi' ndyejnä ndi tyejnä nya'ä? Ja ti naxi'i loo ja nyitsa' na kuati'i, ɿtulaa 'në le' kuati' itsa'

ndyikui' la'a? Vi le' loo ntsi'ya ka'a ndi tyejnä laa xi' ndyejnä ti itsa' ji'i Ndyiose.

Génesis 1:1. "Nde ngutyejna Ndyiose tyatyia..."

Taka kua'ä taka lyia ndyisa'äwä ndunyitsa'awä ndyikui'wä, ¿Vi wala tya ngutu'u ti nyatë? Maxi taka ka'a nyatë ndyikui'ü' tyatyia ngutu'uö xi' ngutsuri, nö ja yakua nyi na'ä ndyoti' ka'aü' tula nyikuëü'. ¿Vi wala ngutu'u nö ngutsu nyi'i vi'i', vi yuu wala tya ngutu'u, tsëlayuu nö wala tya ngutu'u, kuela nö ndu'u kuä nö, kue'ë nö, xii nö nda xii ji'i na tyitsä nö? ¿Xi' ngutsuri ngutu'u? ¿Wala ngutu'u nö ngutsu nyi'i vi'i?

Taka tukua nö nda kueya' itsa' laa nga taka ti tsëlayuu

Taka tukua itsa' kaka nyikuë: Tyatyia na wala ngutu'u, o taka Nyi' Ngajnyä ji'i. Ndo Bíblia ndesu'u ji'ää tya' xi' ngutyejna tyatyia itsa' nde: Vi Lakui' Ndyiose ngiu'u Nyi' yakua tsu' nane' vilya chaa' tyatyia kosa. Vi nyi ndi Kie'e kuë Ndyiose ngajnyä Nyi' tyatyia, Lakui' Nyi' ndyika Nyi' tyatyia na tukui' ji'i ndi Nyi' tyotyukua ji'i Nyi'. Na ndi Nyi' ti kue'ë, itya, nyitsa' itsa' ndaku, nyitsa' kajue le' kaka lu'u Nyi'. Ndyiose laa Nyi' Espíritu nö nyikuë ndi nö lu'u lakati, na laa nö ti'i ji'i Nyi' laa taka ti ji'i nyatë tsëlayuu le' ndyika ndyika lu'uü'. Ndyiose laa Nyi' Nyi' taka tyatyia xilee ji'i, nala ti yunguti ji'i Nyi' laa taka ji'i nä, ja nö Lu'u laka Nyi' "omnipresente" nyikuë ndi kaka kataka tyatyia se'ë tsa tyempuri. Nya'ä lola nga'në Ndyiose nga'jnyä Nyi' tyatyia kosa vi lo'o nya'ä ka'ä xaa' ka'a itsa' nö lee ndu'u kulo 'në Ndyiose.

Kukü na ndo Bíblia.

Tukua laxi'u laa ti Bíblia: Antiguo Testamento lo'o Nuevo Testamento kityi kusu' laa nö Antiguo Testamento kityi kukui laa nö Nuevo Testamento. Kuinya'äwä tya' la xi' ndyejnyä itsa' nde. Vi xi' ndyejnyä nchakui' ji'i lyiuru Antiguo Testamento, lo'o xi' ndyejnä nö Nuevo Testamento. Vi tiü' kusu'u nyi tyinyäü' vi tsakaü' lo'o xaa' versión ji'iü' tsakaü' maxi tsaka ndyikui'ri tuno, laa' tsaka itsa' ti nchakui'. Tsaká nö lyiuru, nö ndulo jlya'we ji'i nä kapitulo lo'o versiculo ja la loo le' na kutsa chaja wala nchati kikui'i. Nö numero nö tuno ndu'u ji'i nä kapitulo vi nö luweri nä versiculo.

Tsa'ä nö 'në tsa'ä na nyii: xi' kaka nya'ä tyatyia nö itsa' nde leeri.

Tsa'ä nö 'në tsa'ä tsa tukua itsa' laa nga'në sa'në xi' nguesa'ä sö itsa' tsanguitya tuno nga'në. Bíblia luwera ndeletsa' kienaa'ä nchakui' lola itsa' tsanguityaa tuno nga'në sa'në ndeletsa' laa nga nyatë, ndeletsa' luwera leta ty'a nyatë, jlyanyin, fecha, xi' nga'në loo.

Nö ja ti nalaa kienaa'ä tyempsu itsa' ndusu'u ji'i tyatyia nö itsa' nchakui' luwera nde, vi laa kaka 'nëna la'a nä Chu kusu'u, nya'ä xi' ndu'u kulori nchakui' tsakua' xi' nga'në itsa' tsanguitya tunori 'në tsa'ä na lo'oü'. Vi loo kataka itsa' ndye'e kuë ji'iä tyatyia lola nakuë itsa' ji'i Ndyiose nchati'.

Itsa' ndunyitsa':

- 1.** Vi lonö Ndyiose ngui Nyi' sa'ä Itsa' ji'i Nyi', ¿A nguityana Nyi' kuanya'ä nyatëri kusa'ä ji'i itsa' ji'i Nyi'? *Naxi'i. Nga kueya' ri ji'i ki'yu ngasa'ä ndoo Nyi' nö ngasa'ä ji'i itsa' ji'i Nyi'.*
- 2.** ¿Vi tula nganä nö nyatë ndee? *Profeta, nö nyikuë ndi tu'wa Ndyiose.*
- 3.** ¿A tsaa tyempuri ngataka nö nyatë nde tyempsu nga'në itsa' tsanguitya tuno nga'në sa'në nde? *Ja naxi'i tsi'ya, ja xaa' tyempsu ngatakaü' tsakaü'. Ja asta laa tsa milyi ndukua sukua sienduri nguitya sa'ä itsa' ji'i Nyi'.*
- 4.** ¿Lakua tsi'ya tsi'ya nyatë ki'yu ngasa'ä ji'i itsa' nde ji'i Ndyiose? *Tyiya ti tu'wariü'.*
- 5.** ¿Vi tukui tino chu ngatarikie sa'ä itsa' nde? *Le' Lakui' Ndyiose.*
- 6.** ¿Lyakua ndi 'në sa'ä nyatë lola ntsu'u ndo Bíblia? *Lyakua ja ndo Bíblia ndesa'ä jnyä Ndyiose ji'i kuenda tsaka nyatë laa 'nëü' katakaü' sandoo lakui' Nyi'*
- 7.** ¿Vi tukui nö tataka tsu'nane' vilya chaa' tsëlayuu? *Ndyiose tsaka ti Ndyiose*
- 8.** ¿Lakua Ndyiose Taka? *Tsakati.*
- 9.** ¿A ngataka tyempsu na nga taka Ndyiose? *Na nga taka tyempsu tyatyia tyempsu talaa tataka ti Ndyiose.*
- 10.** ¿Vi tukui' nde'në ji'i Ndyiose le' kaka kaka lu'u Nyi? *Na tukui lakui' ti Ndyiose laka Nyi' nö lu'u.*
- 11.** ¿A taka yunguti ji'i Ndyiose? *Nala. Lakui' Nyi' laka Nyi' nö lu'u.*

Lección 2

Xi' Ndyejnä

**Kujnyä tyä' la ki'ya lo'o kiee Tyikiela nö na
ndyila'a Kase 1B**

Laa tsa nchatu'u yaara nö tsa'ä ngana'ä na nde, vi ngana'ä te'ya laa xii ndoo Ndyiose laa 'në Nyi'. Vi kia'awä chatu'ö nya'ä ji'i nö xii ndoo Ndyiose yakua, lo'o nya'ä ka'ä lola 'në na Kuinyi'laja.

Ndyiose ntsu'u Nyi' tyatyia së'ë.

Le' tsajnya'ä minyi, Ndyiose ntsu'u Nyi' lakuä, vi ntsu'u ka'a Nyi' tyatyia se'ë, vi itsa' yakua laa na ndyika kutochi' ndö na ji'i Lakui' Nyi'.

Ndyiose na akua' tyaa itsa' ji'i Nyi'.

tyatyia kueya' talaa taka ti Ndyiose na akua' ngataka tyempu na ngataka Nyi' vi lo'o xilee ji'i Lakui' Nyi' tino taka Nyi'. Lakui' Nyi' laka Nyi' tsakati Nyi' laka Nyi' Ndyiose. Na akua' ngataka xaa' ka'a laa laa ti Ndyiose. Tyatyia nö ntsu'u nö lu'u ji'i nö taka ndoyuu tsëlayuu nö ndyila, tala ndyisu'i' laa ndyejë le' ndiji, Nö ja ti Ndyiose na akua' kaja Nyi' ja ti ji'i Lakui' Nyi' nala ti itsa' ndiji. Nala ti juti Nyi', nyitsa' nya'ä Nyi'. Lakui' Nyi' naxi'i ti ngulari Nyi'.

Ndyiose laka Nyi' nö lu'u.

Ja ti Lakui' Nyi' nala ti yunguti ji'i Nyi' laa taka ti ji'i nä nyatë tsëlayuu nö ndyika nchaja ndö. Na ndyika nya'ä ti ji'i kue'ë, tsandaja' nchaja ndoö laa 'në ri nö ja na ndyika nya'ä ji'i. Lee' loo ka'a 'në ti Ndyiose . Ti nä nyatë tsëlayuu kienä'ä nö ndiyä lee' le' nchaa tsä ji'iä tsa tsä, tsa tsä: Ndyinyä ji'i xikuä, kue'ë, itya, itsa' ndaku tyatyia nowä nchati' ji'iä le' kaka lu'urina, nö ja Ndyiose nö lu'u laka Nyi' na nde'në tinö nde ji'i Nyi' le' kaka lu'u Nyi' ja lakui' Nyi' laka Nyi' nö lu'u.

Tyatya lola 'në Ndyiose tso'o tsa'minyi.

Ndyiose kaka 'në Nyi' tyatya kosa ti nchati' Nyi'. Vi nala xaa' ka'a nö tsa nguitya tyikiela lati Ndyiose tsakari Nyi' taka xilee ji'i Nyi'. Vi Lakui' Nyi' 'në Nyi' lola 'në Nyi' ndi Nyi'. Vi tyatya itsa' 'në Nyi' 'në Nyi' ji'i tso'o tsa' minyi lyakua nya'ä ja lakui' Nyi' laka Nyi' Nyi' tso'o tsa' minyi. Vi na akua ndyika xia'ti Nyi' na akua' ndyika taja Nyi' na akua' ndyatë Nyi'. Ndyiose na akua' ndyikui' Nyi' tsa' le'e na tukui ji'i ndyixee lo'o Nyi'. Vi 'në Nyi' chukui lola nakuë Itsa' ji'i Nyi'. Vi na akua' 'në Nyi' nyitsa' tsaka kosa na tso'o vi na 'në Nyi' ji'i tsaka ka'ayu 'në yu itsa' na tso'o.

Ndyiose laka Nyi' Nyi' lakati, Nyi' tso'o tsa'minyi lo'o Nyi' ndyikui' jnyä ji'i tyatya kosa.

Sando Ndyiose na ndyika chu'u itsa' na tso'o ja Lakui' Nyi' laka Nyi' Nyi' lakati, Nyi' tso'o tsa'minyi Nyi' tso'orikie. Ndyiose lee nyaxe'ë Nyi' ti ji'i tyatya itsa' na tso'o. Ndyiose na tukui ji'i ndi Nyi' nya'ä ti'i Nyi'. Nö ja, kuenda laka Nyi' Nyi' lakati Nyi' tso'o, na ndyika taa Nyi' nyitsa' tsakaü' 'nëü' na tso'o tala chukuäü' nö ti'i xi' na tso'o nga'neü' na tukui chu kaka kilyia loori. Vi tsakari Ndyiose Laka Nyi' Nyi' ndu'u kulo Nyi' ndyikui' jnyä. Vi lakui' ji'i Nyi' ji'i tyatya itsa', Lakui' Nyi' Laka Nyi', Nyi' tsanguityaa ndu'u kulo ji'i itsa' ndyikui' jnyä lo'o xilee lo'o itsa' tyatya itsa' kueya'. Vi lonö nyatë ndukuäü' ji'i tyakuë ji'i lakui'ri ja ndulo tsö' ji'i Ndyiose, ja tala tyakä' ti'iü'. Talaa chä nö ti'i ji'i ki'ya ji'i.

Nala xaa' ka'a nö laa laa ti Ndyiose

Ja ti Ndyiose nala Nyi' laa ti tsaka tukuiru' nö kaka nya'ä lo'o ndoö. Taka nyatë ndujnyärikieü' ndyikui'ü' laa' jo'o nö nda xii ji'ia tyitsä, koo' nö, nö kuela ndu'u kuä nö nowä laka Ndyiose ndyikui'ü'. Vi taka ka'a nyatë ndiü la'a Ndyiose, laa Nyi' laa ti nyatë tselayu, taka nyi'i ji'i Nyi' ndaku Nyi', ndyatë Nyi' te'yaru' xi' ndarikiëü' itsö' Ndyiose.

Ndyiose, "tsuna-Nö tsakari".

Maxi tsakati ti Ndyiose taka, Lakui' Nyi' laka Nyi' nö tsuna nyatë: Juti, Jnyi' Nö lu'u lakati. Nö tsuna nde laa tsakati ti Ndyiose. Kaka kie'e kuë ji'i, lo'o kieyarikië ji'i Ndyiose naxi'i ti tsuna Nyi' tsakari Nyi' "Nö tsunä".

Ndyiose ndyoti' Nyi' tyatya itsa'.

Ndyiose ndyoti' Nyi' tyatya itsa' laa ndarikië, lola ndetarikie tyatya nyatë. Lakui' Nyi' ndyoti' Nyi' tyatya lola nde'në vi Lakui' Nyi' 'në Nyi' tyatya lola

'në Nyi' ndi Nyi'. Na tukui itsa' na ndyoti' ti Ndyiose ja tyatyia itsa' ndyoti' Nyi'.

Ndyiose lee ndi Nyi' ji'iä.

Ndyiose lee ndi Nyi' ji'i na tsa'wala ngajnyä Nyi' tsaka itsa' ja le' kaka kataka nö lu'u na ndya ji'iä.

Tsu' nane' ti tyejnyä 'në tsa'ä lola nga'në lonö ngia' tsëlayuu, tsaka itsa' kietsa'ä ji'iä lola nga'në itsa' ji'i Kuinyi'laja lo'o xaa' ka'a nö lu'u nö ngajnyä Ndyiose.

Xikä ji'i Ndyiose.

Tsu' nane' vilya kujnyä ti Ndyiose ji'i tsëlayuu, ngajnyä ka'a Nyi' kienää xikä taka lakuä nö ndyinyijnyä Nyi'. Vi Ndyiose talee ngui Nyi' ji'i tyatyia nö Xikä nde vi tyatyiaü' ngiu'uü' lakuä Sando Ndyiose. Vi Lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i ja lyaka kinyijnyä Nyi' ji'i, Vi tyatyiaü' 'ne jlyuü' ji'i Ndyiose. Vi tyatyiaü' laaü' musu ji'i Nyi', Vi tyatyia nö "xikä nde" ngana "ángeles" Vi nö jlyanyi nde nyikuë ndi "Xikä".

Kikui' Iyiuru Salmo 103: 19-22

19. Nyi' Chii ngatotsaa Nyi' xi' ndyikui' Nyi' jnyä lakuä, vi xi' ndyikui' Nyi' jnyä ndyikui' jnyä itsö' tyatyia se'ë. **20.** iKua'ä Xikä tyikiela ngalo kuinyi'wä ji'i Nyi' Chii Ndyiose! Kua'ä ka 'në tya sukuawä itsa' ndusa'ä jnyä Nyi' ji'iä, talari ji'iä ndusa'ä yakawä ji'i Nyi'. **21.** iNgalo kuinyi'wä ji'i Nyi' Chii tyatyia kua'ä sandaru xikä ndyinyijnyä Nyi' kua'ä Chu 'në kaka laa nakuërikie Nyi'! **22.** iNgalo kuinyi'wä ji'i Nyi' Chii Ndyiose tyatyia kua'ä nö ngajnyä lakui' Nyi' tyatyia se'ë xi' ndyikui' Nyi' jnyä!

iKulo kuinyi' ji'i Nyi' Chii lo'o tyatyia lo'o nö lu'u ji'iä'!

Ja jnyi kui'a kienää Xikä taka ti kiyä tyejnä kulakuä ji'i tala na kië kulakuä ji'i. Tya' nö kulo, lonö ti' ngajnyä Ndyiose ji'iü' tyatyiaü' ngasa'ä yakäü' ji'i Nyi'. Tyatyiaü' lee tso'o laaü' tya' nga kulo. Nö Xikä nö ngajnyä Ndyiose nde na chaja ndoö nde, ja nö xikä nalaa yunguti ji'i laa taka ti ji'i nä nyatë tsëlayuu, ja yunguti ji'i laa laa itsa' na nchaja ndö tsa'wala nä ndyika nya'ä ji'i. Maxi na tukui nya'ä ji'i, nö ja kaka kusu'u ndoo ji'iä chaka laa ti nyatë laa ka'a.

Lucifer -laa tsakari nö xikä, nö tsaxiru' tso'o tsaminyi laa nö ngajnyä Ndyiose. Vi ngutä'ä sandoo Ndyiose vi tso'o tsa'minyi ngui lo'o itsa' ji'i Nyi'

vi Ndyiose lee ngui Nyi' ji'i. Vi tyempu ngiu'u Sando Ndyiose tso'ori nga'në. Nö ja laa ngutëjë' ngutyejnä ndeyarikie ji'i lakui'ri ji'i xilee ji'i, kuenda tso'o laa lo'o kuenda kienaa itsa' ndyoti' taka ji'i. Ngutyejnä ndyikui lo'o xilee ji'i lakui'ri taka vi leru' tso'o loo nakuë. Le' laa ngutëjë' ngui kula xi' ndyikui' Ndyiose jnyä le' lakui' chaka Nyi' ndu'u kulo. Nguitsati' ti Lakui' Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i.

Kikui' Iyiuru nä Ezequiel 28:15

Vi tyatyia lola 'në tso'o tsa' minyi ti tsä loo ti' ngajnyä Ndyiose ji'i, nö ja ngiatë itsa' na tso'o ji'i.

Kikui' Iyiuru nä Isaías 14:12-14

12. iVilya nga'nëra loo ngutatëjë tya' lakuä, lo'në ti kuela tuno nchuvi tsu' laa latsaa! Nö'ö ka nö Chu 'në ji'i ji'i kitsë tuno. iVi lya nga'nëra loo nguisesu nguetë'ë laa ndoyuu. **13.** Nö'ö ka nakuë ji'i tyikie: Chosa'ä astala kuä; kutotsä' xi' kikui' jnyä laa itsö' nö kuela ji'i Ndyiose; vi tsatyikuä' tya chaa' tyijiu' laví', kiya' jo'o xi' nchote'ë Xikä ji'i Ndyiose laa xi' tsaxiru' kuä kiya' jo'o lakati ji'i Ndyiose. **14.** Chosa'ä tsaxiru' kuä lavi' ji'i nö koo; le' kaka laa Nyi' ndu'u kulo.

Lucifer ngiaka nö ndyikui' jnyä ji'i tyatyia Kuinyi'laja luweri.

Lyakua nya'ä ja Ndyiose laka Nyi', Nyi' "Lakati" vi na nda Nyi' chu'u nyi tsaka kosa na tso'o Sando Nyi'. "Lakati" nyikuë ndi "lyukui'ri" nä ntsu'u tya'a lo'o lo'o itsa' na tso'o. Tsa'wa laa lonö Lucifer ngueyu'u ndo ki'ya, Ndyiose ngalo Nyi' ji'i Sando Nyi' xi' ndyikui' Nyi' jnyä. Ja ti Ndyiose na 'në Nyi' nyitsa' tsaka itsa' na tso'o, Lakui' Nyi' na ndyika taa Nyi' nyitsaka ki'ya chu'u Sando Nyi'. Vi loo lonö Lucifer ngueyu'u ndo ki'ya, Ndyiose ngalo nä Nyi' ji'i "Satanás". no está Vi nö ndyikui' jnyä ji'i nö Kuinyi'laja nde, ngaxelo'o ji'i lakuiri, vi la ngutëjë ngutyenä ndyixelo'o ji'i xaa' ka'a xikä nö ngiu' Sando Ndyiose. Vi tya' vi' na Kuinyi'laja laa tya'a kusü na, laka nö ndutukua ti'i ji'iä, nö ndyi xelo'o ji'iä, laka tsaka nö le' tsa' minyi.

Kuinyi'laja ngaxee lo'o ji'i kienaa'ä ka'a Xikä nö ntsu'u Sando Ndyiose.

Vi tsalaja tya' ngiu'u na Kuinyi'laja' lakuä, ngutyejnä ndyixe lo'o ji'i xaa' ka'a Xikä nö ntsu'u Sando Ndyiose. Tsalo nga'në ji'iü' ngueyarikieü' ji'i le' ngatanoü' ji'i Ndyiose le' nchalasa'äü' ji'i. Vi Ndyiose ngalo ka'a Nyi' ji'i nö

Xikä nde xi' ndyikui' Nyi' jnyä. Vi tyatyia nö Xikä nö yalasa'ä ji'i nö Kuinyi'laja nde ngalo nä Nyi' ji'i demonio ó nö lu'u na tso'o.

Vi nde ndena'ä tsaka itsa' ndu'u kulo xi' nchakui' xitsa' Xikä ngajnyä Ndyiose. Le' loo tsatu'wala ka'a kuenda ji'i nyatë tsälüyü, Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'ia lo'o itsa' nakuërikie ngataa Nyi' ji'ää tsakä lo'o nö tií lo'o itsa' kueya' le' kaka kukuä itsa' nö nyijiärikië ó laa nya'ä ndiyä tsakä.

Na lyala tsaká nyatë kaka Kunyitsa', ti Ndyiose ngajnyä Nyi' tyatyia tso'o tsa' minyi, čvilyä nga ngutu'u itsa' na tso'o ji'i itsa' tso'o? Nde ndeletsa' ji'ää Ndyiose talee ndi Nyi' ji'ia vi itsa' yakua laa nda Nyi' itsa' kueya' kukuä itsa' laa nakuërikië. Itsa' tso'o ji'i Ndyiose nö ndyisete'ë ji'i itsa' nde, nö nde nö tsaxiri xi' ndeletsa' ji'ää lola 'në ti Ndyiose. Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'ia lo'o itsa nakuërikie ngataa Nyi' ji'ää tsakä lo'o nö tií ngajnyä Nyi' ji'ää lola ngajnyä Nyi' ji'i Xikä ji'i Nyi' nö nde laa nö tsaxiri ndeletsa' laa nga'në Nyi' tso'o tsajnya'ä laa ngajnyä Nyi' ji'ia.

Nö ti'i chukuäü' ndoki'.

Ncha tyatsu' ndoo, Ndyiose kutëjë Nyi' ji'i Kui'nyi'laja tyijiu' tsa'minyi xi' chanö tyatyia kueya'. Vi xi' chu'uü' yakua nä "ndokí""." "Ndokí" tyatyia kueya"" "Xi' ntsu'u lyukui'ri kuinya' lyukui'riki""." Vi nde chu'uü' chukuä nö ti'i tyatyia kueya'. Vi Kuinyi'laja kii tyu'u nö ja na akua' kaka tyu'u. Ndyiose kutëjë Nyi' ji'i yakua lo'o itsa' na tso'o nga'në ji'i Nyi'. Vi tyatyia chu kii kulotsö' itsa' ji'i Nyi', tala lonö kajaü', le' yakua chaü' xi' ngia' xi' chaa Kuinyi'laja lo'o tya'a jnya'ä Xikä na tso'o.

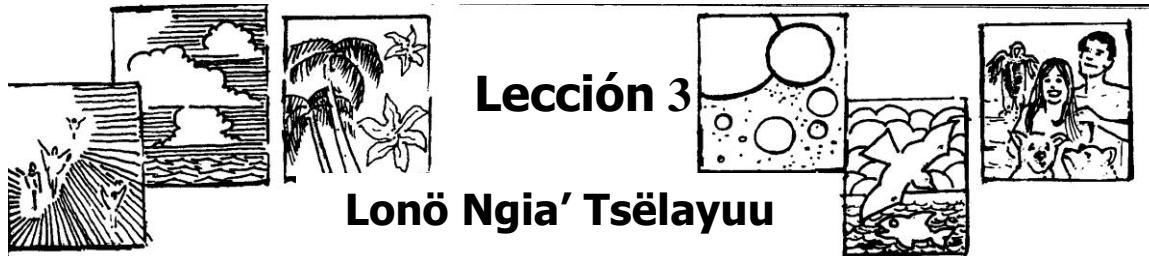
Laa tsaka ka'alyia taa na ji'i nö itsa'a, nya'ä loo ngajnyä Ndyiose tyatyia kosa, itsaka itsa' tsanguityaa jlyu nga'në sa'në! Nga'në wä tsi'ya tsawä tya tsu' ndo lo'o nö tsa'ä nde.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Tukui laa nö tsuna nyatë nö tsakati Ndyiosee'? *Ndyiose Juti, Ndyiose jnyi' Ndyiose nö Lu'u Lakati.*
2. ¿Vi tula nyikuë ndi lonö ndeletsa'ä nakuë Ndyiose ndyikui' Nyi' jnyä ji'i tyatyia kosa'? *Nö nyikuë ndi tsakati Lakui' Nyi' laka Nyi' Nyi' ndyikui' jnyä, Nyi' ji'i tyatyia kosa, Nyi' tsanguitya ndu'u kulo lo'o xilee, Nyi' ntsu'u yaa'*

tyatyia kosa lo'o itsa' kueya' Nyi' tyatyia ndyika na tukui itsa' kutsaa ji'i Nyi'; Nyi' tsanguityaa jlyu.

- 3.** ¿Vi wala ngutu'u tyatyia itsa' lu'uu? *Tyatya nö lu'u, Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i.*
- 4.** ¿Vi lyakua nga jnyä Ndyiose ji'i itsa' lu'uu? *Lyaka ja kinyijnyä Nyi' ji'i.*
- 5.** ¿Ndyiose ngajnyä Nyi' tyatyia nö lu'u tso'o, a ngajnyä Nyi' ji'i nö lu'u lo'o itsa' nakuërikie lo'o itsa' jnyää lo'o itsa' na tso'o? *Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'iü' tyatyia tso'o tsa'minyi loo nga kulo.*
- 6.** ¿Vi tukui laa nö Xikä nö tsaxiru' tso'o laa nö ngajnyä Ndyiose vi ngataa Nyi' itsa' ndye'e kuë ji'i? *Nö Xikä nganä Lucifer.*
- 7.** ¿Vi tula nga'në nö Xikä nganä Lucifer nde? *Ngajnyä itsa' lakui'ri chaka lola Ndyiose le' chatukua xi' ndyikui' Nyi' jnyä.*
- 8.** ¿Vi tukui tya chu yalasa'ä ji'i Lucifer lonö na ngasa'ä yakä ji'i Ndyiose? *Tsala xi'uri nö xikä ji'i Ndyiose yalasa'äü' ji'i. Nö ja nö tya' ngiano lo'o Ndyiose tya' tyiya titukua tsalo nö nchalasa'ä ji'i nö Kuinyi'lajaa'.*
- 9.** ¿A nguati' Ndyiose lola ngialarikie lucifer 'në lo'o tyatyia nö xikä yalasa'ä ji'i lonö ngajnyä itsa' kulots'uü' ji'i Ndyiose? *Talaa nguati' Nyi'.*
- 10.** ¿Vi tula nga'në Ndyiose? *Ndyiose ngalo Nyi' ji'i Lucifer lo'o nö Xikä nö ngatsa tu'walaa lo'o vi' nö nä ngaja'ä kusa'ä yakä ji'i Nyi'.*
- 11.** ¿A taka itsa' na nchaja ndoo Ndyiose, itsa' na nduna Nyi' taka itsa' na ndyotyi' Nyi'? *iNala! Ndyiose nchaja ndoo Nyi', nduna lo'o ndyotyi' Nyi' tyatyia itsa'.*
- 12.** ¿Wala ngajnyä Nyi' xi' chaa Kuinyi'laja xi' tyakä' ti'i lo'o tyatyia nö Xikä yalasa'ä ji'i vi'i? *Xi' ntsu'u lyukuiri kuinya' kii' lyukui'riKii', "ndokii'."*
- 13.** ¿Vi tula nä lucifer asta nyi vi tula nyikuë ndi jlyanyi'? *Kuinyi'laja, nö nyikuë ndi "tya'a kusuü", nö ndukua ti'i ji'ia, nö ndyi xelo'o ji'ia, nö le'e tsa'minyi.*

Lección 3

Lonö Ngia' Tsëlayuu

Tya'la kiya' chaa' lo'o kiee tyikiela nö nä ndyily'a a kase 2A

Laa tsaa ndyara nö itsa' ngataa na wa xi' ndechatyura nchakui' kienää xii ndoo Ndyiose. Vi nganaä nö ngajnyä Ndyiose kulo, tsu' nanë vilya kujnyä Ndyiose ndoyuu tselayuu: Ngajnyä Nyi' xikä ji'i Nyi'.

Vi nyi tsä tya tsu' ndoo lo'o xi' nde'në tsa'ä nde tya'la xi' ngutyejnä tyempu. Nyi' ngajnyä tyatyia nö itsa' nde laa Nyi' Ndyiose, Nyi' tyatyia ndyika.

Vi nyi tya'a ti ntsu'u nane'ë xi' ngavi' tsa'minyi vi ti tyu'u kí tone'ë tsaxi, vi tyejnyä chatë xii nane'ë, vi nö kulori na chaja ndoö nya'ä tyatyia nö ntsu'u nya'në, vi le' loo 'në ka'a loo ndyu'u kí nö tii ji'i ikië lo'o itsa' ji'i Ndyiose.

Tsalyia nö tsa'ä, kukí tsaxiru' tone'ë ji'i itsa' ndye'e kuë ji'iä ji'i nö itsa' tuno ji'i Ndyiose le' kie'e kuë lola nyikuë nchatí'.

Kikui'i Génesis 1:1-25

1. Xi' ngutyejnä tyatyia, Ndyiose ngajnyä Nyi' laa kuä lo'o ndoyuu. **2.** Vi ndoyuu kuaru' laari lajari na tukui taka ji'i, vi tyatyia laa lyukui'ri tyajo'o ki'nyí vi ngavi' tsajnyä tyatyia vi nö Lu'u ji'i Ndyiose ngutyejnyä ndyijnyä itsö' nö ityia. **3.** Le' nakuë Ndyiose: "iKataka xii!" vi ngutakä' ti xii. **4.** Vi nganaä Ndyiose tso'o ti xii, ngaloo xaa' Nyi' ji'i lo'o nö ngavi' **5.** Le' ngaloo nä Nyi' ji'i "tyitsä", vi ji'i nö ngavi' ngaloo naa Nyi' ji'i "tela" vi yakua ngueta'a ji'i Nyi' tsä kulo. **6.** Laa ngutejë' Ndyiose nakuë Nyi': Kataka tsaka nö 'në jlya'we ji'i ityia, ja le' tyu'u xaa'. **7.** Vi loo nga'në Ndyiose ngajnyä Nyi' tsaka nö ngaloo xaa' Nyi' ji'i ityia: tsalaxi'u ngianö nane' nö ndulo jlya'we ji'i nö ityaa, tyakuä. **8.** Vi xi' ngianö tee jlya'we nde ngalo naa Nyi' ji'i "kuä". Lo'o nö nde ngueta'a ji'i Nyi' nö ndyukuä tsä. **9.** Vi nakuë ka'a Ndyiose: "Nö ityia nö ntsu'u tsu' kajnyä' chayu'u tsase'ë le' kinyanë xi' vityi". Vi loo nga'në. **10.** Vi xi' vityi' Ndyiose ngaloo naa Nyi' ji'i "yuu vityi", vi nö ityia nguisosa'ä Nyi' yakua ngaloo naa Nyi' ji'i "tyajo'o". Vi nganaä Ndyiose tso'o laa ncha tyatyia nö ndejnyä Nyi'. **11.** Le' nakuë ka'a Nyi':

"Kijnyí tyatyia laxi'u kixë' lo'o kixë' jnyí nö nda nchi'yu ji'i". Le' loo nga'në.

12. Nguitya tyikua tyatyia laxi'u jnyi: kixë' nö ndyu'u nguti lo'o tyatyia yaka nö ndyu'u nchi'yu". Vi Ndyiose ngana'ä Nyi' tso'o laa ncha xi' ndejnyä Nyi'. **13.** Nguxë tsä, vi laa ngutéjé' ngusu tsaka ka'a xii, lo'o nowä ngueta'ä ji'i Nyi' nö nchuna tsä. **14.** Laa ngutéjé Ndyiose nakuë Nyi': Kataka xii lakuä, le' nowä kaka nö kulo xaa' ji'i tyitsä lo'o tela vi nowä, kaka tyotyukua, nö taa kueya' tsa tsä, tsa tsä, tsä kietukua tsa yajä, loo kicha kueya' ngula tsaka nyatë. **15.** Vi nö xii nde tyee kuä ja le' kusu'u xii ndoyuu tsëlayuu. Vi loo nga'në Ndyiose. **16.** Vi Ndyiose ngajnyä ka'a Nyi' ji'i tukua nö xii: Nö jlyu tsa'minyi nö kusu'u xii tyitsä vi nö xiya'a kusu'u xii tela. Ngajnyä ka'a Nyi' kuela nö ndu'u kuä. **17.** Ndyiose ngasa'ä Nyi' ji'i nö xii itsö' lakuä ja le' kusu'u xii ji'i ndoyuu tsëlayuu, **18.** vi tyitsä lo'o tela, nö kulo jlya'we ji'i xii lo'o nö ngavi'i, vi Ndyiose ngana'ä Nyi' tyatyia tso'o la nchaa. **19.** Vi lo'o nö nde ngueta'ä ji'i Nyi' nö ncha jakua tsä. **20.** Le' nakuë Ndyiose: "Kijnyí tyatyia nya'në nchu'u ndo ityia vi lo'o kataka ka'a tyatyia nya'në ndyakui kuä." Vi loo nga'në. **21.** Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i tyatyia nya'në tuno ntsu'u ndo tyajo'o, lo'o tyatyia nya'në ntsu'u ndo ityia ncha'në vi ndyika taka yakua, lo'o ka'a tyatyia nya'në nö ndyakui. Vi Ndyiose ngana'ä Nyi' tso'o la nchaa. **22.** Vi Ndyiose ngalo kuinyi' Nyi' ji'i nya'në ngajnyä Nyi' lo'o nö itsa' nde: "Kienä'ä jnyi' kataka chatsä'ä tyajo'o chu'u, vi cha'në kienä'ä nya'në ndyakui kataka ndoyuu tsëlayuu." **23.** Vi lo'o nö nde ngueta'ä ji'i Nyi' nö nchaa ka'yu tsä. **24.** Vi Ndyiose nakuë Nyi': "Cha'në tsa laa ndoyuu tsëlayuu tyatyia nya'në: nya'në jnyi' lo'o nya'në kixë', lo'o ka'a nya'në ndya'ä nyi'i nane' ndoyuu. Vi loo nga'në. **25.** Vi Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i tyatyia nö nya'në nde vi ngana'ä Nyi' tso'o laa.

Tsu' nane' vilya chaa' tyatyia kosa na tukui ngataka.

Ndyiose ndyejnä itsa' ji'i Nyi' kuenda ji'i nä, Iyiuru "Génesis". Génesis nyikuë ndi xi' ngutu'u o xi' ngutyejnä. "Tya' loo ngutyejnyä tyatyia" vi tsakua' Ndyiose ti taka Nyi' tyempu vi', Ndyiose ngajnyä Nyi' tyatyia nö nchaja ndoo lakuä lo'o ndoyuu vi tya' taka kienä'äru' kosa nö na nchaja ndoo na.

Xii lo'o itya.

Vi lonö Ndyiose ngajnyä Nyi' xii, Ndyiose yakui' Nyi' vi ngutakä' ti xii. Vi Ndyiose nga'në xaa' Nyi' tyitsä lo'o tela. Vi tyatyia ti ndoyuu kietsä'ä ntsu'u itya nga. Vi Ndyiose nga'në xaa' Nyi' ji'i nö ityia le' ngatotsaa Nyi' laja jlya'we. Vi xi' laja nde ndyu'u kue'ë nö ndyejé tsala ndoyuu. Vi ngiu'u itya

lakuä vi ngui'u ka'a tya kajnyä. Vi nö itya nö ngui'u laa kuä nowe' ndakö' ji'i yuu kuenda ji'i kue'ë tyikie' na tso'o ji'i xikuä. Vi ndoyuu kiesa'ä ti ji'i itya vi Ndyiose nguisosa'ä Nyi' ji'i ityaa' le' ngutiyakä' ti yuu vityi. Vi ngana'ä Ndyiose tso'o nya'ä xi' ngajnyä vi lee tso'o ngui Nyi'.

Tyatya kixë' yaka jnyí xii jlyu nö ndusu'u xii tyatyia ndoyuu, koo' lo'o kuela ndu'u kuä.

Vi ndoyuu tsëlayuu na tukui taka ti luvi'. Ndyiose yakui' Nyi' le' ngutakä' tyatyia laxi'u yaka jnyín, kixë' nö ndyu'u nguti lo'o yaka nö nda nchi'yu. Vi tyatyia tso'o tsa'minyi laa nchaa. Vi Ndyiose ngasa'ä tsaa Nyi' tyatyia kuela ngajnyä Nyi' kuä lo'o ji'i xii jlyu nö ndusu'u xii tyatyia ndoyuu lo'o ji'i koo'. Lola ngatarikie Ndyiose le' taka xii ji'iä tyitsä vi nö koo' ndusu'u xii tela ka'a. Nowä 'në ji'iä ndyoti' laa ncha tsä, tsa koo' tsaa nyajä. iNgatarikiewä nya'ä: Tyatyia nö ngajnyä Ndyiose, ngajnyä Nyi' ji'i nö ndusu'u xii ji'i tsëlayuu koo' nö kuela nö ndu'u kuä nö lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i, vi tya' ngajnyä Nyi' ji'i tsëlayuu ngalasa'ä tsa Nyi' ji'i ntsi'ya laa ntsi'yari xi' ngasa'ä tsaa Nyi' ji'i!

Xii jlyu nö ndusu'u xii ndoyuu tsëlayuu lo'o tyatyia kuela ndu'u kuä.

Vi nö xii nö ndusu'u xii ndoyuu tsëlayuu lerus' jluu ti kuenda ji'i yuu. Kaka 'në tsatu'wä ji'i nö xii jluu nö ndusu'u xii ndoyuu tsëlayuu lo'o tsaka ntsë chinyä, vi ji'i nö yuu kaka 'në tsatu'wana ji'i lo'o tsa nguti yusëri. Vi tyatyia nö taka nö lu'u ji'i ndi ji'i xii, ndi ji'i xikuä le' ndyika lu'uri. Vi taka lyia kakua tsajnya'ä ntsi'ya nö xii ndusu'u xii ji'i tsëlayuu 'në kuenda lee tyikie', vi nö minyi lee tyijiu' ntsi'ya ti nowä. Vi nö kuela nchaja ndö tela ja lerus' tyijiu' tsi'ya ti nowä ti kuenda ji'i yuu. Vi taka nowä tsaxiru' jlyu ti kuenda ji'i xii nö ndusu'u xii ji'i tsëlayuu. Lonö tela lonö tii tsa'minyi ndyika nya'ä ji'i kuela luwe tsa'minyi te'ya nö tsalo yusë luwe nö nde'ë tokielari.

Kuela nö ntsu'u ndo ityia lo'o kinyi.

Vi ndo tyia ngia'në kiena'ä kuela vi tyakuä ngia'në kiena'ä kinyi. Vi tyatyia nö nde ngia' lo'o xilee ji'i xitsa' Ndyiose. Vi nya'në tuno nö ntsu'u ndo tyajo'o ngia' ka'aü' lo'o xilee ji'i itsa' ji'i Nyi'. Vi Ndyiose ngalo kuinyi' Nyi' ji'i tyatyia nya'në jale' cha'në le' chanë yaa tsala ndoyuu tselayuu.

Nö ngajnyä Ndyiose ndyikui' laa Nyi'.

Nö ja Ndyiose nde nda kueya' le' tsajnyä'ä taka ti Ndyiose. Ja lo'o tyatyia nö nganyä Nyi' wa nda Nyi' ji'i Nyi' chu'u ndoo ji'i Nyi' lo'o itsa' tso'o ji'i Nyi' lo'o tyatyia xilee ji'i Nyi' lo'o tyatyia nö ngajnyä Nyi' yakua. Ndyiose taka tyatyia xilee ji'i Nyi'. Lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' tyatyia kosa tsandaja' yakui'ri Nyi' xilee ji'i xitsa' Nyi' ngia' tyatyia kosa. Nala xaa' ka'a lola ti Lakui' Nyi' nala xaa' ka'a nö ndyika 'në lola 'në ti Lakui' Nyi'. Ja Ndyiose 'në Nyi' lyukui' itsa' tso'o itsa' tsanguitya tuno nö na tukui Chu ndyika 'në.

Ndyiose ngajnyä Nyi' Ndoyuu tsälüyü ja lyaka kataka nyatë ji'i. Laa nö itsa' nö nyijiä tya tsu'u ndoo, nyi nya'ä ki'yu lo'o kuna'ä nö ngajnyä Ndyiose kulo.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi tukui ngajnyä lakuä lo'o ndoyuu tya' nga kuloo'? *Le' Lakui' Ndyiose.*
2. ¿Vi tukui nga yaa' jnyä Ndyiose lonö ngajnyä Nyi' lakuä lo'o ndoyuu'?
Na tukui ti Ndyiose nala yaa' jnyä Nyi. Tyatyia kosa, ngajnyä Nyi' ji'i tsakua' lo'o Xilee ji'i ji'i Itsa' ji'i Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i.
3. ¿Vi tula nga'në Ndyiose le' nguati' Nyi' lola kujnyä Nyi' kuä lo'o ndoyuu'? *Ndyiose ndyoti Nyi' tyatyia kosa.*
4. ¿Vi tukui ngasu'u ji'i Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i tyatyia nö kosa nde? *Na tukui.*
5. Taka tukui nyatëru' o nö lu'u ru' ndyika ndujnyä tyatyia kosa lola 'në ti Ndyiose? *Nala tsakari ti Ndyiose ndyoti' Nyi' tyatyia kosa.*
6. ¿Vi lyala ndoyuu tsu' name' vilya kunyä tso'o Ndyiose ji'i le' kataka nyatë ji'i? *Kuaru' lari lajari ngavi' tyatyia. Tyatyia ntsu'u itya ji'i vi nyitsa' tsaka ti nö lu'u taka ji'i tyempi vi'.*
7. ¿Vi tula nga'në Ndyiose ngajnyä Nyi' tyatyia kosa? *Yakui' Nyi' jnyä ji'i kosa tyakä' lo'o xilee ji'i Nyi'.*
8. ¿Vi lyakua nga Ndyiose yakui' Nyi' jnyä ji'i tyajo'o tyu'u tsuu' vi ngutee se'ë xi' nakuë Nyi' ji'i tyee'? *Lyakua Ja lakui' Nyi' laka Nyi' Nyi' tyatyia ndyika Nyi' taka tsa' kueya' ji'i lo'o tyatyia kosa.*
9. ¿Vi lyakua ngajnyä Ndyiose tyatyia kosa tso'o tsa' minyi, nganyä nyi' ji'i itya, vi ngajnyä ka'a Nyi' ji'i tyatyia laxi'u nchi'yu nö kakö'? *Loo ngajnyä Nyi' ji'i ja lakui' Nyi' tinö tsanguitya ndyika Nyi' tyatyia lo'o laka Nyi' Nyi' tso'o Nyi' Nyi' tsanguitya tso'orikie Nga'në kaka Nyi' ji'i tyatyia yuu ja le' kataka ji'i.*

10. ¿Vi lyakua ngajnyä Ndyiose ji'í nö xii nö ndusu'u xii ndoyuu tsëlayuu nö ndyikua tyatyia tsä vi ncha yu'u liji ka'a le' ndyakavi', vi koo' kuela ndu'u kuä ntsi'ya laa ntsi'yari tsanyajä tsanyajä'?

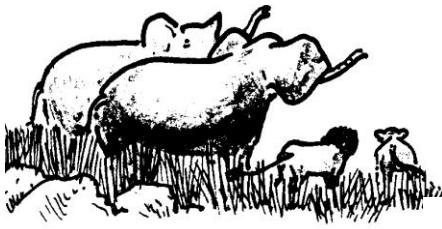
Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'í loo ja lakui' Nyi' laka Nyi' Ndyiose Nyi' ngajnyä tsaka kosa tso'o tsa'minyi. Lakui' Nyi' ngasa'ä tsaa Nyi' ti ji'í xii nö ndusu'u xii ndoyuu tsëlayuu, ji'í koo' kuela nö ndu'u kuä ja le' nowa taa kueya'ji'ää le' kuati' laa nchaa' tsa koo', tsanyajä lo'o kuati'na lola 'nëna.

11. ¿Vi tula nakuë Ndyiose ji'í tyatyia kosa ngajnyä Nyi'? *Ndyiose nakuë Nyi' tyatyia tso'o*.

12. ¿Lyakuara nga Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'í tyatyia kosa tso'o tsa'minyila'? *Lyakua ja Lakui' Nyi' vi' tinö tsa nguitya tso'o Nyi'*.

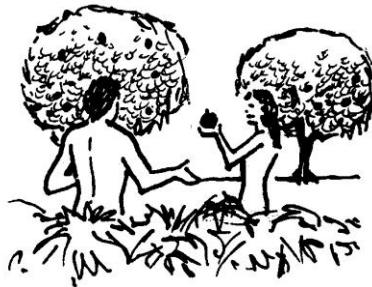
13. ¿Vi lyakuara nga Ndyiose ngajnyä Nyi' kuä tsanguitya jlyu, lo'o kienä'ä tsaminyi kuela'? *Lyakua ja Nyi' vi' tinö tsanguitya tso'o tsa nguitya jlyu Nyi' lo'o tya tyia ndyika Nyi'*.

14. ¿Vi tula 'nëü' nä científico lo'oü' jinyieru (nö nyatë nde 'në tsa'ä kienä'ä tyatyia lola 'në tselayuu) 'në tsa'äü' lo'o ndujnyäü' kosa nö ndyinyijnyä nyatë? *Le' lei ji'í Ndyiose ndyinyijnyäü' laa nö ngatotsaa Nyi' tya' loo ngajnyä Nyi' tsëlayuu lakui' nowä ndyï'ijnyäü'*.

Lección 4

Adán lo'o Eva

Tya'la kiya' chaa' lo'o kiee tyikiela nö na ndyilya'a kase 2B

Jí'i nö lección ta nga'në tsa'ä yakua ngana'ä itsa' tsanguityaa ndu'u kulo nga'në Ndyiose lonö ngajnyä Nyi' jí'i tsëlayuu. Taka jakua laxi'u nö ngajnyä Nyi': Nö nde laa nö jakua laxu'u 'nëyä' yakua.

1. Ngajnyä Nyi' jí'i nö na ntsu'u nö lu'u jí'i.

Laa ti itya, yuu, xii nö ndusu'u xii jí'iä tyitsä' koo', kuela ndu'u kuä.

2. Vi ngajnyä ka'a Nyi' jí'i kixë'.

Lu'u tinö laa' nö ja nala ti itsa' ndarikie jí'i. Yaka, yaa jnyí, kixë' nö.

3. Vi Ngajnyä Nyi' jí'i nya'në.

Ndyiose ngajnyä Nyi' tyatyia laxiu'u nya'në nö ntsu'u nö lu'u jí'i, nö ja na ndarikie laa ndarikie ti nyatë, Ja Ndyiose ngajnyä Nyi' jí'i loo. Na tula ndi maxi ngayujui jí'i tya'a nya'në. Na tyitsë ndi lyakua nya'ä ja nalaa itsa' tyitsë ndirikie jí'i. Vi tyatyia laxiu'u nya'në loo, laa ti kuela, kinyi nö.

4. Vi ngajnyä ka'a Nyi' jí'i nö ntsu'u nö ndyarikie jí'i.

Nyí nya'ä lonö ngajnyä Ndyiose jí'i nyatë tsëlayuu. Vi jí'i tsakari nö ngajnyä Nyi' nde ntsu'u nö lu'u ndarikie jí'i nö ngalatö Ndyiose ndoyuu tsëlayuu. Nö tsakari nö ngajnyä Nyi' nö ngataa Nyi' itsa' kueya' jí'i kukuä laa nakuërikie o laa nya'ä ndi.

Nyí chatë tsaxiru' xii jí'i itsa' ndye'e kuë jí'iä. ¿Tya' ndyarikiewä jí'i ndo kityi nö ngasu'ü jí'iwä vi' nö xii ngiatë nane'ë xi' ngavi' tsa'minyi?

Kikui' Iyiuru Génesis 1:24, 25

24. Vi Ndyiose nakuë Nyi': "Cha'në tsa laa ndoyuu tsëlayuu tyatyia nya'në: nya'në jnyí lo'o nya'në kixë', lo'o ka'a nya'në ndya'ä nyi'í nane' ndoyuu. Vi

loo nga'në. **25.** Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i tyatyia nö nya'në nde vi ngana'ä Nyi' tso'o laa.

Loo ngajnyä Ndyiose ji'i nya'në.

Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i tyatyia nya'në tako tsala ndoyuu tsëlayuu. Tyatyia nö ngajnyä Nyi' yakua, Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i lo'o xilee ji'i xitsa' Nyi'. Tsandaja' yakui'ri Ndyiose nguityatakä' tyatyia vi loo nga'në. Ndyiose ngatukua Nyi' nö lu'u tyatyia nya'në nö tako tsala ndoyuu tsëlayuu.

Loo ngajnyä Ndyiose ji'i nyatë.

Ndyiose ngajnyä ka'a Nyi' ji'i nyatë. Vi ngajnyä Nyi' ji'i nyatë laa Lakui' yukui Nyi'. Lonö nakuë Ndyiose kujnyä nyatë, Le' lo'o Lakui'ri Nyi' yakui' Nyi'.

Kikui' Iyiuru Génesis 1:26, 27

26. Le' nakuë Ndyiose: "nyi kujnya ka'ä nyatë laa lakui'na. Vi nowa kikui' jnyä ji'i nö kuela nö nchu'u ndo itya, lo'o kinyi, lo'o nö nya'në jnyi lo'o nö nya'në kixe'ë', lo'o ka'a nö nya'në ndya'ä nyi'í nane' ndoyuu." **27.** Vi loo Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i nyatë, ngajnyä Nyi' ji'i laa Lakui' Nyi'; ki'yu kuna'ä ngajnyä Nyi' ji'i laa lakui' Nyi'.

Ndyiose nakuë Nyi', "nyí kujnayä ka'ä nyatë..." ḷTukui ji'i nchakui' Ndyiose lonö nakuë Nyi', "...kujnyä ka'ä tsaka nyatë.."? Nä tukui lo'o, Ndyiose ndesu'u Nyi' Lakui' Nyi' laka Nyi' tsakari vi tako lyia ka'a "tsuna nö tsakari". ḷNdyarikiewa nö ndyukua tsa'ä ngana'ä vi' xi' nchakui' Ndyiose tsakari laka Nyi', Ndyiose, Juti, Ndyiose Jnyi' Nyi' Ndyiose Nö Lu'u Lakati? Nö ja tsakari ti Ndyiose, "chunä-nö tsakari".

Nchaja ndoö Ndyiose ndyikui' Nyi' ji'i lakui' ti Nyi' vi tako lyia ndyikui' Nyi' tsakari Nyi' vi tako lyia ka'a lo'o nö tsuna', maxi tala tsakati ti Ndyiose.

Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i nyatë laa Lakui' Nyi'.

Ndyiose nakuë Nyi' "kujnyä ji'i nyatë lola lakui'nä..." Vi lola la'a ngana'ä ti Ndyiose nala ti yunguti ji'i Nyi' nyitsa' tyijiä laa tako ti ji'i nä nyatë tsëlayuu. ḷVi tukui laa nö nchakui' Nyi' itsa' yakua la'a? Ta Ndyiose laka Nyi' nö lu'u vi ngajnyä Nyi' ji'i nyatë lola lakui' Nyi'. Xi' na nyanë ji'i nyatë ngajnyä Nyi' ji'i laa Lakui' nö wä nyikuë nchati' nakuë loo ngajnyä Nyi' ji'i nyatë laa lakui' Nyi'. Vi ji'i nyatë ngajnyä Nyi' ji'i lo'o itsa' ndarikie, ngajnyä Nyi' ji'i lo'o itsa'

tyijiu' ngajnyä Nyi' ji'i lo'o nö lu'u lo'o nö tií ji'i ikie, lo'o ngataa Nyi' itsa' tso'o ndi ji'i lo'o itsa' lola nakuërikie ja le' kaka 'në lola nakuë Nyi' Ngajnyä ji'i.

Ndyiose ngata Nyi' nö ndarikie ji'ia ja lyaka chu'u ndö tsaka lyala nakuërikië le' kaka kukuä itsa' kusa'ä yakä ji'i Nyi' Chii Ndyiose ji'iä.

Ndyiose ngatotsaa Nyi' ji'i nyatë ndoyuu ja le' 'në jnyä ji'i, lo'o kikui' jnyä ji'i.

Kikui' Iyiuru Génesis 1:27-31

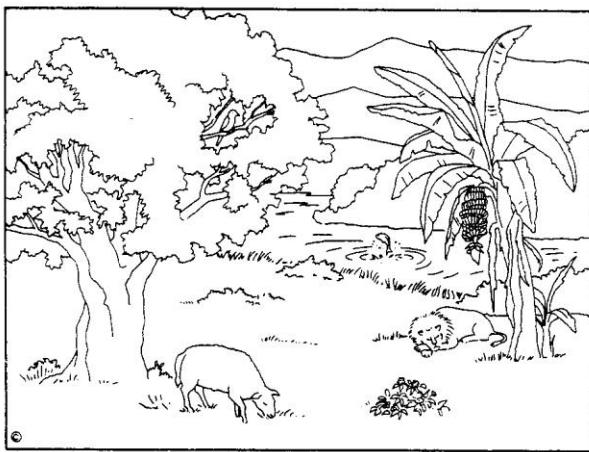
27. Vi loo Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i nyatë, ngajnyä Nyi' ji'i laa Lakui' Nyi'; ki'yu kuna'ä ngajnyä Nyi' ji'i laa lakui' Nyi'. **28.** Ndyiose ngalo kuinyi' ji'i nakuë Nyi': "Kataka kiena'ä tsajnyä jnyi'; chatsa'ä tsëlayuu chu'u, kikui' jnyä ji'i tyatyia kuela lo'o nya'në ndyakui, lo'o nya'në ndya'ä nyi'í nane'." **29.** Vi laa ngutëjë' nakuë Nyi': "Kuinya'awä, ji'i yukui'wä tä' ji'i tyatyia jnyi' taka ndoyuu nö ndyu'u nguti, lo'o tyatyia yaka ndyu'u nchi'yu ji'i. Tyatyia kaka kinyijnyawä ji'i, laa itsa' ndaku. **30.** Nö ja ji'i nö nya'në kixë', lo'o nö ndya'ä nyi'í nane' ndoyuu lo'o nö nya'në ndyakui, tä' kixë' kaku. Vi loo nga'në Ndyiose. **31.** Vi Ndyiose ngana'ä Nyi' tyatyia nö ngajnyä Nyi' tso'o laa. Vi lo'o nowä ngueta'ä ji'i Nyi' nö nchaa sukua tsä.

Kikui' Iiyuru Génesis 2:1-7

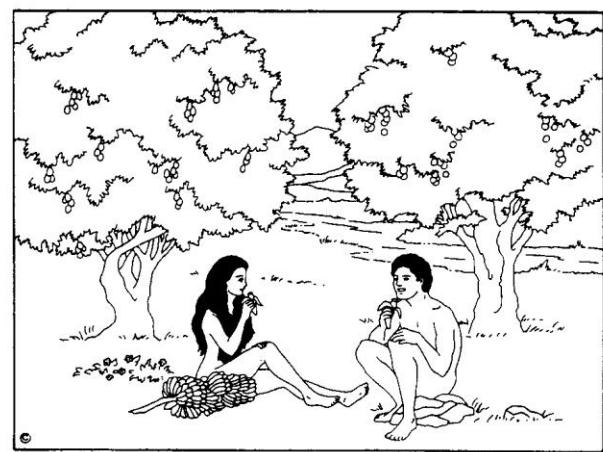
1. Lakuä lo'o ndoyuu, lo'o tyatyia nö taka ji'i ndoyuu, nguityaya'. **2.** Nö ncha kati tsä nguitya jnyä Ndyiose nö ngajnyä Nyi', le' ngutukua se'ë Nyi'. **3.** Le' ngalo kuinyi' ji'i, nö kati tsä le' nga'në minyi ji'i nö tsä, tsä lakati, ja tsä yakua ngutukua se'ë Nyi' loo nguitya yaka tyatya laa ngutyejnä Nyi' ndujnyä Nyi'. **4.** Vi nö nde laa nö nga'në tsi'ya lonö lakuä lo'o ndoyuu ngajnyä Nyi' Chii Ndyiose ji'i. **5.** Lonö Nyi' Chii Ndyiose ngajnyä Nyi' ndoyuu tsëlayuu ,loo nyitsa' tsaka ya jnyi' taka vilya tyikua nyitsa' tsaka ti xixë' ndoyuu, lyakua ja Ndyiose Nyi' Chii vilya 'në Nyi' kie'e choo itsö' yuu, vi nalaa nyatë 'në jnyä ji'i. **6.** Vi tya ndoyuu ndyu'u itya nö ndyilya tyatyia ndoyuu. **7.** Le' Ndyiose Nyi' Chii ngajnyä Nyi' ji'i nyatë le' lo'o nö yuu', le' ngawa'a Nyi' xë'ë' le' ngataa Nyi' itsa' lu'u ji'i. Vi lola ngia' ngataka ti nyatë tsëlayuu.

Ndyiose ngataa Nyi' tyatyia nō 'nē ti ji'i nyatē lo'o ji'i nya'nē le' kaka lu'u'.

Ndyiose ngataa Nyi' ji'i nyatē itsa' ndarikie lo'o itsa' ndyika ja le' kikui' jnyä ji'i tsëlayuu lo'o kuya' kuendaü' ji'i tyatyia nya'nē nō ngajnyä Nyi'. Ngataa Nyi' ji'i nyatē tyatyia laxi'u jnyí nō taka nguti, vi tyatyia laxu'u yaka nō nda nchi'yu vi nowä kakuü' le taa xilee ji'iü' kaka lu'uü'. Vi ji'i nya'nē kixë', kixë' ngataa Nyi' kaku. Nō sukua tsä Ndyiose ngajnyä Nyi' tyatyia vi tso'o tsa' minyi la ngajnyä Nyi' ji'i. Vi nō ncha kati tsä ngutukua se'ë Nyi' ja ta nguitya yaa' tyatyia laa ngutyejnyä Nyi' ngajnyä Nyi'.

3. Loo ngia' tyatyia: Génesis 1

4. Adán lo'o Eva nyilo'o jnyín: Génesis 2:15-25

Kikui' Génesis 2:8-17

8. Laa ngutejë Ndyiose Nyi' Chii ngatotsa Nyi' lo'o jnyí xi' nā Edén, vi tyaa chaa', vi yakua ngalatö Nyi' ji'i nō nyatē ngajnyä Nyi'. **9.** Vi nga'nē ka'a Nyi' kijnyi tyatyia laxi'u yaka tso'o laa nō ndyu'u nchi'yu nō kakuü' ji'i. Vi jlyawé nō yaka ngalatö Nyi' ji'i nō yaka ji'i nō lu'u lo'o ka'a yaka nō ntsu'u ndoo tyatyia itsa' tso'o lo'o itsa' na tso'o. **10.** Vi nyilo' jnyí Edén ngutiyikua itya tyakiela nō ndyilya vi', vi tyaa laa yakua ngutu'u jakua' xikö nō itya kie laa. **11.** Nō tyakiela nō kulo nā Pisón laa nō ntsukua jli vi' xi' nā Havilá, xi' taka oro. **12.** Vi nō oro taka lee tso'o, vi lo'o taka ka'a yaka ndyikua ndejë' nā resina lo'o kiee tso'o nā ónica. **13.** Vi nō ndyukua tyakiela nā Guihón, vi nō nde ndyisete'ë jli xi' nā Cus. **14.** Vi nō nchunä tyakiela nā Tigris, noe' ndyejë tee tyatyia tyaa cha' tyaa nā Asiria. Vi nō ncha jakua tyakiela nā Éufrates. **15.** Vi loo Ndyiose Nyi' Chii ngalatö Nyi' ji'i ki'yu nyilo'o jnyí le' 'nē jnyä ji'i kutukua jnyí lo'o kuya' kuenda ji'i, **16.** Ndyiose ngataa Nyi' itsa' kueya': Kaka kaku ji'i tyatyia nō nchi'yu ji'i ya jnyí nō ndu'u nyilo'o, **17.** Vi nō yaka ji'i nō nchu'u ndoo' itsa' tso'o lo'o itsa' na tso'o. Na kakuü' ji'i nchi'yu ji'i nō yaka ja ti kaku ji'i tala kaja la'a nakuë Nyi' ji'iü'.

Nde nchakui' itsa' nyilo'o jnyi Edén, lo'o nchakui' ka'a xitsa' nö tukua yaka'.

Vi tyempu yakua Ndyiose vilya 'në Nyi' kie'e choo ji'i ndoyuu, nö ja, le' ndoyuu ndyu'u itya nö ndutsa'a ji'i tyatyia yuu'. Vi Ndyiose ngiata Nyi' ji'i jnyi nde xi' nä Edén. Ngajnyä Nyi' tyatyia laxi'u yaka nö nda nchi'yu yaka tso'o tsa'minyi laa nö nda nchi'yu. Vi laja nowä Ndyiose ngalatón Nyi' tukua yaka nö xaa' laa:

- 1.** Nö kulo ts'i'ya ngalatö Nyi' ji'i yaka ji'i "lu'u".
- 2.** Nö ndyukua yaka "laa yaka nchu'u ndoo itsa' tso'o lo'o itsa' na tso'o. Ndyiose ngalatö Nyi' ji'i nyatë xi' tso'o tsaminyi laa xi' ngiata Nyi' tyatyia laxi'u yaka jnyi xi nä Edén.

Nde nya'ä itsa' ji'i nö yaka ji'i nö lu'uu'.

Vi Ndyiose nga'ya kuenda Nyi' ji'i nyatë lo'o itsa' na tso'o lo'o itsa' tyitsë. Vi ji'i nö yaka ji'i lu'uu' nyijiä itsa' le' kaka kalu'u nyatë tyatyia kueya' na akua' tyiya kajaü'. Ndyiose ngata Nyi' ji'i nyatë tsakua' itsa' tso'ori, ndyiko'o Nyi' ji'iü' ti ji'i itsa' na tso'o. Vi ti tyempu yakua nala ti kitsa, nalaa ti itsa' nduwerikie, nyi'tsa' kuenä jlyala, nyitsa' kitse' nyitsa' sulu. Tyatyia ti nö nde'ë loo kixë' tso'o laa ti tyempu wa nalaa ti itsa' tutse. Ndyiose ngasa'ä jnya ji'i nyatë kula'aü' yuu lo'o kutukua jnyi ji'i lo'o kuya' kuenda ji'i nö lo'o jnyi nö ngasa'ä tsaa vi' Nyi' vi'.

Nö yaka nö nchuu ndoo itsa tso'o lo'o itsa' na tso'o.

Ndyiose ngasa'ä Nyi' tsakari itsa' ji'i Nyi' nakuë Nyi': nalaa "itsa' kueya" Adán lo'o Eva kakuü' nchi'yu ji'i nö tsakari nö yakä'. Ntsu'u itsa' kueya' ji'i Nyi' nyikuë Nyi' loo ji'iü' ja lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i Adä lo'o Eva, lo'o ndyoti' Nyi' tukui tinö itsa' nö tso'o 'në ji'iü'. Lo'o nakuë Nyi' ji'iü' minyiri nö laa 'në ji'iü' ti laa tsä tsa tsayakuü' ji'i nö nchi'yu' talaa kajaü' ti kakuü' ji'i nakuë Nyi' ji'iü'. Ndyiose nguetsa' Nyi' ji'iü' minyiri lo'o nö itsa' nde lyakua nya'ä ja ntsu'u itsa' kueya' ji'i Nyi' nyikuë Nyi' loo ji'iü':

- 1.** Ja Lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i Adán lo'o Eva.
- 2.** Ja tyika'aü' ji'i Nyi',
- 3.** Lakui' Nyi' ndyoti' Nyi' tukui tinö tso'o 'në ji'iü'.

Kikui' Iyiuru Génesis 2:18-25

- 18.** Ndyiose Nyi' Chii nakuë Nyi': Na tso'o ti tsakari nö ki'yu kataka.
19. Kujnyä nö laa nö kaka tyotyukua ji'i. **20.** Ndyiose ngajnyä Nyi' le' lo'o yuu

tyatyia kuayu, tyatyia nya'në ndyakui le' yalo'o Nyi' ji'i Adán le' Adán ngalo nä ji'i kuenda tsaka nya'në. **20.** Vi ngaloo nä Adán ji'i tyatyia kuayu, kinyi tyatyia wata; nö ja nyitsa' tsaka nö nde nga tyotyukua ji'i Adán. **21.** Vi le' Ndyiose Nyi' Chii nga'në Nyi' ji'i kie'e xala lee tsa'minyi', vi tsalaja ndyatë, ngaloo Nyi' tsaka tyijiä xi' le' ngyuityakö' ka'a Nyi' xi' ngaloo Nyi' ji'i. **22.** Vi lo'o nö tyijiä xii' ngaloo Ndyiose Nyi' Chii ngajnya Nyi' tsaka kuna'ä, le' ngalatö Nyi' ji'i Sando nö ki'yuu'. **23.** Vi ngana'ä Adán ji'i le' nakuë ji'i: "iNö nde laa kuena' ji'iä' lakui' tyijiä ji'iä! Vi kanä "kuna'ä" ja lakui' Ndyiose ngaloo Nyi' ji'i ji'i ki'yu." **24.** Vi tsa'wala ti ki'yu kutanö ji'i juti lo'o ji'i nya'ä le' chaka tsajlyu lo'o lyo'o, vi tyukua chaka tsajlyu nchaka tsaka nyatëra. **25.** Vi Adán lo'o lyo'o Eva te'yuü' tyukuaü', vi nalaa ti itsa' tyiju'u ji'iü' kuenda te'yuü'.

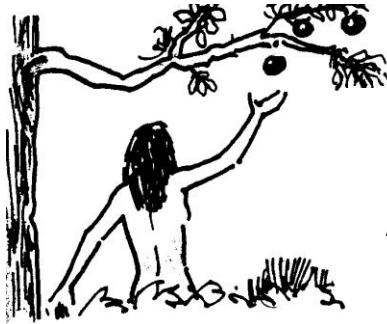
Eva, Iyo'o Adán.

Vi ji'i Adán nchati' tsaka nö tyotyukua ji'i. Tya' laa ji'i Adán Ndyiose ngajnyä Nyi' tsaka kuna'ä ngata Nyi' ji'i. Vi Adán lee tso'o ngui ja Ndyiose ngata Nyi' nö tyotyukua ji'i.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi lyakua ngajnyä Ndyiose ji'i ndoyuu vi ngajnyä Nyi' ji'i tso'o luwara? *Ngajnyä Nyi' ji'i kuenda ji'i nyatë.*
2. ¿Vi lyala nö nda kueya' xaa' laa ngajnyä ti Ndyiose ji'i nyatë ti kuenda ji'i nya'në? *Ndyiose nga jnyä Nyi' ji'i nyatë laa Lakui' Nyi'.*
3. ¿Vi tula nyikuë ndi Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i nyatë lola Lakui' Nyi'? *Ndyiose laka Nyi' nö lu'u, na'ä karu' nyatë ngia' naxi'i lola ti Ndyiose. Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i Adán lo'o Eva lo'o nö lu'u.*
4. ¿Lakua ki'yu lo'o kuna'ä ngajnyä Ndyiose nga kulo? *Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i tsaka ki'yu lo'o tsaka kuna'ä.*
5. ¿Vi tukui nö kulo ngute'ë sa'në ji'iä? *Adán.*
6. Vi laa ngutëjë ngajnyä Ndyiose ji'i Adán, nö nyatë nde ngia' kulo ¿Vi tukui ngataa Nyi' kuenda yaa'? *Tyatya yuu lo'o tyatyia nö taká ji'i.*
7. ¿Vi lyala tyatyia kosa tya' nga kulo? *Tso'o laa, tyatyia tso'o tsa'minyi laa nga.*
8. ¿Vi lyakua ti Ndyiose nä ndotsa Nyi' kueku' tsaka kosa le' nä tyayaka ji'i Nyi'? *Lyakua ja Ndyiose na akua' kitsa'ä Nyi'. Na tukui' kaka 'në tyiya' ti ji'i Ndyiose 'në Nyi' lola ndarikie Nyi'.*

- 9.** ¿Tukui ji'i ngiata Ndyiose ji'i jnyi ngiata Nyi' Edén? Ngiata Nyi' ji'i *Kuenda ji'i Adán.*
- 10.** ¿Lyakua ngalatón Ndyiose ji'i Adán nane' xi' ngiata ji'i nö yaka jnyíwa vi nyitsa' nä nganyitsa' Nyi' ji'i ti ndi katakayakua? *Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i Adán; vi Adán lakui' ji'i Nyi' laka vi Ndyiose taka tsa' kueya' ji'i Nyi', kaka 'në Nyi' ji'i Adán lola 'në Nyi' ji'i kí Nyi'. Vi Ndyiose ngui Nyi' ji'i Adán vi tala ndi Nyi' tyatyia tso'o 'në ji'i.*
- 11.** ¿Vi tukui' ji'i ndyikui' kuenda tyatyia kosa, lo'o lu'u lo'o nyatë? *Le' ji'i Ndyiose Nyi' ngajnyä ji'i.*
- 12.** ¿Vi lakua yaka nö ndu'u nyilo'o jnyi kaka kaku Adán nchi'yu ji'i? *Tyatya, tsakari nö yaka na kaka kaku nchi'yu ji'i.*
- 13.** ¿Vi tukui ngalatón ji'i nö yaka ji'i nö lu'u' nyilo'o jnyi kuenda ji'i Adán? *Lakui' Ndyiose.*
- 14.** ¿Vi tula nä nö yaka nö na ngui Ndyiose kaku Adán nchi'yu ji'i vi? *Yaka nö nchu'u ndoo itsa' tso'o lo'o itsa' na tso'o.*
- 15.** ¿Tula 'në ji'i Adán nakuë Ndyiose ti kaku ji'i nö nchi'yu ji'i nö yaka nchu'u ndoo itsa' tso'o lo'o na tso'o? *Talaa kaja nakuë Ndyiose ji'i.*
- 16.** ¿Tula nyikuë Ndyiose ngui Nyi' lonö nakuë Nyi' kaja'? *Nyatë telu' chanö tyijiü' ji'i Ndyiose, xi' nyijiä nö lu'u.*

Lección 5

Adán lo'o Eva Na ngasa'ä yakäü' ji'i Ndyiose

Tya'la ki'ya chaa' lo'o kiee tyikiela nö na ndyily'a'a kase 3A

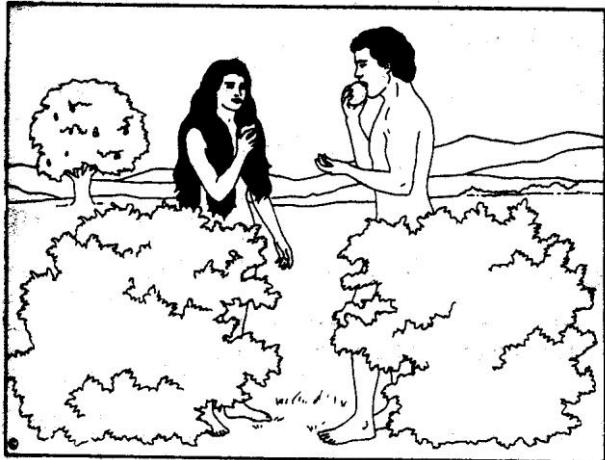
Vi nyï tsä nya'ä lola ndeletsa' ndo kityi ji'i Ndyiose lola 'në na kuinyi'laja ndyixee lo'o ji'i nyatë tsälüyü. Kuityarikiewä lola nga'në na kuinyi'laja ngui kaka tsatu'wa lo'o Ndyiose nga'në tsö' xi' ndyikui' Nyi' jnyä. Vi Ndyiose ngaloo Nyi' ji'i xi' ndyikui' Nyi' jnyä lo'o yakui' jnya'ä Nyi' ji'i, nö ja na kuinyi'laja ndetya'ä asta nyi ndetyana tula 'në le' kisesa'ä itsö' Ndyiose. Vi loo na ndyika kuerukua ji'i Nyi' leeri, vi tsa'wala ndyana tula 'në le' kuerukua ji'i Nyi' tyijiü' ti. ¿Vi tula 'në? Na kuinyi'laja 'në ji'i nyatë tarikieü' laa ndarikie lakui'ri. Vi 'në ji'i nyatë taarikieü' laa ndarikie lakui'ri kaka katakaü' lori na ndiü' ti ji'i Ndyiose le' tyatëjë ka'aü' lola ngutatëjë ti lakui' lo'o itsa' ndeyarikieri ji'i.

Kikui' Iyiuru Génesis 3:1-24

1. Vi na kuenä tsaminyi le' tso'o kixelo'o ti kuenda ji'i tyatyia nya'në kixë' ngajnyä Ndyiose Nyi' Chii, le' nganyitsa' ji'i nö kuna'ä nakuë: ¿Loo ka nakuë Ndyiose ji'i la'a na kaka kaku ji'i nchi'yu ndu'u ji'i nö yaka nyilo'o jnyí?
2. Vi na kuna'ä nakuë ji'i: Kaka kaku ya nchi'yu ji'i kuanya'ä nö yaká,
3. nö ja nö na kaka kakuya ji'i nö yaka ndö jlya'we jnyí. Ndyiose nakuë Nyi' na kaku ya ji'i nowä nyitsa' na tsayala' ya ji'i nö nchi'yu ji'i nö yaka, ja ti 'në ya loo ja talaa kajaya nakuë Nyi' ji'i yaa.
4. Nö ja na kuenä nakuë ji'i na kuna'ä: Na tsajnya'ä. Na kajawä.
5. Ndyiose ndyoti' tso'o Nyi' ti kua'ä kakuwä ji'i nö nchi'yu ji'i nö yaká kaka kuati'wä nö tso'o lo'o nö na tso'o, le chakawä tsalo laa ti lakui' Ndyiose.
6. Vi na kuna'ä' ngana'ä ji'i na nchi'yu' ji'i nö yakaa' tso'o luwara nya'ä, nguta ndi kaku ji'i le' kataka itsa' ndye'e kuë ji'i. Vi lola ngasuu ji'i nö nchi'yu' ji'i nö yakaa' le' yaku ji'i. Le' ngataa ka'a ji'i lyo'o, vi lo'o ka'a yaku ji'i.
7. Vi loo yakuü' ji'i nö nchi'yu' ngukí ndoü', tyukuaü' nguati'ü' te'yuü'. Le' nguikuäü' laka' yaka nä higuera le' ngatakö'ü' ji'iü'.
8. Vi nö ki'yuu' lo'o kuna'ä' yunaü' ndeta'ä Ndyiose Nyi' Chii nyilo'o jnyí loo kueya' ndyu'u kue'ë tsu' kuxë, ngutu'u jnäü' ngia yu'u kachi'ü' laja yaka nyilo'o jnyí'.
9. Nö ja Ndyiose Nyi' Chii

nguixi'ya' Nyi' ji'i nö ki'yuu' le' nganyitsa' Nyi' ji'i: ¿Wa'a nö'ö? **10.** Vi nö

ki'yu nakuë nguta yakui': Yunaa' ndeta'ä yakua nyilo'o jnyi' vi yutsë', ja te'yü'; vi itsa' yakua laa ngato kachi' ndö'. **11.** Le' Ndyiose nganyitsa' Nyi' ji'i: ¿Vi tukui nakuë ji'i te'yuu'? ¿A yaku ji'i nö nchi'yu ji'i nö yaka nö nakuë ji'i na kaku vi'? **12.** Vi nö ki'yuu' nakuë ji'i Ndyiose: Nö kuna'ä ngataa tya'ä lo'ö' vi' ngataa ji'i nö nchi'yu ji'iä', vi nä' yaku' ji'i. **13.** Le' Ndyiose Nyi'

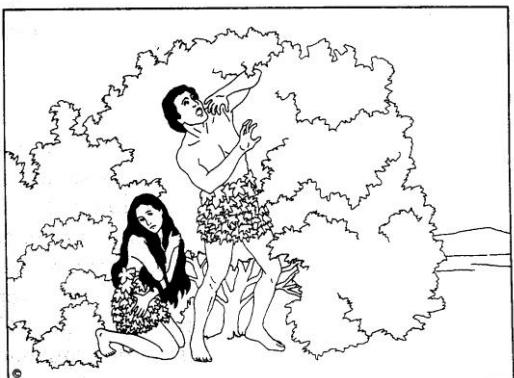

5. Adán lo'o Eva na ngasa'ä yakäü' ji'i

Ndyiose: Lyiuru Génesis 3:6

Chii nganyitsa' ji'i na kuna'ä':
¿Lyakua nga'në loo? Vi na kuna'ä
nakuë ji'i Nyi': Nö kuenä' nga xelo'o

ji'iä', vi yaku tinaa' ji'i nö nchi'yu ji'i nö yaká. **14.** Le' Ndyiose Nyi' Chii
nakuë Nyi' ji'i nö kuenä': Nö itsa' nga'në yakua, nö'ö tsaka nö'ori na tso'o
laja tyatyia nya'në. Nyi tya tsu' ndo tya'ä lo'o nyi' tyikie yutsa kaku tsala
tsaka lu'u. **15.** 'Në' ji'i nö'ö lo'o kuna'ä chu'u kusuwä, jnyi'ra laa jnyi' nö'ö
lo'o jnyi'ra la jnyi'; vi nö nde kusata ji'i ikie, vi nö'ö 'në ti'i ji'i nchaa tya tsu'
ndoo. **16.** Vi ji'i nö kuna'ä nakuë Nyi' ji'i: Vi ji'i nö'ö kujnyí ti'i ji'i loo kata
jnyi' vi lo'o ti'i katakari ji'i. Nö ja maxi loó katakari itsa' kí ji'i kiatë lo'o lyo'ó,

6. Ngatakö'ü' ji'iü' lo'o laka yaka nä
higuera: Génesis 3:7-10

vi noe' tinö kikui' jnyä ji'i. **17.** Vi ji'i nö
ki'yu nakuë Nyi' ji'i: Nö'ö kuenda nga
tukua kuenda ji'i nö kuna'ä ji'i yaku ji'i nö
nchi'yu ji'i nö yaka nö nakuë na kakuwä
wa, vi ji'i yuu kie'e itsa' na tso'o ji'i xi
ki'ya kuenda ji'i nö'ori; lee 'në jnyä le'
tyu'uri itsa' kaku tsala tsaka lu'u. **18.** Vi
ndoyuu tya tyikua kitsë' sulu ji'i, vi nö'ö
kaku kixë' nde'ë lokixë'. **19.** Lo'o jata
'në kanä ti chajlyia kaku, asta tsalo
chaka ka'a le' yuu ka'a le' nöwä ngia',
yuu laa vi yuu chaka ka'a. **20.** Vi nö

ki'yu ngaloo nä ji'i nö kuna'ä ji'i Eva vi nö kuna'ä' ji'i laa nya'ä tyatyia nyatë.

21. Ndyiose Nyi' Chii ngajnyä Nyi' sate'ü' kiejë itsö' nya'në le' ngutyu'u nö
ki'yuu' lo'o nö kuna'ä, **22.** Vi nakuë Ndyiose Nyi' Chii: "Vi nyi nö nyatén

ngiaka laa tsaka nä, ndyoti' tukui tso'o tukui na tso'o. Ja kuiya' kusokuä yaa' kukuä ta ji'i nø nchi'yu ji'i nø yaka ji'i nø lu'uu', vi kaku ji'i vi na akua' kaja la'a. **23.** Vi itsa' yakua laa Ndyiose Nyi' Chii ngalo Nyi' ji'i nø nyatë nyilo'o jnyi' Edén, le' ngalatö Nyi' ji'i 'në jnyä ndoyuu le' yuu nø ngia' nyi'ii'. **24.** Laa ngutëjë ngalo Nyi' ji'i nyatë, le' ngalatö Nyi' ji'i tya chaa' nyilo'o jnyi' kienää xikä ji'i Nyi', nde tyikua kí' ji'i itsö' vi noe' nde sete'ë jli tyatyia se'ë, ja le' na tukui kaka kakakua ji'i nø yaka ji'i nø lu'uu'.

Nö kuenä.

Vi tukua tsa' kakua ntsu'u jnya Eva xi' ndö nø yakaa' nø na kaka kakuü' vi' lonö nga'në kakua na kuena nde ji'i nø nya'në tsanguityaa tso'o ti lo'o itsa' ndyixelo'o, nø ja lakui' yaa' Ndyiose ngiaa' ti nø laa'. Vi na kuena nde yakui' ji'i Eva lo'o itsa' ndyixelo'o itsa' nø nda kuinyi'laja. Vi lo'o itsa' ndunyitsa' ngutyejnyä kulo, vi na kuinyi'laja nde nga'në ji'i Eva na'ä kieyarikie tyatyia lola nakuë Ndyiose ji'i.

Na kuinyi'laja nga'në ji'i Eva kieyarikie lo'o itsa' le'e.

Eva minyiri nguta yakui' chukui lola nakuë Ndyiose ji'i. Nö ja, na kuena nakuë ji'i na tsajnya'ä minyi lola nakuë Ndyiose ji'i vi', tala na tsajnya'ä kajaü' maxi kakuü' nchi'yu ji'i nø yaka nchu'u ndoo itsa' tso'o lo'o itsa na tso'o'. Tsalyia nchatyu'u ka'a na kuinyi'laja ndyikui' itsa' lee tso'o ndyikui' ndi, nakuë Ndyiose na ndeta Nyi' 'në ji'iü' tso'o. Vi lola Eva ngayukuä ji'i na nchi'yuu' lyakua nya'ä ja ngana'ä ji'i lee tso'o nya'ä le' ngataa ka'a ji'i Adán. Vi loo Adán lo'o ka'a na ngasa'ä yakä ji'i itsa' ji'i Ndyiose.

Nö ti'i nyijiä kuenda ji'i ki'ya.

Adán lo'o Eva nguati'ü' te'yuü' le' ngajnyäü' laka' yaka nga sate'ü'. Vi telu' tsa'minyi ngunanë nø ti'i nyijiä kuenda ji'i ki'ya ji'iü'. Adán lo'o Eva ngatokachi' ndoü' ji'i Ndyiose.

Ki'ya lyi'ya ji'i itsa' tutse, lo'o itsa' ndi kuto kachi' ndoo lo'o itsa' ndi kutukua ti'i ji'i tsaka ka'a yu.

Maxi ta nguati' ti Ndyiose wala ntsu'u kachi'ü', ja na tukui Chu kaka kutochi' ndo Sando Nyi'. Tya' ndyarikiewä loo nakuë lyiuru Génesis 3:8-10 nguixi'ya Ndyiose ji'iü' vi Adán nguta yakui' nakuë ji'i Ndyiose. Itsa' laa' 'në ti ki'ya ja nø kulo ndya'ä lo'o itsa' tutse, vi la ndyejë' ndyananä wala kuto kachi' ndö vi lonö ndyinyanë xi' na tso'o nga'në, le' ndusa'ä ji'i tsaka ka'a yu. iVi nø

itsa' nde ngutyejnä tyä' loo ngutyejnä ki'ya asta tyempu nyi! (loo nakuë lysiuru Génesis 3:11-13) Vi Adán ngasa'ä ji'i Eva lo'o ji'i Ndyiose. Vi Eva ngasa'ä ji'i na kuenä nö noe' laka.

Ki'ya lyi'ya nö ti'i laa nö na ndyika kakakuä ji'i Ndyiose, nowe' laa itsa' ndiji.

Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Adán, "Na kakuwä ji'i nö nchi'yu ji'i nö yaka ndekua, ja ti kakuwä ji'i nowä, ja talaa kajawä". ¿Vi tula nyikuë Ndyiose ngui Nyi' lo'o nö itsa' nde lonö nakuë Nyi' kajawä"? Itsa' ndiji laa "na kaka kakakuä ji'i Ndyiose".

Tsaka xikö nö yaka ngala tyä' xi' ntsi'ya lee xi' nyijiä nö lu'u, vi nguitya vityi ngujui kuenda ngusu xi' ntsi'ya lee. Adán lo'o Eva nga'neü' la nya'ä nguiü' laa nakuërikieü' ngayukuää' itsa' na kusa'ä yakäü' ji'i Ndyiose.

Nyatë na ja'ä chu'u ndoo ki'ya ji'i.

Kuinyi'laja ndi nyatë na kusa'ä yakä ji'i Ndyiose. Ja lee ti'i ndi ji'i Nyi' vi ti'i ndi ka'a ti ji'i nyatë ja lakui' nguitsä ji'i Nyi' lakaü'. Lola nga ngutyejnä taka itsa' tutse ti nyatë ji'i Ndyiose. Vi kuenda taka itsa' tutse ji'iü' ji'i Nyi' na ndi chu'u ndoü' ji'i ki'ya ji'i. Adán nakuë nö kuna'ä' laka vi Eva nya'ä nö kuenä laka nakuë. Ndyiose ndyoti' Nyi' laa nga'nëü', nö ja, ngataa Nyi' taarikieü' lyala 'nëü' ndiü' ti nguiü' kukuää' itsa' jlyuti' lo'o chu'u ndoü' ki'ya ji'iü'.

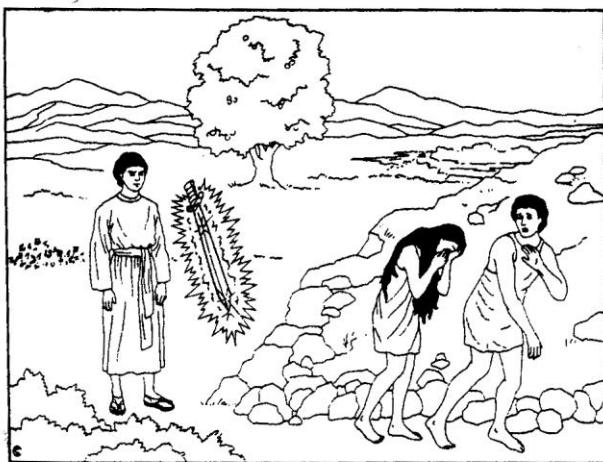
Ndyiose ngutanyaxë' Nyi' ji'i yuu.

Ndyiose ngutanyaxë' Nyi ji'i na kuenä lo'o ji'i na kuinyi'laja. Ndyiose ngataa Nyi' xitsa' Nyi' kutejë Nyi' tsaka nö kilyo ji'i nyatë tsëlayuu, vi nö nde kilyo ji'i leta tyä' Eva vi kusata ti ji'i ikie xi' ndyikui' jnyä kuinyi'lajari nö taka ndo yuu tsëlayuuri loo nakuë lysiuru Génesis 3:15.

Vi tyiya tsä tyiya kueya' Ndyiose kusata Nyi' ikie ti Kuinyi'lajari. Vi tyä' loo 'në Nyi' loo 'në tso'o Nyi' ji'i nö itsa'a'. Vi na kuenä tyä'ä nyi'í nane' yuu tinö kaku. Vi nö kuna'ä' ndi tyakä' ti'i lo'o ki'ya ji'i. Vi ki'yu tinö kikui' jnyä ji'i vi jnyi kuia' tyitsë kii loo kata ti jnyi'. Ndyiose nguta nyaxë' Nyi' ji'i yuu xiki'ya kuenda itsa' ji'i nyatëri. Vi ndi lee 'nëü' jnyä le' kaka kaka lu'uü'.

Ndyiose ngatakö' Nyi' ji'i Adán lo'o Eva lo'o kiejë itsö' nya'në nya'në na tukui itsa' ji'i.

Vi nyatë na ndyikaü' 'në tso'oü' itsa' ji'iü'. Nö kulo ts'i'ya nga'në Adán lo'o Eva nguityanaü' tula 'nëü' kutako'ü' ki'ya ji'iü'. Vi nde ndena'ä xi' nguesä'ä sö xi' ngutyejnä tyatyia itsa' laa ti religión. Religión laa xilee ji'i nyatë ndiü' laa "kukuä Ndyiose itsa' ji'iü' lo'o religión ntsu'uü' ndiü''. Vi itsa' 'në tsa'äna nde ndesu'u ji'iä na tya'ä lasa'ä nyitsa' tsaka religión nö 'në ji'i nyatë ndyatéjëü' o nyikuérü' ndeyu'uü' lo'o itsa' naxi'i minyi la nga'në Adán. Ndyiose nde ndesu'u Nyi' ji'iä ti nyatë na ndyika kutakö' ji'i ki'ya ji'iü', ja tsakati Ndyiose ndyika Nyi' kutakö' Nyi' ji'i. Vi nchaa tya tsu' ndoo nya'ä lola ngatarikie Ndyiose 'në Nyi' lo'o itsa' ndyilyo.

7. Adán lo'o Eva ngalo Ndyiose ji'iü' itsö' lo'o jnyii: Loo nakuë Génesis 3:22-24

Nö laka' nguikuä Adán lo'o Eva ngutu'uü' vi' na wala nga ti noe', vi tsa'wala Ndyiose ngajnyä Nyi' kiejë itsö' nya'në ngataa Nyi' ngutu'uü'. Vi ngui tyakä' ti'i tsaka nya'në ngui kaja tsaka nya'në, nya'në na tukui itsa' ji'i vi itsö' ngutu'u nö nga sate'ü' nö ngatakö' ji'iü'. Vi nö kiejë itsö' nya'në na tukui itsa' ji'i nde kieje itsö' nö nya'në nguekutu'u Ndyiose ji'iü' laa nö 'në ji'iü' tyarikië nö ti'i kuenda ji'i ki'ya laa itsa' ndiji. Ndyiose na nga taa Nyi' chanö lori na tyakä' ti'iü' ti yakuü' ji'i nö nchi'yu' ji'i nö yaka lu'u lyakua nya'ä. Lakui' Nyi' Laka Nyi' Nyi' Lakati, tsa'wa la ngalo Nyi' ji'iü' nyilo'o jnyí nö ngajnyä Nyi' vi'.

Ndyiose tala 'në tyasukua Nyi' ji'i xitsa' Nyi' tyatyia itsa' nö ndujnyí Nyi' tala 'në tyasukua Nyi' ji'i. Adán lo'o Eva ngutu'u xaa'ü' ji'i fuende ji'i itsa' nö lu'u ngata Ndyiose ji'iü' vi'. Vi na akua' chatyu'u ka'aü' kukuäü' ji'i nchi'yu' ji'i yaka ji'i nö lu'uu'.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Lonö ngaxelo'o na kuinyi'laja ji'i Eva, ḋa yatö sando lonö yakui' ji'i ja le' nya'ä tukui laa? *Na yatö.*
2. ¿Vi tukui ngunyijnyä kuinyi'laja lonö yakui' ji'i Eva? *Ngunyijnyä tsaka kuenä.*
3. Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Adán ti kaku ji'i nö nchi'yu ndu'u ji'i nö yaka nö ndyoti' itsa' tso'o lo'o itsa' na tso'o, tala kaja, nö ja na kuinyi'laja nakuë ji'i Eva na tsajnya'ä 'në ti laa' ji'iü'. ¿Vi tula nyikuë na kuinyi'laja ji'i Ndyiose ngui? *Ndyiose laka Nyi' tsaka nö le'e.*
4. ¿Vi na kuinyi'laja a tyaa' nde xelo'ori ji'i nyatë maxi nyi? *Talaa laa' ti kuinyi'laja ndexelo'ori ji'i nyatë asta nyi.*
5. ¿Vi kuinyi'laja' a ndi kusa'ä yakä lo'o kieyarikië ji'i Ndyiose? *Na ndi.*
6. Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Adán lo'o ji'i Eva tala kajaü' ti kakuü' ji'i nö nchi'yu ji'i nö yaka nö nchu'u ndoo itsa' tso'o lo'o itsa' na tso'o. Vi na kuinyi'laja nakuë ji'iü' na tsajnya'ä 'në ti laa' ji'iü' ¿Vi tukui tinö chu yakui' itsa' minyi? *Le' Ndyiose tino yakui' Nyi' itsa' minyi.*
7. Na kuinyi'laja lee tyikiela, nö ja ḋa lakui' laka kuenda ngueyu'u Adán lo'o Eva ndo ki'ya? *Na xi'i. Adán lo'o Eva lakui'ü' ngayukuäü' kuiyariü' itsa' nga'nëü' ki'ya. Ndyiose ngataa Nyi' ji'iü' itsa' ndarikie ja le' lakui'ü' kukuäü' itsa' nakuërikieü', vi lola ü'wä ngatarikieü' ngayukuäü' itsa' na kusa'ä yakäü' ji'i Ndyiose.*
8. ¿Vi tula nga'në Adán lo'o Eva lonö yunaü' ji'i Ndyiose kakuara? ¿Vi lyakua nga'nëü' loó? *Ngato kachi' ndoü' ja na'ä tso'o ndiü' na'ä tso'o nguiü' työü' Sando Nyi'. Vi ngusa'ä xi' ndarikieü' ji'i Ndyiose kuenda xi ki'ya kuenda ji'i ki'ya nö ngueyu'uü' vi'. Ngutyejnä taka itsa' tyiju'u ji'iü' lo'o itsa' tutse te'yarü' xi' ngutjejnä ndarikieü'.*
9. ¿A kaka kuto kachi' ndoö ji'i Ndyiose? *Na kaka, Ndyiose ntsu'u Nyi' tyatyia se'ë.*
10. ¿A na nguati' Ndyiose wa'ä Adán lo'o Eva a tsa'wala ngui xi'ya Nyi' ji'iü? *Naxi'i ti laa'. Ndyiose tala ndyoti' Nyi' wala ntsu'uü', Ndyiose ngui Nyi' 'në kakua kuiyariü' ji'i Nyi' lo'o chukuäü' itsa' jlyurikie ji'i ki'ya ji'iü' ji'i Nyi'.*
11. ¿Vi tukui ngajnyí Ndyiose itsa' kutëjë Nyi'? *Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' kutëjë Nyi' tsaka nö kilyo ji'i nyatë tsëlayuu.*
12. ¿Vi wala tyaa' tyu'u Nyi' kilyo ji'i tsëlayuu nakuë Ndyiose? *Tyu'u le' ji'i leta kuna'ä.*

13. ¿A tya' ndyiji'i ji'i Adán lo'o Eva itsa' tso'o ji'i Ndyiose lo'o xitsa' Nyi' nö ngataa Nyi' kutëjë Nyi' tsaka nö kilyo ji'i nyatë tsëlayuu? *Talaa na'ä, na'ä ndyiji'i ji'iü' chu'uü' Sando Ndyiose.*

14. ¿Vi lyakua ndiji tyatyia nyatë'? *Kuenda Adán na ngasa'ä yakä ji'i Ndyiose, tsa'wala tyatyia leta tya'ä Adán tala kaja yunguti ji'iü'.*

15. ¿Vi lyakua na yakui'na xitsa' itsa' jlyurikie lo'o itsa' tso'o ji'i Ndyiose tya' laa xi' ti ngute jnyana ji'i nö tsa'ä nde xi nchakui' loo nga ngia' tsëlayuu? *Itsa' tso'o lo'o itsa' jlyurikie laa nö tsä tyaara itsa' nda Ndyiose kuenda ji'i ki'ya ji'i nyatë tselayuu, vi tsu'u nane' na ngui nowä ji'i nyatë loo vilya kieyu'uü' ndo ki'ya.*

Lección 6

Xi' nchatyu'u ka'a nö tsa'ä ta ngana'a nde

Kujnyä tyá'la kiya' lo'o kie tyikiela nö na ndyilya'a kase 3B

Vi laa 'nëna ntsi'ya le' nya'ä kueya'ä ji'i tyatyia nochu nde'në tsa'ä ji'iä ti le' tsajnya'ä nde kie'e kuëü' ji'i nö itsa' nde asta nyi, vi tsa' wala taka nö tsa'ä nde xi' kaka chatyu'u ka'a 'në tsa'ä tsalyia ka'a xi' nchakui' xi' ndu'u kulo xi' ndu'u kulora. Kiatyu'u ka'a ji'i lo'oü' laja nganyitsa' ji'iü'. Vi tsu' nane' vilya kunyitsa' ji'iü' kuisa'ä yakä ji'i nö kase 3B.

Kutyejnä kikui' ji'iü' tyatyia nö itsa' nö ta ngatsa'ä lo'oü' kulo. Vi naxi'i ti itsa' 'në lo'o ji'iü', ja laa loo 'në le' kuati' lakua ta ngianö ji'i ikieü' ó lakua ngatsa'aü'. Vi lo'o kaka taa ka'a kuenda ji'i tsuna itsa' nde:

1. Kuati' xi' na ngui'e kuëü' vi kaka kietsa' ji'iü' tsalyia ka'a vi kaka tyana lyala 'në kikui' lo'o itsa' na kutsa ndye'e kuëü' nö lección nö ti' nyijiä yakua ja le' kie'e kuëü' ji'i.
2. Ngasu'u tsaxiru' ji'i itsa' ndu'u kulo nde nga tukua kuenda xi' na ngui'e kuëü'. Vi kuityarikie nö tsa'ä nde laka tsaka nö nde chatyu'u ri tyatyia lola nga'në Ndyiose, loo nakuë ndo kityi ji'i Nyi'. iNa kikui' ti itsa' lee kutsaa ndye'e kuëü' nö itsa' ji'iü' Ndyiose, lonö kietsa' ji'iü' maxi nö minyi lee ndu'u kulo itsa' nchakui' tinö laa' lola kuityana itsa' na kutsa ti kikui' ji'iü' ja le' kaka kie'e kuëü' ji'i!
3. Nö tsa'ä nde kaka kinyijnyä ji'i le' kaka tyejnä kikui' ji'i liyuru Génesis 3, lola nga'në lonö ngueyu'u nyatë ndo ki'ya, vi nö nde tsalo'o ji'i ji'i nö tsa'ä nö ti' nyijiä ncha tya su' ndoo.

Vi nö'ö Chu ndusu'u, lonö kunyitsa' ji'iü' ti na kakaü' kietsa'aü' ji'i itsa' nde nyitsa' ji'iü', vi maxi xaa' ka xi' nyikuëü' ji'i maxi na ngia' tu'waü' kikui'ü', na kixityi lo'o ji'iü', na kulo tsö' ji'iü', nö'ö Chu ndusu'u itsa' ji'i Ndyiose nga'në

tso'ori. Nganyitsa' ji'iü' itsa' nö kuatiü' ja laa loo le' kie'e kuëü' itsa' minyi ji'i Ndyiose ndesu'u.

No'ö Chu laka mastru sukuela, ndi kusa'ä yakä tso'o tsa' minyi ji'i nö itsa' nyiyä ji'i nde, kuinyana tsa ndo lakui' ji'i Ndyiose tsando ndo kuenda tsakä nochu nde'ë tsa'ä ji'i kuinya wä ji'i tsando tyikieü' ja le' tyiya itsa' nde ji'i tyikieü'.

Xi' nde chatyu'u ka'a tsa'ä nde.

Vi tsu' nane' vilya katsa'aü' o vilya kuati'ü' lola nga'në ji'i Adán lo'o Eva, kiatyu'u ka'a lo'oü' nö ta nga 'në tsa'awä lo'oü' ndo kityi ji'i Ndyiose, xi' nchakui' itsa' ji'i na kuinyi'laja, xi' nchakui' xitsa' nyatë nö ngajnyä Ndyiose kulo lo'o ji'i nö kuna'ä nö ngajnyä Nyi' kulo loo nakuë ndo kityi ji'i Ndyiose.

Biblia

1. ¿Vi tukui ngasa'ä ji'i Biblia Kityi ji'i Ndyiose? *Le' lakui' Ndyiose.*
2. ¿Tukui ji'i ngunyijnyä Ndyiose ngasa'ä ji'i itsa' ji'i Nyi'?
Ngüyijiä Nyi' ti tu'wari ki'yu viü'wä tinö ngasa'äü' itsa' ji'i Nyi' nö ja chukui lola nakuërikie Lakui' Nyi'.
3. ¿Vi lyakua yakui' Ndyiose jnyä ngusa'ä xitsa' Nyi'? *Yakui' Nyi' jnyä ngutsa'ä xitsa' Nyi' kuenda ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu ja lyaka chu'u ndooü' ji'i Nyi'.*
4. ¿A ta ngutsa'ä itsa' ji'i Ndyiose nyi lola tya' ngasa'ä Nyi' ji'i? *Vilya kitsa'ä. Na akua' kitsa'ä ti itsa' ji'i Ndyiose.*
5. ¿Vi lyakua ngata Ndyiose Bíblia kityi ji'i Nyi' ji'i nyatë tsëlayuu?
Ngata Nyi' ji'i kityi ji'i Nyi' ji'iä: Ja ndi Nyi' chu'u ndoö' ji'i Nyi' le' kuati'i lola 'në le' kaka katakä tso'ori ndoyuu tsëlayuu nde.

Nyi' kikui' xitsa' Ndyiose.

1. ¿A taka yuu nguti ji'i Ndyiose? *Nalaa, Lakui' Nyi' Laka Nyi' lukui' ti nö lu'u lakati. Nalaa ti kuena' ji'i Nyi' nyitsa' tyijiä la taka ti ji'iä nyatë tsëlayuu.*
2. ¿A nga taka tyempu na nga taka Ndyiose? *Na akua' tyatyia tyempu talaa ta taka ti Ndyiose.*
3. ¿A kicha kueya' kitsa'ä Ndyiose a kaja Nyi' la tsäri?

Na akua' kitsa'ä ti Ndyiose. Tala tyatyia kueya' kataka Nyi' loo ti. Vi na akua' kaja Nyi' ja ti Lakui' Nyi' na akua' tyaas itsa' ji'i Nyi'

4. *Vi naa nyatë tsälüyü ja ndiyä itsa' ndaku, itya, kue'ë, ndoyuu xi' tya'ä xikuä nö 'në tyika tsü ji'iä, ¿Vi Ndyiose ja nchati' Nyi' ji'i tyatyia nö kosa nde ka'a? Na nchati' Nyi' ji'i nowä. Ja ti Ndyiose na nde'ë ti nowä ji'i Nyi'.*

5. *¿Vi tukui lo'o lu'u Ndyiose la'a? Ndyiose lu'u Nyi' lo'o xilee ji'i Lakui' Nyi'.*

6. *¿Vi wala ntsu'u Ndyiose? Ndyiose ntsu'u Nyi' tyatyia se'ë vi ndyika nchu'u Nyi' tyatyia se'ë ka'a tsa tyempuri.*

7. *¿Lakua Ndyiose takaa'? Taka tsakati Nyi'.*

8. *¿Vi tukui tya nö tsuna nö ndyika tya'a lo'o nö tsuna nyatë nde maxi tsakari ti Ndyiose tinö laa'? Ndyiose Juti, Ndyiose jnyi' Ndyiose nö lu'u Lakati.*

9. *¿Vi tukui ngunyijnyä nyi'i Ndyiose lonö ngajnyä Nyi' lakuä lo'o ndoyuu tsälüyü? Ndyiose na tukui ji'i ngunyijnyä Nyi'. Lakui' Nyi' tsaka ti Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i tyatyia kosa tsakua' lo'o xilee ji'i xitsa' ti Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i na ngataka ti yaa' jnyä Nyi'.*

10. *¿Vi lyakuara nga Ndyiose ngajnyä Nyi' lakuä lo'o ndoyuu? Lyakua ja Ndyiose taka tyatyia xilee ji'i Nyi'. Ti ji'i Ndyiose nala itsa' na ndyika Nyi'. Lakui' Nyi' tyatyia ndyika Nyi' nalaa kosa kutsaa ti kuenda ji'i Ndyiose.*

11. *¿Vi lyakua ndyika Ndyiose 'në Nyi' tyatyia tso'o tsa' minyi? Lyakua nya'ä ja Ndyiose Laka Nyi' Nyi' tsanguityaa tso'o.*

12. *Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i nö xii ndusu'u xii tyitsä', koo', kuela nö ndu'u kuä vi ntsi'ya la tsi'yari laa ngasa'ä tsa Nyi' ji'i. ¿Vi tukui itsa' ndusu'u nö nde ji'iä itsö' itsa' Ndyiosee? Itsa' nde ndesu'u ji'iä Ndyiose Laka Nyi' Ndyiose ndyikui' itsa' minyi, nö nde ndusu'u ji'iä Ndyiose lonö 'në itsa' 'në Nyi' ji'i tso'o tsa'minyi naxi'i ti kuaru'lari 'në Nyi' ji'i.*

13. *Viü' científico ü'nde laaü' 'në tsa'ä lola 'në tsälüyü lo'o ingenieru ndyikui'ü' lei lola 'në tsälüyü, ¿Vi tukui ji'i ji'i nö lei nde? Nö lei nö ndyinyijnyäü' yakua le' Ndyiose ji'i nyi' ji'i, ja lakui' Nyi' ngatotsaa Nyi' ji'i nö lei lola 'në lakuä laa xi' ndu'u kuela laa xi' ntsi'ya nö ko'o' tyatyia nowä ngatotsaa Ndyiose. Vi nyatë ndyinyijiäü' tsakua' nö ngajnyä Ndyiose ti maxi lakua lee ndyikaü' na ndyikaü' chalati'ü' cosa ja tsaka Ndyiose tinö ndyika Nyi' 'në Nyi' itsa' nö na ndyika nyatë 'në'.*

14. *¿Vi lyakua tyatyia kosa ji'i Ndyiose? Lyakua ja Lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i tyatyia kosa, lakui' ji'i Nyi' ji'i tyatyia nö ntsu'u nö lu'u ji'i, ja lakui' ka'a Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i lakui' Nyi' ngatukua Nyi' nö lu'u ji'i.*

15. *¿Vi lyakua taka tsa' kueya' ji'i Ndyiose kikui' Nyi' jnyä ji'iä kusa'ä yakä ji'i Nyi'? Lyakua ja Lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' ji'iä vi Nyi' vi' ji'i Nyi' ji'iä.*

Nyi nya'ä itsa' ji'i nö ndyikui' jnyä ji'i kuinyi'laja

1. ¿Vi wala tya ngutu'u nö lu'u? *Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i tyatyia nö ntsu'u nö lu'u ji'i.*
2. ¿A ngajnyä Ndyiose nö lu'u nö ntsu'u kuenä' ji'i lo'o tyijiä? *Ndyiose na ngajnyä Nyi' ji'i loo.*
3. ¿Ndyiose ngajnyä Nyi' nö lu'u tso'o, a ngajnyä ka'a Nyi' nö na tso'o? *Ndyiose ngajnyä Nyi' tyatyia nö lu'u tso'o tsajnyä'ä laa ngajnyä Nyi' ji'i.*
4. ¿Vi lyakua ngajnyä Ndyiose ji'i nö lu'u? *Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i kinyijnyä Nyi' ji'i.*
5. ¿Vi wala ngataka nö lu'u nde tya' nga kulo lonö ngajnyä Ndyiose ji'i? *Tya' loo nga kulo ngataka lakuä Sando Ndyiose.*
6. ¿A ntsu'u nö lu'u tyatyia se'ë tsa tyempuri lola ntsu'u ti Ndyiose? *Na ntsu'u. Taka nö lu'u tyatyia tsélayuu, nö ja na ndyika 'në lola 'në ti Ndyiose.*
7. ¿Vi tukui la nö ángel nö nyikuë ndi xikä nö tsaxiru' tii kie lo'o tsaxiru' tso'o laa ngajnyä Ndyiose vi'. *Nö xikä nde nganä' Lucifer.*
8. ¿Vi tukui ji'i ngui kusa'ä yakä Lucifer? *Ji'i Ndyiose, ja Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i.*
9. ¿Vi tula ngatarikie 'në ji'i Ndyiose? *Ngatarikie chaka laa ti Ndyiose chateya xi' ndyikui' Nyi' jnynä.*
10. ¿Vi tukui laa Chu yalasa'ä ji'i Lucifer nö ngalo tsö' ji'i Ndyiose? *Nö kienä'ä ángeles nö nyikuë nyi xikä ngui'u Sando lakui' Nyi' Ndyiose.*
11. ¿Vi tula nga'në Ndyiose ji'iü'? *Laa nga'në Ndyiose ji'i nö ndyikui' jnyä ji'i Kuinyi'laja lo'o tyatyia nö xikä yalasa'ä ji'i vi', Ndyiose nguilya Nyi' jnyä nö ngataa Nyi' ji'i kuenda tsakaü' nö laa nde'ne ji'i Nyi' nchaka.*
12. ¿Vi tula ngutu'u nä Lucifer ngutëjë ngui kulotsö' ji'i Ndyiose vi tula nyikuë ndi jläyii? *Lucifer ngutu'u nä Satanás nyikuë ndi, tya'a kusü, nö ndi ti'i ji'iä, nö ndutukua ti'i ji'iä.*
13. ¿Vi wala ngajnyä Ndyiose xi' tyakä' ti'i Lucifer lo'o tyatyia chu yalasa'ä ji'i vi'? *Ndo kuinya' ki'i vi chaa chukuä nö ti'i nö ndyiji'i ji'i tyakä'.*
14. ¿Vi tukui ji'i ndyinyaxë' na Kuinyi'laja'? *Ji'i Ndyiose lo'o tyatyia Chu ndi Ndyiose ji'i tyatyia Chu ndusa'ä yakä lola nakuë itsa' ji'i Ndyiose.*

Nyi kikui' itsa' ji'i nyatë

1. ¿Vi tukui nö nda kueya' xaa' laa ngajnyä Ndyiose ji'i nyatë ti kuenda ji'i nya'në? *Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i nyatë laa Lakui' Nyi' nowä nda kueya' xaa' laa ngajnyä Nyi' ji'i nyatë ja ji'i nyatë ngajnyä Nyi' ji'i nyatë laa lakui' Nyi'.*
2. ¿Vi tula nyikuë ndi Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i nyatë lola Lakui' Nyi'?

Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i nyatë Chukui lola Lakui' Nyi' lo'o ngataa Nyi' nö tí ji'iü' le' kaka chu'u ndooü' ji'i Ndyiose, ngataa Nyi' itsa' tso'o ndi ji'iü' ja le' kaka kiü' ji'i Nyi' chukui lola nakuërikieü' le' kaka kusa'ä yakä ji'i itsa' ji'i Nyi'.

3. ¿Vi a tso'o laa ngajnyä Ndyiose ji'i nyatë lonö ngajnyä Nyi' ji'iü'? *Tso'o tsaminyi laa ngajnyä Nyi' ji'iü'.*

4. Vi laa ngutëjë ngajnyä Ndyiose ji'i Adán ki'yu nö ngajnyä Nyi' kulo, ¿Tukui ngata Nyi' kuenda yaa'? *Ji'i ndoyuu lo'o ji'i tyatyia nö taka ndoyuu tsëlayuu.*

5. ¿Vi tukui laa nö tukua yaka nö tsaxiru' ndu'u kulo nö ngalatö Ndyiose nyilo'o Edéë? *Nö yaka ji'i nö lu'uu' lo'o ji'i nö yaka nö nchu'u ndoo itsa' tso'ó lo'o itsa' na tso'o'.*

6. ¿Tukui nö yaka nakuë Ndyiose ji'i Adán na kakuü'? *Ji'i nö yaka nö nchu'u ndoo itsa' lo'o itsa' na tso'o.*

7. ¿Vi tula 'në ji'i nyatë nakuë Ndyiose ti na kusa'ä yakä vi kaku ji'i nchi'yu ji'i nö yaka nö nchu'u ndo itsa' tso'o lo'o itsa' na tso'o'? *Ndyiose nakuë Nyi' ji'iü' talaa kajaü' ti kakuü' ji'i.*

8. ¿Vi tula nyikuë Ndyiose ngui Nyi' lonö nakuë Nyi' tala kajaü'?

a. *Ndyiose nyikuë Nyi' ngui Nyi'. Nyatë chanöü' tyijiu' tsa'minyi lo'o Ndyiose, vi tyijiu' chanoü' lo'o xi' nyijiä nö lu'uu' ji'i itsa' lu'uu'. Vi na akua' kaka cha tso'ou' lo'o Ndyiose.*

b. *Yunguti ji'iü' kaja lonö itsa' lu'u ji'iü' tyu'u ji'i yunguti.*

c. *Yunguti, lo'o tsa' lu'u ji'i nyatë tyijiu tsa'minyi chanö lo'o Ndyiose tyatyia kueya', ja tya xi' ngajnyä Ndyiose xi' chaa kuinyi'laja lo'o tyatyia lo'o tya'a kuinyi'laja tya yakua chaa' tyatyia kueya' yakua na'ä akua tyu'u.*

9. ¿Vi tukui ngajnyä Ndyiose ji'i Adán la ngutëjë yalo'o Nyi' ji'i nyilo'o xi' nä Edeén'? *Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i Eva le' ngataa Nyi' ji'i kaka lyo'o Adán.*

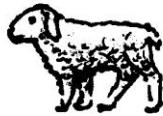
10. ¿Vi lyakua ngayukuä Ndyiose kiejë tsö' nya'në le' ngajnyä Nyi' sáte' Adán lo'o Eva? *Ndyiose nga'në Nyi' ji'i nö nde nga'në tyarikie Nyi' ji'iü' nö ti'ji'i ki'ya laka itsa' ndiji.*

11. ¿Vi tukui nö tsakati kaka 'në jlyuti' lo'o chukuä ji'i Adán lo'o Eva Sando'? *Lakui' Ndyiose tsaka ti Ndyiose.*

12. ¿Ja kaka 'në jyluti' Ndyiose ji'i nyatë ti tyanaü' ji'i Nyi' lo'o tsakua' xilee ji'i riü' akaka chukuä Nyi' ji'iü' Sando Nyi'? *Tala na chukuä Nyi' ji'iü'.*

13. ¿Tukui tyaa itsa' ngialarikie nyatë le' kaka chukuä Ndyiose ji'iü' Sando Nyi' ndyikui'ü'? *Ngialarikie lakui' riü' nakuëü' kienä'ä xi' ndi 'në kakaü', le' kaka tyiyaü' Sando Ndyiose ngialarikieü' kienä'ä laxi'u religión..*

14. ¿A kaka chukuä Ndyiose ji'í tsaka nyatë tsandaja' kuenda tso'o sáte'ri o kuenda kienää itsa' tso'o 'në ri? *Talaa na chukuä Nyi'ji'ü.*

Lección 7

Caín lo'o Abel Yalo'ou' nö ti'i sando Ndyiose

Tya'la kiya' chaa' lo'o kiee tyikiela nö na
ndyilya'a Kase 4A

Nö tsa'ä nde 'në kijnyí tsaka itsa' nö ta ntsu'u ndona. Vi kaka nya'ä ji'i itsa' nde tsaxiru' tí lajana 'në tsa'ä itsa' Ndyiose nde. Vi' nde nchakui' itsa' nö ndukuä ti Ndyiose, vi nö itsa' nde ntsu'u tya'a lo'o tsuna itsa': **tsaka nö itsa' laa itsa' ndeyarikie, nö nya'ä ti'iü' ji'i nöurreu lo'o nö tenë' ji'i.**

Na tsa tu'wa tsi'ya nyikuë ndeyarikië ji'i Ndyiose ti, ndeyarikië ji'i lakui'riyä. Ndyiose nde kietu Nyi' itsa' tsakua' itsa' ndeyarikie ji'iä ji'i Nyi' tsakua' ji'i lakui' tsajnyäri ji'i Nyi'.

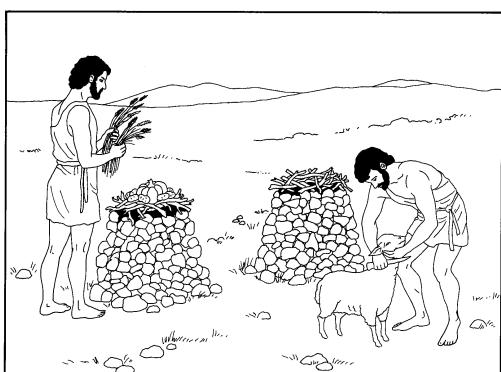
Kikui' ji'i Iyiuru Génesis 4:1-17

1. Vi nö ki'yuu ngia tsajlu lo'o lyo'o Eva. Vi nö kuna'ä ngutayu'u jnyi' vi ngula jnyi' ki'yu le' ngaloo ji'i Caín, vi nakuë: "Ta tataka tsaka jnyi' nö ki'yu. Nö ngataá Nyi' Chii ji'iä".
2. Vi laa ngutejë ngataka ka'a Abel, kuityi Caín. Vi Abel nga Chu 'në jnyi' ureeu, vi Caín nga Chu ndutukua jnyi' ndoyuu.
3. Vi ngutejë kienaa'ä tyempi, vi tsaka tsä Caín yalo'o ji'i Nyi' Chii Ndyiose nö ngutu'u xi' nga'në jnyä.
4. Vi lo'o ka'a Abel kuityi' yalo'o ji'i Nyi' Chii, jnyi' ureeu nö tsa nguityaa tso'o nö ngataka kulo ji'i nya'në ji'i. Vi Nyi' Chii ngana'ä Nyi' tso'o ji'i Abel lo'o nö yalo'o ji'i Nyi' vi',
5. nö ja na ngana'ä tso'o Nyi' ji'i Caín nyitsa' nö yalo'o ji'i Nyi' vi', vi Caín nguta nyaxë' lee tsa'minyi xaa'ra ngutanya'ä ndoo.
6. Le' Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i: ¿Vi lyakua ndyanyaxë' vi xa'ra ndyanya'ä ndoo?
7. Ti nöö 'në itsa' tso'ori, vi naa' talaa chukuä ji'i, nö ja ti' 'në itsa' na tso'o, ja ki'ya talaa ndekietu ji'i le' 'në ji'i laa 'në ji'i kii; ja ndi 'në kanä ji'i, nö ja ndi tsu' nöö tinö 'në kanä ji'i.
8. Tsaka tsä, Caín ngane ji'i kuityi' Abel tyu'u lo'o, vi loo tyukua ndeta'ä loxë', Caín nguerukua ji'i kuityi' Abel le' ngayujui ji'i.
9. Le' Nyi' Chii nganyitsa'

Nyi' ji'i Caín n: ¿Wala nga kuityi' Abel? Vi Caín nakuë: Na ndyotii'. ¿A ndyiji'i ji'i nä' kuya' kuenda ji'i yu? **10.** Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i: ¿Lyakua nga'në lee'? Tenë ji'i kuityi', nö ngaselu ndoyuu, ndexi'ya ndenana ji'iä nya'ä ti'i na kutanö lori. **11.** Vi itsa' yakua laa nö'ö kaka chu jnya'ä, vi tyu'u ndoyuu nö ngayo'o tenë ji'i kuityi'i', nö ngayujui lakui' yakua. **12.** Vi maxi nde'në ti jnyä ndoyuu, na'ä tyu'u nchi'yu ji'i. Kuaru' tya'ära tsala tsëlayuu, na akua' kaka sa'ä se'ë. **13.** Le' Caín nakuë ji'i Nyi' Chii Ndyiose: Na tandö ji'i nö ti'i jlyu tsa'minyi nde. **14.** Nyi ngaloo ji'iä' ndoyuu nde, vi ndi tya'ä kuaru' tya'a tyiji'ü' Sando Lakui, vi na akua' ndyika sa'ä se'ë' nyitsa' xiya'. Vi loo, maxi tukui Chu ngiaja ji'iä' kujuji ji'iä'. **15.** Nö ja Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i: Ti tatukui' Chu kujuji ji'i tala chukuäü' kati lyia nö ti'i. Le' lola Nyi' Chii ngasa'ä Nyi' kueya' ji'i Caín, ja le' na chajaü' ji'i le' na kujuü' ji'i. **16.** Vi Caín ngutu'u vi' xi' yakui' lo'o Nyi' Chii le' ngianö ngataka xi' nä Nod tya xi' ndyikua xii nö ndusu'u xii ji'i na tya chaa' tya Edén. **17.** Caín ngia tsajluu lo'o lyo'o vi lyo'o ngutayu'u jnyi' le' ngula jnyi' ki'yu nö nganä Enoc. Vi Caín ngajnyä tsaka kitsë jluu le' ngaloo nä ji'i nö kitsë Enoc tsatu'wa nganä lo'o jnyi' ki'yu.

Ngula Caín lo'o Abel.

Vi Adán lo'o Eva ngataka tukua jnyi' ki'yuü': Caín lo'o Abel. Caín lo'o Abel ngulaü' laa itsö' lo'o jnyi' tyiju' tsa'minyi ngiu'ü' xi' nyijiä nö lu'u nö ngatá Ndyiose tya' nö kulo kuenda ji'i nyatë. Vi loo Caín lo'o Abel ngulaü' lo'o nö lu'u kajari.

8. Caín lo'o Abel yalo'oü' nö ngutu'u ji'iü' sädo Ndyiose: Génesis 4:2-5

Nyi kikui' itsa' nö yalo'o Caín lo'o Abel ji'i Ndyiose.

Caín ngayukuä jnyä nchata jnyí vi Abel nya'ä ngayukuä jnyä 'në jnyíurreu. Vi tsaka tsä Caín yalo'o ji'i Nyi' Chii nchi'yu nö ngutu'u xi' nga'në jnyä. Yalo'o ji'i Nyi' nchi'yu, chojo kuene' tyatyia nö ngutyu'u ndoyuu xi' nga'në jnyä. Vi Abel lo'o ka'a ngui xikä ji'i nö ureeu nö tsa nguitya tso'o ngataa ji'i Nyi' Chii. Vi Nyi' Chii ngana'ä Nyi' tso'o ji'i nö yalo'o Abel ji'i Nyi', vi na nganya'ä Nyi' tso'o t ji'i Caín nyitsa' ji'i nö yalo'o ji'i Nyi' vi'.

Nö ti'i nga'në kaka Caín lo'o Abel.

Nde ndye'e kuë, Ndyiose xaa' nya'ä Nyi' ti ji'i nyatë xaa' nya'ä ka'a Nyi' ti ji'i nö kosa ndaü' ji'i Nyi.

Vi nö nde 'në ji'ää kie'e kuë tsaxiru' itsö' itsa' nö tsuna itsa' ntsu'u tya'a lo'o itsa' nö ndyilyo ji'i nyatë tsälüyü. Vi nö tsuna itsa' laka nö nde: Itsa' ndeyarikie, lo'o tenë, lo'o nö ti'i ndi 'në kaka nyatë. Ndyiose ngana'ä tso'o Nyi' ji'i Abel ja nga'në kaka la nakuërikie Nyi' lo'o **itsa' ndeyarikie ji'i** chukui laa ndi Nyi'. Vi tsa'wala ngana'ä Nyi' tso'o ji'i nö yalo'o ji'i Nyi' vi', lyakua nya'ä ja Abel nga yukuä ji'i lo'o itsa' minyi lonö yalo'o ji'i nö nowä ji'i Nyi' **nö ti'i nö ndi 'në kaka nyatë lo'o nö tenë**. Vi nö itsa' nde ngutyejnä tya' nö kulo Ndyiose ngayujui Nyi'urreu le' kiejë itsö' noe' ngajnyä Nyi' sate' Adán lo'o Eva.

Kikui' Iyiuru Hebreu 11:4

Abel lo'o itsa' ndeyarikie ji'i ji'i Ndyiose, yalo'o ji'i nö ureeu Sando Ndyiose vi nö ngataa vi' tsaxiru' tso'o ti kuenda nö ji'i Caín, vi itsa' yakua laa Ndyiose nga'në minyi Nyi' ji'i laa nyatë tso'o lo'o ngayukuä Nyi' ji'i nö yalo'o ji'i Nyi' vi', vi maxi ngujui ti Abel, nö ja itsa' ndeyarikie ji'i nchakui'ri asta nyiín.

Lola 'në Ndyiose, lola 'në ka'a ti nyatë.

Tala nguenta' ti Adán ji'i jnyi' ki'yu lola nga'në ji'iü' nyi'lo'o jnyí vi lola nga'në Ndyiose ngajnyä Nyi' sáte'ü' lo'o kiejë tsö' nya'në. Nö laka' yaka nö ngajnyä Adán lo'o Eva nö ngatakö'ü' ji'iü' vi' na wäga. Vi le' loo ka'a na waka ti kosa ncha'a lo'o yaa' nyatëri lola ndarikie nyatëri; ja tsakua' nö ndunana Ndyiose tino ntsu'u kuenda itsa' nchatörokie Lakui' Nyi'. Vi Caín yaa Sando Ndyiose vi ndekieyarikie ji'i kosa nö nga'në jnyä lakui'ri. Nö ja ti Abel, lo'o itsa' ndeyarikie ji'i, nga'në kakua ji'i Ndyiose ndekieyarikie ji'i Nyi' lo'o nö tenë ji'i tsaka ureeu kuenë'.

Nö tukua tyakuë: Itsa' ndeyarikie lo'o itsa' na ndeyarikie.

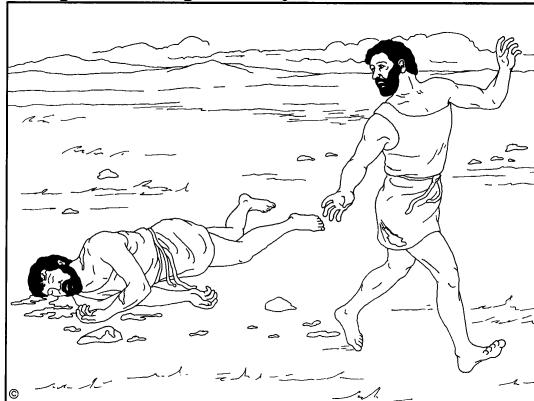
Caín nä ngatukua kuenda ji'i Ndyiose kisete'ë kunana itsa' jlyurikie ji'i Nyi' ji'i ki'ya ji'i. Vi ti Ndyiose lee tso'o ti' Nyi' vi ngalala Nyi' ji'i Caín nö ja Caín ngui laa' lee ndu'u kulo ngui ti kuenda ji'i Ndyiose. Vi yakua ngu tyejnä nyanë ki'ya maxi na nya'ä ti itsa' lera tyitsë o lera jlyu. Nö ja nowä ndyinyijnyä Kuinyi'laja lonö nyatë ndulo tsö'ü' ji'i Ndyiose.

Lola nga'në Caín

1. Na ngui 'në lola nakuërikie Ndyiose.

2. Na ngui kusa'ä yakä ji'i Ndyiose.
3. Nguta nyaxë'.
4. Nga yujui ji'i kuityi'.

Vi nde nchaja ndö ji'i tukua tyakuë: tyakuë ji'i itsa' ndeyarikie nö yalo'o ji'i ti Abel kusa'ä ndoo lo'o 'në kaka lola nakuërikie Ndyiose vi tyakuë ji'i itsa' na ndeyarikie nö yalo'o ji'i Caín na ngasa'ä yakä ji'i Ndyiose nö yalo'o ji'i kulo tsö' ji'i itsa' ji'i Ndyiose.

9. Caín nga yujui ji'i Abel: Génesis 4:8

Vi nyi tyempu nyi, lee kienä'ä nyatë laü' o nyikuë nyi 'nëü' lola nga'në Caín; na ja'äü' kusa'ä yakäü' kunäü' ji'i Ndyiose nö ja lakui'riü' 'nëü' na tso'o ji'i xaa' ka'aü' lo'o ji'i lakui'riü'.

Kikui' Iyiuru Génesis 4:25,26

25. Adán ngia tsajlyu ka'a lo'o lyo'o tsalyia ka'a, vi lyo'o ngataka ka'a tsaka jnyi' ki'yu le' ngalo nä ji'i Set. Ngaloo nä ji'i loo ja nakuë: "Ndyiose ngata ka'a Nyi' tsaka ka'a jnyi' ki'yu nö ngiatö xi' ngutö Abel, nö ngayujui Caín n vi'." **26.** Vi lo'o ka'a Set ngataka jnyi' ki'yu le' ngalonä ji'i Enós. Vi tya' yakua ngutyejnyaü' ndunana itsa' ndyotyukua ji'i Nyi' Chii Ndyiose.

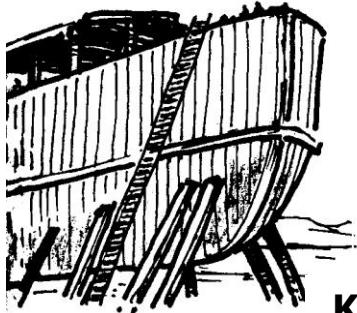
Leta tya'a nö nganä Set.

Vi nö kulo xi' ngutakä' nö ti'i lo'o ki'ya. Ja jnyi' ki'yuü' nö ngataka kulo ngiaka nö ndujui nyatë vi nö ndyukua jnyi' ki'yuü' vi' le' nö kuityi' ngayujiü' ji'i. Vi Ndyiose ngataa ka'a Nyi' tsaka ka'a nguitsä ki'yu ji'i Adán lo'o ji'i Eva, Nga nä Set. Vi Set lo'o jnyi', ngutyejnyaü' ndyanaü' ji'i Ndyiose. Maxi tyatyia rika ti nyatë ngayukuü' tyakuë ji'i Caín.

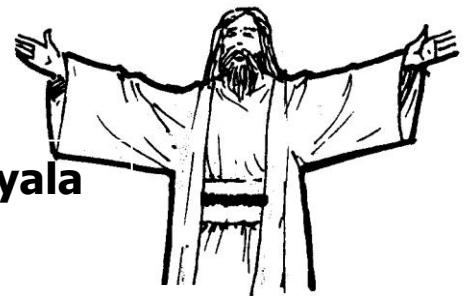
Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi wala ngula Caín lo'o Abel? *Itsö' lo'o jnyí xi nä Edén. Tyijiu' tsa'minyi ti ji'i nö yaka ji'i nö lu'u'.*
2. ¿Vi lyakua ngula Caín lo'o Abel lo'o ki'ya, vi tyijiu' ngiu'ü' lo'o Ndyiose'? *Kuenda ji'i ki'ya ji'i jutiü' Adán.*

- 3.** ¿Vi lyakua tyatyia ndyilä lo'o ki'ya vi tyijiu' ntsu'ö lo'o Ndyiose? *Ja lyakua nya'ä ja lee' ji'i Adán la jutí ka'ä.*
- 4.** ¿Vi lyakua ti ji'i Abel ngaja'ä Ndyiose ngayukuä Nyi' ji'i nö yalo'o ji'i Nyi'? *Lyakua ja Abel ngueyarikie ji'i Ndyiose*
- Abel ngatsa tu'wa itsa' ji'i lo'o Ndyiose laka nochu ntsu'u ki'ya ji'i vi ngueyarikie tsakati Nyi' Chii kaka Nyi' kilyo Nyi' ji'i.*
  - Abel ngueyarikie ji'i Ndyiose. Vi ngataa ji'i itsa' ndeyarikie ji'i ji'i Ndyiose, naxi'i ti xilee ji'i lakui'ri.*
  - Abel yaa Sando Ndyiose chukui lola ndusa'ä jnyä Nyi': Yaa lo'o itsa' ndeyarikie ji'i, lo'o nö ti'i nö ndi 'në kaka, lo'o tenë.*
- 5.** ¿Vi lyakua ngalo tsö' Ndyiose ji'i Caín lo'o nö yalo'o ji'i Nyi' vi'? *Lyakua ja Caín na ngueyarikie ji'i Ndyiose:*
- Caín na nga tsatu'wa itsa' ji'i lo'o Ndyiose laka Chu ntsu'u ki'ya ji'i vi tsakua' Nyi' Chii ti kaka kilyo Nyi' ji'i.*
  - Caín na ngueyarikie ji'i Ndyiose. Vi ngatukua kuenda ji'i xilee ji'i lakui'ri*
  - Vi Caín nga'në laa nakuërikie lakui'ri.*
- 6.** ¿Vi lyakua ngui Ndyiose 'në Nyi' ji'i Caín taarikie? *Lyakua nya'ä ja Ndyiose ndi Nyi' ji'i Caín vi ngui Nyi' chu'u ndoo laka Chu ntsu'u ki'ya ji'i nö ndi tsalo'o tsaka nö ti'i nö ja ndi 'në kaka lo'o itsa' minyi.*
- 7.** ¿Vi tula nga'në Caín n? *Nguta nyaxe'e ngayujui ji'i kuityi Abel.*
- 8.** ¿Vi lyakua nya'ä ti'i Ndyiose ji'i nyatë ti nyikuëü' o 'neru'ü' na tso'o ji'i tsaka ka'a nyatë? *Lyakua nya'ä ja tyatyia nyatë Lakui' ji'i Ndyiose laü' ja lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' ji'iü'. Vi lonö tsaka nyate 'nëü' na tso'o ji'i tsaka ka'a, ja ji'i Ndyiose na tso'o nde'nëü'.*
- 9.** ¿A 'në jlyuti' Ndyiose ji'i tyatyia nyatë ti tso'ora 'nëü' ji'i nyatë nö na tso'o nga'neü' vi'? *Talaa na 'në jlyuti' Nyi' ji'iü'. Ja nö ti'i nda Ndyiose kuenda ji'i tyatyia ki'ya laka nö tyijiu' ntsu'ö lo'o Nyi' tyatyia kueya'.*
- 10.** ¿Vi a ngutsa'ä xi ngatarikie Caín la nchatyu'u yaa? *iNa ngutsa'ä! Tsu' nga'në tyujuu' ji'i ji'i Ndyiose.*
- 11.** ¿Vi tula nga'në ji'i Caín la nchatu'u yaa? *Tyatya leta Caín nga'neü' lola nga'në lakui. Tsala tsä nö nga takakaü' tyijiu' ngiu'ü' lo'o Ndyiose vi ngutyia kueya' ngujiü'.*
- 12.** ¿A takaru' tula 'në kaka kisu' kuenda ji'i ki'ya ji'iä lakui'riyä? *Nala. Nala nyitsa' tsaka itsa' 'në ti nyatë le' kaka kisu ji'i ki'ya ji'i.*

Lección 8

Noé. Lo'o Choo Jiyala ngui'e sa'në.

Kujnyä itsö' kiee tyikiela kase 4B

Vi xi' 'në tsa'ä nde, nya'ä lola nga'në Ndyiose tsä ngataka nyi' nganä Noé. Vi Ndyiose nde taa Nyi' kueya' ji'ä talaa ndi Nyi' kisete'ë nyatë ji'ë Nyi' kuenda tyika'aü' ji'ë Nyi', lo'o itsa' tso'o ji'ë Nyi'. Vi lakui' Nyi' ndutëjë Nyi' Chu ndyikui' kuë ji'ë itsa' ji'ë Nyi' viü' ndya'ä lo'o itsa' ji'ë Nyi' na akua' ndyika xia'ti'ü' ndusu'uü' xitsa' Nyi' tyatyia se'ë. Laja nö itsa' tuno nga'në sa'në nde, nya'ä ji'ë Chu ngutuya ji'ë itsa' ndyilo ji'ë Ndyiose. Ngutuyaü' ji'ë lo'o **itsa' ndeyarikie** ji'ü ji'ë Ndyiose', ngueyarikieü' ji'ë Nyi' lo'o Itsa' ji'ë Nyi', nga yukuäü' Nö nda Nyi' **nö ti'i 'në kakaü' lo'o tene**. Vi lee ndu'u kulo ndi kie'e kuë kuati'i nö tenë ji'ë nö nya'në nde na akua' nga kisuvi' ji'ë ki'ya. Ja nö kisö kuenda ji'ë ki'ya laa itsa' ndiji. Ndyiose nga'në jlyurikie Nyi' ji'ë ki'ya ji'ë Abel nga yukuä Nyi' itsa' ji'ë lyakua nya'ä ja ngueyarikie ji'ë Ndyiose. Ngueyarikie ji'ë Nyi' ngajnyi Nyi' itsa' kutëjë Nyi' Nyi' kilyo. Le' loo ka'a Noé tsatu'wa ngueyarikie ji'ë Ndyiose le' ngutuya ji'ë itsa' ndyilyo lo'o itsa' ndeyarikie ji'ë.

Kikui' Iyiuru Génesis 5:28-32

28. Nyi' nga nä Lámc ntsu'u nyi' tsa siendu ndukua jakua yala ndukua tukua nyayä lonö ngula jnyi' ki'yu nyi'. **29.** Nö ngalona nyi' Noé, ja nakuë: "Nyi' Chii yakui' jnya'ä Nyi' yuu" ndi lee tsa' minyi 'në jnyä kutukuä ntsukua' kuenda ji'ë nö nguitsä nde nö ja nö nguitsä nde 'në ji'ä tyukua se'ë. **30.** Laa ngutëjë ngula Noé, Lámc tya' nga lu'u ngutëjë ka'yu siendu nyajä tya' ndukuä jakua yala ndyi'nyö vi tya' ngataka jnyi' ki'yu lo'o jnyi' kuna'ä. **31.** Vi lola tyatyia tsala nyajä ngalu'u kati siendu ndukua tsuna yala tyi ndukua kati vi tsalo nyajä le' ngujui. **32.** Noé ntsu'u ka'yu siendu nyajä lonö ngutyejnä ndyilya jnyi' vi jnyi' nga nä Sem, Cam, Jafet.

Vi juti jutikula Noé nganä Enoc. Noé ngataka tsuna jnyi' ki'yu lonö ntsu'u ka'yu siendu nyajä: Jnyi' ki'yu nganä Sem, Cam lo'o Jafet. Vi ndoyuu

tsēlayuu ngiatsa'ä itsa na tso'o ja tyatyia nyatë xi' ndarikieü' tsakua'itsa' nä tso'ori. Vi Ndyiose nguisetörkie Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i nyatë vi tsa'wa la ngui Nyi' kisuvi' Nyi' ji'i tyatyia taka ndoyuu lo'o ji'i nya'në. Nö ja taka tsaka nyi' ki'yu tso'o 'në nyi' Sando Ndyiose tso'o 'në Nyi' ndi Ndyiose.

Kikui' Iyiuru Génesis 6:5-22

5. Nyi' Chii Ndyiose ngana'ä Nyi' jnyi kui'a kiena'ä itsa' na tso'o 'në nyatë ndoyuu tsēlayuu vi tyatyia kueya' ndetarikieü' 'nëü' itsa' na tso'ori. **6.** Vi nguisetörkie Nyi' ngajnyä Nyi' nyatë. Lo'o itsa' tyitsë ngui ji'i Nyi'. **7.** Nakuë Nyi': "Kisuvi' ji'i" ndoyuu tsēlayuu ji'i nyatë nö ngajnyä' vi lo'o ka'a ji'i tyatyia nya'në jnyi, lo'o ka'a nö ndya'ä nyi'i nyane' lo'o kinyi. iNdyisetörkië' ngajnyä ji'i! **8.** Nö ja Nyi' Chii Ndyiose, ngana'ä tso'o Nyi' ji'i Noé. **9.** Vi nö itsa' nga'në sa'në nde nchakui' ji'i Noé. Noé nga tsaka ki'yu tso'o vi talaa ji'i ndusa'ä yakä ji'i Ndyiose. Tsakua' nyi'wa ti ngataka nyi' chukui laa nakuërikie Ndyiose maxi tyatyia nyatë ngalu'uü' kueya' vi' na ngasa'ä yakäü' ji'i Ndyiose. **10.** Noé ngataka tsuna jnyi' ki'yu, nganä Sem, Cam lo'o Jafet. **11.** Ti kuenda ji'i Ndyiose, ta ngiatsa'ä tsēlayuu ji'i ki'ya, itsa' nä tso'o itsa' jlyala itsa' tyikielarikie ji'i nyatë. **12.** Ja tyatyia nyatë tsu' ndyilyu ndarikieü' itsö' itsa' ji'i Ndyiose. Vi ngana'ä Ndyiose lee kiena'ä ki'ya itsa' na tso'o ji'i tsēlayuu. **13.** Nakuë Nyi' ji'i Noé: Ta ngatarikie 'në tyä' ji'i tyatyia nyatë. Xiki'ya kuenda ji'i'wä lee kiena'ä itsa' jlyala itsa' na jnya'ä taka tsēlayuu, kulyindö' ji'i'wä lo'o tyatyia tsēlayuu. **14.** Ngajnyä tsaka yanyi'i yakitye, ngajnyä kuartu nane', vi ngatakö' ji'i lo'o tjejë' nä brea tyatyia xi' kukiela ji'i nö yaka tsu' nane' lo'o tsu' itsö' kutakö' ji'i ja le' na chatë itya ji'i. **15.** Ngajnyä ji'i nö yanyi'i: tsa siendu ndukua kala ndyi' jnyö metro tsu' tyikuë, kala ndukua tukua tya' lo'o ka'a tsa jlya'we metro tsu' së, tyi tsuna metro jlya'we tsu' tyikuë. **16.** Ngajnyä ji'i tsuna piso, ngatotsa tsaka ventana laa tsajlya'we metro tsu' nane' ti' tyiyaa laa yae nö yanyi'i le' ngatotsa tsakari tone'ë tsu' xii'. **17.** Vi naa' kutejë kietö choo jlyala le' kala ityia tsala tsēlayuu le' kulyindo ti ji'i tyatyia nö ntsu'u nö lu'u ji'i tyatyia se'ë tsēlayuu. Tyatyia nö taka tsēlayuu tya yaja tyalyindo. **18.** Nö ja lo'o nö'ö 'në tsatu'wä' itsa' ji'iä' lo'o, jnyi' kiyu lo'o lyo'o lo'o jnyi' së, lo'o lakui' chatewä nane' nö yanyi'i. **19.** Lo'o tsalo'o ka'a nanë nö yanyi'i tsaká nya'në kuesu' lo'o tsaka ka'a nö kute' tyatyia laxi'u nya'në taka ndoyuu tsēlayuu, ja le' tsatu'wa tyu'u laa nö lu'u ji'i lo'o lakui'. **20.** Loo laa la'a chatë tsaleta nya'në laa ndyika: Kinyi lo'o nya'në jnyi, lo'o ka'a nö ndya'ä nyi'i nanë' ndoyuu, ja le' na kaja. **21.** Vi kuisosa'ä tyatyia laxi'u itsa' ndaku kuityi ko'o ji'i, ja le' nö'ö lo'o nö nya'në' kaja nö kakuwä na 'në itsa' ndaku ji'i'wä. **22.**

Vi nyi' nä Noé nde nga'në kaka nyi' tyatyia laa ngasa'ä jnyä Ndyiose ji'i nyi' 'në nyi'.

Ndyiose yakui' minyiri kuno'ö Nyi' ji'i tsëlayuu.

Vi tsakari Noé tyempu vi' ngataka lola nakuërikie Nyi' Chii Ndyiose. Vi Ndyiose nguetsa' Nyi' tsakua' ji'i Noéti lola 'në Nyi' nchati' Nyi' kuno'ö Nyi' ji'i tsëlayuu. Ja lakui' Nyi' na ngataa Nyi tsa'kueya' 'në nyatë tsëlayuu tsaxiru', itsa' na tso'o. Nö ja Noé 'në kaka "itsa' ji'i Nyi'" Vi Ndyiose ngana'ä Nyi' ji'i lo'o Ndoo Nyi' itsa' tso'o vi nga'në Nyi' ji'i tso'ora. Naxi'i tinö nyikuë nyi kuenda laka Noé lera tso'o ti kuenda ji'i tyatyia nyatë, ja kuenda ndeyarikie ji'i Ndyiose tsa'wala ngana'ä Nyi' ji'i tso'o.

Kikui' Iyiuru Génesis kapitulos 7 lo'o 8

1. Vi laa ngutëjë' Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i Noé: Laja tyatyia nyatë taka tyempu nde, tsakua' nö'ö tsajnya'äri taka lo'o 'në laa nakuërikië'. Vi itsa' yakua laa Nö'ö chatë nane' nö yanyi'i lo'o nyatë ji'i. **2.** Ngayukuä kati nya'në nö kuesu' vi kati ka'a nö kute' tyatyia nya'në nö laví, vi tsakari nö kuesu' tsakari ka'a nö kute' nö nya'në na laví. **3.** Ngayukuä ka'a kati leta tsaka laa ndyika kinyi nö ndyakui ja le' na kilyiji jnyi ji'i tsëlayuu. **4.** Ja laa kati tsä 'në kie'e choo jlyala tu'wa tsä tu'wa tela. iKisuvi' ndoyuu tyatyia nö lu'u nö ngajnyä Lakui'i!" **5.** Vi Noé nga'në kaka tyatyia la nakuë Nyi' Chii Ndyiose ji'i 'në. **6.** Vi lonö nö choo jlyala nde ngulá tsëlayuu, vi Noé ntsu'u sukua siendu nyajä. **7.** Vi Noé ngiatë nane' nö yanyi'i leri lo'o jnyi' ki'yu lo'o lyo'o lo'o jnyi' së, le' tyu'u laa nö lu'u ji'iü' lo'o nö choo jlyala. **8.** Nö nya'në laví lo'o nö nya'në na laví, nö ndyakui' lo'o nö ndya'ä nyi'i nane', **9.** ngiateü' lo'o Noé nane' yanyi'i, tukua tukuaü' nö kute' lo'o nö kuesu' chukui laa ngasa'ä jnyä Ndyiose. **10.** Laa ngutya nö kati tsä, nguetö nö choo jlyala' ngutyejna ndyilya ityia ndoyuu. **11.** Loo nga tyi'jnyö tukua ji'i koo' nö ndyukua. Noé ntsu'u sukua siendu nyajä. Vi le' tsä vi' ts'i'ya ngutaa'; xi' nyijiä ityia tyajo'o tya ki'nyi tya ndoyuu vi ngiatsu ka'a xi' ntsu'u ityia tya tyakuä. **12.** Tu'wa tsä tu'wa tela ngui'e nö choo jlyala ndoyuu tsëlayuu. **13.** Vi le' tsä nguetö nö choo jlyala ngiatë Noé nane' nö yanyi'i lo'o jnyi' ki'yu nganä Sem, Cam lo'o Jafet, lo'o lyo'o lo'o tsuna jnyi' së. **14.** Lo'oü' ngiatë tyatyia laxi'u nya'në kixë' nya'në jnyi', lo'o tyatyia nya'në nö ndya'ä nyi'i nane' lo'o ka'a kinyi nö ndyakui. **15.** Tyatyia nö nya'në nde ngiatë lo'o Noé nane' nö yanyi'i tukua, tukua. **16.** Vi ngiatë tsaka nö kuesu' tsaka nö kutë' la ndyika tya'a, chukui la ngasa'ä jnyä Ndyiose ji'i Noé, le' la ngutëjë Nyi' Chii nguityasa'ä' Nyi' tone'ë ji'i nö yanyi'i. **17.** Vi nö choo jlyala ngui'e

tu'wa tsä tu'wa tela. Vi laa ndeyokuä nö ityia, ngiokuä ka'a nö yanyi'i ndo ityia. **18.** Vi nö ityia' ngutyejnä nchokuä tsaxiru' tsaxiru'; vi nö yanyi'i ngiokuä laa nchala ndeyokuä nö ityia. **19.** Ngulá nö ityia ngutya ngatakö' tyatyia kiya' jo'o nö tuno tsanguitya taka tsälüyü. **20.** Vi la ngutëjë' ngatakö' tyatyia kiya' jo'o, tya' ngiokuä kati metru tsaxiru' tyakuä. **21.** Vi ngujui tyatyia nyatë ngataka tsälüyü, nguitya yaja kinyi, nya'në jnyii nya'ne kixë'; lo'o ka'a nö ndya'a nyi'i nane' ndoyuu. **22.** Tyatyia nö ngataka ndoyuu tsälüyü, nö ngiu'u nö lu'u ji'i nö ndyi'ya tyi'i nga ngui tyayaja. **23.** Tsakua' Noé lo'o nö ngui'u lo'o vi' na ngujui; tyatyia nö ngianö itsö' nyi'i nguitya lyindo: nyatë lo'o nya'në jnyi, kinyi ndyakui lo'o ka'a nya'në nö ndya'ä nyi'i nane' nguityaa nguitya yaja. **24.** Vi ndoyuu ngula itya tsa siendu jlyä'we tsä.

Kikui' Génesis Kapitulo 8: 1-22

1. Nguityarikie Ndyiose ji'i Noé lo'o tyatyia nö nya'në ntsu'u lo'o nane' nö yanyi'i. Vi nga'në Nyi' ji'i kue'ë tyëjë tee ndoyuu, vi nö ityia' ngutyejnä ndye'e kajnyä; **2.** Ngiosa'ä xi' nyijiä nö tyajo'ö' lo'o nö ityia ntsu'u tyakuä'. Ngalati' ndye'e nö choo jlyala. **3.** Vi ngutyejnä ndye'esti nö ityia tysi' tysi'ri. Nö ncha tsa siendu jlyä'we tsä, nö ityia ngutyejnä ndye'e kajnyä. **4.** Vi tsä tysi'nyö tukua ji'i koo' nö sukua nö yanyi'i ngutyiya' sukua kiya' jo'o xi' nä Ararat. **5.** Vi nö ityia' nde kie'e kajnyä laa'ri, vi nö tsä kulo ji'i koo' nö nchaa tii ta ndyinyanë tsaxi ki'ya jo'o nö tsanguitya kuä ndukuari. **6.** La ngutëjë nö tu'wa tsä', Noé ngakí ji'i nö ventana ji'i nö yanyi'i nö ngajnyä vi'. **7.** Le' ngalatsa tsaka kinyi kuayu; nö ja nö kinyi kuayu' ngutakui tsuvi' tsu' nde, nde kieta ki vityi nö yuu'. **8.** Vi la ngutëjë nö kinyi kuayu nde, Noé ngalatsaa tsaka tsaka kuru ja le' nya'ä ti ta nguityi yuu; **9.** nö ja nö kuru' nguisete'ëri ka'a tya ji'i nö yanyi'i ja na ngujui xi' tsa'ä se'ë, ja ndoyuu kietsa'äri ji'i ityia. Le' Noé ngaloo yaa' le nguichukuä ka'a ji'i nö kuru' nane' nö yanyi'i. **10.** Noé tya' ngueta kati tsä ka'a, tya' ngatejë tsaka ka'a kurú. **11.** Ta tyakavi'ra lonö na kurú' nguichaa, lyl'ya tsando kixë' nä olivo lo'o tsö' tu'wa. Lola nguati' Noé ta nde vityi ndoyuu. **12.** Vi tya' ngueta kati tsä ka'a, tya ngatëjë ka'a tsaka kurú; vi nö kurú nde na'ä nguisete'ë. **13.** Vi lonö Noé ntsu'u sukua siendu ndukua tsa nyajä, tyatyia ndoyuu nguityi. Vi tsä kulo ji'i koo', Noé ngalotsuu' ikie nö yanyi'i le' ngiaja ndo ta nguitya vityi yuu. **14.** Vi nö tsä kala ndukua kati tsä nö ndyukua koo', vi ndoyuu ta nguitya vityi tyatyia tso'o tso'o. **15.** Le' Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Noé: **16.** Kutyikua leri nane' yanyi'i lo'o lyo'o, lo'o jnyi' ki'yu lo'o jnyi' së. **17.** Ngaloo ka'a ji'i tyatyia nö nya'në ngiu'u lo'o: kinyi ndyakui,

nö nya'në jnyí lo'o ka'a nö ndya'a nyi'i nane' ndoyuu, ja tsaü' tsala ndoyuu tsëlayuu vi kataka kienä'ä jnyi'ü' chatsa'ä tsëlayuu chu'u'. **18.** Le' Noé lo'o lyo'o, lo'o jnyi' ki'yu lo'o jnyi' së, ngutukuaü' nane' nö yanyi'i. **19.**

Ngutukua ka'a tyatyia nö nya'në jnyi' lo'o ka'a nö nya'në kixë' lo'o ka'a nö ndya'a nyi'i nane' lo'o ka'a nö nya'në ndyakui'. **20.** Telu' ngajnyä Noé xi' nga'në jlyu ji'i Nyi' Chii, ngayukuä nya'në kinyi nö laví tsa leta tsa leta la ndyika le' yalo'o ji'i Sando Nyi' Chii nga'në kaka ji'i nö ti'i nö ndi 'në kaka nyatë tsëlayuu kuenda ji'i ki'ya ji'ü' Sando Nyi' Chii Ndyiose. **21.** Vi ngutuya tyi'i tso'ora la ji'i Nyi' Chii le' nakuë Nyi': Na'ä akua' chatyu'ü kikui' jnya'ä kunö'ö ji'i ndoyuu xi ki'ya kuenda ji'i nyatëri, ja tala tya' nguitsä ti nyatë tsakua' ndarikieü' 'nëü' itsa' na tso'ori. Na'ä akua' chatyu'ö' kulyindö ji'i tyatyia nya'në, lola nga'në' nyi. **22.** "Tsala tsa tyee tsëlayuu, kataka itsa' ndukua jnyí kataka ka'a kueya' kusuü' ti lyitya; kataka ti tyikie' lo'o jlya', kataka ti nyikuä, nyichoo, tyitsä lo'o tela.

Nö yanyi'i ngataa Ndyiose vi'.

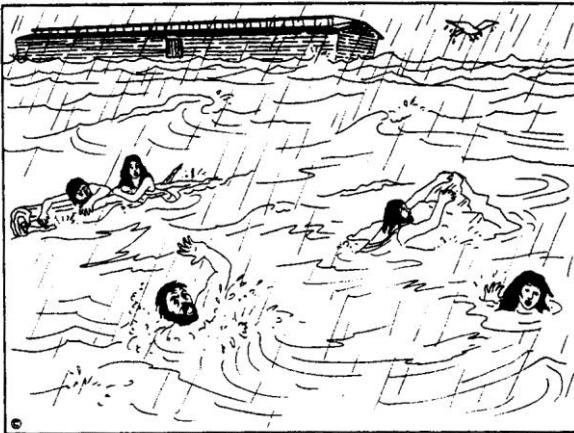
Vi Ndyiose ngata leta Nyi' ji'i Noé laa kujnyä ji'i nö yanyi'i. Noé na ngue kutsa'ä laa kueya' nö ngata Ndyiose ji'i. Vi nö yanyi'i nde ngia' chukui lola nakuë Ndyiose. Vi nö ti'i nyijiä tya tsu' ndoo' ji'i kuenda ji'i tyatyia nyatë tyatyia nya'në nchanö kuenda yaa' Noé ti ngasa'ä yakä ji'i Ndyiose kaka na kajaü'. Vi le' loo ka'a tsakari tone'ë ngutukua, vi tsase'éri vi' ndi tyejë tee tyatyiaü' le' chateü' nane'ë'.

Tsakari nö tone'ë.

Vi nö yanyi'i ngiu'u kueya' tsa siendu ndukua kala ndyi'jnyö jata tsu' tyikuë, vi kala ndukua tyukua jata ngiu' tsu' së. Vi tyatyia xi' ngukiela nö yaka ngiasa'ä lo'o jute yaka. Vi ngataka tsuna nyi'i ngutukua itsö' tya'a tya kuä, nö ja tsakari ti tone'ë ngutukua ji'i. Ja Ndyiose kutejë Nyi tsaka choo jlyala 'në tya Nyi' ti ji'i tyatyia nö lu'u taka ndoyuu tsëlayuu. Nö ja kuenda ji'i Noé lo'o nyatë ji'i Ndyiose ngajnyä Nyi' itsa' kilyo Nyi' ji'i lo'o nö yanyi'i. Nguilyo Nyi' ji'i leri lo'o nya'në tsaka nö kuesu' lo'o tsaka nö kute' tyatyia laxi'u nya'në nö kilya ji'i nö choo jlyalaa'.

Nyatë na ngaja'äü' kieyarikieü'.

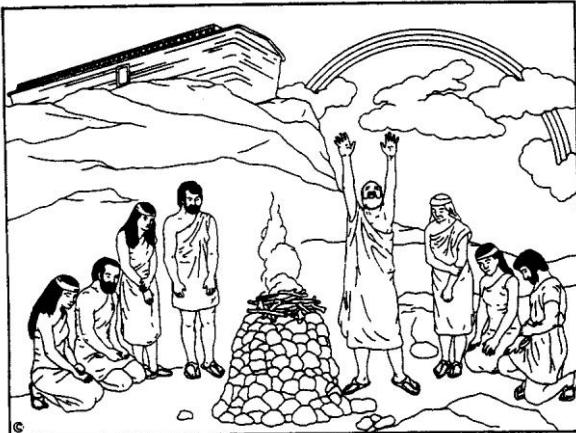
Vi na akua' ta ngui'e choo tsa laa' asta luvi' ngui'e vi tsalaja nde yaa' ti nö yanyi'i, vi nyatë nö 'në kakua ndyikui' leeriü' ji'i. Vi tsa siendu ndukua kala nyajä Noé lo'o jnyi' ki'yu nde jnyäriü' ji'i nö yanyi'i. Vi tyatyia tyempu nde

10. Choo jlyala: Lyiuru Génesis 7:11-24

na tukuiru' ti xaa' ja tsakua' Noé lo'o nyatë ji'i nga'nëü' lola nakuë Ndyiose ji'iü'. Vi nguitya tyinyä ti nö nya'në vi ti nyatë nde'nëü' lari na ndeyarikieü'. Vi ngutyia kueya' ngiatë Noé lo'o jnyi' ki'yu lo'o lyo'oü' nanë' nö yanyi'i'. Vi Ndyiose nguitya kö' Nyi' ji'i tone'ë ji'i nö yanyi'i'. Vi tsaxi ngutëjera nguesti nö choo jlyalaa'. Ngatarikiewä nya'ä, lola Chu ngianö itsö' nyi'i ngana'äü' ji'i nö yanyi'i nguilee'ü' ji'i vi tsaka noe'ri kaka tyu'u laaü', **nö ja**

Iera nguxë, ja ti nö tone'ë ja ta ngiakö'.

11. Nö ti'i ngataa Noé ji'i Ndyiose, lo'o ka'a nö kuëa taa: Gë. 8:20, 9:13

Vi ngulyindo tyatyia tsëlayuu .

Ngui'e choo jlyala tu'wa tsä tu'wa tela. Vi itya ngiokuä tsaxiru' tsaxiru', vi tyatyia kiya' jo'o nö tsanguitya lee kuä ngatakö' itya ji'i. Vi nyatë lo'o nya'në jnyi' ngajnalo'o nö choo jlyala ji'iü'. Vi tyatyia Chu ngianö itsö' nö yanyi'i ngulyindoü' nguitya yajaü'. Vi kie'e tsa'minyi le' ngutakä' yuu vityi vi Ndyiose ngakí ka'a Nyi' ji'i nö tone'ë ji'i nö yanyi'i xi' ntsu'u Noe vi'.

Vi Noé ngui'e le' ngataa ji'i Nyi' Chii tsaka nya'në. Vi Ndyiose ngayukuä Nyi' ji'i nö yalo'o Sando Nyi' vi ngataa Nyi' xitsa' Nyi' ji'i nö na akua' kuu'ö Nyi' ji'i tsëlayuu lo'o itya vi tsala tsa tyee tsëlayuu tyatyia kataka lo ri, kataka kueya' kusü lyitya, kataka tyitsä kataka tela.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi tula 'në nyatë tula ndarikie tyatyia rika nyatë tyempu nö ngataka Noé? *tsakua' ji'riü' ndarikieü' lo'o lee jlyalaü'*. Nyitsa' na nyijiä ja'äü' nyitsa'

tsaxi chu'u ndooü' ti ji'i Ndyiose nyitsa' na ndyanaü' tula 'nëü' le' tso'o kii Ndyiose ji'iü'.

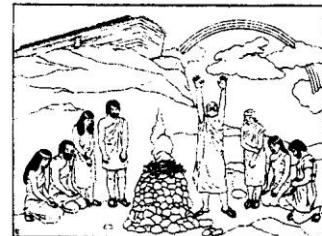
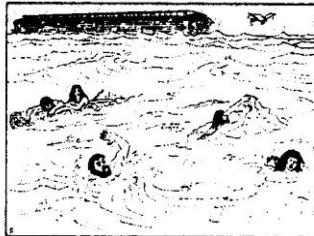
2. ¿Vi tukui ndykui' ji'i nyatë lonö ndykui' ji'iü', kuekusa'awä xi' ndarikiewä le' 'në kakuaü' ji'i Ndyiose lo'o Itsa' ndeyarikiee? *Le' nö Lu'u Lakati ji'i Ndyiose.*
3. ¿Vi tukui 'në ji'i nyatë chu'urikieü' ji'i itsa' ji'i Ndyiose vi ndi kuenda tsaka nyatë kukuäü' ji'i lo'o itsa' minyi lo'o itsa' ndeyarikie ji'iü' ji'i Lakui' Nyi' vi Lakui' Ndyiose ngasa'ä Nyi'ji'i? *Nö Lu'u Lakati ji'i Ndyiose.*
4. Vi tula 'në Ndyiose nakuë Nyi' ti na käja'ä nyatékisetörkie' ji'i ki'ya ji'i? *Nakuë Nyi' talaa chukuäü'nö ti'i lola 'nëü'.*
5. ¿A kaka kula Ndyiose ji'i Noé lori, vi na kisu ji'i ki'ya ji'i lo'o nö ti'i nö kutëjë Ndyiose kuenda ji'i ki'ya? *talaa lee' nyatë ntsu'u ki'yari ji'i laka ka'a ti Noe. Talaa lo'o ka'a nguji'i ji'i kaja ka'a laa ngujui tyatyia nyatë.*
6. ¿Vi lyakua ngatarikie Ndyiose kilyo ji'i Noé? *Lyakua ja Noé ngiu'u ndoo ji'i ki'ya ji'i Sando Ndyiose la nochu ntsu'u ki'ya ji'i. Noé ngata tyatyia itsa' ndeyarikie ji'i Ndyiose nö Lakui' Nyi' laka Nyi' Nyi' ndyilyo vi itsa' yakua laa Ndyiose nguilyo Nyi' ji'i.*
7. ¿Tula nakuë Ndyiose ji'i Noé' 'në? *Ndyiose nakuë Nyi' ji'i kujnyä tsaka yanyi'i.*
8. ¿Vi a ngataa Ndyiose tsa'kueya ji'i Noé kujnyä ji'i na yanyi'i la nakuërikie lakui'ri o la nya'ä ndi lakui'ri? *Naxi'i ti laa'. Noé ngajnyä ji'i chukui lola nakuë Ndyiose ji'i kujnya ji'i laa ngajnyä ji'i.*
9. ¿Vi tukui itsa' ndu'u kulo tsa'minyi ndi tyarikië lo'o na yanyi'i nde? *Nö yanyi'i ngataka tsakari tone'ë ji'i. Nga taka tsakari xi' 'nëü' le' nga chatëü' ji'i le' ngulaü' ji'i itsa' tyitsë ji'i Ndyiose.*
10. ¿Vi a ngajnyä Noé ji'i nö yanyi'i chukui lola nakuë Ndyiose ji'i? *Ngajnyä ji'i.*
11. ¿Vi a ta nga na'ä nyatë ndye'e choo tsala'? *Vilya nya'äü'. jala luvi' ngui'e tsa laa'.*
12. ¿Vi a ngaja'ä nyatë ngueyarikieü' lonö Noé nakuë ji'iü' kiekutsa'äü' xi' ndarikieü'? *Na ngaja'aü'. Na nguiü' kieyarikieü' ji'i Ndyiose le"në tsatu'waü' itsa' ji'iü' lo'o Nyi'.*
13. ¿Vi wala tya ngiatëü' chu ngutu'la ji'i itsa' ndiji vi'? *Ngiatëü' tya ji'i tsakari nö tone'ë ngataa Ndyiose nö ngutukua ji'i nö yanyi'i.*
14. ¿Vi tukui nguityakö' ji'i nö tone'ë? *Lakui' Ndyiose.*
15. ¿Vi lyakua nguityakö' Ndyiose ji'i nö tone'ë? *Lyakua nya'ä ja la laa' le' na tula 'në ji'i tyatyia Chu ntsu'u nane' nö yanyi'i. Vi loo le' na kaka chatë ka'a Chu ntsu'u itsö' na yanyi'i le' nö kilyaü'.*

- 16.** ¿A taka Chu kaka kilyia ji'í ki'ya ti laa tsä Ndyiose kii Nyi' nya'ä ti'i Nyi' ji'iü' lo'o ki'ya ji'iü'? *Na tukui Chu kaka kula ji'í lakui'ri.*
- 17.** ¿Vi tula nga'në Ndyiose le' nö choo jlyala nde kutakö' ji'í tyatyia kiya' jo'o tuno lo'o tyatyia ndoyuu? *Ndyiose nga'në Nyi' ji'í tyatyia itya nö ntsu'u lakuä nö ngajnyä Nyi' nö ndyukua tsäri, ngakii Nyi' xi' ntsu'u tyatyia.*
- 18.** ¿A nga ngulyaü' Chu ngiano itsö' nyi'í ji'í itsa' ndiji? *Na tukui Chu nga kilya. Tyatyiaü' ngujiü'.*

**Nde nchakui' tsuna itsa':
Nchakui' itsa' ji'i Noé lo'o nö
Nyi'ín tyikuë nä Babel vi lo'o
Abram.**

Kujnyä xi' työ kiya' lo'o kiee tyikiela nö na ndyilya'a kase 5A

Tyejnä lo'o itsö' itsa' ji'i nyi' ngana Noé vi yakua nyi nya'ä lola nga'në itsa' tuno sa'në lo'o nyi'í tyikuë nö ngana Babel vi la tsandyara xi' 'në tsa'ä na nde xi' nchakui' ndeletsa' itsa' ji'i tsaka nyi' ki'yu lee ndu'u kulo nä Abram.

10. Choo jlyala: Génesis 7:11-24

11. Ngataa Noé nö ti'i ji'i Ndyiose nchakui' ka'a xitsa' nö kuena taa: Iyiuru Génesis 8:20, 9:13

Kikui' Iyiuru Génesis 8:18-21

18. Lola Noé lo'o lyo'o, lo'o jnyi' ki'yu lo'o jnyi' së, ngutiyikuaü' nane' nö yanyi'i. **19.** Vi ngutiyikua tyatyia ka'a nö nya'në jnyi' ngiu'u lo'oü' vi' lo'o nö nya'në kixë', lo'o ka'a nö ndya'ä nyi'í nanë' lo'o ka'a kinyi ndyakui'. **20.** Telu' Noé ngajnyä xi' nga'në jlyu ji'i Nyi' Chii Ndyiose, ngayukuä nya'në lo'o kinyi nö laví, tsakaá laa ndyika, le' yalo'o ji'i Nyi' Chii Ndyiose laa nö ti'i nö ndi 'në kaka nyatë. **21.** Vi lonö nö tyi'i tso'o tsanjnya'ä nde ngutiyia ji'i Nyi' Chii Ndyiose, le' nakuë Nyi': "Na'ä akua' chatyü'ü' kikui' jnyä'ä ji'i yuu xiki'ya kuenda ji'i nyatëri, ja tala tya' nguitsä ti nyatë tsakua' ndarikieriü' 'nëü' itsa' na tso'ori. Na'ä akua' chatyü'ü' kulyindoö ji'i nya'në laa nga'në nyi.

Noé ngui'e ji'i nö yanyi'i.

Noé la'ri tsaka Chu ntsu'u ki'ya ji'i laa ngutëjë nö nde. Ndyiose nguilyo Nyi' ji'i Noé lo'o nyatë ji'i lyakua nya'ä ja ngueyarikieü' ji'i Lakui' Nyi', nga'në kakua ji'i Nyi' chukui laa nakuërikie Nyi': **Lo'o itsa' ndeyarikie ji'i ji'i Nyi', lo'o nga'në kaka ji'i nö ti'i ndi 'në kaka nyatë lo'o nö tenë'.** Vi Ndyiose ngayukuä Nyi' ji'i Noé laka nyatë tso'o kuenda lo'o itsa' ndeyarikie ji'i. Nö ja, Noé lo'o nyatë ji'i lariü' Chu ntsu'u ki'ya ji'i. Vi lo'o nö itsa' tsanguitya tuno nga'në sa'në nde nya'ä, Noé lo'o nyatë ji'i ngutyejnäü' nö kukui' tsalya ka'a xi' ngalu'uü', nö ja maxi loo Noé lo'o nyatë ji'i lariü' leta

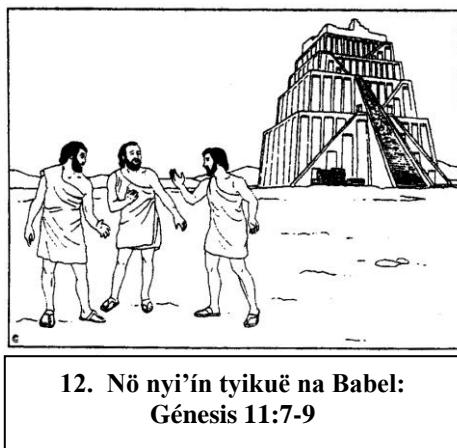
Adán lariü' Chu ngula lo'o ki'ya. Vi ncha tya tsu' ndoo tsa laa tsa ngalu'uü' nga riü' chu ntsu'u ki'ya ji'i.

Kikui' Iyiuru Génesis 9:8-13

8. Ndyiose nakuë ka'a Nyi' ji'i Noé lo'o ji'i jnyi' ki'yu: **9.** "Kuinya'äwä, nä' nyi kujnyä itsa' ji'iä' lo'o yukuiwä lo'o laa ji'i jnyi'ra la jnyi'wä. **10.** Lo'o tyatyia nö nya'në nö ngiu'u lo'owä yakua nö ngutiyikua nane' nö yanyi'i: Kinyi ndyakui lo'o nya'në jnyi' lo'o ka'a nya'në kixë', lo'o tyatyia nya'në takas tsëlayuu. **11.** Vi nö itsa' kujnyä lo'owä nde na akua' kitsa'ä: Na chatyu'uö' kulyindö ji'i nyatë lo'o nya'në lo'o choo jlyala. Na'ä nya'äwä xaa' ka'a choo jlyala nö kunö'ö ji'i tsëlayuu. **12.** Nö nde laa nö kueya' nö itsa' ndä' nö kujnyä lo'owä nyi nö kataka tyatyia kueya' lo'o yukui'wä lo'o tyatyia nya'në: **13.** Ngatotsä' ji'i nö kuena taá ji'iä' ndo koo, vi nowä kaka taa kueya' nö itsa' kunyä nö itsa' chu'u ji'iä' lo'o tsëlayuu.

Ndyiose ngajnyä Nyi' tsaka itsa' chu'u ji'i Nyi' lo'o Noé lo'o la ji'i jnyi'ra la jnyi' Noé nö nyikuë nyi (laa ji'i nära)

Vi Ndyiose ngataa Nyi' xitsa' Nyi' na'ä chatyu'u ka'a Nyi' kuno'ö' Nyi' ji'i tsëlayuu lo'o choo jlyala.

Kikui' ka'ä Génesis kapítulo 11:1-9

1. Vi nö tyempu nde tyatyia nyatë tsëlayuu takatsaka xitsa'riü'. **2.** Vi nö laa nga'në tsi'ya loo ngutu'uü' nchaaü' tyachaa' le', ngiajaü' xi' natë' xi' nä Siar vi yakua ngianöü' ngatakaü'. **3.** Tsaka tsä nakuëü' ji'i tya'aü': "kia'awä kujnyä lyityu le' kukië'ë ji'i lo'o kii'," Lola ngüyinyäü' ji'i nowä le' na'ä ngunyijnyäü' kiee ngunyijnyäü' ka'aü' ji'i nö na asfalto le' na'ä ngüyinyäü' cemento. **4.** La ngutyejë' nakuëü': Kuäwä kujnyä tsaka kitsë

lo'o tsaka nyi'í tyikuë jlyu tyukua ikie tya'a tsalo tysiia astala kuä. Vi lo'o nö nde tysiä kakä Chu jlyu Chu lee ndu'u kulo loo na chanë yä tsala ndoyuu tsëlayuu. **5.** Nö ja Nyi' Chii Ndyiose ngui'e Nyi' nganya'ä Nyi' ji'i nö kitsë' lo'o ji'i nö nyi'í tyikuë tsajnya'ä ndejnyä nyatë vi', **6.** le' ngui Nyi' laa': Ü'wä lakaü' tsaka kitsëri vi tsaka itsa'ri ndyikui'ü'; vi itsa' yakuala ngutyejnaü' ndujnyaü' ji'i nö nyi'í loo, vi nyi tala na kulati'ü' 'nëü' loo. **7.** Tso'ola ti kie'ëä le' kie kutsa'ä itsa' ndyikui'ü' ja le' na'ä kie'e kuëü' laa nakuëü' tsakaü' laja

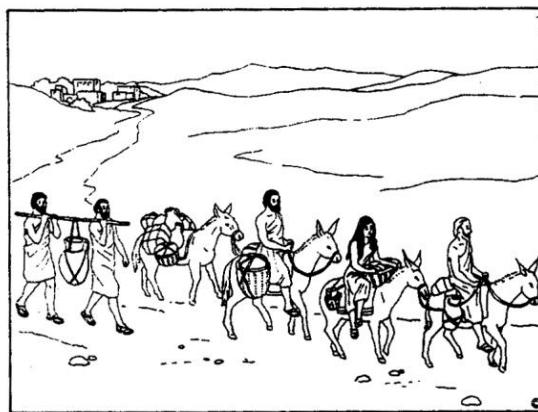
lakuriü'. **8.** Lola nga, Nyi' Chii Ndyiose ngasenë yaa Nyi' ji'i nyatë tyatyia ndo yuu tsëlayuu, le' ngalati'ü' ndujnyäü' ji'i nö nyi' tyikuë' lo'o ji'i nö kitsë'. **9.** Vi yakua Nyi' Chii nga'në Nyi' ji'i xitsa' tyatyia nyatë taka kienä'ä laxi'u tsala tsëlayuu, vitya layakua nguekusa'ä Nyi' xitsa'ü' tyatyia nyatë tsëlayuu, vi tya'la yakua ngasëe Nyi' ji'iü' tyatyia tsëlayuu. Vi itsa' yakuala nö kitsë ngutu'u nä Babel.

Nö nyi' tyikuë nä Babel, lo'o itsa' tyikielarikie ji'iü' ji'i Ndyiose.

Vi ngutëjë kienä'ä tyempsu nyi vi ngia'në ka'a kienä'ä nyatë tsalyia ka'a. Ndyiose nakuë Nyi' 'në cha'në Nyi' ji'i nyatë tyatyia tsëlayuu ja le' kikui'ü' jnyä ji'i. Nö ja nyatë nga'në tsatu'waü' itsa' ji'iü' kujnyäü' tsaka kitsë jlyu tsa'minyi lo'o tsaka nyi' tyikuë tsa'minyi. Vi tyatyia tsëlayuu taka tsaka xitsa'riü' ti tyempsu yakua'. Vi ü'wä ngatsatu'waü' lo'o na kuinyi'laja ngui kaka nö lee ndu'u kulo vi na ngatukuaü' ti itsa'ji'i Ndyiose.

Nguitya tatsaa ikieü' le' lo'o xitsa'ü' na'ä yunaü' lola nakuë ka'ayu tsakayu.

Ndyiose (Juti, Jnyi' nö Lu'u Lakati) Ngatarikie Nyi' kiesutsää Nyi' xitsa' nyatë le' na kie'e kuëü' xi' nchakui' tsaka ka'a tya'a nyatëü'. ¿Vi tula nga'në ji'i nö nyi' tyikuë ngajnyäü' vi' laa ngutëjë? Tsa jlyaweri ngajnyäü' ji'i vi na nguityaya'. Vi chukui laa xitsa'ü nö Ndunaü' tsalaxiu'u ngutyejnä ndyika tyijiu'ü' ji'i tya'aü'. Vi laa ngutëjë nö nde tyatyia xitsa'ü' ngianë tsala tsëlayuu.

14. Ndyiose nguxi'ya Nyi' ji'i Abram
Génesis 12:1-5

Itsa' ndeyarikie ji'i lakui'ri, yakua xi' ntsi'ya sö itsa' jnyä'ä itsa' na tso'o itsa' ndeyarikie ji'i lakui'ri.

Nö kitsë ngatanoü' yakua ngutu'u nä "Babel", xitsa'ü' Hebreo nyikuë ndi "Kitsa ikië na'ä kie'e kuë". Itsa' tyikielarikie itsö' itsa' ji'i Ndyiose nowä ndya'ä lo'o ji'i nyatë ji'i itsa' ndyitsaa. Vi nö itsa' ndeyarikie ji'i lakui'ri la tyë' itsa' tyikielarikie vi nowä 'në ji'i nyatë na'ä ndyotyi'ü' tukui tyakuë kukuäü' vi

kuaru' ndya'ä riü'. Vi Ndyiose ndulo tsö' Nyi ji'i nö itsa' 'në loo.

Kikui' ka'ä Iyiuru Génesis 12:1-4

1. Tsaka tsä Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i Abram: "Ngatanö ji'i yuu ji'i, lo'o ji'i leta tya'a tone'ë ji'i juti, yaa ndoyuu nö kusu'u nä' ji'i. **2.** Laa jnyi'ra la jnyi', jnyi' kujnyä ji'iü' kitsë tuno tsa'minyi; kulo kuinyi' ji'i nö'ö lo'o 'në ji'i nyatë ndu'u kulo, tyatyia tsëlangu chukuaü' itsa' ndyu'u kuinyi' kuenda ji'i nö'ö. **3.** Kulo kuinyi' ji'i Chu ndulo kuinyi' ji'i vi kikui' jnya'ä ji'i Chu kikui' jnya'ä ji'i; laja kuenda ji'i nö'ö kulo kuinyi' ji'i tyatyia leta tya'a nyatë taka tsëlangu." **4.** Vi lola Abram ngutu'u xi' nä Harán chukui lola ngasa'ä jnyä Nyi' Chii Ndyiose ji'i. Tsuna yala ndyi'nyö nyajä lonö ngutu'u vi' le' nchaa tya xi' nä Canaán.

Itsa' ngajnyí Ndyiose ji'i Abram.

Vi loo maxi tyatyia rika ti nyatë ngalo tsö'ü' ti ji'i Ndyiose, nö ja Lakui' Nyi' na nguitsati' Nyi' itsa' nö ngajnyí Nyi' ji'i Adán lo'o ji'i Eva. Tsa'wala nguixi'ya' Nyi' ji'i Abram kutanö ji'i kitsë ji'i le' tsaa kataka xaa' se'ë. Ndyiose ngajnyí Nyi' xitsa' Nyi' ji'i, loó nakuë Iyiuru (Génesis 12:2, 3), vi nö itsa' ngajnyí Ndyiose ji'i Abram nde, laa tsaka itsa' jlyu tsa'minyi, ja Abram ngusu' tsajnya'ä nyi' ja ta ntsu'u nyi' (tsuna yala ndyi'nyö nyajä). Vi Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' taá tsaka nguitsä ki'yu ji'iü' lo'o Sara lyo'o nyi'. Vi Ndyiose ngataa ka'a Nyi' xitsa' Nyi' ji'i Abram lakui' ji'i leta tya'a jnyi'ra la jnyi' tyu'u Nyi' Kilyo ji'i nyatë tsëlangu.

Jnyi' Ndyiose lo'o nö jnyi' kuinyi'laja ka'a.

Vi nyatë kitsë xi' ngataka Abram nga'në jlyuü' ji'i jo'o nö ngajnyä lakui'riü'. Tyatyia nyatë vi' nga'në jlyuü' ji'i jo'o, ji'i koo' ji'i kinyi, kienä'ä kosa nö ngajnyä Ndyiose ji'i noe' ti nö nga'në jluu' na nga'në jlyuü' ti ji'i Ndyiose. Nochu 'në ji'i tyatyia nöde ja naxi'i jnyi' Ndyiose lakaü' maxi Lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' ji'iü' tino laa'. Nochu 'në jlyu kuanya'ä kosari nö minyi le' tsajnya'ä ji'i kuinyi'laja nde'në jlyuü' vi jnyi' lakaü'.

Abram ngueyarikie ji'i Ndyiose.

Vi Abram ngataka ji'i tsaka kitsë nö tsanguitya jlyu tyempu vi'. Vi Ndyiose ngana'ä Nyi' ji'i lo'o itsa' tso'o ja Abram ngueyarikie ji'i Ndyiose. Vi Ndyiose nganë Nyi' ji'i tyu'u ji'i kitsë xi' taka' le' tsaa xi' ngasu'u jnë Nyi' ji'i tsaa. Vi Abram ngueyarikie lola nakuë Ndyiose ji'i ngutu'u ti kitsë' xi' ngataka le' ncha xi' nganë Nyi' ji'i tsaa yuu kukui xi' ngajnyí Ndyiose xitsa' Nyi' xi' tyiya.

Vi lyo'o Sarai yaa lo'o, lo'o jnyi' kuityi' nö ngana Lot. Vi ngajnyäü' lee kienää yu'waü' nya'në ja Abram le' ku'jnä nyi' lee kienää nya'në taka ji'i nyi' vi kienää musu taka ji'i nyi'.

Kikui' Iyiuru Génesis 15:1-6

Abram ngueta ji'i nö itsa' ngajnyi Ndyiose 'në Nyi' ji'i.

1. Vi la ngutëjë nö nde, Nyi' Chii yakui' Nyi' ji'i Abram lo'o xala nakuë Nyi' ji'i: Na kutsë, Abram, nä' lä' nö na taa tula 'në ji'i. Nö chukuä laa tyëjë ndee ngutëjë kui'a lee jlyu itsa'. **2 - 3.** Nö ja Abram nakuë ji'i Nyi': Chii Ndyiose, ¿Vi tukui itsa' taa nö chukuä, nö'ö ndyoti' nala jnyi'? Loo na ngataa nyitsa' tsaka nguitsä ji'iä' nö chukuä ji'i tyatyia nö taka ji'iä', ja nö chukuä nö taka ji'iä' Eliézer nö taka Damasco, tsaka nö 'në jnyä ji'iä' musu ji'iä' nowä chuakuä nö taka ji'iä'. **4.** Le' Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i: Nö chukuä tyatyia nö taka ji'i lakui' jnyi' tsi'ya, naxi'i ti xaa' nyatë. **5.** Le' Nyi' Chii Ndyiose yalo'o Nyi' ji'i Abram tya itsö' nyi', le' nakuë Nyi' ji'i: Kuinyaä tya kuä tso'o tso'o, ngalakua ji'i tyatyia nö kuela nö ndu'u kuä, vi ti kaka kulakua ji'i. Tso'o la'a, ja tsaloo kienää kaka jnyi'ra la jnyi' jnyi'. **6.** Abram ngueyarikie ji'i Nyi' Chii, vi itsa' yakuala ngayukuä Nyi' ji'i laa tsaka nyatë tso'o nyatë minyi.

Lo'o itsa' ndeyarikie ji'i Abram ngueta ji'i itsa' nakuë Ndyiose ji'i
Nö itsa' ngajnyi Ndyiose ji'i Abram yakua' ngataa xilee ji'i. Ndyiose taa Nyi' tsaka kitsë xi' nä "Canaán" ji'i. Vi jnyi'ra la jnyi' jnyi' Ndyiose 'në ji'i kitsë jlyu tsa' minyi, vi kuenda ji'i tsaka jnyi'ra la jnyi' jnyi' jnyi', tyatyia nyatë tsëlayuu chukuäü' nö ndulo kuinyi' Ndyiose. Vi Abram kaka juti tsaka nö kitsë'. Vi ji'i kitsë nde tyu'u Nyi' Kilyo ji'i nyatë tsëlayuu.

Vi ngutëjë kienää tyempu vi Abram lo'o Sarai na ngataka rika jnyi'ü'. Vi te'ya ti itsa' lee ndu'u kulo nga'në ji'iü' chukui lola nga'në tyempu nde Ndyiose ngueta Nyi' asta tsalo na'ä nya'ä ti kaka kataka jnyi'ü' loo nga'në Nyi' le' tyu'u sukua xitsa' Nyi' nö ngajnyi Nyi' ji'iü' vi'. ¿Vi lyakua ngueta Ndyiose kiee' tsa'minyi'? Ndyiose ngueta Nyi' ja ndi Nyi' kuatí'na naxi'i ti laa lo'o xilee ji'i nyatë le' ndyu'u sukua itsa' ji'i Nyi'. Ja Lakui' Nyi' 'në Nyi' ti ji'i nö itsa' tuno, tsakari Nyi' 'në itsa' tsanguitya tuno, itsa' nö na tukui Chu ndyika 'në.

Kikui' Iyiuru Génesis 17:1-9

1. Abram ntsu'u jakua yala tyi ndukua kaa nyajä, lonö Nyi' Chii ngasu'u ndoo Nyi' ji'i le' nakuë Nyi' ji'i: Nä' Nyi' Ndyiose tyatyia ndyika; vi ndiyä' kataka tso'o tsa'minyi tsandoö'. **2.** Vi nä' kujnyä itsa' ji'iä' lo'o nö'ö: Kataka ngutëjë kui'a le' kienä'a jnyi'ra la jnyi' jnyi'. **3.** Le' Abram nguete ndyilyu asta ngutyia tyijiä ndoo ndoyuu Sando Ndyiose vi nchakui' Nyi' la'ri ji'i: **4.** Nö itsa' nde ndujnyä ji'i lo'o nö'ö: Nö'ö kaka juti ngutëjë kui'a le' kienä'a kitsë. **5.** Vi na'ä kanä ti Abram. Nyi tya' nyi tyu'u nä' Abraham, lyakua ja 'në ji'i juti ngutëjë kui'a kienä'a kitsë. **6.** 'Në ji'i jnyi'ra laa jnyi' ngutëje kui'a kienä'a; vi la ji'i jnyi'ra laa jnyi', jnyi' lakui' leta tya'a nö'ö tyu'u kienä'a rei nyatë kikui' jnyä kitsë tuno. **7.** Vi nö itsa' kujnyä' lo'o nö'ö nde, 'në ji'i lo'o tyatyia jnyi'ra la jnyi', jnyi' nochu nyijiä jnyä tya tsu' ndoo, nä' kakä Ndyiose ji'iü' tyatyia kueya' Ndyiose ji'i nö'ö lo'o Ndyiose ji'iü'wä. **8.** Ji'i nö'ö lo'o ji'iü'wä taá' tyatyia yuu xi' nä Canaán, xi' taka yakua nyi, vi yakua kaka ji'i tyatyia kueya'; vi nä' kakä' Ndyiose ji'i nö'ö. **9.** Vi Ndyiose tya' nakuë ka'a Nyi' ji'i Abraham: Nö ja nö'ö 'në kaka itsa', nö nde'në tsatu'wä' lo'o nyi tyatyia lo'o jnyi'ra la jnyi' jnyi'.

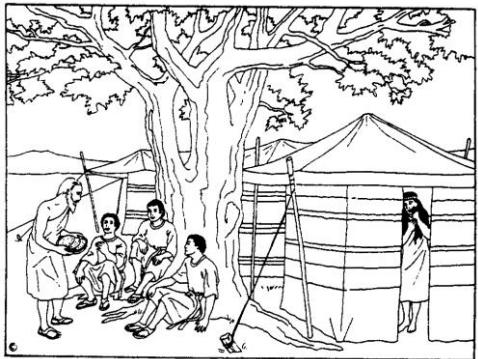
Kikui' ka'ä Génesis 17:15-17

15. Le' tya' nakuë ka'a Ndyiose ji'i Abraham: Vi Saraí na'ä kanä ti Saraí, nyi tya tsu'u ndoo ja Sara kanä ti nyí tya tsu'ndoo. **16.** Vi nä' kulo kuinyi' ji'i, vi taa tsaka nguitsä ki'yu ji'i. Le' tsajnyä'ä loo, kulo kuinyi' ji'i. Vi lakui' kaka nya'ä lee kienä'a kitsë, vi ji'i jnyi'ra la jnyi' jnyi' tyu'u kienä'a rei kikui' jnyä kitsë ndu'u kulo. **17.** Vi Abraham nguete ndyilyu tsalo nguetö tyijiä ndo asta ndoyuu, vi ngaxityi tsalaja ndetarikie: "¿Akaka tsaka ki'yu ntsu'u tsa siendu nyajä kaka kaka juti nguitsä?" ¿A tya' kataka jnyi' Sara ntsu'u jakua yala tyi nyajä?"

Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Abram: "Vi na'ä kanaa ti Abram. Nyi tya' tsu' ndoo tyu'u nä Abraham, lyakua nya'a ja 'në ji'i juti ngutëjë kui'a kienä'a kitsë." Vi Abraham lo'o Sara nde kietariü' ji'i Ndyiose la'ti maxi na'ä 'në ti tya' kietäü' ja tsangutö leru' nchasu'ü' vi talaru' na ndyika kataka jnyi' Sara. Nö ja Ndyiose laja nö itsa' na ndyika ti nyatë 'nëü' ja luvi' tinö 'në Nyi' jnyä nö na ndyika nyatë 'në.

Kikui' Génesis 18:1-15

1. Nyi' Chii ngasu'u ndoo Nyi' ji'i Abraham lokixë' xi' nä Mamré, tsalaja Abraham ndyikua tone'ë xi' taka, nchaka tsajo'o kuitsa. **2.** Abraham laa tsä

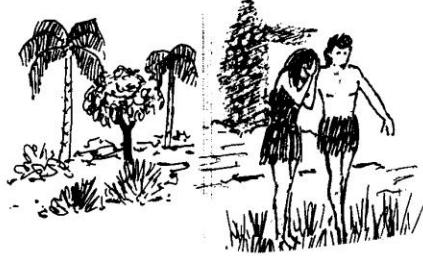
15. Abraham lo'o Sara lo'o nō ndya'ä letsë ji'i Ndyiose vi': Iyiuru Génesis 18:8-10

ngasokuä ikie tya kuä, vi ngiaja ndoo tsuna ki'yu ndö Sando lakui'. Vi tsalyia ngana'ä ji'i telu' ngiara sa'ä le' nganë ji'iü' tukuaü' xi' tyikala', le' nguete ndyilyu tsalo nguetö tyijiä ndoo asta laa ndoyuu yakui' itsa' ji'iü', **3.** nakuë: Nyí se'uu, nga'në tsa' tso'o na charika telu'. **4.** Lyala në lakui'wä tsi'yaa ti, kunana ityia chatë ji'i kiya'wä le' tyukua tyikala'wä tsati'xi' tyikala' yakaa nde. **5.** Tso'o ndakö' ja ngutëjë tewä xi' taka tsaka musu ti ji'iwä, kietawä tsaki'nyä' itsa' ndaku kakuwä ja kichukuwä xilee tsu'u nane' ti' tyu'uwä chawä. Tso'o la'a, nakuëji'i nyi'. **6.** Abraham ngiatë nane'ë ji'i le' nakuë ji'i Sara: iNga'në lyala telu'ri! ngayukua tsa kala kilo kietä nö tso'o tsa'minyi ngajnyä chajlyia. **7.** Le' ngutu'u jnyä ka'a nyi' tya xi' ntsu'u wata ji'i nyi', le' nguixikä nyi' nö wata kuene' nö tsanguitya tso'o, le' ngataa ji'i tsaka musu ji'i nyi', le' ngajnyä ji'i sukua le' yaku jlyaü' ji'i. **8.** Vi nö wata kuene' nde, Abraham tya' ngataa ka'a xityi nö ta ngüa' ji'iü', vi ngutö ngana'ä tyatyia tukui' nde'në ji'iü' tsalaja yakuü' ngutukuaü' nane' nö yaka'. **9.** Vi laa ngutëjë nguitya yakuü' ndeta'ä vi' nganyitsa'ü' ji'i Abraham: ¿Vi wa'ä ti lyo'o Saraa? Nane'ë nde'ë nakuë nyi' ji'iü'. **10.** Le' tsaka nö ki'yu nakuë: La tsaka nyajä nyijiä nya'ä ji'iwä, vi la tsalo ja tataka jnyi' Sara. Vi Sara yunä laa nchakui'ü' itsö'ri Abraham, tsa nchatë tone'eri ji'i. **11.** Abraham lo'o lyo'o Sara vi leera ngusu'ü', vi Sara ta ngalati' 'në ji'i laa 'në ji'i kuna'ä. **12.** Vi tsa'wa na ngatando nguta xityi, ngui laa': "¿Vi tula' tya' tso'o kiyä' la'a, vi lyo'ö' lera ngusu'u ya lo'o nyi'?" **13.** Nö ja Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Abraham: ¿Vi lyakua ndyixityi Sara? ¿Na ndeyarikie kaka kataka tsaka jnyi' ki'yu maxi ngusu' loora? **14.** ¿A taka itsa' kutsaa ndi Nyi' Chii nö na ndyika Nyi' 'në Nyi'? La tsaka yänyä nyijiä na'ä ji'i, laa laa' Sara tataka jnyi' ki'yu. **15.** Vi yuna, Sara ji'i nö itsa' nde lee yutsë vi ngaxelo'o nakuë: Nä' na tsajnya'ä ndexityi'. Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i: Nä' ndyoti'ngaxityi.

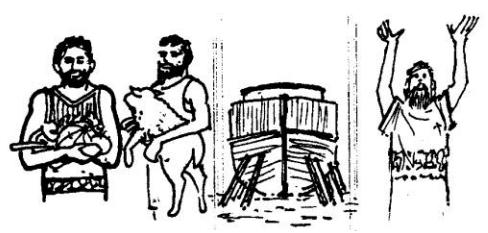
Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi tukui kueya' ngatá Ndyiose lonö ngajnyí itsa' lonö nakuë Nyi' na'ä akua' chayu'u Nyi' kunö'ö Nyi' ji'i tsëlayuu lo'o choo jyalaa? *Lo'o nö kuena taá'.*

- 2.** ¿A nga'në tyasukua Ndyiose itsa' laa ngajnyi Nyi' 'në Nyi'? *Nga'në tyasukua Nyi', Ndyiose tala 'në tyasukua Nyi' ji'i xitsa' Nyi'. Vi na akua' ndyitsa'ä itsa' ndujnyi Nyi' 'në Nyi'.*
- 3.** ¿Vi laa nö jnyi'ra laa nö jnyi' Noé a nga'në jluü' ji'i Ndyiose? ¿A nga tsa tu'wa itsa' ji'iü' laa nakuë Nyi' ji'iü' kieyarikieü' ji'i nö Itsa' ngajnyi Nyi' kutëjë Nyi' tsaka Nyi' kilyo ji'i nyatë? *Na tyatyiaü' ngueyarikieü'. Tsaxi riü' nga'në jlyuü' ji'i Ndyiose.*
- 4.** ¿Vi tula nga'në nö tyatyia nyatë nö tsala xi'ü' ka'aa'?
- Nga'në tsu'ü ji'iü' ji'i itsa' minyi maxi ndyoti'ü' tinö laa' laa itsa' minyi yaaü' yalasa'äü' ji'i itsa' le'e ji'i kuinyi'laja.*
  - Nga'në jlyuü' ji'i kuinyakuë nö ndujnyä lakui'riü', nga'në jlyu ka'aü' ji'i kinyi, nya'në nö ndya'ä nyi'i nane'. Nga'në jlyu ji'i jo'o, ji'i koo' ji'i kuela nö ndu'u kuä.*
- 5.** ¿Vi wala ngutu'u nö nyatë nde? *Lakui' jnyi'ra la jnyi' Adán vi jnyi'ra la jnyi' Noé: Sem, Cam lo'o Jafet, vi ü'wä laaü' Chu ngute'ë sa'në ji'ia.*
- 6.** ¿Vi lyakua ngutyejnaü' ndujnyaü' ji'i nö nyi'í tyikuë nganä Babel vi'i'?
- Lyaka na nguiü' chanë yaaü' tyatyia tsëlayuu lola ngasa',*
  - jnyä Ndyiose ji'iü' vi itsa' yakua la ngutyejnyäü' ngajnyäü' ji'i. Vi lo'o nguiü' kakaü' Chu jlyu Chu ndu'u kulo tyatyia tsëlayuu.*
- 7.** ¿Vi a nguati' Ndyiose lonö nga jnyäü' itsa' nde laja lakui'riü'? *Tala nguati' Nyi' tinö laa'.*
- 8.** ¿Vi tula nga'në Nyi' Chii' Ndyiose'? *Nguekutsa'ä Nyi' xitsa'ü'. Ngataa Nyi' xaa' xitsa tsaka nyatë lo'o nyatë ji'i lyaka nä kie'e kueü' lo'o nakuë ka'a yu tsakayu, vi lola ngatsaa ji'i tya'aü' tsakaü' nchaü' tya' xaa' se'ë.*
- 9.** ¿Vi lyakua nga Ndyiose ngataa Nyi' jnyi' Abraham lo'o Sara maxi Abraham ta ntsu'u nyi' tsa siendu nyajä nyi', vi lyo'o nyi' Sara ta ntsu' ka'a jakua yala tyi nyajä?
- Lyakua ja Lakui' Ndyiose ndaa Nyi' nö lu'u ji'i nyatë tsëlayuu.*
  - Ndyiose Laka Nyi' Nyi' tyatyia ndyika. Vi ndyika Nyi' 'në Nyi' lola 'në Nyi' ndi Nyi'.*

Lección 10

Xi' nde chatyu'ura nö tsa'ä nde

Kujnyä itsö' kiee tyikiela nö na ndyilya'a kase' 5B

Nö'ö mastru sukula, lee ndu'u kulo kukuä tyempu chatu'u ka'a ji'i nö tsa'ä nde tsalya ka'a leeri lo'o tyatyia nochu nde'në tsa'ä ji'i, ja nde kaka nya'äü' ji'i nö itsa' nde leru' tii kaka tyaarikieü' tyatyia itsa' nö tuno itsa' nö ndu'u kulo nö ngatsa'nëü' ji'i nö tsa'ä nde tyatyia itsa' tuno nö nga'në sa'në vi nö nde 'në ji'iü' tyotyukua ji'iü' kie'e kuëü' ji'i nö itsa' tsä'ä nö ti' nyijiä tya tsu' ndoo.

Vi nö itsa' nchatyu'uraa ji'i nö tsa'ä nde leru' ndu'u kulo ja laa loo le' kietä'a kati itsa' ndye'e kuë ji'iü' ji'i nö itsa' tuno nga'në sa'në, itsa' kuenda ji'i tyatyia nä.

Nö'ö Chu la mastru sukuela nga yukuä tyempu nga'në kaka lola nyikuë loo kusu'u ji'i nö tsa'ä ndechatyu'u nde, kikui' lo'o Ndyiose lo'o ngatarikiee. Lo'o ngatukua kuenda lola nchakui' nö kase **5B nö nä Cimientos Firmes nö nyikuë ndi kujnyä itsö' kiee nö na ndyilya'aa**. Xi' ndejnyä nchakui' nö kase ndyejnä nchakui' itsa tuno nga'në sa'në vi nowä 'në ji'i tsalaja katyijiu' ji'i nö itsa' tuno nchakui' ndo kityi ji'i Ndyiose, vi loo leru' kie'e kuë lola nyikuë ndo kityi ji'i Ndyiose nchati'. Lola la'a kuitsa'ä yakä ji'i nö kase 5B tsunae' ti' chatyu'u kunyitsa' ji'i tyatyia nochu nde'në tsa'ä ji'i itsa' nga'në tsa'ä lo'oü'.

Vi nyi tyejnä chatyu'ü tsaxi tsaxiri, laxi' ngutyejnä ji'i tsa'ä tya'nö kulo lonö ngutyejnyä ndä itsa' lo'oü'.

Itsa' ndyüyitsa':

1. A tso'o laa ngajnyä Ndyiose ji'i tyatyia nö ngajnyä Nyi', ¿Vi lyakua tso'o ngajnyä Nyi' ji'i? *Lyakua ja Ndyiose laka Nyi' Ndyiose minyi Nyi'*

*tsanguityaa tso'o. tsakati Nyi' vi' talaa kaka Nyi' kujnyä Nyi' maxi tukui kosa
nö tso'o tsa'minyi laa.*

- 2.** ¿Vi tukui nö ngataa Ndyiose nö kaji'i Adán lo'o Eva? *Ndyiose ngataa
Nyi' ji'i yaka ji'i nö lu'u ji'iü', nö ngataa Ndyiose ji'iü' xi' kaka lu'uü'.*
- 3.** ¿Vi lyakua ngajnyä Ndyiose ji'i Adán lo'o ji'i Eva lo'o itsa' ndarikie lo'o
itsa' laa nakuërikie tsakaü'? *Lola ngajnyä Nyi' ji'i Adán lo'o Eva ja lyaka
kukuü' laa nakuërikieü' o laa nya'ä ndiü' tsaka itsa' le' kukuaü' ji'i chukui
lola nakuërikieü'. Vi kuenda lo'o itsa' tsanguityaa ndyika ji'i Nyi' ngajnyä
Nyi' ji'iü' loo lo'o itsa' kii ji'i tsaka ka'a, lo'o itsa' ti kiiü' kusa'ä yakäü' ji'i Nyi'
nö ja ja ji'i raü' nchanö.*
- 4.** ¿Vi tukui jnyä nga'ne Kuinji'laja nyi'lo'o Edén? *Nga'në ji'i nö nyatë'
tarikieü' laa ngatarikie lakui'ri lonö "ngui 'në tsatu'wa ji'i lo'o Ndyiose jnyä
wa nga'në".*
- 5.** ¿Vi tukui nga religión ji'i tsëlayuu nga kuloo'? *Adán lo'o Eva ngui jluü'
ji'i xileeri ji'iü' vi nguiü' lo'o xileeri ji'iü' chukuä Ndyiose ji'iü' nguiü' nowä
nga religión nö kulo.*
- 6.** ¿Vi tukui vi' laa religión? *Tukuiri xilee ndyika nyetë 'në ndiü' laa' lo'o
nowä chukuä Ndyiose ji'iü' ndiü' Sando Nyi' lo'o xilee ji'i lakui' riü' nowä nä
religión.*
- 7.** ¿Tukui laa nö itsa' xaa'la nga'në Caín lo'o Abel? *Caín nöla nga'në tsi'ya
kakua ji'i Ndyiose lola nakuërikie lakui'ri, Nö ja ti kuityi' Abel nga'në kakua
ji'i Ndyiose chukui lola nakuërikie Ndyiose, nga'në kakua ji'i Nyi' lo'o itsa'
ndeyarikie ji'i, lo'o nö ti'i nö ndi 'në nyatë kuenda ji'i ki'ya ji'iü' lo'o nö tenë'
ji'i nö ureo, ngueyarikie ji'i Ndyiose naxi'i ti lo'o xilee ji'i lakui'ri ja nga' në
kaka chukui lola nakuërikie Nyi', chukui lola nakuë Ndyiose ji'i 'në.*
- 8.** ¿Vi lyakua lee ndu'u kulo kusa'ä yakä Noé chukui lola nakuë Ndyiose ji'i
kujnyä ji'i nö yanyi'i? *Lyakua Ndyiose tala ji'i Nyi' la 'në Nyi'. Ndyiose ndi
Nyi' kusu'u Nyi' ji'ia tsakari tone'ë taka xi' kaka chatë xi'nö kaka kilyä ji'i
itsa' tyitsë.*
- 9.** ¿Vi tukuira chu ngutu'u laa'? *Tsakua' nö chu ngueyarikie ji'i Ndyiose, vi
ngiatëü' tya tone'ë'.*
- 10.** ¿Vi tula nga'në Ndyiose le' 'në minyi Nyi' le' tsajnyä'ä nyijiä Nyi' Kilyo
ji'i nyatë tsëlayuu'? *Ngasa'ä ndoo Nyi' lo'o nguixi'ya Nyi' ji'i Abram nyi' vi'
kaka nyi' leta kusu' ji'i Nyi' Kilyo ji'i nyatë tsëlayuu itsa' ngajnyi Ndyiose.*
- 11.** ¿Tukui itsa' ngajnyi Ndyiose 'në Nyi' lo'o Abraham?
(Génesis 12:1-3) nakuë:

- a. *Ji'i jnyi'ra la jnyi' nyi' cha'në le' kaka tsaka kitsë jlyu tsa'minyi.*
  - b. *Ngajnyi Nyi' itsa' ji'i kulo kuinyi' Nyi' ji'i.*
  - c. *Vi kuenda ji'i Abram, Ndyiose kulo kuinyi' Nyi' ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu.*
  - d. *Ngajnyí Nyi' itsa' taá Nyi' yuu kukui ji'i xi' kataka.*
- 12.** ¿Vi lakua jnyi' Abram tataka lonö Ndyiose ngajnyí Nyi' ji'i nö itsa'a ji'i?
Nala jnyi' nyitsa' tsaka vi lee ngusu' tsajnya'ära nyi'.

Lección 11

Abraham lo'o Isaa Isaa ngulá lo'o itsa' ndiji

Kujnyä itsö' kiee nö tyikiela nö nä ndyilya'a kase' 6A

Kunyitsa' tsaka itsa' ji'iwä tsu' nane' ti' tyejnä ji'i nö tsa'ä nde lo'owä. ¿Tya' ndyarikie wä nö itsa' ngajnyí Ndyiose ji'i Adán vi tya tsu' ndoo yakui' Nyi' ji'i Abraham ka'a? Abraham tala kataka jnyi' lyo'o ja le' loo le' tyu'u sukua itsa' ji'i Ndyiose itsa' nö yakui' Nyi' lonö yakui' Nyi' xitsa' Nyi' Kilyoo ji'i nyatë tsälüyü. Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' taa Nyi' tsa tukua kosa. ¿Tya' ndyarikiewä ji'i nowä? Ngata Nyi' xitsa' Nyi':

1. Taa Nyi' yuu kukui ji'i xi' kataka loo nakuë lyiuru (Génesis 12:1).
2. Ngajnyi' ka'a Nyi' xitsa' Nyi' 'në Nyi' ngataka tsaka nguitsä ki'yu ji'i lyo'o, loo nakuë lyiuru (Génesis 12:2).
3. Vi ji'i jnyi'ra laa jnyi' jnyi' cha'nëü' kienä'ä tsa'minyi le' tyiya kakaü' kitsë tuno tsa' minyi. Loo nakuë lyiuru (Génesis 12:2).
4. Lo'o ngajnyi' Nyi' itsa' kulo kuinyi' Nyi' ji'i, lo'o 'në Nyi' ji'i nyatë ndu'u kulo. Loo nakue lyiuru (Génesis 12:2).
5. Vi Lakui' Nyi' kulo kuinyi' Nyi' ji'i, vi kuenda ji'i Abraham nyii tyatyia nyatë tsälüyü tyu'u kui'nyi'ü', loo nakuë lyiuru (Génesis 12:3).
6. Vi nakuë ka'a Nyi', jnyi'ra laa jnyi' jnyi' chu'u tsaka kitsë xi' katakäu' jakua siendu nyajä xaa' tyitsë naxi'i ti xi' ndyikui' jnyä ji'iü' xi' ngutëjë kui'a tyakä'ü' tyakä' ti'iü', vi laa tyejë' kilyaü' lori. Loo nakuë lyiuru Génesis 15:13,14.

Ndyiose talaa 'në tyasukua Nyi' ji'i itsa' ndujnyi' Nyi' 'në Nyi'.

Tya' kunyitsa' ka'a ji'iwä tsu' nane' ti tyejnyä ji'i nö tsa'ä nde:

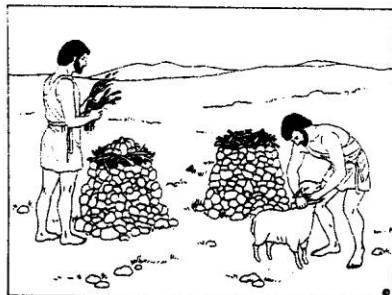
¿Tukui ngasu'u Ndyiose nö tsakari kaka taá nyatë ji'i Nyi' le' kukuä Nyi' ji'i itsa' ji'iü' lo'o 'në jlyurikie Nyi' ji'iü'? Ta ndyoti'na ja laja lo'o itsa' ndeyarikie, lo'o nö ti'i ndi 'në kaka nyatë kuenda ji'i ki'ya ji'i lo'o tenë ji'i nöurreu.

Vi loo ta ngusti xii ji'i itsa' ndye'e kuë ji'ää' ndena'ä ji'i itsa' nde. ¿Vi tukui ntsu'u tya'a lo'o lo'o nö itsa' nga'në tsa'ä na tsa jlyuri lo'owä yakua?

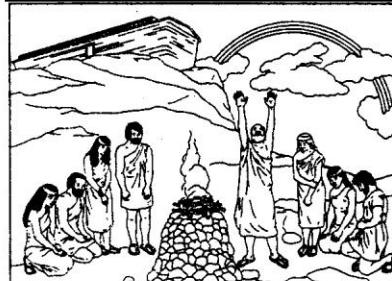
Nö nga sate' Adán lo'o Eva nö ngataa Ndyiose nga kiejë itsö' nya'në na tukui itsa' ji'i.

7. Adán lo'o Eva ngalo
Ndyiose ji'iü' itsö' lo'o jnyii:
Loo nakuë Génesis 3:22-24

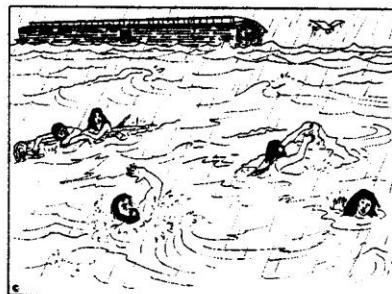
Nö nya'ä ti'i ji'iurreu nö yalo'o Abel ji'i Ndyiose lo'o itsa' ndeya rikiee.

8. Caín lo'o Abel yalo'oü' nö taká ji'iü' sädo
Ndyiose: loo nakuë ndo lyiuru Génesis 4:2-5

Itsa' ndeya rikie ji'i Noé, lo'o lola nga'në ngueya rikie ji'i Nyi' Chii Ndyiose lo'o tsala tsanga lu'u nga'në chukui lola nakuë rikie Nyi' lo'o itsa' ndeya rikie, lo'o nö ti'i ji'i nö unreeo ndi 'në kaka nyatë kuëda ji'i ki'ya lo'o tenë.

11. Nö ti'i nö ndi 'në kaka nyatë nga'në Noé lo'o nö kuëa taá: Génesis 8:20, 9:13

Ndyiose ngataa Nyi' tsaka tone'ë xi' kaka chatëü' le' tyu'u la nö lu'u ji'iü' vi tyatyia chu ngiatë tya ji'i nö tone'ë nde ngula nö lu'u ji'iü' lo'o nö choo jlyala'.

10. Nö choo jlyala' Génesis: 7: 11-24

Vi nyi, nya'ä loo Ndyiose ngana'ä kueya' ji'i itsa' ndeyarikie ji'i Abraham tsalyia ka'a vi nö ntsu'u tya'a lo'o nö itsa' ngana'ä kueya Adyiose ji'i: itsa' ndeyarikie, lo'o ka'a nö nya'a ti'i ji'iurreo lo'o nö tenë.

Kikui' Iyiuru Génesis 21:1-7

1. Chukui lola nakuë itsa' ngajnyí Ndyiose, ngatukua Nyi' kuenda ji'i Sara vi nga'në tyasukua Nyi' nö itsa' ngajnyí Nyi' ji'i vi', **2.** vi lola ngutayu'u jnyi' le' ngataka tsaka nguitsä ki'yu ji'i lakui' jnyi' lo'o lyo'o Abraham lonö ngusu' tsajnyäraü' tyukuaü'. Vi nö nguitsä' ngula tyempu chukui laa ngasa'ä Ndyiose 'në Nyi'. **3.** Vi Abraham nga'në nä ji'i nö nguitsä ki'yu ngataka ji'i Sara Isaa. **4.** vi nga'në circunciaü' ji'i laa nchaa jnö' tsä ngula, chukui lola ngasa'ä jnyä Ndyiose. **5.** Abraham ntsu'u tsa südu nyajä lonö ngula jnyi' ki'yu Isaa. **6.** Le' Sara ngatarikie: "Ndyiose nga'në Nyi' ji'iä' kixityi" vi tyatyia Chu kuati' ngataka tsaka nguitsä ki'yu ji'iä', kixityiü' tso'o kiü' lo'ö'. **7.** Le' tya' nakuë ka'a Sara ¿Tukui nyikuë ji'i Abraham nä' kataka tsaka nguitsä ki'yu ji'iä' ji'i? Nö ja le' tsajnyä'ä, ngataka tsaka nguitsä ki'yu ji'iä' ji'i maxi ngusu'u tsajnyä'ära."

Ngula Isaa

Abraham ntsu'u Nyi' tsa siendu nyajä nyi' vi lyo'o nyi Sara ntsu'u Nyi' jakua yalatyi vi vilya kataka nyitsa' tsaka jnyi'ü' vi lera ngusu'uü'. ¿Vi a nguitsa'ti' Ndyiose itsa' laa ngajnyí Nyi' ji'iü'? Na nguitsati' Nyi'. Sara ta ntsu'u jnyi' nyi', maxi naxi' ka'a nya'ä ti tya' kataka jnyi' nyi'. Ja nö lera, ngusu'u nyi' tala na'ä nde kietaü' nguitsä. Nö ja ti Ndyiose ja tyatyia itsa' ndyika Nyi' maxi nö na'ä tyu'u sukua nya'ä ndi ti nyatéri nö ja ti kuenda ji'i Ndyiose nala itsa' kutsa ti ji'i Ndyiose lola nga'në Nyi ngataka tsaka nguitsä ki'yu Sara maxi nyatë kusu' tsajnya'ä ralaa. Vi ji'i nö nguitsä nga'në näü' ji'i Isaa nde laa nö nguitsä nde laa nö nguitsä ngajnyí Ndyiose xitsa' Nyi' taa Nyi' ji'i Abraham lo'o Sara vi'.

Kikui' Génesis 15:13,14

13. Le' Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Abraham: Ndi kuati' jnyi'ra laa jnyi' jnyi' katakaü' tsaka kitsë xi' naxi' xi' ndyikui' jnyä ji'iü', vi yakua kakaü' musuri nö kitsë' nya'ä ti'i ji'iü' jakua siendu nyajä. **14.** Nö ja nä' ka'a nya'ä ti'i ji'i nö kitsë' nö 'në ji'iü' musuu, vi la tyejë' kilyaü' vi kajjiü' kienaa'ä kosa kienaa'ä ntsa'ä.

Jnyi'ra laa jnyi' jnyi' Abraham katakaü' kitsë xi' nä Egipto, xi' tyakä' ti'iü' xi' kakaü' musuri.

Vi Ndyiose nguetsa' Nyi' ji'i Abraham lola 'në ji'i jnyi'ra la jnyi'. Tsaü' tya Egipto vi vi' nya'ä ti'iü' ji'iü' jakua siendu nyajä; nö ja Ndyiose nä akua' kitsa ti' Nyi' ji'iü'. Talaa kilyo Nyi' ji'iü' lonö ntsu'uü' kuenda yaa' Faraon le' kisete'ë Nyi' ji'iü' tya ndoyuu xi' naa Canaán. Ndyiose ndyoti' Nyi' lola 'në ji'iü' nyijiä jnyä tya tsu' ndoo tsa'wa laa nguetsa' Nyi' ji'i Abraham lola 'në.

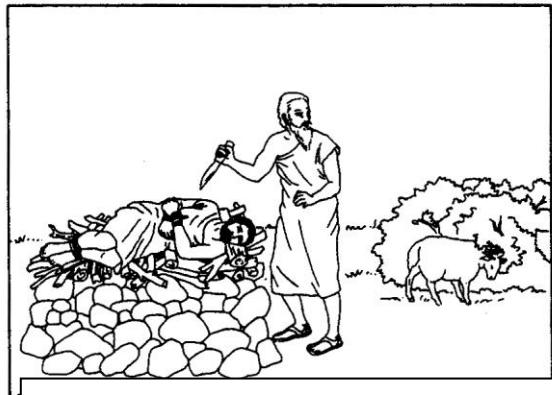
Kikui' Iyiuru Génesis 22:1-14

1. Laa ngutyejë tyempu, Ndyiose ngana'ä kueya' Nyi' ji'i itsa' ndeyarikie ji'i Abraham. Nguixi'ya Nyi' yakui' lola nä', le' nakuë ji'i Nyi': Ndë' ndö'. **2.** Le' Ndyiose nakuë Nyi' ji'i: Ngayukuä ji'i nö jnyi' ki'yu Isaa nö tsakari taka ji'i yakua, nö lee tyika'a ji'i yakua, vi yaa tya ndoyuu xi' nä Moria. Vi loo tyiya yakua kuitya ji'i jnyi' ki'yu kaka nö ti'i vi ndi chakí tyatyia, yaa kiya' jo'o xi' kusu'u jnë' ji'i tsaa. **3.** Vi laa tsaka tsä lee jlyaa Abraham ngiarasa'ä ngatukua jlyaa ji'i urru ji'i ngate'ë ji'i tukua musu ji'i lo'o nö jnyi' ki'yu Isaa. Vi ngala'a yaka nö kinyijnyä loo kutakí ji'i le' nchaü' tya xi' ngasa'ä jnyä Ndyiose ji'iü' tsaü'. **4.** Vi laa nchuna tsä ntsu'u tyakuëü' Abraham ta ngiaja ndoo nyi' ndukua nö kiya' jo'o xi' ndi tyiyaü'. **5.** Le' Abraham nakuë ji'i nö mosu ji'i: Kianö sone'ëwë nde lo'o nö urruú. Chu nguitsä ki'yu nde lo'o nä' tsayaa tya tsu'u ndoo, 'në jlyu yaa ji'i Nyi' Chii Ndyiose, telu' ndyisetë'ë ka'a yaa. **6.** Abraham ngayukuä ji'i nö yanchakí nö kutakí ji'i nö ti'i le' ngasosa ji'i tyaxikö Isaa jnyi' ki'yuu. Le' tsatsu' yaa' ndukua yaa' ji'i nö kuchilyu' le' nchaü'. **7.** Tsaxi nchariü' Isaa nakuë ji'i Abraham juti: iJutí! ¿Tula ndi jnyi' nä' nakuë Abraham ji'i. Kuinya'ä: nakuë Isaa ji'i nyi', taka yanchakí ki' ji'iä, ¿Vi wa'aurreu nö 'në kaka nö ti'i kuenda ji'i ki'ya'? **8.** Ndyiose ndyiji'i ji'i Nyi' taa Nyi' ji'i nö ureeu kuenda ji'i nö' ti'i kuenda ji'i ki'ya, jnyi' nä' nakuë juti ji'i. Le nchaü' kiya'ü' laa'ti tukuaü'. **9.** Vi ngutyeiaü' xi' nchaü' vi' xi' nakuë Ndyiose ji'i nyi' tyiyaa nyi', Abraham ngajnyä xi' nga'në jlyu ji'i Ndyiose le' ngasone'ë tso'o ji'i nö yanchakí, le' ngaxikä' ji'i jnyi' ki'yu Isaa' le' ngasosa ji'i itsö' nö yanchakí'; **10.** Nö ja loo ngayukuä nyi' ji'i nö kuchilyu kujui ji'i jnyi' ki'yu nyi', **11.** Tsalee nguityu'u chäri Xikä ji'i Ndyiose yakui' ji'i nyi' lakuä nakuë, iAbraham! iAbraham! Le' Abraham nakuë nyi' ji'i: ndë', nde ndö'. **12.** Vi nö xikä nakuë ji'i nyi': Na tula 'në ji'i nguitsa'ä ki'yu ja nä' ta nguati' nö'ö taka itsa' tutse' ji'i ji'i Ndyiose, ja na nguisete'ë tya tsutsö' taa ji'i nö tsakari nö jnyi' ki'yuú. **13.** Le' Abraham nguisena'ä nyi' le' ngiaja ndoo nyi' tsaka ureeu kuesu' lasë yakie ji'i ndo kixë' le' yaa nyi' le' ngayukuä ji'i le' ngasosa ji'i ndoo nö yanchaï le' nowe' nga kuenda tsando Isaa' jnyi'

ki'uu'. **14.** Laa ngutëjë' Abraham ngalöä nyi' xi' nga'në loo yakua: Nyi' Chii ndaa Nyi' nö nde'në. Vi asta nyi ndyikui'riü' loo ji'i: "Nö kiya' jo'o Nyi' Chii ndaa nö nde'në."

Ndyiose ngana'ä kueya' Nyi' ji'i itsa' ndeyarikie ji'i Abraham.

Vi ngutëjë tyempu. Isaa ta ntsu'u tsa kala nyajä vi lee tyika'a ji'i juti. Vi Ndyiose ngana'ä kueya' ji'i itsa' ndeyarikie ji'i Abraham Ndyiose nakuë Nyi' ji'i: ngayukuä ji'i jnyi' ki'yu nö tsakari ji'i le' tsalo'o ji'i tsando nö ti'i kuenda ji'i ki'ya. Ngatarikiewä maxi tsaxiri lola ngui Abraham loo Ndyiose nganana Nyi' ji'i kujui ji'i jnyi' ki'yu nö lakui' ngajnyi Nyi' xitsa' Nyi' taa Nyi' ji'i, vi nyi nya'ä ndenana Nyi' ji'i kujui ji'i kaka tsandoo nö ti'i kuenda ji'i ki'ya. ¿Tula kaka kaka kataka kienä'ä jnyi'ra laa jnyi' Abraham ti Isaa kajaa?

18. Ndyiose ngana'ä kueya' Nyi' ji'i itsa' ndeya rikie ji'i Abraham: Génesis 22:9-13

Isaa ngusukua itsö' nö yanchakí'.

Vi laa tsaka tsä nyi, Abraham nguiso' tyatyia kosa nö ndyinyijnyäü' 'në kaka ji'i nö ti'i kuenda ji'i ki'ya, le' ncha lo'o Isaa jnyi' ki'uu tya xi' nakuë Ndyiose ji'i tsaa. Vi **tsuna tsä ngiu'u** tyakuëü', le' ngutuyaü' xi' nakuë Nyi'

Chii Ndyiose ji'iü' tyiyaü'. Vi Isaa nguji'i ji'i nguityanä ji'i nö yanchakí'. Vi Abraham yalo'o ti ji'i kuchilyu' lo'o kii'. Vi tsalaja nchaü' tyakuë Isaa nganyitsa' ji'i juti nakuë: ¿Wa'a nö ureu nö 'në kakaü' kuenda ji'i ki'ya', ja tsakua' nowära ndeji ji'i? Abraham nakuë nyi' ji'i jnyi' ki'yu Nyi' Ndyiose ndyiji'i ji'i Nyi' ji'i nowä. Vi lonö ngutuyaü' xi' nakuë Ndyiose ji'iü' tyiyaü', Abraham ngajnyä xi' 'në jlyuu' ji'i Ndyiose le' ngasone'ë ji'i nä yanchakí ji'i ndo, le' la ngutëjë Abraham ngaxikä' ji'i Isaa le' ngasosa ji'i ndo yanchakí vi'. Abraham nga'në kaka laa ngasa'ä jnyä Ndyiose ji'i 'në, maxi na'ä nya'ä ti 'në ji'i, Abraham nga'në kaka ji'i ngasa'ä yakä Nyi' ji'i Chii lyakua nya'ä ja ngasa'ä ndoo ji'i itsa' ndeyarikie ji'i ji'i Nyi', ngueta tyatyia ji'i lakui' Nyi' nö ja Abraham naxi'i ti kuenda laa nyatë lera tso'o ti kuenda ji'i xaa' ka'a nyatë ja kuenda ngasa'ä yakä ji'i Ndyiose. Loo ngasokuä ji'i nö kuchilyu ta kujui ji'i jnyi' Isaa le' yakui' Ndyiose ji'i. Nakuë Nyi' ji'i na kujui ji'i Isaa nakuë Nyi' ji'i.

Tsakaurreu nguijui nö ngutö xi' ndyiji'i ji'i Isaa kaja.

Ndyiose ngasu'u Nyi' tsakaurreu nguisse kúa luwara laa yacie lasë yakie ji'i ndoo yaka, nö Lakui' Ndyiose ngatotsa Nyi'. Le' Abraham yayukuä ji'i nyi' ji'i le' ngataa nyi' ji'i nowä nga nö ti'i nö ngutö sandoo Isaa. ¿Vi tulara nga nguityu'u chä nö ureeu le' xi' kakua nde'ë jnyä Abraham? Lakui' Ndyiose ngatotsaa Nyi' ja le' nowä kaja tsando Isaa nowä työ xi' ndyiji'i ji'i Isaa työ. Tya' ndyarikiewä lola nga'në Ndyiose ngajnyä Nyi' kiejë itsö' nya'në nga sáte' Adán lo'o Eva le' ngaloo Nyi' ti ji'i nö laka' yaka nä higuera ngajnyäü' vi. ¿Vi wala ngutu'u nö kiëjë? Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i nö nde le' ngalatö Nyi' ji'i sandoo nö ngajnyä lakui'riü' vi' na wala nga. iVi' kuinya'ä wä laa nga'në Ndyiose ja ngaja'ä Nyi' ngayukuä Nyi' ji'i nö ureeu ngutö tsando Isaa! Vi ngulaa Isaa na'ä ngui kaja, Ndyiose nguityana Nyi' tsaka nö ngujui tsando.

Kikui' Génesis 22:15-19

15. Vi laa ngutëjë' astalaa kuä, xikä ji'i Ndyiose nakuë ji'i Abraham nö ndyukua lyia ndykui' ji'i nyi' **16.** nakuë: Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi': Ndijnyi' itsa' lo'o lakui'i, nö itsa' nga'në yakua, na nguisete'ë tya tsutsü' loo nganana nya'ä ti'i ji'i nö jnyi', nö jnyi' ki'yuu nö tsakari taka ji'i, **17.** tää' itsa' ndulo kuinyi' ji'i. 'Në ji'i jnyi'ra laa jnyi' jnyi' cha'jnëü' kienä'ä tsa'minyi tsalo ndu'u ti kuela ndu'u kuä tsalo nde'ë ti yusë tyotya jo'o tsaloo cha'nëü'. Vi talaaü'wä tinö 'në kanaü' ji'i tya'a kussö'ü', **18.** Lo'o ndujnyi ka'ä xitsä' tyatyia kitsë tuno tsëlayuu tyu'u kuinyi' kuenda ji'i jnyi'ra laa jnyi' jnyi', lyakuä nya'ä nyi' jnyi' nö'ö ja ngasa'ä yakä ji'iä'. **19.** Vi Abraham nguisete'ë tya xi' ngianö tone'ë nö musu ji'i. Vi la ngutëjë tyatyiaü' leri nchaaü' tya xi'na Beerseba, vi yakua ngianö Abraham ngataka.

Abraham ngueyarikie itsa' ngajnyi Ndyiose ji'i.

Itsä' ndeyarikie ji'i Abraham ji'i Ndyiose vi' le' tsajnya'ä lo'o itsa' minyi laa. Lyakua nya'ä ja ngueta lo'o ngueyarikie Ndyiose kisete'ë ka'a Nyi' ji'i nö lu'u ji'i Nyi' ki'yu, tinö le' tsajnya'ä nguika'a tsi'ya kaka nö ti'i nö ndenana Ndyiose ji'i.

Itsä' ndunyitsa':

1. ¿Vi tukui tsa' kueya' taka ji'i Ndyiose nga Nyi' nganana Nyi' ji'i Abraham taa ji'i Isaa kaka tsaka nö ti'i?

a. *Ndyiose ngajnyä Nyi' tyatyia kosa; ja lakui' Nyi' ji'i Nyi' ji'i tyatyia kosa lakui' Nyi' ji'i Nyi' ji'i Isaa ji'i Abraham.*

b. *Lakui' Ndyiose ngata Nyi' ji'i nö lu'u ji'i Isaa.*

2. ¿Vi tula ngatarikie Abraham kaka Ndyiose 'në Nyi'? *Abraham ngui nyi', ti ngayujui nyi' ji'i Isaa ja Ndyiose ngalo jnyä Nyi' kaja, vi Nyi' Chii kaka Nyi' kinyi' lu'u ka'a Nyi' maxi taa ngujui.*

3. Vi tsalyia taa ngaxikä' Abraham ji'i Isaa le' ngasosa ji'i ndoo nö ya nchakí xi' 'në jlyu ji'i Ndyiose, ¿A taka tularu' 'në Isaa le kilya ji'i itsa' ndiji lo'o lakui'ri? *Nala. Isaa na kaka kilya lo'o itsa' ndiji lo'o lakui'ri.*

4. ¿Vi a taka tularu' 'në nyatë le' kakaü' kulaü' ji'i lakui'ri kisuü' ji'i ki'ya ji'iü' lo'o nö ti'i nö ndyiji'ü' tyakäü' tyatyia kueya' kuenda ji'i ki'ya ji'iü'?

Na ndyika. Na tukui chu kaka kilyo ji'i lakui'ri ji'i nö ti'i ji'i Ndyiose. Na tukui chu kaka kutokachi' ndoo ji'i Ndyiose.

5. ¿Vi tukui ngataa ji'i nö ti'i nga kuenda tsa ndoo Isaa? *Lakui' Ndyiose.*

6. ¿Lyakua ngalona Abraham xi' ngatosaa Ndyiose ji'i nöurreu "Ndyiose nda Nyi nö nde'në"? *Lyakua ja Abraham ngueyarikie nyi', le' lola nga'në Nyi' Chii Ndyiose ngataa Nyi' ji'i nöurreu nö ngujui tsando Isaa, le' loori 'në ka'a Nyi' tsä lonö kutejé Nyi' ji'i Nyi' Kilyo ji'i tyatyia nyatë tsälüyü Nyi' 'në kana ti ji'i nö ndyikui' jnyä ji'i kuinyi'lajari, le' kilyo Nyi' ji'i tyatyia nyatë taka ji'i tsälüyü kuenda yaa' nö ndyikui' jnyä ji'i kuinyi'laja xi' nö nde ndena'ä ti'iü' tyatyia kueya'.*

7. ¿Tukui ngataá Ndyiose nö kaka kuenda tsando Isaa xi' nga'në jlyu ji'i Ndyiose'? *Tsaka nö ti'i nö nga kuenda tsando.*

8. ¿Vi tula nyikuë ndi "nö ti'i nö ngutö tsandoo Isaa"? *Nö laa nga'në lo'o Isaa nyi, Ndyiose ngataa Nyi' tsaka ureeu nö nga nö ti'i nö nga kuenda tsando.*

9. ¿Vi tukui itsa' tuno nga'në sa'në ji'i Isaa nde, tsatu'wa laa lo'o nö itsa' tuno nö nga'në sa'në ji'i Adán, lo'o ka'a ji'i Abel lo'o ka'a Noé tsatu'wa itsa' nchakui? *Nö laa ntsi'ya, Ndyiose ngataa Nyi' kiejé itsö' ureeu nga sáte' Adán lo'o Eva. Vi nö laa ka'a, Ndyiose ngayukuä Nyi' ji'i nö ureeu Sando Abel. Ndyiose ngataa ka'a Nyi' itsa' ndyilyo ji'i Noé. Ja tsakaá nö itsa' tuno nga'në sa'në nde, Lakui' Ndyiose nga'në Nyi' ji'i lakui'ji'i Nyi' ngutu'u tyatyia nö itsa'a nde.*

Lección 12

Itsá' nö ngajnyí Ndyiose ji'i Abraham, Isaa, Jacob, ji'i Kusé lo'o Moisé

Kujnyä itsö' kie tyikiela nö ndyilya'a kase 6B

Xi'nö 'në tsa'ä na nyíí kinyijnyä lee kienä'ä tyempu ji'i nö itsa' tuno nga'në sa'në. Chukui lola nguesa'ä ji'i tya' xi' ngutyejnyä, nö tsa'ä nde chatyu'u nya'ä tyatyia laa ngutyejnä tya'la xi' ntsi'ya sö nö itsa' tuno nga'në sa'në itsa' ji'i itsa' ji'i Nyi' ndyilyo.

Kikui' Iyiuru Génesis 26:3,4 Vi Ndyiose nakuë ji'i Isaa:

3. "Vi nyi kataka loori ji'i nö kitsë nde. Nä' ntsu'ü lo'ö' lo'o kulo kuinyi' ji'i, ja ji'i jnyi'ra la jnyi' tä' ji'i tyatyia nö yuu nde ji'i. Lola tyu'u sukua itsa' nö ngatä' ji'i juti Abraham. **4.** 'Në ji'i jnyi'ra la jnyi' cha'në tsalo ndu'u ti kuela lakuä, vi tä' ji'i tyatyia nö yuu nde ji'i. Vi tya' lo'o tyatyiaru', tyatyia kitsë tselayuu tyu'u kuínyi'laja kuenda ji'i jnyi'ra la jnyi'."

Ngujui Abraham vi nö itsa' ngajnyí Ndyiose vi' nguityaa Nyi' ji'i Isaa.

Ngutéjë kienä'ä tyempu ngujui Abraham lonö leera ngusu'. Vi Nyi' Chii Ndyiose ngui chukuä Nyi' ji'i nö itsa' ngajnyí ji'i Abraham vi' le' nguityaa Nyi' ta ji'i Isaa ji'i nö itsa'.

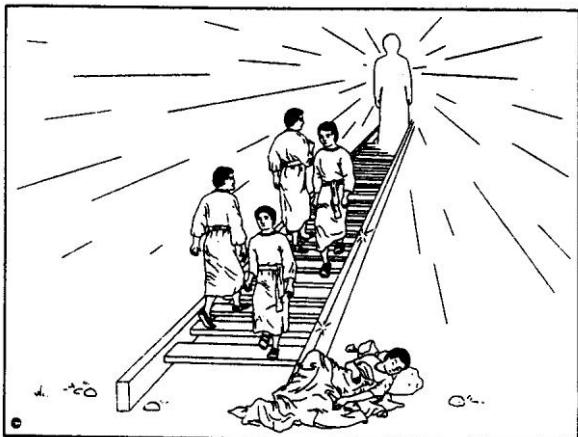
Jnyi'ra la jnyi' Isaa.

Ji'i Kapitulo 25, Isaa ngalyo'o ji'i Rebeca vi Rebeca ngutayu'u jnyi'. Ngula jnyi' kuachi tukua nguitsä ki'yu, Esaú lo'o Jakob.

Xitsa' Ndyiose ngajnyí Nyi' nguityaa Nyi' ta ji'i Jakob.

Vi ngutéjë kienä'ä nyajä vi ta Isaa ngusu'u ka'a nyi'. Vi jnyi' ki'yu nyi' Isaa Jakob, yakui' xala nakuë Nyi' Chii ndetaa Nyi' xitsa' Nyi' nö ngajnyí Nyi' Nyi' ji'i Abraham lo'o ji'i Isaa vi nyi nya'ä ta ji'i Jakob nde tyaa ka'a Nyi' ji'i. Loo nakuë Génesis 28:10-15.

10. Jakob ngutu'u xi'nä Beerseba ngayukuë tyakuë ncha tya Harán. **11.** Xi' ngutyia tsa tsä vi nganö ngiatë ja ta nguetyikua nö xii nö nda xii tyitsä ta nguetyikua. Vi ngayukuë ji'i tsaka kiee nö ngiu' ikie le' ngueyasia ngiatë.

20. Ndyiose ngasu'u ndoo Nyi' ji'i Jacob:
Génesis 28:11-12

12. Vi yakua yakui' xala ngana'ä ndö tsaka yäduya' ndö kiya' la ndoyuu vi lee tyikuë vi ndiyiya asta lakuä, vi xikä ji'i Ndyiose tsaka nö nde kie'e tsaka nö nchaa nde'në. **13.** Vi lo'o ka'a ngana'ä ji'i Nyi' Chii ndö Nyi' kiya' Nyi' lee lo'o lakui', nakuë Nyi' ji'i: "Nä' lä' Nyi' Chii, Ndyiose ji'i juti kula Abraham, lo'o ji'i juti Isaa. ji'i nö'ö lo'o la ji'i jnyi'ra la jnyi' tä' ji'i nö yuu xi' lasia nde ji'i. **14.** Viü'wä tyiyaü' kakaü' kienä'ä tsalo ti yutsaa ndoyuu, vi chanë sukuäü' tsala tya

chaa' tya jlyakui', tya tsana'jnë, vi tyatyia nyatë lo'o nyatë ji'i chukuäü' itsa' ndyu'u kuínyi' laja nö'ö lo'o la jnyi'ra la jnyi'. **15.** Nä' ntsu'ö' lo'o nö'ö; ku'ya kuenda ji'i maxi wala tsaa, vi 'në ji'i kisete'ë ji'i nö yuu nde. Na kulate'ë ji'i talaa 'në tyasukuä ji'i kitsä' ngajnyi'."

Ngutsa'ä jlyäyií Jakob ngutu'u naa Israel.

Vi Ndyiose nguekusa'ä Nyi' jlyanyí Jakob. Le' ngalona Nyi' ji'i Israel.

Tyatya nö nga jnyi' Jakob nyi' ngutu'u nä Israel nde.

Vi Jakob nyi' ngutu'u naa Israel, ngataka tyi'tukua jnyi' ki'yu. Nö nga xiya' ji'i ngana Kusé.

Kikui' Iyiuru Génesis 37:1-11

1. Vi Jakob ngianö ngataka xi' nä Canaán xi' ngataka juti tsa tyempu. **2.** Itsa' tuno nga'në sa'në nde ji'i leta tya'a Jakob. Vi loo Kusé ta nga nguitsä ki'yu tyi'jnyö tukua nyajä, ndu'ya kuendaurreu lo'o kuityi', lo'o jnyi' ki'yu nyi' nä Bilhá lo'o Zilpá, kuna'ä ji'i juti. Vi Kusé nchalo'o itsa' ji'i juti tyatyia itsa' tyukuä 'në tyatyia kuityi'.

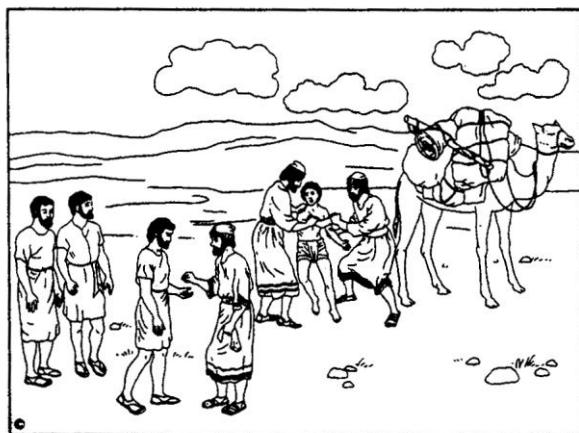
3. Vi Israel lee ndi ji'i Kusé ti kuenda ji'i nö jnyi' ka'a tsalaxi'u, ja Kusé ngula lonö lera ngusu'u. Vi itsa' yakuala ngajnyä nyi' tsaka sate' lee tso'o laa. **4.** Nö ja tsalyia nguati' tyatyia kuityi' juti leru' ndi ji'i ti kuenda ji'i tyatyia kuityi', vi ngutya ti'i ndiü' ji'i nyitsa' na'ä tinö ndyikui' tsa'ü' ji'i. **5.** Vi

tsalyia Kusé yakui' xala, nguetsa' ji'i tyatyia kuityi'; nö ja lerus' ti'i nguiü' ji'i,

6. Ja nakuë ji'iü': Kuitsa'ä yakawä, kietsa'ä ji'iwä lola nakuë xalä'. **7.** Nguinyä' tyatyia nä' ntsu'u jnyana lo kixë', nde'në yanë trigu, vi la tsä tsalee ngiatö minyi nö ji'i nä' nguinya', nö ja nö nde'në yanë kua'ä vi' ngiatone'ë jli nowe' ji'i nä' le' nga'në jlyu ji'i. **8.** Le' Kuityi' nakuëü' ji'i: ¿Tula nyikuë ndí nö'ö kaka nö rei kikui' jnyä ji'i kuaa? Vi tyatyiaü' lerus' ngüyaxë'ü' ji'i lo'o nö kialaa' ji'i lo'o kuenda laa nga'në nguetsa' ji'iü'. **9.** Vi la ngutëjë nde Kusé yakui' ka'a xalaa tsalyia ka'a, le' nguetsa' ka'a ji'i tyatyia kuityi'. Nakuë: ¿Ndyotí'wä yakui' ka'a xalä', ngana'ä ji'i xii nö nda xii ji'iä tyitsä lo'o nö koo' lo'o nö tyi'tsaka kuela nde'në jlyu ji'iä? **10.** Vi tsalyia nguetsa' ji'i nö nde ji'i juti lo'o ji'i tyatyia kuityi', juti ngalala nyi' ji'i nakuë nyi' ji'i: ¿Lya nyikuë nchati' lo'o nö xiala nö nchakui' ji'iwa? ¿A kaka nya'ä, tyatyia kuityi' lo'o nä' ndi 'në jlyu yaa ji'i? **11.** Vi tyatyia kuityi' lee ti'i ndiü' ji'i, nö ja jutiü' lee ngatarikie nyi' itsa' ji'i nö kialaa'.

Xiala Kusé

Kusé yakui' xala vi nguetsa' ji'i tyatyia kuityi nö ja tyatyiaü' ngui ti'iü' ji'i kuenda laa nakuë. Ngasa'ä yakawä lola nyikuë na kiala nde ndi ja tysiya kueya' 'në ti nö nde loo ncha tya tsu' ndoo, ji'i Ndo kityi kukui (Nuevo Testamento), nyijiä xi' nchakui' itsa' lee ndu'u kulo itsa' nde.

21. Kusé ngakiya' laa musu: Genesis 37:25-28

Kikui' Iyiuru Génesis 37:26-28

26. Le' Judá nakuë ji'iü' kuityi': ¿Tukui 'në kana kujui ji'i kuityi', vi la tyejë kutokachii' ji'i itsa' ndiji ji'i?

27. Tso'ola ti kujui ji'i ji'i lo'oü' Ismaelita na kujui ji'i, vi le' kuityi'na ntsi'ya ji'i. Le' tyatyiaü' kuityi' ngatsatu'wa itsa' ji'iü' loo, **28.** vi loo ngutëjë teeü' ndujui'ü' Madianita ngutëjë teeü' vi', kuityi' Kusé nguiyilo ji'i nane' kietu (xi' ngane'ëü' ji'i le' kaja) le' ngayujui'ü' ji'i ji'i nyatë Ismaelita lo'o kala jnë kikuä plata.

Lola ngajna lo'oü' ji'i Kusé tya kitsë Egipto.

Tyatya kuityi' Kusé ngayuui'ü' ji'i lo'o xaa' kitsë xi' kaka musuri.

Tyatya kuityi Kusé tsaminyi le' ti'i ndiü' ji'i asta ndetarikieü' kujuuiü' ji'i. Nö ja ngiajaü' ka'aü' lola 'neü' le' ngayuui'ü' le' kaka musu xaa' kitsë vi loo nga'nëü' ji'i. Kusé ngakiya' le' ngajnyä lo'oü' ji'i tya kitsë naa Egipto.

Kikui' Iyiuru Génesis 39:1-4

1. Lonö ngajnä lo'oü' ji'i Kusé tya kitsë Egipto, tsaka Egipcio nä Potifar nga'ya ji'i, ji'iü' nyatë ismaelita nö ngajnä lo'o ji'i tya vi'. Potifar laa capitán nö ndyikui' jnyä ji'i sandaru nö ndu'ya kuenda ji'i Faraón. **2.** Nö ja Nyi' Chii Ndyiose ntsu'u Nyi' lo'o Kusé, vi lee tso'o nga'në ji'i tsalaja ngataka lo'o nga'në jnyä tone'ë ji'i nö Egipcio nde ndyikui' jnyä. **3.** Vi nö ndyikui' jnyä ji'i vi' nguati' Nyi' Chii ntsu'u Nyi' lo'o Kusé, itsa' yakuala tyatyia tso'o nchatu'u xi'në. **4.** Vi nowä nga'në Kusé nga'në kanaa ji'i nyi' ndyikui' jnyä ji'i vi', le' ngalotö ji'i nö tyotukua ji'i tone'ë ji'i nö kikui' jnyä tone'ë ji'i, le' ngataa tyatyia nö taka ji'i kuenda yaa' .

Kusé, laka musu, Chu nguxi'u kiya' ji'i tsaka ki'yu Egipcio.

Vi lonöü' ndulo yu'wa Ismaelita nde ngutuyaü' kitsë Egipto, ngayuui'ü' ji'i Kusé ji'i tsaka ki'yu lee ndu'u kulo gobiernu kitsë vi'. Vi nö ki'yu Egipcio nde nguati' Nyi' Chii Ndyiose ntsu'u Nyi' lo'o Kusé vi tsa'wa nga'në ji'i musu ji'i tone'ë ji'i lo'o nga'në ji'i nö kikui' jnyä ji'i musu tone'ë ji'i.

Itsa' le'e ji'i lyo'o Potifar, nö ki'yu Egipcio.

Ji'i Kapitulo 39 asta 42 ndelets'a ji'iä itsa' lola nga'në vi' vi itsa' le ndu'u kulo nchakui'. Vi nakuë lyo'o ki'yu Egipcio ngui kiatë lo'o Kusé. Vi Kusé nakuë yu ji'i na kaka 'në yu itsa' na tso'o 'në yu ki'ya Sando Ndyiose. Vi lyo'o ki'yu Egipcio ngüyaxe'ë ji'i Kusé le' ya ngatukua ti'i ji'i Kusé lo'o lyo'o nakuë Chu na kusé ngui kala' jlyala ji'i. Vi lola ngatukua nö ndyikui' jnyä ji'i Kusé ji'i nane' kikuä.

Kusé ngiu'u nane' kikuä.

Vi nö ndyikui' jnyä ji'i nyi' kikuä nguati' Nyi' Chii ntsu'u Nyi' lo'o Kusé vi tsa'wala ngataa kuenda yaa' tyatyia peresu.

Faraón nguixi'ya ji'i Kusé Sando.

Vi tsalaja Kusé ntsu'u nane' kikuä, Faraón, rei nyi' ndu'u kulo ji'i kitsë Egipto, tyitsë tsa'minyi yakui' xala vi na tukui Chu nga kietsa' ji'i tula nyikuë na xiala ngui. Vi lola le' nguixi'yaü' ji'i Kusé le' yalo'oü' ji'i Sando Faraón le'

nguetsa' lola nyikuë na kiala ndi. Vi Nyi' Chii Ndyiose nguetsa' Nyi' ji'i Kusé lola nyikuë na kiala ngui.

Kikui' Iyiuru Génesis 41:14-16

14. Le' Faraón ngasa'ä jnyä kixi'yaü' ji'i Kusé, le' yaloü' ji'i nanë' kikuä. Kusé ngutee' ikie, le' nguityu'u xaa' sate' le' nchaa Sando Faraón. **15.** Le' Faraón nakuë ji'i: Nchakui' xalä' na tukui Chu ndyika kietsa' tula nyikuë ndi, vi nguati' nö'ö ndunä ji'i kialaü' vi ndyika ndetsa' la nyikuë ndi. **16.** Naxi'i nä' 'në ji'i nowä: nakuë Kusé ji'i, nö ja Ndyiose taa Nyi' ji'i nyi' jlyu ji'iä' itsa' nchati' nyi' kuati' nyi' itsa' tso'o ji'i nyi'.

Kikui' Iyiuru Génesis 41:28-41

28. (Kusé nakuë:) Chukui lola nakuë' minyi: Ndyiose yakui' kuë Nyi' ji'i nyi' jlyu ji'iä' lola 'në ncha jnyä ncha tya tsu'u ndoo. **29.** Nyijiä kati nyajä kienä'ä itsa' ndaku tyu'u tyatyia kitsë Egipto, **30.** vi la tyëjë nde nyijiä tyaa itsa' ndaku tyijiä kui'nyä. Na'ä tukui Chu tya' tyarikie kienä'ä tsa'minyi itsa' ngataka ngä, nö itsa' nchute' nde ngulyindoo ti kitsë nde. **31.** Vi tyaa tyatyia, na chanö nyitsa' tsaka kueya' kienä'ä itsa' ndaku ngataka tsu' nanë'. **32.** Nyi' jlyu ji'iä' yakui' xalaa tukua lyia ja Ndyiose ndetarikie Nyi' 'në Nyi' ji'i nö nde vi ta 'në Nyi' na'ä kiee' ji'i. **33.** Tso'o ti, tyana nyi' jlyu ji'iä' tsaka ki'yu tii tsa'minyi lo'o nö ndyoti' nö ntsu'u itsa' ndye'e kuë ji'i, ja le' kukuä ji'i kitsë nde kuenda yaa'. **34.** Nga'në nyi' jlyu ji'iä' la neyä: Ngatëjë nyi' jlyu ji'iä' gobiernu tsala kitsë kisö'ü' kala kuejë kiesu ti kutu'u ji'iü' tsa siendu chukui lakua taka ji'iü' tsala kitsë Egipto, tsala nö kati nyajä tya' ngataka itsa' ndaku nde. **35.** Kisöü' ji'i tyatyia trigu nyajä nö tso'o nyijiäwa; kutukuaü' ji'i kuenda yaa' nyi' jlyu ji'iä', kityi ko'o nyi' jlyu ji'iä' ji'i tsaká kitsë ja le' noe' taaü' kaku nyatë. **36.** Lola nö trigu nde chay'u ko'o kuenda ji'i kitsë, ja le' loo le' na kaja nyatë ji'i itsa' nchute' tsala nö kati nyajä nö na tukui kataka kitsë Egipto. **37.** Vi nö itsa' lee tso'o nya'a ngui Faraón lo'o tya'a ndyikui' jnyä, **38.** Le' lola Faraón nakuë ji'iü': "¿A kaka chaja ka'ä xaa' ki'yu tsatu'wa lo'o yu nde, nö taka nö Lu'u Lakati ji'i Ndyiose ji'i?" **39.** Vi ji'i Kusé nakuë Faraón: "Nala ka'a xaa' ka'a nö lee tii ikie lo'o taka itsa' ndarikie ji'i laa nö'ö, Ndyiose nga'në Nyi' ji'i kuati' ji'i nö itsa' nde. **40.** Nö'ö chu'u kuenda yaa' xi' ndyikui' jnyä lo'o tyatyia kitsë ji'iä' kusa'ä yakäü' ji'i lo'o kusa'ä jnyä ji'iü'. Tsakua' nä' leru' ndu'u kulö ti kuenda ji'i nö'ö ja nä' laka rei ji'i nö kitsë nde. **41.** Kuinya'ä, nä' ndulo tö ji'i kikui' jnyä ji'i tyatyia kitsë Egipto nde."

Kusé ngutu'u tö kaka gobiernu kitsë Egipto.

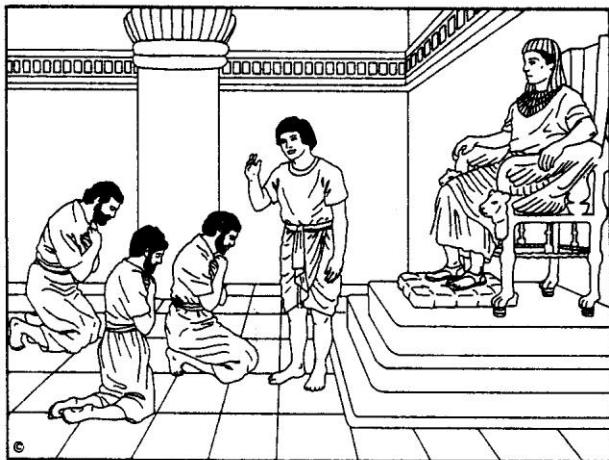
Vi lo'o ka'a Faraón ngi'u ndoo nö Lu'u Lakati ji'i Ndyiose ntsu'u lo'o Kusé vi tsa'wala ngalotö ji'i kaka gobiernu ji'i tyatyia kitsë Egipto. Nö ja Faraón lerusu'ndu'u kulo ti kuenda ji'i Kusé tyatyia Egipto.

Kikui' Iyiuru Génesis 42:1-3

1. Vi loo nguati' Jakob kitsë Egipto taka trigu, le' nakuë ji'i jnyi' ki'yu: "¿Tukuila nde'newä yakua, ndena'ä ndo tya'awä?"
2. Nakuëü' ji'iä' kitsë Egipto taka trigu. Tsawä yakua' ku'yawä trigu ja le' tya' kaka kaka lu'una."
3. Le' tii nö kuityi' Kusé yaaü' kitsë Egipto ya'yaau' trigu;

Israel lo'o tyatyia jnyi' ki'yu ngiute'ü' yuu vityi.

Tyatya xi' yakui' Kusé jnyä tso'o tsa'minyi nga'në. Vi tyatyia yuu tso'o tsa'minyi ngutu'u jnyí nö ngatukuaü' tsala nö katy nyajä vi Kusé ngutyejnä ndyi ko'o itsa' ndaku nö kinyijnyaü' lonö na'ä tukui kataka kakuü'. Vi Israel, nyi' nganä Jakob, lo'o jnyi' nyi' ki'yu ngiu'ü' yuu vityi.

22. Kusé lo'oü' kuityi': Génesis 42:6-7

Kikui' Génesis 42:6

6. Vi Kusé laka nyi' ndykui' jnyä ji'i kitsë', vi lakui' ndujui' ji'i trigu ji'i nyatë ndetu'u tyatyia se'ë. Vi lonö ngutyaü' kuityi' Sando lakui' nguetö sutë'ü' tsalo nguji'i tyijiä ndooü' ndoyuu.

Kikui' Génesis 45:1-4

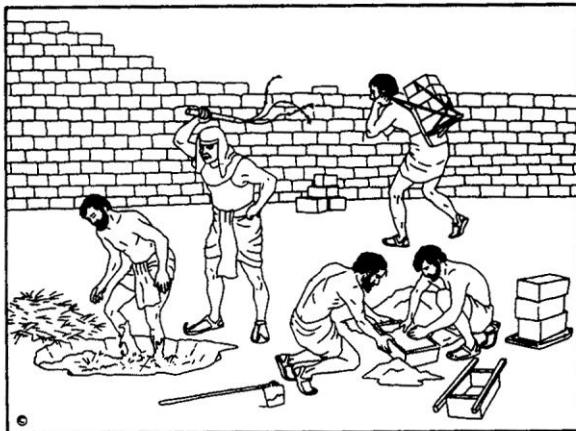
1. Kusé na ngataa na kikui' Sando tyatyia musu nö ndyotukua ji'i, le' ngaxi'ya nakuë: "iKutyikua tyatyia kua'ä nde!" Vi lola nyitsa' tsaka nö musu ntsu'u lo'o Kusé lonö ngataa

ji'i ngiu'u ndoo kuityi' ji'i lakui' laka Kusé.

2. Le' ngutyejnä ngayunä lee tsa'minyi tyatyia kitsë Egipto nguati'ü', vi nö itsa' ngutya la xi' ndykui' jnyä Faraón.
3. Kusé nakuë ji'iü' kuityi'i: "Nä' laa Kusé. ¿Le' tya' lu'u nyi' juti'?" Viü'wä tsaminyi le' yutsëü' nä nga tula nyikuëü'.
4. Nö ja Kusé nakuë ji'iü': "Nga'newä itsa' tso'o nga'në kakuawä ji'i nä'." Vi lonö nga'në kakuaü' ji'i le' nakuë ji'iü': "Nä' laa kuityi'wä Kusé, nö ngayuui'wä kitsë Egipto."

Kuityi' Kusé nguetö sute'ü' Sando.

Ji'i Kapitulo 42 asta 44 ji'i lyiuru Génesis, ndo Bíblia ndeletsa' lola nga'në kuityi' Kusé lonö yaaü' Egipto yaki'yaü' itsa' ndaku. Vi tala ngui tsaü' Sando Kusé nö ja nyitsa' na nguati'ü' ti Kusé kuityi'ü' vi' maxi nguetö sute'ü' Sando. ¿Tya' ndyarikiewä lola nakuë xala Kusé?

23. Musu ngaü' Israel: Éxodo 1:7-14

24. Ngula Moisé: Éxodo 2:1-10

lo'o tyatyia Chu ngataka tyempi vi' ngujiü' nö ja Ndyiose ndelo kuinyi'ri Nyi' ji'iü' Israelita kitsë xi' kienaa' tsa'minyiü' ngatakaü'.

Kikui' Iyiuru Éxodo 1:6-16.

6. Kusé lo'oü' kuityi'i lo'o tyatyia Chu ngataka tyempi vi' nguitya yajaü'; **7.** nö jaü' kitsë Israelita lee kienaa' jnyi'ü' taká, vi ngia'në lee kienaa' vi ngutyiaü' ngaü' nochu lee tyikiela vi ti ji'i kitsë Egipto lee ndelayu'uü'. **8.** Vi ncha tya tsu'u ndoo ngutu'u tö xaa' ka'a rei nö ndykui' jnyä kitsë', nö na

ngi'u ndoo ti ji'i Kusé le' nakuë ji'i kitsë: **9.** "Kuinya'äwä nö kitsë Israel lerus kienaa'ä ti kuenda ji'i nä vi lerus tyikiela ti kuenda ji'i nä; **10.** Lola ndi tyanä tula 'në le' na'ä cha'në tsaxiru' ja kaka tyiya 'në tsö' ji'iä la tsäri titu nyijiä kusü, vi kaka chaka tya'a lo'o tya'a kusü le' kisö tya'a lo'o na le' tyuu' ji'i kitsë nde ji'ia. **11.** Vi itsa' yakua laü' Egipcio ngalotöü' nö kikui' jnyä ji'iü' Israelita 'nëü' jnyä lee nchaa. Nga'nëü' ji'iü' kujnyäü' kitsë nä Pitón lo'o Ramsés, vi Faraón ndyi nyinyijiä ji'iü' ndyisosaa'ä itsa' ndaku ji'i. **12.** Vi maxi lerus nya'ä ti'i ji'iü', lerus ndeya'nériü'. Vi lola nyatë Egipcio le' yutsëü' ji'iü'. **13.** Viü' Egipcio tyitsë tsa'minyi nga'në lo'oü' ji'i nyatë Israelita. **14.** Nga'në tyanyaxëü' ji'iü' lo'o nö jnyä nö lee tsa'minyi nchaa 'në kakaü' nana' le' kujnyäü' lyityú, lo'o 'nëü' jnyä ndutukua jnyín. Vi tyatyia nö nde 'nëü' vi tya' nya'ä tyi'ruü' ji'iü'. **15.** Vi Faraón tya' yakui' ka'a lo'o Sifrá lo'o ka'a Puá, ü' kuna'ä nö ndyotyukuaü' ji'i kuna'ä Hebreo lönö ndyilya jnyi'ü', vi le' nakuë ji'i: **16.** "Lönö tyotyukuawä ji'i nö kuna'ä Hebreo kuinya'awä ti ki'yu nö ti' ngula. Vi ti kuna'ä, kuityawä kalu'u, vi ki'yu ingayujiwä ji'i!"

Rei nö kukui ngutu'u tö xi' ngana'ä ti'iü' ji'i nyatë Israelita.

Vi nö rei nö kukui ngutu'u tö ji'i kitsë Egipto nä ngiu'u ndoo ji'i Kusé vi yutsë ji'iü' Israelita. 'Nganë ji'iü' tyatyiaü' musu ji'i le loo le' nga'në tyiya' ji'iü'. Viü' Egipcio nga'nëü' ji'iü' kutsaa xi' tsaa tsä ji'iü' Israelita vi nga'në lo'oü' ji'iü' tyitsë tsa'minyi.

Ndyiose ngayukuä Nyi' ji'i Moisé

Vi tsalo 'në tyaa tsa' ji'iü' kitsë Israel, Faraón ngayakui' jnyä tsa 'ne'ëü' ji'i tyatyia kuitsä ki'yu nö ti ngula ndo itya kiela nö na Nilo. Vi nö lakui' luwui' tsi'ya ngula Moisé. Vi lyaka tyu'u' laá, juti lo'o nya'ä ngatukuaü' ji'i nane' tsaka kanasta le' yatanoü' ji'i tokiela. Vi lönö ngutyia jnyi' kuna'ä Faraón tokiela kata, ngiaja ji'i nö nguitsä nöde'ë nane' kanasta. Vi ngui'ya' ji'i tya tone'ë ji'i vi ngia'ä ji'i ngana'ä tyika'a ji'i tsalo ti jnyi' ji'i. Vi Moisé ngujnyi' tone'ë ji'i Faraón.

Kikui' Iyiuru Éxodo 2:1-10

1. Ki'yu leta Leví ngalyo'o lo'o tsaka kuna'ä lee' kitsë xi' taka, **2.** vi nowä ngutayu'u jnyi' vi ngataka tsaka jnyi' ki'yu. Vi nö kuna'ä nöde ngana'ä nö nguitsä ki'yu ngataka ji'i vi' lee tso'o laa, ngatokachi' ji'i tsala tsuna koo'; **3.** vi na'ä nga chu'u kachi' ji'i kienaa'ä tyempu, ngayukuä tsaka kanasta le' ngatakö' tyatyia xi' ngukiela lo'o jute yaka, ja le' na chatë ityia ji'i, le' ngate'ë tsaa ji'i nö nguitsä ki'yu nanë' nö kanasta le' ngatanö ji'i tu'wa nö

itya kiela nä Nilo; **4.** Le' nakuë ji'i tya'a nö nguitsä ki'yu tsa maxi tyijiu'ri le' nya'ä, tula 'në ji'i nö nguitsä. **5.** Vi la ta kuna'ä xii, ngui'e jnyi' kuna'ä Faraón kata tokiela' vi, tsalaja nö kuna'ä 'në jnyä lo'o ndeta'ä tu'wä nö ityia kiela, ngiaja ndoo ji'i kanasta le' ngatëjë ji'i tsaka musu ji'i chaki'ya ji'i. **6.** Vi ngakí ji'i nö kanasta vi ngana'ä nanë' nde'ë tsaka nguitsä ki'yu lee nde xi'ya, vi jnyi' kuna'ä Faraón tya'nä ngui ji'i nö nguitsä' nde le' nakuë: Nö nguitsä nde laa nguitsä Hebreo. **7.** Le' tya'a nö nguitsä nde nakuë ji'i jnyi' kuna'ä Faraón: ¿Lya nya'ä ndi yukui' ti kixi'yä ji'i tsaka kuna'ä Hebrea nö nda ndyityi' nguitsä hebrea, ja le' taa kati' nö nguitsä nde? **8.** Yaa te'ë ji'i: nakuë jnyi' kuna'ä Faraón. Le' nö nguitsä kuna'ä yaa le' ngiatë'ë ji'i nya'a nö nguitsä ki'yu, **9.** Le' jnyi' kuna'ä Faraón nakuë ji'i: Ngayukuä ji'i nö nguitsä nde kuiya' kuenda ji'i tsalo kijnyín, vi nä' kisü ji'i lo'o jnyä ji'i. Le' nya'ä nö nguitsä' ngiukuä ji'i le' ngata yati' tsalo ngujnyí ji'i, **10.** Vi la ta jlyura le' nguitya ji'i ji'i jnyi' kuna'ä Faraón, nga'në ji'i tsalo ti jnyi' ji'i le' ngalonaa ji'i Moisé, le' nakuë: Nä' ngaloö ji'i ndo nö ityia.

Ndyiose tala ji'i Nyi' lo'o Moisé ja kilyo ji'i kitsë xi' laaü' musu nane' kitsë Egipto le' chalo'o ka'a ji'iü' tya Canaán. Lola ngajnyí Ndyiose itsa' ji'i Abraham. Tyaarikië kuinyi'laja kaka ki 'në tyiya' ji'i itsa' laa ndetarikie ti Ndyiose, nö ja tala na ndyika kiekutsa'ä ji'i lola 'në ti Ndyiose. Ja ti Ndyiose taka tyatyia xilee ji'i Nyi'.

Moisé ngiu'u yuu vityi.

Vi Moisé lonö tala nyatë kusu'ra, ngana'ä ji'i tsaka Egipcio ndera ji'i tsaka musu Israelita. Vi Moisé, ngui kilyo ji'i kitsë ji'i, ngayujui ji'i tsaka Egipto le' ngutu'u jnä. Moisé ngutu'u kitsë Egipto yaa yakata tyijiu'.

Itsa' ndunyitsa':

- 1.** ¿Tukui tyaa ji'i nyatë ngatëjë Ndyiose ji'i nö itsa' ngäyi Nyi' vi'?
Ji'i Abraham, ji'i Isaa ji'i jnyi' Isaa nö ngana Jakob, nö ngiukuä jlyanyí nö kukui nö ngataa Ndyiose ji'i: Israel.
- 2.** ¿Lyakua jnyi' ki'yu Jakob (Israel) ngataka? *Tyi' tukua.*
- 3.** ¿Vi tukui jnyi' Jakob nö tsaxiru' ndi nga? *Ji'i Kusé.*
- 4.** ¿Vi tula ngui tyatyia kuityi' tula nga'nëü' lonö nya'äü ji'i jutiü' ndi tsakua' ji'i Kuséri? *Lee ndi tyivilyaü' ji'i lo'o ti'i ndiü' ji'i Kusé.*
- 5.** ¿Vi tula nga'në kuityi' Kusé nö kusu'? *Ngayujui'ü' ji'i Kusé tya kitsë Egipto le' kaka musu.*

- 6.** ¿Vi tula nga'në ji'i Kusé lonö ty a ntsu'u ty a Egipto lo'o Pótifar? *Lyo'o nö ndyikui' jnyä ji'i ngarukua ti'i itsa' naxi' tsajnya'ä nga'në le' ngatukuaü' ji'i nane' kikuä.*
- 7.** ¿Vi tukui nga'ya kuenda ji'i Kusé? *Ndyiose.*
- 8.** ¿Vi lyakua nga'ya kuenda Ndyiose ji'i Kusé?
- Ja maxi Kusé laka chu ntsu'u ki'ya ji'i, nö ja ndeyarikie ji'i Ndyiose lo'o Itsa' jlyurikie ji'i Nyi'.*
  - Lyakua ja Kusé ngueyarikie itsa' ngataa Ndyiose lonö nakuë Nyi' kutëjë Nyi' tsaka nö kilyo itsa' nö ngataa Nyi' ji'i Abraham, ji'i Isaa lo'o ji'i Jakob.*
  - Ndyiose tala ji'i lola 'në Nyi' lo'o Kusé.*
- 9.** ¿Vi tukui ngataa nö tii ji'i Kusé le' nga nguetsa' lola nakuë kiala' Faraón? *Ndyiose.*
- 10.** ¿Vi tula nyikuë na kiala ji'i Faraón ngui? *Ndyiose ndeletsa' ji'i Faraón kataka kati nyajä tyu'u itsa' ndaku kienä'ä tsa'minyi vi kati nyajä ka'a kataka itsa' nchute' tyaa itsa' ndaku.*
- 11.** ¿Vi akaka Ndyiose 'në Nyi' lola 'në Nyi' ndi Nyi' maxi wala xi' taka nyatë maxi na ntsu'u ndoü' ji'i Nyi' maxi nyitsa' na 'në jlyuü' ji'i Nyi'? *Ndyiose kaka 'në Nyi' lola 'në Nyi' ndi Nyi', ja Lakui' Nyi' taka tyatyia xilee ji'i Nyi' ndyika Nyi' 'në Nyi' tyatyia itsa'.*
- 12.** ¿Vi lyakua nchaa Jakob lo'o tyatyia nyatë ji'i yakatakaü' ty a Egipto?
- Jakob yunä nyi' Kusé ntsu'u kitsë Egipto.*
  - Ja Egipto lee kienä'ä itsa' ndaku taka.*
  - Rei nganë ji'i Jakob tsaa kataka ty a Egipto.*
  - Lola nakuërikie Ndyiose 'në itsa' nde.*
- 13.** ¿Vi tula ngana jnyi'ra la jnyi' Abraham, Isaa lo'o Jakob? *Jnyi' Israel, Israelita, o Israel.*
- 14.** ¿Tukui nga'në ji'i Kusé 'në lola nga'në loo? *Itsa' ndeyarikie ji'i ji'i Ndyiose.*
- 15.** ¿Vi lyakua nga'në rei Egipto ji'iü' Israel musu'? *Kuendaü' Israelita nde leri' kienä'äü' ti kuenda ji'iü' Egipcio vi tsa'wala rei Egipcio ngutyejnä tutse ji'iü' ja nguila' ja chakua la tsäriü' ncha tsajlyuü' lo'o ty a kusü' kierukuaü' ji'iü' Egipto.*
- 16.** ¿Vi tukui ndeta leta ji'i rei 'në ji'i itsa' nä tso'owa? *Kuinyi'laja.*
- 17.** ¿Vi lyakua nguia Kuinyi'laja kulyindo ji'iü' Israelita? *Na Kuinyi'laja ndyoti' lola itsa' ngataa Ndyiose ji'i Abraham, ji'i Isaa lo'o ji'i Jakob ja lakui' ji'i jnyi'ra la jnyi'ü' tyu'u Nyi' kilyo ji'i tsëlayuu.*

18. ¿Vi lyakua Ndyiose ndyotyukua Nyi' lo'o nda Nyi' tyatyia ji'iü Israel?

Ndyiose na akua' ndykui' Nyi' itsa' le'e. Ja tyatyia itsa' ngajnyí Nyi' ji'i Abraham, lo'o ji'i Isaa lo'o ji'i Jakob tala tyu'usukua.

19. ¿ Lyakua ngataa Ndyiose tsa' kueya' jnyi' kuna'ä Faraón 'në ji'i jnyi' ji'i Moisé? *Ndyiose tala ji'i Nyi' kinyijnyä Nyi' ji'i Moisé kilyo ji'i kitsë Israelita xi' laaü' musu.*

Lección 13

Ü' Israelita ngiu'uü' kitsë Egipto

Kujnyä itsö' kiee tyikiela nö na ndyilya'a Kasé 7A

Tyarikië nö lección tsä ndyará' nchakui' xitsa' rei kukui nö ngutu'u tö kitsë Egipto vi ngui 'në tysiya' ji'i kitsë Israelita. Vi lolaü' Egipcio nga 'nëü' musu ji'iü' nö nyatë Israelita lo'o ngana'ä ti'iü' tsa'minyi ji'iü'.

Vi tya'ru' nö Faraón' ngajnyä itsa' tya yujui ji'i tyatyia nguitsä kuene' nö ki'yu nguitsä Israelita. ¿Vi ndi kua'ä Ndyiose nguitsati' Nyi' ji'i nö itsa' ngajnyí Nyi' ji'i Abraham nö taá Nyi' yuu kukui ji'i?

24. Loo ngula Moisé: Éxodo 2:1-10

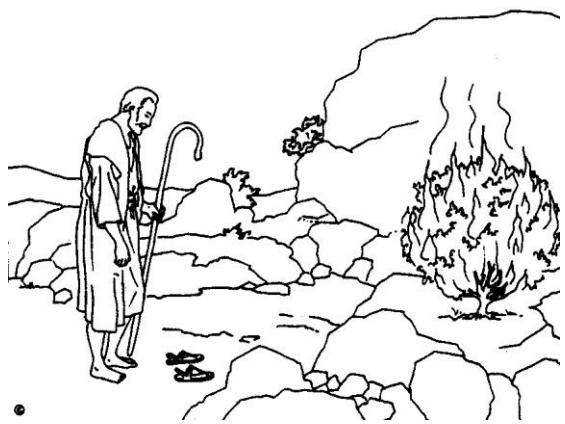
Ndyiose nguityana ji'i Moisé. Itsa' ndyilyijirikie tsajnya'ä nga'në Ndyiose nguityotukua Nyi' ji'i juti Moisé lo'o nya'ä vi la ngutéjë yalo'oü' tokiela Vi Ndyiose nga'në Nyi' jnyi' kuna'ä Faraón chaja ji'i.

Jnyi' kuna'ä Faraón ngui'ya' ji'i Moisé nga'në ji'i tsalo ti jnyi' ji'i vi ngujnyi' tone'ë ji'i maxi nguitsä Israelita laa vi ngataka tsa' kueya' laa taka nyatë Egipcio ji'i, vi ngataka tsa' kueya' ji'i chu'u xi'

ndyikui' Faraón jnyä.

Vi Moisé lonö taa jlyu ra vi ngana'ä ji'i tsaka Egipcio nderaa ji'i tsaka nyatë Israelita, le' yaa ngayujui ji'i le' ngakachi' ji'i. Vi tsalyia nguati' ngana'aü' ngayujui ji'i nö nyatë Egipcio nde, Moisé lee yutsë le' ngutu'u jnyä le' ngutu ji'i nö kitsë Egipto.

Vi Moise laa tsaka nyat   ti  ra. Vi nguilya ji   itsa   ku  n   n   taka kits   Egipto ji  . Vi nyi nya     ji   nde  ya kuenda ji  urreu ji  julaa. Le  tya  ti tsaka nguits   kijny   lo  o tsaka nyat   ku  n   tsa  minyi vi kataka tyatyia ji  , vi tsale tyejn   ka   nyi   n   jny   ndulukua vi loki  ya kaja ti n   kaku. Lola nga  n   ji   Mois   nga nyi   Chu tsanguitya ku  n   vi nga ka   nyi   chu tsanguitya ti   n   ja Ndyiose ngasu  u Nyi   ji   kaka Chu   ti  ri lo  o Chu tya  n   ndarikieri lo  o nochu tya  n  n  ri.

25. Ndyiose nguixi  ya Nyi   ji   Mois  
Exodo 3:1-12

Kikui' Exodo 2:23-25

23. Vi laa ngut  j   kien     tyempu, ngujui n   nga rei Egipto nde.   kits   Israelita ndexi  ya   laati lo  o itsa   tyits   nde t     vi  . Le   Ndyiose yuna Nyi   ji   itsa   nchakui   ndexi  ya  , **24.** le   ngayuku   Nyi   ji   n   itsa   ji  i  , nguityarikie Nyi   ji   n   itsa   ngajny   Nyi   ji   Abraham, ji   Isaa lo  o ji   Jakob lo  o lo  o. **25.** Ngana     Nyi   ji  i   nguati   Nyi   lola ndetak    .

Kikui' Exodo 3:1-12

1. Mois   ndu  ya kuenda ji  urreu ji  jula   Jetro, nyi   laa suti xi   n   Madi  n  , vi tsaka ts   Mois   yalo  o ji   n   ureeu ji  tyaa yuu vityi vi ngutyia laa kiya   jo  o ji   Ndyiose, xi   n   Horeb. **2.** Vi yakua nguityu   ch   xik   ji   Nyi   Chii Ndyiose laja xi   ndeta yak   ndo yakaa n   zarza. Vi Mois   ngana     nyi   tso  o tso  o, vi ngana     nyi   na ndyayak   n   yaka n   zarza nde, maxi lee tsa  minyi ndeyak   n   ja na akua   ndya yak  n  . **3.** "Le   ngatarikie nyi  : iLyakua tsi  ya nde  n   loo! Tsana     lyakua na ndyayak   n   yaka zarza  . **4.** Vi lon   Nyi   Chii ngana     Nyi   Mois   nde  n   kakua nya    , yakui   n   Nyi   ji   laja xi   ndeyak   n   yaka n   zarza   naku   Nyi   ji  : iMois  ! iMois  ! Nde nd  , naku   Mois   ji   Nyi  . **5.** Le   naku   Nyi   ji  : Na  n   kakua. Ngaloo xindaku  , ja xi   ndo   lee lakati. **6.** Le   tya   naku   ka   Ndyiose ji  : N   l   Nyi   Chii Ndyiose ji   nyat   kusu   ji  . N   lak   Ndyiose ji   Abraham, ji   Isaa lo  o ji   Jakob. Mois   ngatak   nyi   ndoo nyi  , yuts   nyi   nya     nyi   ji   Ndyiose, **7.** n   ja Nyi   Chii Ndyiose nchakui   Nyi   laa  ti naku   Nyi  : Nden     tii tsa  minyi tsalo tyits   ndetak     ji  i   tsu  u   kits   Egipto. Nchun   ji  i   ndexi  ya   xiki  ya kuenda ji   n   ndyikui   jny   ji  i  , vi ndyoti   tsa  minyi tyits   ndetak    . **8.** Vi itsa   yakuala ngui     kily   ji  i   kuenda yaa   nyat   Egipcios; kul   ji  i   n  

kitsë nde le' tsalo'ö' ji'iü' ji'i yuu tso'o, xi' taka kienä'ä tsa'minyi xityi' lo'o kuinya' kuötón tso'o ndeta'ä lola 'në ti tyia kielari. Kitsë xi' takaü' Cananeo nde, lo'oü' Hitita, lo'oü' Amorreo, lo'oü' Ferezeos, lo'oü' Heveos kitsë xi'takaü' Jebuseos. **9.** Vi nchuna itsa', itsa' ndyixi'ya ji'iü' xi'tyitsë ndetakä'ü' Israelitas, vi ndena'ä ü' Egipcios leta lee ndena'ä ti'i ji'iü'. **10.** Vi lola, ngayukuä tyakuë, nä' kutejë' ji'i Sando Faraón le' kulo ji'i kitsë ji'iä' kitsë Egipto nde. **11.** Le' Moisé nakuë ji'i Ndyiose: ¿Vi tukuila nä' tsä' Sando Faraón le' kulö' ji'iü' Israel kitsë Egipto? **12.** Le' Ndyiose nakuë Nyi' ji'i: Nä' tsä' lo'o, vi nö nde laa nö ndaa kueya' lakui' ngatëjë' ji'i: vi lonö ta ngaloo ji'iü' ji'i nö kitsë, tyatyia kua'ä 'në jlyu wä ji'iä' ji'i nö kiya' jo'o nde.

Ndyiose nguixi'ya Nyi' ji'i Moisé kaka tya'a tsaka yaa' jnyä Nyi' le' kilyo ji'iü' Israel xi' nde takä' ti'iü'.

Nyi' Chii ngutakä' Nyi' nyikuëru' nguityu'u chä Nyi' ji'i xi' ndeyakii' kii' ndoo tsaka yaka nä zarza. Le' nguenta' Nyi' ji'i Moisé lola 'në Nyi' nchati' Nyi' kilyo Nyi' ji'i nyatë kitsë Israel xi' tyitsë ndetakä'ü'. ji'i kapitulo 3 lo'o 4 ji'i lyiuru ji'i Éxodo ndeletsa' tyatyia lola nga'në lonö yakui' Ndyiose ji'i Moisé.

Ndyiose ngatëjë' Nyi' ji'i Moisé.

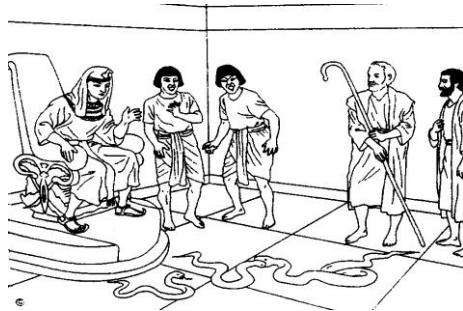
Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Moise Faraón tala na kusa'ä yakä ji'i, nö ja Ndyiose kusu'u Nyi' ji'i xilee ji'i Nyi' ji'i ja le' 'në ji'i Faraón kieyarikie lakui' lo'o xitsa' Nyi' nchakui' Moisé. Ja le' tyatyia Sandoü' nyatë Egipcio lo'o Sando tyatyia nyatë tsëlayuu kuati'ü' tiíri tsakari ti Ndyiose taka Nyi'. Vi maxi ti Faraón nyitsa' na ntsu'u ndoo ti ji'i Ndyiose, nö ja ti Ndyiose nya'ä ja ntsu'u ndoo Nyi' ji'i. Vi ta ndyoti' Nyi' lola nyikuë ji'i Moisé. Vi tyatyia lola 'në ti Faraón nchati' lola ndarikie nchaja ndoo ja ti Ndyiose Ja ti Lakui' Nyi' tyatyia nchaja ndoo Nyi'. Viü' Israelita nde ta nchaa ti jakua siendu nyajä laa musuri ji'i Faraón lo'o nö tyitsë' ji'i lee ndetakä' ti'iü', nö ja Ndyiose na nguitsati' Nyi' ji'i itsa' ngajnyí Nyi' ji'i Abraham lo'o ji'i Jakob. Ja ti Ndyiose ja tala 'në tyasukua Nyi' itsa' Nyi'.

Nö nde laa xitsa' Ndyiose ngajnyí Nyi' "Nä' ntsu'ü lo'o.

Vi lonö nguati' Moisé lola itsa' ndetarikie Nyi' Chii Ndyiose, talee yutsë. Nö ja Ndyiose nga'në tyarikie Nyi' ji'i Moisé Lakui' Nyi' Laka Nyi' Nyi' taka tyatyia xilee ji'i lo'o Nyi' ndyikui' jnyä ji'i tyatyia kosa. Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' ji'i Moisé Lakui' Nyi' tya'ä Nyi' lo'o tyatyia kueya'.

Tyatyia nyatë Egipcio ndya'ä lasa'äü' ji'i Kuinyi'laja.

Vi tyatyiaü' Egipcio 'në jluü' ji'i kienaa'ä kosa vi noe' tinö laka ndyiose ji'iü': 'Në jluü' ji'i jo'o, ji'i koo' ji'i wata, ji'i itya kiela nä Nilo vi kienaa'äru' kosa. Jaü' Egipcio nde ngalo tsu'ö ti ji'i tsaka ti Ndyiose minyi taka Nyi'. Vi tsu'u nö tsaü' tsayakui'ü' ji'i Ndyiose, ja tsu'u ji'i naxi'i ndyiose minyi ndya'ä yakui'ü' nowä tinö laa ndyiose ji'iü' ndykui'ü'.

26. Moisé lo'o Aarón sando faraón:
Éxodo 7:11-12

Moisé lo'o Aarón yaaü' Sando Faraón nyi' jlyu nö ndykui' jnyä.

Vi lyaka kusu'uü' xilee ji'i Ndyiose, Aarón ngane'ë ji'i nö yaka ndyu'u yaa' ndoyuu le' ngiaka kuena. Vi nö 'në tií ti' taka ji'i Faraón nga'në ka'aü' loo nguiü' nö yaka ndyu'u yaa' ngiaka ka'a kuena nö ja nö kuena ji'i Aarón ngiakue' ji'i nö kuena ji'iü' 'në tii ti' ji'i Faraón.

Na Kuinyi'laja taka xilee ji'i nö ja tsaxiri taka ji'i ja ngakueya'ri xi' ndyika 'në. Na Kuinyi'laja ndyixelo'o ji'i nyatë lo'o xilee taka ji'i ja lyaka tyu'ü' tyakuë xi' nchau' tyakuë ji'i Ndyiose. Nö ja nä ndi tyarikië tsakari ti Ndyiose taka tyatyia xilee ji'i Nyi'.

Kikui' Éxodo 5:1,2

1. Vi la ngutëjë nö nde, Moisé lo'o Aarón yaü' nakuëü' ji'i Faraón: Chukui lola nakuë Nyi' Chii, Ndyiose ji'iü' itsa' Israel: Kuityaa chaa kitsë ji'iä' tyaa yuu vityí, ja le' 'nëü' ta'a yakua 'në jlyuü' ji'iä'. **2.** Nö ja Faraón nakuëri: ¿Vi tukuila Nyi' Chii Ndyiose, vi lyakua kusa'ä yakä nä' ji'i tä' chaaü' Israelita? Nä ntsu'u ndö' ji'i Nyi' Chii Ndyiose nyitsa' na tä' chaaü' Israelita nde.

Kienaa'ä kuevi'.

Nö ja Faraón laka tsaka nyatë tsanguitya tyikielarikie, na ngaja'ä kieyarkie ji'i Ndyiose vi nyitsa' na ngaja'ä kusa'ä yakä lola nchakui' Moisé ji'i. Vi kienaa'ä tsa'minyi lyia ngananaü' ji'i taa tyu'u kitsë Israel le' tsa 'në jluü' ji'i Ndyiose yukui', vi tsaxiru' leri ndyö. Vi tsa'wala Ndyiose ngatëjë Nyi' kuevi' le tsa'minyi' ngara ndoyuu kitsë Egipto.

1. Nö kaa kuevi', ngui'e kulo.

Loo nakuë Éxodo 7:17,18

17. Léé nakuë Nyi' Chii Ndyiose: Lo'o nö nde chu'u ndoowä ji'i nä' lä' Nyi' Chii Ndyiose. Vi Nyi' Chii ndesa'ä jnyä Nyi' ji'iä' kurä' ndo tyakiela lo'o nö yaka ndyu'u yä' nö ntsu'u yä' nde, le' nö itya nde chaka tenë. **18.** Vi nö kuela ntsu'u ndotyia tyayaja, vi nö tyakiela nde katyikö viü' Egipcio tyukuä kiü' ko'oü' ji'i nö ityaa.

2. Nö ndyukua Kuevi' laa kuevi' ji'i kuityí' Éxodo 8:5, 6

5. Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Moisé: Nyikuë ji'i Aarón kutotsaa ji'i nö yaka ndyu'u yaa' tsala tokielaa, lo'o kielati xi' nde'ë tyajo'o ityia, ja le' yakua tyikua kien'a kuityí' le' chatsa'ä tsa laa kitsë Egipto chu'u. **6.** Aarón ngatotsaa ji'i nö yaka ndyu'u yaa' vi' ndo ityia kitsë Egipto, vi tyatyia kitsë ngiatsa'ä ji'i kuityí' nö ngutu'u nö ngutu'u kielati nö ngutu'u ndo tyia kielaa'.

3. Nö nchuna nga kuevi', kuevi' ji'i kueya' Éxodo 8:16, 17

16. Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Moisé: Nyikuë ji'i Aarón kutotsaa ji'i nö yaka ndyu'u yaa' lo'o kuraa yutsa ndoyuu, ja le' chaka kueya' tsala kitsë Egipto. **17.** Vi loo nga'në. Aarón ngatotsaa ji'i nö yaka ndyu'u yaa' le' ngaraa ndoyuutsa ndoyuu, le' ngiaka kueya'. Vi tyatyia yutsa kitsë Egipto ngiaka lyukie'e le' nguitya kietsa'ä ji'i nyatë ji'i nya'në'.

4. Nö nchaa jakua kuevi', kuevi' ji'i kueya' Éxodo 8:20-24

20. Le' Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Moisé: Nö Faraón tsaa laa kií lee jlya tya tokielaa, lola kiatasa'ä tsu'u latsaa yaa nyikuë ji'i: Léé nakuë Nyi' Chii Ndyiose: Kuitya chaa kitsë ji'iä', ja le' 'në jlyu ji'iä'. **21.** Ja ti nö'ö na taa tyu'uü' nde, nä' kutëjë' lyukie'e itsö' nö'ö lo'o itsö' Chu laa jnyä lo'o, lo'o nyatë ji'i, lo'o tyatyia tone'ë ji'i. Chatsa'ä lyukië nde tsala tone'ë ji'i nyatë Egipcio, vi chatsa'ä maxi tyë'ë. **22.** Vi lonö nowä 'në, nä' kulotsö'ö' xi' nä Gosë, xi' takaa kitsë ji'iä'. Ja ti yakua na kataka nyitsa' na kataka nyitsa' tsaka lyukië'. Lola kuati' tukui laa nä', Nyi' Chii Ndyiose, ntsu'u Nyi' lo'o kitsë'. **23.** 'Në' xaa' ji'i nö kitsë ji'iä' lo'o nö kitsë ji'i nö'ö. Vi laa kií kutëjë ji'i nö lyukie'e nde. **24.** Vi lola nga'në Nyi' Chii Ndyiose, vi ngui'e tyatyia laxi'u lyukië'ë ngiatsa'a tone'ë jnyä xi' ndyikui' Faraón jnyä ngiu'u, tone'ë ji'i tya'a jnyä, tyatyia ndoyuu xi' takaa' nyatë Egipcio. Vi nö lyukie'e nde nguityalyindoo tyatyia ndoyuu kitsë'.

5. Kuevi nö nchaa ka'yu ngaraa ji'i wata Éxodo 9:6, 7

6. Vi laa tsaka tsä, nga'në Nyi' Chii Ndyiose loo. Tyatyia ti wata ji'iü' Egipcio nguityaja, nö ja nö wata ji'iü' Israelita na ngujui nyitsa' tsaka. **7.** Faraón ngatéjë ji'i Chu yana'ä ji'i wata ji'iü' Israel, vi nö wata ji'iüwä na ngujui nyitsa' tsaka. Nö ja leru' nga tyikielarikie Faraón vi na ngataa ka'a tyu'uü' Israelita.

6. Nö nchaa sukua Kuevi', kuevi' ji'i kietsu' Éxodo 9:10

10. Moisé lo'o Aarón ngayukuäü' jii nde'ë totyujui le' ngutu'ü' nchaaü' nchana'äü ji'i Faraón. Le' yakua Moisé ngane'ë ji'i nö jii tyakuä, vi maxi nyatë maxi nya'në nguitya tyikua kietsu' ji'iü'.

7. Nö nchaa kati kuevi', kuevi' choo kiee Éxodo 9:23-26

23. Moisé ngasokuä xikö tyakuä, le' Nyi' Chii Ndyiose ngatéjë Nyi' kuityi'yu nguitya kierukua tyatyia se'ë, lo'o choo kiee lee ngui'e tyatyia ndoyuu kitsë Egipto, **24.** vi nö choo kiee lo'o nö kuityi'yu tsaka na ngalati'ri kie'e. Vi nowä vilya 'në loo nyitsa' tsalyia kitsë Egipto vilyia kie'e choo kiee tsalo. **25.** Vi nö choo kiee ngalyindoo tyatyia xi' takaü' Egipcio: Ngalyindo ji'i tsatukua tsuna nyatë Egipcio nya'në, ngulyindoo tyatyia jnyi' nde'ë ji'iü' vi lokixë' nguityasaa' ji'i tyatyia yaka. **26.** Vi maxi loo nga'në nö ja ti, xi' taka nyatë Israelita, na ngutatéjë nyitsa' tsanguti choo kiee ndoyuu xi' nä Gosén xi' takaü'.

8. Nö nchaa jnö' kuevi', kuitye' ngatsë tuno tsa'minyi Éxodo 10:13-15

13. Moisé ngatotsa ji'i xikö tsala kitsë Egipto, le' Nyi' Chii Ndyiose nga'në Nyi' ji'i kue'ë ngutéjë tee tsala kitsë chukui tsä chukui tela, vi la tsaka ka'a tsä, nö kue'ë nde lyi'ya kuityë' ngatsë tuno tsa'minyi, **14.** vi nowä ngiasa'ä ji'i tyatyia kitsë'. Vi na akua' ta ngiu'u kuityë' ngatsë tuno tsala', vi na'ä akua' chu'u tsalyia ka'a loo, **15.** ja ngiatsa'ä tsala ndoyuu tsalo na'ä nyanë ti ndoyuu, vi nguitya yaku ji'i tyatyia jnyi' tyatyia ji'i nö nchi'yu tya' ngianö tyu'u ji'i nö choo kiee'. Na ngianö nyitsa' tsaka kosa nga'a tsala kitsë Egipto: nyitsa' loxë' nyitsa' ndo yaka.

9. Nö kuevi' nö nchaa kaa', nga itsa' ngutavi' lee tsa'minyi naxi'i ti loo nya'ä ndyakavi'ri Éxodo 10:21-23

21. Le' Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Moisé: Ngatotsaa xikö tyakuä, ja le' tyatyia kitsë Egipto tyakavi' jlyu tsa' minyi tu'wa itsa' ngavi' asta ngara ngatusu'uü' ji'i vi na ngajaja ndooü' nyitsa' xiya'. **22.** Vi Moisé ngasokuä xikö tyakuä le' ngutakavi' lee tsa'minyi tsala kitsë Egipto, **23.** vi, tsala nö tsuna tsä vi na tukui ji'i Chu nga nya'ä ji'i tsaka ka'ayu vi na nga kijnyä sa'ä. Vi nö ja xi' takaü' Israelita na ngutaka kavi' ngatakari xii.

Tyatya itya ngiaka lyukuiri tenë. Vi ngiatsa'ä kitsë' ji'i kuityí' lo'o lyukie'ë, lo'o kueya' luweri lo'o kuityë' ngatsë tuno tsa'minyi. Vi ji'i nyatë nguirtya tyikua kietsu' ji'iü'. Vi nö choo kiee nguirtyalyindoo ti ji'i kiela ji'iü' vi nguirtya yujui ti ji'i wata. Vi ngui'e itsa' ngutakavi' lee tsa'minyi na'ä ngajaja ndooü'. Nö ja Faraón nde'në laa'ti. Na ndetaa la'ri tyu'ü' Israel kitsë' ji'i.

Kikui' Iyiuru Éxodo 10:28, 29

28. Tya' nakuëru' Faraón ji'i Moisé: Kutu'u nde, kui'ya kuenda ji'i na'ä nyijiä tsalyia, ja ti latsä kisete'ë ka'a ja talaa kaja nakuë ji'i Moisé. **29.** Moisé nakuë nyi' ji'i: Tso'o ndyikui'. Na'ä akua' kisete'ë'.

Vi lola nguirtyu'u ti Moisé nchaa. Ndyiose tya' ndi 'në Nyi' tsaxiru' kosa. Ndyiose nguilyo Nyi' ji'i kitsë ji'i Nyi' lo'o nö itsa' ta ndena'ä tya'la xi' ngutyejnä nö itsa' tuno nde ji'i Ndyiose.

Tyaarikië

--Ndyiose ngatakö' Nyi' ji'i Adán lo'o ji'i Eva ngajnyä Nyi' sate'ü' **ngui nya'ä ti'i Nyi' tsakaurreu nö na tukui itsa' ji'i.**

--Ji'i Abel ngayukuä Ndyiose ji'i nö yalo'o ji'i Nyi' ji'i **itsa' ndeya rikie ji'i, lo'o nö ti'i ngataa lo'o nö ureeu lo'o nö tenë ji'i nö ureeu.**

--Vi Noé ngataka chukui lola nakuërikie Ndyiose, vi ngiatë ji'i itsa' ndyilyo ngiatë nanë' nö yanyi'i ngiatë ji'i **nö tsakari tone'ë ngataa Ndyiose ngiatëü' vi' ji'i nö yanyi'i,**

--Vi ndyiose ngataa ka'a Nyi' tsaka ureeu nö ngujui tsandoo Isaa vi ngalo kuinyi' Nyi' ji'i Abraham kuenda lo'o itsa' ndeyarikie taka ji'i ji'i Nyi'.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿A kakaü' Israelita o Moisé kakaü' tyu'u laa lakui'riü' ji'i Faraón? *Tala na kakaü' ti lakui'riü' kulaaü' ji'iü' kuenda yaa' Faraón.*
2. ¿Vi tukui ti nochu tsakari ndyika kilyo ti ji'i tsaká nyatë ji'i yaa' Kuiny'laja? *Tsakari Ndyiose.*
3. ¿Vi lyakua ngatarikie Ndyiose kilyo ji'iü' kitsë Israel xi' laü' musuri?
  - a. *Nya' Nyi' Chii ngana'ä Nyi' tyitsë ndetakä'ü' vi yunäyi ndexi'ääü'.*
  - b. *Ndyiose tale ngui Nyi' ji'iü' tsa'wala ngajnyä Nyi' ji'i itsa' lola 'në Nyi' ji'iü' le' chu'u ndooü' ji'i itsa' tso'o ji'i Nyi' lo'o itsa' jlyurikie ji'i Nyi'.*
  - c. *Nyi' Chii ta ngajnyi Nyi' itsa' ji'i Abraham talaa 'në Nyi' ji'i jnyi'ra la jnyi' 'në Nyi' ji'i tsaka kitsë jlyu tsa'minyi le' kutejë Nyi' tsaka nö Kilyo ji'i nyatë tsëlayuu.*
4. ¿Vi lyakua nö ndoo yaka nä zarza na akua' nguitya yakí nö ngana'ä Moisé vi' maxi tsaka nde yakínri vi na akua' nguitya yakí? *Nö yaka na akua' nguityayakí maxi tsaka ndeyakiri lyakua nya'ä ja tsakari ti Ndyiose tinö taka tyatyia xilee ji'i Nyi' 'në Nyi' ji'i itsa' na ndyika nyatë 'neü'.*
5. ¿Vi tula nyikuë ndi jlyanyi Ndyiose nakuë: "LAKUI' NÄ?" *Nö nyikuë ndi ja ti Ndyiose na akua' tya tsa' ji'i Nyi'. Vi na tukui nde'në ji'i Nyi' nyitsa' na ndi jlyu Nyi' ji'i nyatë. Ja Lakui' Nyi' tala tataka Nyi' tya' nö kulo lonö vilya chaa' tyatyia kosa. Ja Lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i tyatyia kosa, vi lakui' Nyi' ndyikui' Nyi' jnyä ji'i tyatyia kosa na tukuiru' ti xaa'.*
6. ¿Vi a ngui Ndyiose telu' kulaa rei nö ndyikui' jnyä kitsë Egipto ji'iü' Israelita lonö kúa laa ngasa'ä jnyä Nyi' ji'i Moisé nyikuë ji'i chukui laa nakuë Nyi' Chii Ndyiose nyikuë nyi' ji'i? *Tala ta ndyoti' ti Ndyiose na kulatsaa ti rei nö ndyikui' jnyä ji'i kitsë Egipto' ji'iü' Israelita ja asta 'nëü' jnyä ki'yaü' ji'i le' kulatsari ji'iü'. Ndyiose ndyoti' Nyi' tyatyia itsa' nde maxi vilya 'në.*
7. ¿A tso'o ndi Ndyiose ji'i Chu na ndeyarikie lola nakuë Lakui' Nyi'? *Na tso'o ndi Nyi' ji'iü', Ndulo tsu' Nyi' ji'i tyatyia Chu ndyikui' ji'i Nyi' laka Nyi' tsaka Chu le'e.*
8. ¿A taka tsaka Chu 'në kanä ji'i Ndyiose? *Nalaa na tukui kaka 'në kanä ti ji'i Ndyiose.*
9. ¿Vi tula nakuë Faraón lonö Moisé nakuë nyi' ji'i: Nyi' Chii Ndyiose ji'i Israel ndesa'ä jnyä Nyi' taa chaa kitsë ji'i Nyi'? *Faraón nakuëri: "Na ntsu'u ndoo ji'i Nyi' Chii, natä' chaaü' Israelita."*
10. ¿Vi tukui kuevi' ngatéjë Ndyiose ja lyaka kula Faraón ji'iü' Israelita? *Nyi' Chii Ndyiose nguinyi' chaka Nyi' ji'i itya kiela' tenë. Ngatéjë Nyi' kuityi', kuityë' ngatsë tuno tsa'minyi lo'o lyukie'ë. Vi ngalyindo ji'i wata, ji'iurreu, ji'i kameyo lo'o ji'i urru ji'iü' Egipcio. Ngatéjë ka'a Nyi' ji'i choo kie, lo'o*

kuityë' ngatsë' tuno tsa'minyi lo'o itsa' ndyakavi' na'ä ngiaja ndooü' nyitsa' xi' kunyitón ki'yaü'.

11. ¿Vi lyakua na tula nga'në nö kuevi' nde ti ji'iü' Israelita?

a. Kuenda itsa' tso'o ji'i Ndyiose ntsu'u lo'oü'.

b. Ja Ndyiose na akua' ndyitsati' Nyi' ti ji'i itsa' ndyikui' Nyi' nö itsa' yakui' Nyi' ji'i Abraham, ji'i Isaa lo'o ji'i Jakob nakuë Nyi' ji'iü' 'në Nyi' ji'i jnyi'ra la jnyi' 'në Nyi' ji'i kitsë jlyu tsa'minyi. Lakui' Nyi' kaka Nyi' Ndyiose ji'iü'.

c. Ja le' kuati' rei nö ndu'u kulo ji'i nyatë Egipto Ndyiose ji'iü' Israelita Laka Nyi' tsakari Ndyiose minyi Ndyiose lu'u Ndyiose ji'i tyatyia tsëlayuu.

12. ¿Vi tukui laa xi' nga'në kakaü' Israelita nde le' nguji'i ji'iü' chukuäü' itsa' nga'ya kuenda Ndyiose ji'iü'? *Na tukui itsa' nga'në kakaü' üwä laaü' Chu ntsu'u ki'ya ji'i vi ndyiji'i ji'iü' tyakä' ti'iü' Ndyiose.*

Lección 14 Paskua

Kujnyä itsö' kiee tyikiela nö na ndyilya kasé 7B

Ndyiose ngatëje Nyi' kaá kuevi' ji'i kitsë Egipto ngatukua ti'i Nyi' ji'i jo'o nö 'në jluü'. Faraón nde'në la'ti na nda tyu'u kitsë Israelita kitsë' ji'i. Vi Nyi' Chii ngataa Nyi' tsaka kueya' ji'i Moisé lola 'në kuenda ji'i kitsë Israel. Ja Nyi' Chii Ndyiose kutëjë Nyi' tsaxiru' kuevi'. Vi nö kuevi' kutëjë Nyi' nde laa nö tsanguityara laa itsa' ndiji. Ndyiose kilyaa Nyi' ji'i kitsë ji'i Nyi' lo'o nö itsa' nää paskua. Le' nö itsa' nää paskua nde laa nö kaka chijnyi' nö taa kueya' nö kilyo ji'i kitsë ji'i Nyi'.

Kikui' Éxodo 11:1-5

1. Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Moisé: tya' kutëjë ka'ä tsaxiru' kuevi' ji'i itsö' Faraón lo'o tyatyiaü' Egipcio. Vi laa tyejë nö nde, Faraón taa tyu'uwä; nö ja naxi'i ti tsakua' tari tyu'uwä ja kutukui ji'i tyatyia ji'iwä. **2.** Nö'ö nyikuë ji'i kitsë Israelita, ki'yu kuna'äü' kunanaü' oro plata, ji'i nö nyatë kakua taka lo'oü'. **3.** Nyi' Chii Ndyiose nga'në Nyi' ji'i nö nyatë Egipcio nde ngiakaü' nyatë lee tso'o tsa'minyirikie ji'iü' lo'o nyatë Israelita. Vi tya'ru, nö tya'a jnyä Faraón nga'në ji'i Moisé laka nyi' lee nyatë ndu'u kulo, vi le' loo ngui tyatyia nyatë Egipcio ka'a. **4.** Moisé nakuë ji'i Faraón: Lee nakuë Nyi' Chii Ndyiose: 'Jlya'we tela nyi tyejë të' tyatyia kitsë Egiptoo, **5.** vi tyatyia jnyi' ki'yuü' nyatë Egipcio nö ngataka kulo, asta nö jnyi' Faraón nö ngataka kulo nö ndyiji'i ji'i chukuä xi' ndyikui' jnyä, asta laa jnyi' ki'yu kuna'ä musu nö 'në jnyä lo'o molino ji'i lo'o ka'a kaja. Vi lo'o ka'a tyatyia jnyi' nya'në ji'i nö ngataka kulo kaja.

Kikui' Iyiuru Éxodo 12:1-14; 21-23; 29-36

1. Nyi' Chii ndyiose tya'la Egipto yakui' Nyi' ji'i Moisé lo'o Aarón, nakuë Nyi' ji'iü': **2.** "Nö koo' nde kaka ji'i kua'ä koo', koo' ndu'u kulo, koo' kietyukua ji'i nyajä. **3.** Nyikuëwä ji'i nö kitsë Israelita léé: "Tsä tií ji'i nö koo' nde, tsaká

kua'ä kukuwä tsakaurreu o tsaka chiu kuenda tsaka xi' taka nyatëwä, tsaka nya'në tsaka nyi'i'. **4.** Vi ti tsa xi'takaü' nyii leeri xiya' nyatë taka, na kieü' kakuü' ji'i tsaka nöurreu, ja ti loo la'a, ja juti nguitsä, tsaa nyikuë ji'i nyatë nö kakua taka lo'o kusa'we jlya'we ji'i nöurreu chukui tsalo ka kueya' ji'i nö nyatë kakua taka lo'o. **5.** Vi ndi nya'në ntsu'u tsa nyajä, nya'në kuesu' nö na wala ji'i kitsa, nö kaka kinyijnyäurreu kuene' o chiu kuene'. **6.** Kityiko'oü' ji'i nö nya'në asta laa lyi'jakua ji'i koo', vi tyatyiaü' Israel ndi kujuuiü' ji'i nö nya'në tsu' kuxë vi tyatyia nö kitsë Israel nya'ä ti'iü' ji'i nö nya'në. **7.** Le' kukuaü' tsaxi tenë ji'i nö nya'në le' kujlyäu' ji'i tyatyia yaka nö lala' lee ji'i tone'ë ji'iü' xi' kakuü' ji'i nö nya'në nde. **8.** Vi ndi kakuü' ji'i tela yakua kuena' ngukie' ki'i, lo'o kixë' jlyaa' lo'o chajlyia na ntsu'u nya'ä. **9.** Na kakuü' nyitsa tsa yu'we nö ya'a o ngulakuri. Tyatyia nö nya'në nde lakie la kiya' tsala nyanë', ndi kakie' ki'i. **10.** Vi na kutanoü' nyitsa' tsaxi la tsaka tsä, vi ti tyu'u sa'ä ji'iü' tsaxi, kutakiü' ji'i. **11.** Talaa riji'iü' ta ndu'uü' ti ji'i sáte'ü' ta ntsi'ya ti xindakuäü', ta ndyu'u yaa' raü' ti ji'i yaka ndyu'u yaa'ü', loo kakuü' ji'i nö nya'në telu' telu'ri kakuü' ji'i, ja paskua ji'i Nyi' Chii. **12.** Vi tela yakua nä' Nyi' Chii Ndyiose tyejë të' tsala kitsë Egipto, vi 'në ti'i' lo'o itsa' ndiji ji'i jnyi' ki'yuü' nö ngataka kulo tsaka nyatë Egipcia lo'o jnyi', lo'o jnyi' nya'në ngataka kulo ji'iü', le' kutukua ti'i' ti ji'i kuinyakuë jo'o nö takaji'iü' Egipto. Nä' Nyi' Chii, loo nakuë Nyi'. **13.** "Vi nö tenë nde laa nö taa kueya' ji'i tone'ë xi' ntsu'u kua'ä. Vi loo, lonö nä' 'në ti'i' ji'iü' Egipcio lo'o itsa' ndiji, vi kua'ä nyitsa' tsakawä na kajawä, ja nä' loo nya'ä ji'i nö tenë' tyejë të' loori. **14.** Vi nö tsä nde kua'ä tyarikiewä le' 'nëwä ta'a jlyu tsa' minyi 'në jluwä ji'i Nyi' Chii Ndyiose. Vi lola chanö lasu itsa' vi kua'ä 'në jlyuwä ji'i loori tyatyia kueya' juti laa jnyi'ra laa jnyi', jnyi'wä 'në jluü' ji'i. **21.** Moisé ngasa'ä jnyä kixi'yaü' ji'i tyatyiaü' ki'yu kusu' Israelita le' nakuë ji'iü': "Yawä ngayukuwä tsakaurreu kuene' o tsaka chiu kuene' kuenda ji'i tsala nyatë lo'o nyatë ji'i, ngayujiwä ji'i nga'në jlyuwä kuenda ta'a paskua. **22.** Vi nö tenë ndi chu'u nane' tsaka xika' jlyu; vi ngayukuwä tsayanë ndoo kixë' nä hisopo, le' ngayutsa'wä ji'i lo'o nö tenë nde, le' kueta'awä ji'i ji'i tyatyia yaka nö lala' lee ji'i tone'ë xi' nchatëwä nö yaka nö nde ndejë lo'o nö ndoö tone'ë. Nyitsa' tsaka kua'ä na tyu'uwa xi takawä tsu' nane' vilyia kasu xii. **23.** Ja lonö Nyi' Chii Ndyiose tyejë tee Nyi' 'në ti'i Nyi' lo'o itsa' ndiji ji'iü' Egipcio, nya'ä Nyi' ji'i nö tenë' ndu'u ji'i yaka lala' lee ji'i tone'ë ji'iwä, le' tyejë tee Nyi' loori ji'i tone'ë. Vi lola Nyi' Chii Ndyiose na kutanö Nyi' ji'i itsa' ndulyindo' chatë ji'i tone'ë ji'i kua'ä. **29.** Vi laa jlya'we tela nyii, Nyi' Chii Ndyiose nga'në ti'i Nyi' ji'i tsaká jnyi' ki'yuü' nyatë Egipcio lo'o itsa' ndiji, lo'o ka'a nö jnyi' ki'yu Faraón nö ngataka ji'i kulo nö ndyiji'i ji'i chukuä

xi' ndyikui' jnyä, maxi jnyi' ki'yu nochu ntsu'u nane' kikuä nö ngataka ji'iü' kulo lo'o ka'a ngujui, lo'o ka'a jnyi' nya'në ji'iü' nö ngataka kulo lo'o ka'a ngujui. **30.** Vi Faraón, lo'o tya'a jnyä, lo'o tyatyiaü' Egipcio, ngiarasa'äü' telawa, vi lee nguenë ngaxi'yaü' lo'o itsa' tyitsë tsala Egipto. Na ngataka nyitsa' tsaka nyi'í ngianö loori talaa ngataka itsa' ndiji. **31.** Vi le' tela yakua Faraón ngatëjë itsa' kixi'yaü' ji'i Moisé lo'o ji'i Aarón le' nakuë ji'iü': Yawä, kutu' tsu'wä ji'i nyatë ji'iä', kua'ä lo'oü' Israelita. Yawä ya'në jlyuwä ji'i Nyi' Chii, chukui laa nakuëwä loo. **32.** Kuite'ewä ti ji'iurreu ji'iwä lo'o wata ji'iwä, chukui la nchati'wä loo vi kiawä. Vi ngananä ka'awä ji'i Ndyiose tsandoo nä'. **33.** Vi nyatë Egipcio nga'në lyalaü' ji'iü' Israelita tyu'uü' ji'i kitsë', ja ti tyatyia raü' tayajaü' nguiü'. **34.** Viü' Israelita tya' ngui'yaü' sukuä kietä chajlyia nö na ntsu'u nya'ä ji'iü' lo'o kanduwa xi' ndusuwe'yaau' ji'i ngatyisëü' tanë' ji'i nö kietä chajlyia ji'iü' le' ngatyotsaa tya xiköü' ji'i le' nchaü'. **35.** Vi ndesa'ä yakäü' lo'o nde'nëü' chukui lola nakuë Moisé ji'iü', ngananaü' kienä'ä kosa oro, plata ji'iü' Egipcio, lo'o tanë' ndyu'uü'. **36.** Vi Nyi' Chii nga'në Nyi' ji'iü' Egipcio tso'ori taaü' tyatyia nö ngananäü' Israelita ji'iü', vi lolaü' Israelita nde ngayukuäü' nö taká ji'iü' Egipcio.

Ndyiose ngataa Nyi' kueya' lola 'nëü', 'nëü' ji'i nö itsa' nä Paskua nde.

Ndyiose ngataa Nyi' kueya' tso'o tso'o lola 'nëü'. Ndi kukuäü' tsaka ureeu kuene' o tsaka chiu kuene' kuenda tsaká nyatë lo'o nyatë ji'i, tsaka ureeu kuene' o tsaka chiu kuene' tsaká nyi'ínü', kujuiü' ji'i le' nö tenë ji'i nya'në ngujuü' kietä'äü' ji'i ji'i yaka lala' lee ji'i tone'ë xi' nchateü' lo'o ji'i yaka nö nde ndejë lo'o nö ndoö tone'ë. Nö ja talaa ndye'e kuë tsakua' Chu ndeyarikieri lo'o itsa' ndeyarikie kaka 'në ji'i itsa' nde ji'i Nyi' Chii Ndyiose laa itsa' ngatëjë Nyi' Chii 'në kakaü'.

27. Nö Paskua: Exodus 12:1-7

Vi lola ta yakui' lola nakuë Iyiuru Éxodo 11:1,5 vi yakui' ka'ä Exódo 12:1, 36

7. Le' kukuaü' ji'i tenë ji'i le'

kujlyaü' ji'i tyatyia yaka tonë'ë ji'iü' xi' kakuü' ji'i nö nya'në nde.

Kikui' ka'ä Éxodo 12:12,13

12. Vi tela yakua nä' Nyi' Chii Ndyiose tyejë të' tsala kitsë Egipto, vi 'në ti'í lo'o itsa' ndiji ji'i jnyi' ki'yuü' nö ngataka kulo tsaka nyatë Egipcia lo'o nyi' nya'në ngataka kulo ji'iü', le' kutukua ti'í ti ji'i kuinyakuë jo'o nö takा ji'iü' Egipto. Nä' Nyi' Chii, loo nakuë Nyi'. **13.** "Vi nö tenë nde laa nö taa kueya' ji'i nö tone'ë xi' ntsu' kua'ä. Vi loo, lonö nä' 'në ti'í ji'iü' Egipcio lo'o itsa' ndiji, vi nyitsa' tsaka kua'ä na kajawä, vi nä' loo nya'ä ji'i nö tenë' tyejë të' lori.

Nyi' Chii lonö nya'ä Nyi' ji'i nö tenë' tyejë tee Nyi' loori.

Nö tenë nde laa, nö taá kueya' tyatyia nyi'í xi' taka Chu taka itsa' ndeyarikie ji'i ji'i Ndyiose minyi.

Kikui' Éxodo 12:21, 22

21. Moisé ngasa'ä jnyä kixi'yaü' ji'i tyatyiaü' ki'yu kusu' Israelita le' nakuë ji'iü': "Yawä ngayukuwä tsakaurreu kuene' o tsaka chiu kuene' kuenda ji'i tsala nyatë lo'o nyatë ji'i, ngayujiwä ji'i nga'në jlyuwä kuenda ta'a paskua. **22.** Vi nö tenë' ndi chu'u nane' tsaka xika' jlyu; vi ngayukuwä tsayanë ndoo kixë' nä hisopo, le' ngayutsa'wä ji'i lo'o nö tenë nde, le' kueta'awä ji'i ji'i tyatyia yaka nö lala' lee ji'i tone'ë xi' nchatëwä nö yaka nö nde ndëjë lo'o nö ndoö tone'ë nyitsa' tsaka kua'ä na tyu'uwä xi takawä tsu' nane' vilyia kasu xii.

Nyatë na tula nga'në ji'i ti ngutöü' itsö' xi nguta'ä nö tenë'.

Vi ngasu'u Nyi' Chii ji'iü', minyi tsa'minyi ji'iü' nakuë Nyi' "Nyitsa' tsaka kua'ä na tyu'uwä tone'ë ji'iwä..."

Kikui' Éxodo 12:23

23. Vi lonö Nyi' Chii tyejë tee Nyi' 'në ti'í Nyi' lo'o itsa' ndiji ji'iü' Egipcio, nya'ä Nyi' ji'i nö tenë' ndu'u ji'i yaka lala' lee ji'i tone'ë ji'iü', le' tyejë tee Nyi' lori tone'ë nde. Vi lola Nyi' Chii na kutanö Nyi' ji'i itsa' ndulyindo chatë ji'i tone'ë ji'iü'.

Kikui' Éxodo 12:12, 13

12. Vi tela yakua nä' Nyi' Chii Ndyiose tyejë të' tsala kitsë Egipto, vi 'në ti'í lo'o itsa' ndiji ji'i jnyi' ki'yuü' nö ngataka kulo tsaka nyatë Egipcia lo'o jnyi' nya'në ngataka kulo ji'iü', le' kutukua ti'í ti ji'i kuinyakuë jo'o nö takा ji'iü' Egipto. Nä' Nyi' Chii, loo nakuë Nyi'. **13.** "Vi nö tenë nde laa nö taa kueya'

ji'í nö tone'ë xi' ntsu'u kua'ä. Vi loo, lonö nä' 'në ti'í ji'iü' Egipcio lo'o itsa' ndiji, vi nyitsa' tsaka kua'ä kajawä, vi nä' loo nya'ä ji'í nö tenë' tyejë të' loori.

Nö tenë' laka nö nda kueya'.

Vi lonö Nyi' Chii Ndyiose tyejë tee Nyi' ji'í kitsë Egipto, na nya'ä Nyi' ti nochu ntsu'u nane'ë' ti leru' kienä'ä ki'ya ntsu'u ji'í ti kuenda ji'í tsaka ka'a, o nga'nëü' tsaxiru' tyukuä ti kuenda ji'í tsaka ka'ayu. Nö tsakari itsa'ri nya'ä ti Nyi' Chii Ndyiose ji'í nyatë itsa' ndeyarikie ji'í ji'i Nyi', vi Nyi' Chii Ndyiose ngana'ä Nyi' ji'í nö tenë le' tyejë tee Nyi' loori.

Kikui' Éxodo 12: 14

14. Vi nö tsä nde ndi tyarikie kua'ä ji'í lo'o 'nëwä tsaka ta'a jlyu tsa' miny 'në jlyuwä ji'í Nyi' Chii. Vi ndi 'në jlyuwä ji'í loori tyatyia kueya' juti la jnyi'ra la jnyi'wä ndi 'në kakaü' ji'í itsa' nde.

28. Itsa' nguji tyatyia jnyi'ü' nö ngataka kulo: Éxodo 12: 29

Lei nö kataka tyatyia kueya'.

Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'iü' nö taa nya'äravä nyi kaka tsaka itsä nö ndi tyarikiewä ji'í lo'o tsaka ta'a tyatyia nyajä, kaka tsaka lei nö kataka tyatyia kueya'. Lee nakuë lyiuru Éxodo 12:27, 28 Ü' Israelita nguetö sutë'ü' lo'o itsa' ndeyarikie nga'në jluü' ji'í Nyi' Chii Ndyiose le' yaaü' nga'në kakaü' tyatyia lola nakuë Nyi' Chii ji'iü' 'nëü'.

Ü' Israelita ngasa'ä ndoü' itsa' ndeyarikie ji'iü' ji'i Nyi' Chii Ndyose.

Vi ntu'u tsakaraü' Israelita nguji'i ji'iü' ti nguiü' ngueyarikieü' o na ngueyarikieü' ji'í Nyi' Ndyiose.

Ndyiose.

Kikui' Éxodo 12:29, 30

29. Vi la jlya'we tela Nyi' Chii nga'në ti'í Nyi' ji'í jnyi' tsaká nyatë Egipcio lo'o itsa' ndiji, lo'o ka'a nö jnyi' ki'yu Faraón nö ngataka ji'í kulo nö ndyiji'i ji'i chukuä xi' ndyikui' jnyä, maxi jnyi' ki'yu nochu ntsu'u nane' kikuä nö ngataka ji'í kulo lo'o ka'a nguji, lo'o ka'a jnyi' nya'në ji'iü' nö ngataka kulo lo'o ka'a nguji. **30.** Vi Faraón, lo'o tya'a jnyä, lo'o tyatyiaü' Egipcio,

ngiarasa'äü' telawa, vi lee nguenë ngaxi'yaü' lo'o itsa' tyitsë tsala Egipto. Na ngataka nyitsa' tsaka nyi'xi' nö ngianö loori na ngataka itsa' ndiji.

Nyi' Chii Ndyiose tala 'në kaka Nyi' chukui lola ndyikui' Nyi'. Ja ti Ndyiose tala ndyu'u sukua itsa' nö ndujnyi' Nyi'.

Nö urreu kuene' nö nga kuenda paskua ngujui tsandoo jnyi' ki'yuü' Israelita nö ngataka kulo.

Tyatya nyi'xi' taka nyatë Egipcio ngataka itsa' ndiji, astala tone'ë ji'i Faraón ngujui jnyi' nö chukuä xi' ndyikui' jnyä nchaka. Nö ja xi' taka nochu Israelita ngutu'ulaü', lyakua nya'ä ja ngatukuaü' kuenda ji'i Ndyiose. Tsaka urreu ngujui nö nga kuenda paskua vi nowä ngutö tsandoo jnyi'ü' nö ngataka kulo.

Kikui' Éxodo 12:31-36

31. Vi le' tela yakua Faraón ngatëjë itsa' kixi'yaü' ji'i Moisé lo'o ji'i Aarón le' nakuë ji'iü': Yawä, kutu' tsu'wä ji'i nyatë ji'iä', kua'ä lo'oü' Israelita. Yawä ya'në jlyuwä ji'i Nyi' Chii, chukui laa nakuëwä loo. **32.** Kuitye'ewä ti ji'i urreu ji'iwä lo'o wata ji'iwä, chukui la nchati'wä loo. Vi ngananä ka'awä ji'i Ndyiose tsandoo nä'. **33.** Viü' nyatë Egipcio nga'në lyalaü' ji'iü' Israelita tyu'uü' ji'i kitsë', ja ti tyatya raü' tayajaü' nguiü'. **34.** Viü' Israelita tyä' ngui'yaü' sukuä, kieto chajlyia nö na ntsu'u nya'ä ji'iü' lo'o kanduwa xi' ndusuwe'yaau' ji'i ngatyisëü' tanë' ji'i nö kieto chajlyia ji'iü' le' ngatyotsaa tyä xiköü' ji'i. **35.** Vi ndesa'ä yakäü' lo'o nde'nëü' chukui lola nakuë Moisé ji'iü', ngananaü' kieno'ä kosa oro, plata ji'iü' Egipcio, lo'o tanë' ndyu'uü'. **36.** Vi Nyi' Chii nga'në Nyi' ji'iü' Egipcio tso'ori taaü' tyatya nö ngananäü' Israelita ji'iü', vi lolaü' Israelita nde ngayukuäü' nö taka ji'iü' Egipcio.

Ü' Israelita ngutu'uü' kitsë Egipto.

Faraón nguixi'ya ji'i Moisé lakui' tela vi' nakuë ji'i nyi' kulo nyi' ji'iü' Israelita ji'i kitsë Egipto ji'i. Vi nyatë Israelita tyiyaü' ti tukua millónriü', ngutu'uü' kitsë Egipto vi' ngutu'ulaü' lo'o itsa' nä paskua ji'i Nyi' nö ngataa Nyi' Chii Ndyiose.

Its'a' ndunyitsa':

1. ¿Vi tukui kuevi' ngatëjë Ndyiose tsanguityara ji'i kitsë ji'iü' Egipcio?
Ndyiose ngatëjë Nyi' kuevi' ngayujui ji'i jnyi'ü' nö ngataka kulo ji'iü' kuenda tsaka nyatë Egipcio vi lo'o jnyi' nya'në ji'iü' nö ngataka kulo ngujui.

2. ¿Vi tula nakuë Ndyiose ji'iü' Israelita 'nëü' ja le' na kaja jnyi'ü' nö ngataka kuloo'?

a. Kixikäü' tsakaurreu kuene' nö tso'o tsa'minyi.

b. Kujuiü' ji'i nö nya'në le' kutukuaü' ji'i nö tenë' nane' xika'.

c. Le' kujlyau' ji'i nö tenë' ji'i yaka nö lala' lee ji'i tone'ë xi' nchatë lo'o nö yaka nö nde ndëjë lo'o nö ndö ji'i tone'ë ji'iü'.

d. Na kukitye'ü' nyitsa' tsaka tyijiä ji'i nö ureeu kuene'.

3. ¿Vi tula nga'në ji'iü' ti na nga'në kakaü' chukui lola ngasa'ä jnyä Ndyiose ji'i Moisé nyikuë ji'iü' 'nëü'? Jnyi'ü' nö ngataka kulo tala nguji.

4. Vi tukui nö tsakari kaka nyikuë ji'iä lola 'në le' kaka 'në kakuä ji'i Ndyiose le' kichukuä Nyi' ji'ia Sando Nyi'? Tsakari Ndyiose. Nyitsa' tsaka ti religión nyitsa' nyatë nyitsa' nyi tsa jli nyatë 'në ji'iä le' tyiya ti xi' ndukua ti Ndyiose. Tsakari Ndyiose ndyika Nyi' 'në Nyi' ji'i itsa' nde ji'iä.

5. ¿Vi tukui itsa' ngajnyí Ndyiose ji'iü' Israelitaa'? Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' ji'iü', lonö nya'ä Nyi' ji'i nö tenë ndu'u ji'i yaka nö lala' lee ji'i tone'ë ji'iü', tyëjë tee Nyi' loori.

6. ¿Vi tula nga'në ji'iü' Israelitaa'? Tyatyia jnyi'ü' ngutu'u laa, na nguji'. Lyakua nya'ä jaü' Israelita nga'në kakaü' chukui lola nakuë Ndyiose ji'iü' 'nëü': Ngataü' itsa' ndeyarikie ji'iü' ji'i Nyi', lo'o nga'në kakaü' nö ti'i nö ndi 'në kakaü' lo'o nö tenë'. Vi Ndyiose lonö ngana'ä Nyi' ndu'u nö tenë' ngutëjë tee Nyi' loori.

7. ¿Vi lyakua na nguji ti jnyi' ki'yuü' Israelita?

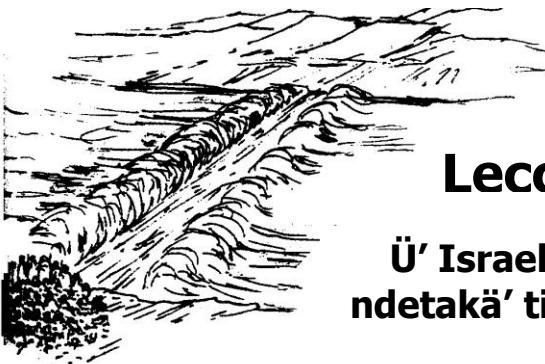
a. Jaü' Israelita nde nga'nëü' chukui lola nakuë Ndyiose ngajlyau' ji'i nö tenë' ji'i yaka nö lala' lee ji'i tone'ë ji'iü'.

b. Jaü'wä ngueyarikieü' ji'i Ndyiose naxi' ti lola nakuërikie lakui'riü' o lo'o xilee ji'riü'. Vi Lakui' Ndyiose nga'në kieta'a Nyi' itsa' nö yakui' Nyi' ji'iü' ngutëjë tee Nyi' loori tone'ë ji'iü'.

8. ¿A'në kaka Ndyiose tyatyia laa ndyikui' Nyi'? Tala, lonö Lakui' Nyi' nyikuë Nyi' nya'ä ti'i Nyi' kuenda ji'i ki'ya, vi tala 'në Nyi' ji'i. Vi lonö ndujnyí ka'a Nyi tsaka itsa' ji'i nochu ndeyarikie ji'i Nyi', Lakui' Nyi' tala 'në tyasukua ka'a Nyi' ji'i.

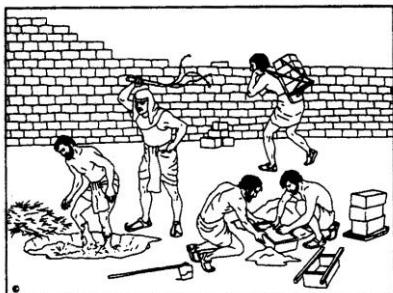
9. ¿Vi tula nakuë Faraón ji'i Moisé ngutëjë nguuya yaja tyatyia jnyi' ki'yuü' Egipcio nö ngataka kuloo'? Faraón nakuë ji'i Moisé kuloó ji'iü' Israelita kitsë Egiptoo' ji'i.

10. ¿Tukui ngui'e kuëwä ji'i nö lección nde?

Lección 15

**Ü' Israelita ngulaü' xi'
ndetakä' ti'iü' Kitsë Egipto**

Nö ndyukua nö tsandyara tsa'ä ndelets'a' tsaxiru' ji'ia xilee ji'í Ndyiose lo'o itsa' kueya' taka ji'í Nyi'.

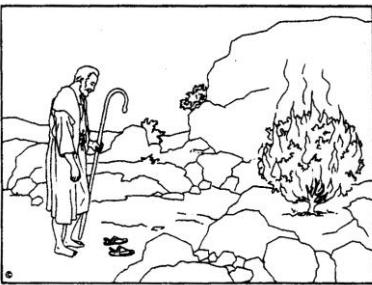
Vi nö kitsë nga'në ji'iü' musuri vi' ngana'ä ti'iü' ji'í lo'o nguitya 'në lo'oü' ji'iü'.

23. Lonö ngutakä' ti'iü' Israel: Éxodo 1:7-14

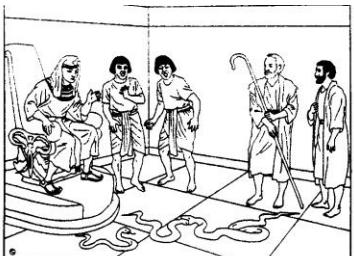
Vi ngana'ä ka'ä Nyi' Chii tala ndyarikie Nyi' itsa' ndujnyí Nyi'. Nguixikä ji'í Moisé kilyo ji'í kitsë Israelita.

24. Lonö ngula Moisés: Éxodo 2:1-10

Ndyiose nguixi'ya Nyi' ji'í Moisé le' ngatëjë Nyi' ji'í kitsë Egipto.

25. Ndyiose nguixi'ya Nyi' ji'í Moisé: Éxodo 3:1-12

Moisé yaa Sando Faraón ndetyana lola 'në kilyo ji'i kitsë Israel xi' tyitsë ndetakä'ü'.

**26. Moisé lo'o Aarón
sädo faraón: Exodo
7:11-12**

Vi laa nö tii kuevi' nde yalo'o ka'a ji'iä lo'o itsa' ndeyarikie tsalya ka'a, itsa' nde yarikie, nö ti'i lo'o tenë laa nö ndetarikie Ndyiose lo'o nö kilyo nyi' Nyi' ji'i nö kitsë ji'i Nyi'. Nyi' Chii nakuë Nyi' "nya'ä ji'i tenë le' tyejë loori."

**27. Itsa' nä Paskua:
Exodo 12:1- 7**

Vi loo lonö Nyi' Chii ngutejë tee Nyi' ji'i kitsë Egipto, itsa' ndiji na ngiatë ti nane'ë ji'iü' Israelita nö ja ti nane'ë ji'iü' Egipcio ngiatë. Ja hasta jnyi' ki'yu Faraón nö kusu' lo'o ngujui. Vi lola nga'në le' Faraón nguixi'ya ji'i Moisé le' ngaloo ji'i nyi' ngatukui ji'i nyi' kitsë ji'i.

**28. Itsa' ngujui tyatyia jnyi'ü' nö ngataka kulo loo nakuë:
Exodo 12:29**

Vi tyatyia nyatë Egipcio talee yutsëü' ti tyatyiaü' tyaya jaü' nguiü', vi tsa'wala ngalatsaü' ji'iü' Israelita. Vi Ndyiose nakuë Nyi' ji'iü' Israelita kunanaü' oro plata ji'iü' Egipcio. Vi tyatyiaü' ngataü' tsaxiru' nö kosa nö ndenanaü'. Viü' nde tsu' nane' ngaü' Chu ngutakä' ti'i vi nyi nya'ä ja jnyära nchakui'ü'. Vi tsu' nane' vilya tyu'uü' kitsë vi', Moisé nguiso' ji'i tyijiä ji'i Kusé le' nguiya' ji'i lo'oü'. Ndyiose na akua' nguitsati' Nyi' itsa' ngajnyí Nyi' ji'i

Jakob nyi' ngutu'u nä Israel tya' ndyarikiewä ji'i nyi' vi'.

Vi nde nchajä ka'ä xi' nchakui' xitsa'ü' Israelita tsalyia ka'a xi' nde'në tsa'ä nde.

Kikui' Iyiuru Éxodo 13:17, 18

17. Lonö Faraón ngalatsaa ji'i nö kitsë Israelita, Ndyiose yalo'o ji'iü' tya tyakuë nchaa tya xi' nä filisteo ja tya yakua lero' tya' kakua nö ja Ndyiose ngatarikie ka'a Nyi': Ti tya yakua tyejë teeü', ndi kisö tya'aü' lo'o nö kitsë' vi kaka kisetörokieü' le' kiü' kisete'ëü' tya Egipto. **18.** Vi itsa' yakua laa nga'në Nyi' ji'iü' kisete'ë jli tyakuë tya yuu vityi tyakuë nö ncha tya totyajo'o nga'a. Ü' Israelita ngutu'uü' ji'i kitsë Egipto le' nchaü' letaa laa ndya'ä ti sandaru.

19. Moisé ngui'ya ji'i tyijiä ji'i Kusé lo'o, ja Kusé nakuë ji'i jnyi'ü' Israel vi ngajnyínü' itsa' 'në kaka nö itsa'a'. Nakuë nyi' ji'iü': "Nö minyi, Ndyiose nyijiä Nyi' tyotyukua Nyi' ji'i kua'ä; vi loo nöwä 'në, kua'ä ndi kilyuwä tyijiä ji'iä' nde kui'yawä ji'i lo'owä." **20.** Viü' Israelita ngutu'uü' tya xi'nä Sucot ngianöü' xi' nä Etam, xi' ndyejnä yuu vityi'. **21.** Vi tyitsä, Nyi' Chii Ndyiose nguta'ä Nyi' lo'oü' lo'o tsaka koo jlyu tsajnyä'ä, nö ngata leta ji'iü' tyakuë, lo'o nö ngatu'u tyikala' ji'iü' vi tela, nya'ä tsaka xii nö ngutee kuä, nö ngasu'u xii ji'iü'. Vi lola nga ngatyijiü' nö tsä nö tela. **22.** Vi nö koo jlyu talaa tya tsu' ndoöü' yaa tyitsä, vi nö xii jlyu yaa looü' tela.

Ngutu'u tyatyia kitsë Israelita vi nö ngataa leta ji'iü' tya xi' ntsaü' tsaka xii, lo'o ka'a tsaka koó.

Ngutu'uü' kitsë Israelita tya totya jo'o nga'a. Lya ndarikie ti kua'ä tsaka kitsë ndyëjë ti tukua milyiri nyatë vi nö ndetaa leta ji'iü' tya xi' tsaü' tsaka xii lo'o tsaka koo vi tela nya'ä tsaka xii nda leta ji'iü' vi tyitsä nya'ä tsaka koo.

Kikui' Iyiuru Éxodo 14:1-9

1. Nyi' Chii Ndyiose yaa Nyi' ji'i Moisé le' nguekakui' Nyi' ji'i nakuë Nyi': **2.** "Nyikuë ji'iü' Israelita kisete'ëü' le' chanoü' nya'ä sa'ä xi' nä Pi-hahiro, xi' nä Migdol lo'o nö tya'ajo'o, nya'ä sa'ä xi' nä Baal-sefón. Yakua kujnyäü' xi' chanöü' nya'ä sa'ä yakua, kakua to tyajo'o'o. **3.** Vi lola Faraón kii laa': Ü' Israelita na ndyoti'ü' wala tya tsaaü'. vi ngulijiü' nyii' yuu vityi' kii. **4.** Nö ja nä 'në ji'i Faraón tyikiela työ vi nyijiä lasa'ä ji'iwä; le' yakua kusu'uü' ji'i xilee ji'iä' ji'i lo'o tyatyia sandaru ji'i, viü' Egipcio kuati'ü' tukui' laa Nyi' Chii Ndyiose." Viü' Israelita lola nga'nëü'. **5.** Vi lola nguetsa'ü' ji'i nö ndyikui'

jnyä kitsë Egipto kuäti' ta ngutu'u jnyäü' Israelita, vi lakui' lo'o tya'a laa jnyä, nguisetörkieü' ngataü' nchaü' Israelita, ja nakuë lo'o tya'a jnyä: ¿Lyakua ngatana nchaü' Israelitaa vi tukuira 'në jnyä ji'ia ti nyii'? **6.** Vi telu' Faraón ngasa'ä jnyä 'në kakaü' ndya'ä jlyaa nö ndya'ä kusü ji'i, le' ngutu'u nchaa lo'o sandaru ji'i. **7.** Vi ngayukuä sukua siendu ndya'ä jlyaa nö tyaka ji'i kitsë Egipto nchalo'o, vi tsaká nö ndyikui' jnyä ji'i sandaru nchaa lo'o tsaká. **8.** Vi Nyi' Chii Ndyiose nga'në Nyi' ji'i Faraón tyu'u sa'ä cha'në chaa ji'iü' Israel, maxiü' nde ta ngutu'uü' lo'o kienaa xilee. **9.** Viü' Egipcio lo'o tyatyia xilee ji'iü' lo'o sandaru ji'iü', lo'o ndya'ä jlyaa ndya'ä kusü ji'iü' lo'o tyatyia laa ndyika, ngutu'uü' yalasa'äü' ji'iü' Israelita, vi ngiaü' ji'iü' Israelita laa tu'wa tyajo'o, kakua xi' nä Pi-hahirot nya'ä sa'ä xi' nä Baal-sefón, xi' ngianö tone'ëü'.

Faraón yalasa'ä ji'iü' Israel tsalya ka'a.

Faraón nguisetörkie ngalatsaa ji'iü' Israelita, vi itsa' yakualaa yalasa'ä ji'iü' lo'o tyatyia sandaru taka ji'i lo'o ndya'ä jlyaa lo'o kuayu l'o. ¿Vi tulara nguiü' nö nyatë kienaa loo ngana'äü' ncha kakua Faraón lo'o sandaru ji'i ji'iü'? Na'ä tula tsa' ja talaa kajaü' nguiü'. ¿A kaka taa Ndyiose kujui nö Faraón nde ji'iü' lo'o nö sandaru ji'i. iTalaa na taa Nyi'! Ja Lakui' na nguitsa ti' Nyi' itsa' ngajnyí Nyi' 'në Nyi' ji'i Abraham.

Kikui' Éxodo 14:10-14

10. Vi tsalyia nguati'ü' Israelita Faraón lo'oü' Egipcio ta ncha kakuaü' talee yutsëü' le' ngananaü' ji'i Nyi' Chii tyotyukua Nyi' ji'iü'. **11.** Vi ji'i Moisé nakuëü': ¿A nalaa xi' kiachi' kua kitsë Egipto, xi' ngaloo ji'i ya, le' 'në ji'iya kajaya laa yuu vityi nde? ¿Vi tukui itsa' nde'në lee ji'iya? ¿Lyakua ngaloo ji'iya Egipto? **12.** Ja nö nde la nö në ya' ji'i tya' laa kitsë Egiptoo: Lonö nakuë ya "kuityaa chanö ya 'në ya jnyä ji'iü' Egipcio. iVi leru tso'ola kaka ya musuri ti nö tsaaya kajaya tya yuu vityi!" **13.** Nö ja Moisé nakuë nyi' nguta yakui' nyi': Na kutsëwä. Lee työwä Kuinya'äwä lola 'në Nyi' Chii nyi' kilyó Nyi' ji'iä, ja na'ä akua' chatyu'u ka'ä nya'ä ji'iü' Egipcio nö nya'ä nyi'. **14.** Kua'ä na kuwerikiewä na taarikiewä, Nyi' Chii Ndyiose kisü Nyi' tsando kua'ä.

Tyatyaü' Israelita tsa'minyi le' yutsëü' le' ngasa'äü' ji'i Moisé nö nyi' vi' laka nyi'.

Ü' Israelita nde ngana'äü' itsa' tuno tsa'minyi lola nga'në Ndyiose kitsë Egipto, nö ja lonö ngana'äü' ji'i nö sandaru' Egipcio nyijiä lasa'ä ji'iü', nguitsati'ü' ti ji'i xilee ji'i Ndyiose ngulijiü' ti ji'i itsa' ndeyarikie ji'iü' ji'i Nyi'.

Kikui' Éxodo 14:15-31

15. Le' Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i Moisé: ¿Vi lyakua ndunanawä tyotyukuä ji'iwä? iNgasa'ä jnyä ji'iü' Israelita tsaü' tya tsu' ndoo! **16.** Vi nö'ö ngasokuä ji'i nö yaka ndyu'u yaa', le' ngatotsa xikö ngaloo jlya'we ji'i nö tyajo'o', ja le' tyejë teeü' Israelita xi' vityi. **17.** Nä 'në ji'iü' Egipcio leru' lee tyoü' le' tsala sa'äü' ji'iwä; le' yakua kusu'uö ji'i xilee ji'iä' ji'i Faraón lo'o tyatyia sandaru ji'i, lo'o ndya'ä jlya ji'i lo'o tyatyia nö ndyika tya'ä nö ndya'ä jlya nö. **18.** Vi loo ta ngasu'uü' ji'i xilee ji'iä' ji'i Faraón, lo'o ndya'ä jlya ji'i le' looü' Egipcio kuati'ü' nä' lä' Nyi' Chii Ndyiose. **19.** Vi lola nö Xikä ji'i Ndyiose lo'o nö koo' nö nchaa tsu' ndooü' Israelitaa' ngiatsa'ä tya tsutsu'ü' Israelita. **20.** Vi lola nö koo ngianö laja nö sandaru ji'iü' Egipcio lo'oü' Israelita; nö ja ti kuenda ji'iü' Egipcio laa tsaka koo ngavi' tsajnyä'ä nö ja ti kuenda ji'iü' Israelita ja xii ngasu'u ji'iü'. Vi itsa' yakuala na ngiaü' Egipcio ji'iü' Israelita tela yakua. **21.** Vi Moisé ngatotsaa xikö ndo nö tyajo'o, vi Nyi' Chii ngatëjë Nyi' kue'ë lee tsa'minyi vi nö nde ngawa'a chukui tela le' ngasa'we jlya'we ji'i nö tyajo'o le' ngutu'u tukua. Vi lola nga'në Nyi' Chii Ndyiose ngui'nyi' vityi ji'i nö tyajo'o', **22.** vi tya ndoyuu vityi nde ngutu'u sääü' Israelita, jlya'we nö tyukua kueku' ngiatö nö itya, tsaka tsukuë' vi tsaka tsu' kueka. **23.** Tyatyia ndya'ä jlya ji'i Faraón ngiatë laa tsutsü'ü' nyijiä lasa'ä ji'iü' astala jlya'we nö tyajo'o; **24.** nö ja la latsaara Nyi' Chii Ndyiose ngana'ä Nyi' kuaru' laara kuaru' nde'nëra nö sandaru ji'iü' Egipcio, kuenda ji'i nö xii jlyu lo'o ji'i nö koo', vi noe' nga'në ji'iü' kuaru' nde'nëraü' laja lakui'riü', **25.** nguityäo'ö xindakuä nö ndya'ä jlyaa ji'iü', vi ti'ri ndyika ngatyiji'ü' tsaxira. Le lola nakuëü' Egipcio: Tyu'u jnää ji'iü' Israelita nde, ja Nyi' Chii lo'o Nyi' ndesü tya'a Nyi' lo'oü' vi nyijiä Nyi' itsö' nä. **26.** Nö ja Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Moisé: Ngatotsaa xikö tya ndo nö tyajo'o, ja le' kiesukua nö tyajo'o itsö'ü' Egipcio, lo'o itsö' nö ndya'ä jlya ji'iü'. **27.** Vi Moisé ngasokuä xikö tya ndo nö tyajo'o, loo ta kasu xiira, nö itya nguisete'ë ka'ä xi' ngusukua. Vi lonöü' Egipcio nde nguiü' tyu'u jnää' vi ngiä nö tyajo'o, vi lola Nyi' Chii Ndyiose nguelyityi' Nyi' ji'i tyatyia ji'i nö nyatë Egipcio nde. **28.** Vi ngiayu'u ka'a nö itya xi' ngi'u, ngatakü' ti ji'i nö ndya'ä jlya, lo'o ji'i tyatyia nö sandaru nö ngiatë ndo tyajo'o nö yalasa'ä ji'iü' Israelita. Nyitsa' tsaka nö

sandaru' nde ji'i Faraón ngutu'u lu'u. **29.** Nö ja tiü' Israelita ngutu'u sa'äü' ji'i nö tyajo'o vityiri, laja nö tukua kueku' laa ngiatö nö ityia tsaka tsu' kuë tsaka tsu' kueka. **30.** Vi tsä yakua Nyi' Chii Ndyiose nguilyo Nyi' ji'iü' Israelita kuenda yaa' nyatë Egipcio, viü' Israelita ngana'äü' yuu nguti ji'iü' Egipcio tu'wa nö tyajo'o kuaru' ngutë'ëra' tu'wa nö tyajo'o nguitya yajaü'. **31.** Vi ngana'äü' Israelita kienä'ä xilee ji'i Nyi' Chii Ndyiose nga'në tyaa Nyi' ji'i tyatyiaü' Egipto, le' ngataü' itsa' 'në jlyu Sando Nyi' vi ngueyarikieü' ji'i Nyi' lo'o ji'i Moisé' laa musu ji'i Nyi'.

Vi lola ta ngana'ä Faraon yalasä'ä ji'iü' Israelita tsalyia ka'a, Faraon nguisetörkie ngata ncha kitsë Israelitaa' le' yalasa'ä ji'iü' lo'o tyatyia sandaru ji'i lo'o ndya'ä jlyia ji'i lo'o kuayu lo'o, vi lya ngatarikie tyatyia nö nyatë kienä'ä ngana'ä ta nchakakuara Faraon ji'i? Tala kajä ti nyi' nguiü', a kaka ta Ndyiose tsa' kueya' kaka tsala' ts'i'ya? Talaa na taa Nyi' ja ti lakui' Nyi' na akua' nguitsati' Nyi' itsa' ngajnyi Nyi' ji'i Abraham, tyatyiaü' Israelita tsami le' yutsüü' le' ngasa'äü' ji'i Moise nö nyi' vi' laka Nyi' ü' Israelita nde ngana'äü' itsa' tuno tsa'minyi lola nga'në Nyi' Ndyiose kitsë Egipto nö ja loo ngana'äü' ji'i nö sandaru Egipcio nyijiä lasä'ä ji'iü' nguitsati'ü' ji'i xilee ji'i Ndyiose ngulijiü' ti ji'i itsa' ndeyarikie ji'iü' ji'i Nyi'.

29. Tyatyiaü' israelita ngutu'u sa'äü' ji'i na tyajo'o nga'a: Éxodo 14:13-22

Ndyiose ngalo Nyi' itsa' tsäu' tya tsu' ndoo.

Tyakuë ndo nö tyajo'o.

Ndyiose ngasa'we jlya'we Nyi' ji'i tya'jo'o ngalo Nyi' ji'i tukua laxi'u. Lakui' Nyi' Ndyiose ngajnyä ji'i tya jo'o vi ndyika ka'a Nyi' 'në tyiya' Nyi' ji'i. Vi tyatyia sandaru ji'iü' Egipcio nö yalasa'ä ji'iü' Israelita lo'o ka'aü' ngiatëü' xi' ngutu'u tukua laxu'u nö ityaa', nö ja Ndyiose nga'në ka'a Nyi ji'i nö itya nguisete'ë xi' ngiu'u. Vi nyitsa' tsaka ti nö sandaru ji'i Faraón ngutu'u

lu'u ja tyatyiaü' ngujiü' lyakua nya'ä ja Ndyiose ntsu'u Nyi' ti lo'oü' Israelita.

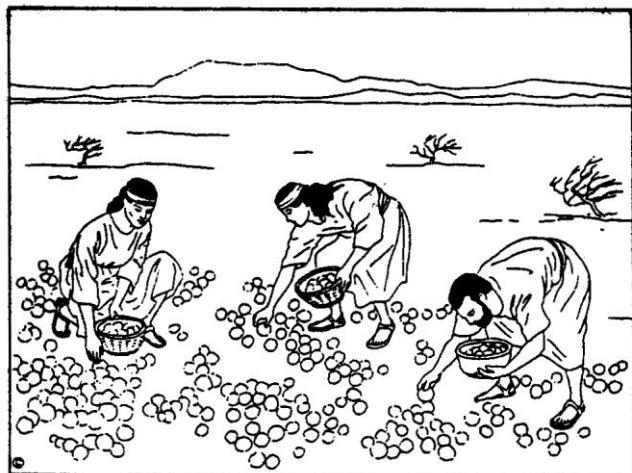
Nyatë Israel na ngaü' kilyoü' ji'i lakui'riü'.

Ngutu'u laü' lo'o xilee ji'i Ndyiose. Vi tyatyia ki'yu, lo'o kuna'ä, kienä'ä tsa'minyiü' lo'o nguitsä lo'o nya'në ji'iü' nchaü' laa'ti tya tsu' ndoo tya kia'ya

vityi tyakuë tya xi' ngajnyí Nyi' Chii Ndyiose itsa' xi nö taa Nyi' yuu xi' katakaü'. Vi ki'ya vityi nde na tukui taka na tukui ndyijnyí nala nyitsa' itya ko'o nyatë kienä'ä nö tsa'minyi. Ngutyejnaü' ndyikui'ü' ji'i Moisé lonö nde'në itsa' ndaku ji'iü' lo'o itya. Titu naxi' Ndyiose ngataa tyatyia nö nde'në ji'iü' ja le' tya nguirtya yajaü' la'a. Vi lee kienä'äü' yakui' kienä'äü' nö ja yutsëü' ka'aü'. Ndyiose ngataa Nyi' tyatyia kosa nö nde'në ji'iü' lyakua nya'ä ja lee ndi Nyi' ji'iü' lee tyika'aü' ji'i Nyi'.

Kikui' Iyiuru Éxodo 16:11-20

11. Vi Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i Moisé: **12.** Nchunä'ü' Israelita lee nchakui'ü' Vi kikui' lo'oü' nyikuë ji'iü': 'tsu' kuxë nyi, kua'ä kakuwä kuena', vi tsu' jlyaa kakuwä chajlya tsalo chalawä. Lalo le' kuati'wä nä' lä' Nyi' Chii Ndyiose.

30. Ngataa Ndyiose itsa' ndaku ji'iü' Israelita:
Éxodo 16:4-16

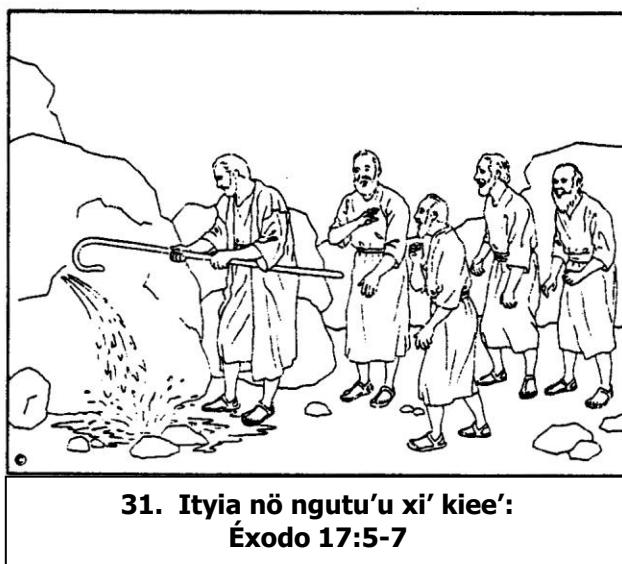
13. Vi tyixë vi' ngiä kuichë, vi ngiasiä tsala xi' ndyoe'ëü', vi tsu' jlyaa ngui'e jlyaa'. **14.** Vi lonö nö jlyaa' nde nchuvi" ndyejnä ndye'e nö nä Maná tsalo ti nguti kulädruri tsandaja' ngatë nowä ngatëjë Ndyiose yakuü', vi ngiatsaä yuu vityi ngute'ë. **15.** Viü' Israelita na nguati'ü' tukui vi' vi tsalya ngana'äü' ji'i nakuë ji'i tya'aü': "¿Tukui nde laa léé?" Vi Moisé nakuë ji'iü': Nö nde laa nö chajlya nö nda Nyi' Chii Ndyiose kaka itsa' ndaku ji'i naa. **16.** Vi nö

nde laa itsa' ngasa'ä jnyä Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi': Kuisosa'awä tsalo nö nde'në ji'iwä nö kakuwä, chukui tsalo nyatëwä takawä tsaka nyi'ín, vi ngayu kuäwä tsa majlyia kuenda tsaka nyatëwä. **18.** Chukui tsalo kueya' laa ngiä itsa' 'nëü'; vi nyitsa' na ngutu'u sa'ä ji'iü' maxi chu kienä'ä nguiso'o, vi na nga liji' nguiso' tsaxiri. Ja tsakaü' nguiso'ü' chukui tsalo kaku riü'. **19.** Telu' Moisé nakuë ji'iü': Na tukui Chu kutanö nö kaka laki o la tsaka tsä. **20.** Vi takaü' na ngatukuaü' kuenda lola nakuë Moisé ji'iü' vi Ngatanö ji'i itsa' ndaku nde la tsaka tsä; nö ja nguirtya tayu'u ngüo' ji'i nga tyikö. Le' Moisé nguta ngatalala nyi' ji'iü'. **21.** Vi tsakaü' nguiso'ü' tsalo kakuü' tsu' jlyaa tsalo kakuü', ja nö tyikie' ji'i xikuä ndyala ji'i. **22.** Vi laa nö ncha sukua tsä ndyisoü' tukua tsalo ndyiso'ü' ndakuü', nö nyikuëru', jakua majlyia kuenda tsaka nyatëu'; vi lola nö ndyikui' jnyä ji'i kitsë yaa nguetsa' ji'i Moisé

itsa' nde, **23.** vi Moisé nakuë ji'iü': Nowä laa nö itsa' ngasa'ä jnyä Nyi' Chii Ndyiose. Lakí saoro, laa tsä ndyukua tse'ë tsä lakati ji'i Nyi' Chii Ndyiose. Ngajnyawä sukua nö ndi kujnyawä. Ngayukie'wä nö ndi kukie'wä, vi kuityiko'owä nö tyu'u sa'ä ji'iwä.

Ndyiose ngataa Nyi' tyatyia kosa nde'në ji'i kitsë ji'i Nyi'.

Ndyiose ndi Nyi' Kitsë ji'i Nyi' kieyarikieü' ji'i Lakui' Nyi'. Vi naxi'i ti tsakua' ngataa Nyi' itsa' ndakuri ji'i kitsë Israel ji'i Nyi' ja lo'o ngataa Nyi' kueya' lola 'nëü' kitsoü' ji'i nö chajlya ja lyaka tsa tsä tsa tsä leru' kieyarikieü' ji'i Lakui' Nyi'. Ndyiose ngataa Nyi' chajlya nö tsu'u nö lu'u ji'i ji'iü' tyatyia tsä.

Kikui' Iyiuru Éxodo 17: 1-6

1. Tyatyia nö kitsë Israelita ngutu'uü' tya yuu vityi' xi' nä Si, nchaü' laa'ri tyakuë tsaxi tsaxiri, chukui laa ngasa'ä jnyä Nyi' Chii Ndyiose. Le' laa ngutëjë' yakataü' xi' nä Refidim, nö ja nalaa itya ko'ou' yakua, **2.** lola yakui' leeü' ji'i Moisé nakuëü' lande: iKuityaa itya ko'oya! Nö ja Moisé nakuë nyi' ji'iü' ?Vi lyakua ndikui'wä ji'iä? ?Lyakua nya'ä kueya' wä ji'i Ndyiosee? Nakuë nyi' ji'iü'. **3.** Vi

nö kitsë lee nde vityü' itya, vi lee ndyikui'ü' itsö' Moisé. Nchakui'ü' lande: ?Lyakua nga'në ji'iya' tyu'u ya kitsë Egipto? A lyaka kujui ji'i ya lo'o itsa' ndyi vityi itya lo'o nguitsä ji'iya lo'o nya'në ji'iya? **4.** Moisé yakui' Nyi' ji'i Nyi' Chii Ndyiose, le' nakuë ji'i nyi': ?Tula 'në' lo'o nö nyatë nde? iTsaxira ndi tyejnäü' ki'jnyi' kieü' ji'iä' kujuiü' ji'iä! **5.** Vi Nyi' Chii nakuë Nyi': Kutëjë tee tsu' ndoo kitsë, vi kuitye'ë ji'i tsatukua Chu kusu' Israel. Vi kui'ya ji'i nö yaka ndyu'u yaa' nö ngara nyi' ji'i nö tya kiela', kiatasa'ä kia'ä. **6.** Vi nä' kietä' ji'i kiya'jo'o Horeb, itsö' kiee. Vi loo kura itsö' nö kiee, tyikua itya ji'i ja le' ko'o nö nyatë ji'i itya. Moisé nga'në loo, ndo ndena'äü' nyatë kusu' Israel.

Itya nö ngutu'u xi' kiee'.

Nyanë lee tyi'ya le' kaka tsa'ä tinö kitsë' nde nchaja ndoo tyatyia itsa' tso'o nde'në Ndyiose ji'iü' tya'.

*Lonö ngutakä' ti'iü', Vi Ndyiose nguilyo Nyi' ji'iü' lo'o itsa' nä pascua.

*Vi lonö sandaru Egipcio ta ngatukua lo'o ji'iü', Ndyiose ngialyo ka'a Nyi' ji'iü' tya ndo tyajo'o nö ngaloo Nyi' ji'i tükuua'.

*Vi loo nde'në itsa' ndaku ji'iü' nya'ä ngataa ka'a Nyi' chajlya nö ngutu'u lakuä yakaü'.

Vi nyi ɔlyakua na'ä ndeyarikieü' ji'i Ndyiose? Ndyiose ngalo itya xi' kiee ngataa Nyi' ngayo'oü', vi ngataa Nyi' itya kienää tsa' minyi ngayo'o tyatyia nö nde nyatë lo'o nya'në ji'i.

Kikui' Éxodo 19: 1-8

1. Vi ngutyia kitsë Israel ngiu'uü' tya yuu vityi xi' nä Sinaí nö nchuna ji'i koo' ngutu'uü' ji'i kitsë Egipto. **2.** Vi laa ngutëjë ngutu'uü' tya Refidim, ngutyiü' yuu vityi xi' nä Sinaí vi le' yakua ngianöü', nya'ä sää kiya'jo'o. **3.** Vi ngiosa'ä Moisé ji'i nö kiya'jo'o le' ngiaja ji'i Ndyiose, le' Nyi' Chii Ndyiose nguixi'ya Nyi' ji'i tya'la kiya' jo'o nakuë Nyi' ji'i: Kikui' kuë ji'i nö itsa' nde ji'i kitsë Israel ji'i tyatyia jnyi'ra laa jnyi' Jakob, lakui' ü' Israelita: **4.** Kua'ä ngana'awä lola nga'në nä ji'iü' Egipcio, lola nga'në nyijiä lo'oü' ji'iwä xi' ndö', vi ngiawä tya'a ti ndo jluwe'e tsaka kue'yari ngiawä. **5.** Lola ti kua'ä kusa'ä yakawä lo'o 'në kakawä itsa' ndä' ji'iwä, ja kitsë tyika'ä ji'iä' kakawä la'a laja tyatyia kitsë, tyatyia ndoyuu tsëlayuu lakui' ji'iä' ndyikui' kuenda. **7.** Moisé yaa nguixi'ya ji'i tyatyiaü' nyatë kusu' kitsë' le' yakui' tyatyia nö itsa' ngasa'ä jnyä Nyi' Chii Ndyiose. **8.** Le' tyatyiaü' Israelita lee nguta yakui'ü' nakuëü' tsaka tyi'i raü': 'Në kakaya tyatyia laa ndusa'ä jnyä Nyi' Chii Ndyiose. Le' loo lola Moisé ngialo'o ji'i nö itsa'a lola nakuë nö kitsë' ji'i Nyi' Chii Ndyiose.

Ndyiose ngata Nyi' tyatyia kosa nde'në ji'i kitsë ji'i Nyi'

Ndyiose ndi Nyi kitsë ji'i Nyi' kieyarikieü' ji'i lakui' Nyi' vi naxi'i ti tsakua' ngatari Nyi' itsa' ndakuri ji'i kitsë ji'i Nyi' ja lo'o ngata Nyi' kueya' lola 'nëü' kitso'ü' ji'i nö chajyia ja lyiaka tsa tsä tsa tsä leru' kieyarikieü' ji'i lakui' Nyi' Ndyiose ngata Nyi' chajlya nö ntsu'u nö lu'u ji'i ji'iü' tyatyia tsä.

Ndyiose yalo'o Nyi' ji'iü' Israelita xi na Sinaí.

Vi Ndyiose ndeta leta Nyi' ji'i kitsë ji'i Nyi' laa'ti. Vi tyitsä nya'ä tsaka koo jlyu tsa'minyi ndeta leta ji'iü' tya xi' tsaü'. Vi tela nya'ä tsaka ki' o xii jlyu

tsa'minyi' ka'a nö ngata leta ji'iü' ti tela ka'a tya xi' tsaü'. Ndyiose yalo'o Nyi' ji'iü' laa kiya' jo'o Sinaí.

Tyatya nyatë ngajnyinü' itsa' kusa'ä yakäü' ji'i Ndyiose tyatyia laa nyikuë Nyi' ji'iü'.

Nyi' Chii nga'në Nyi' ji'i kitsë ji'i Nyi' tyaarikieü' ji'i xilee ji'i Nyi', itsa' jlyurikie ji'i Nyi', lo'o nö itsa' ndaku ngataa Nyi' ji'iü' lola nga'në Nyi' nguilyo Nyi' ji'iü'. Le' nakuë ka'a Ndyiose ji'iü' ti kusa'ä yakaü' tyatyia lola nyikuë Nyi' ji'iü' le' Lakui'ü' kakaü kitsë nö tyika'a tsa'minyi Nyi' ti kuenda ji'i tyatyia kitsë nö taka. Vi nö laa tsi'ya ngui kie'e kuëü' ja tsandaja' kieyarikie riü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose lo'o kietaü' ji'i Nyi' ?Viü' nde lyakua lya ngiatyu'uö ka'aü' nga' kixi'ya lo'oü' ji'i Moise lo'o asta ji'i Lakui' Ndyiose? Viü' nde ka tyatyiaü' tsaka tyi'raü' ngajnyü' itsa' 'në kakaü' tyatyia lola nyikuë Nyi' Chii ji'iü.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi tula nga'në Nyi' Chii ngasu'u Nyi' ji'iü' Israelita tyaxi' tsaaü'?
Ndyiose ngataa leta Nyi' ji'iü' lo'o tsaka koo ti tyitsä, vi le' noe'ka'a nchaka tsaka xii nö ngataa leta ka'a ji'iü' tela.
2. ¿Vi tula nga'nëü' Israelita lonö ngana'äü' ji'i sandaru ji'i Faraón nyijiä lasa'ä ji'iü'? *Ngasa'äü' ji'i Moise nakuëü' ji'i nyi' lyakua na ngatäo nyi' ji'iü' Egipro tso'o laru'.*
3. ¿Vi taka tularu' 'nëü' Israelita le' kaka kilyoü' ji'i lakui'riü'? *Talaa na nala.*
4. ¿Vi tula ngui 'nëü'? *Kunanaü' ji'i Nyi' Chii kieyarikie tsa'kua' ji'i Nyi' vi'ri Lakui' Nyi chalyo Nyi' ji'iü'.*
5. ¿Vi lyakua na kutsaa ngui ti Ndyiose ngalo Nyi' tukua ji'i nö tya jo'o?
  - a. *Lyakua nya'ä ja Lakui' Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i tyajo'o.*
  - b. *Lyakua nya'ä ja tya' kulo Ndyiose taka xilee ji'i Nyi' lo'o itsa' kueya' ji'i itya lo'o ji'i tyatyia ndoyuu. Nö ja ti Lakui' Nyi' na akua' ngutsa'ä Nyi' nde'në Nyi' la 'në ri Nyi'. Vi yakui' Nyi' jnyä ji'i nö tyajo'o' le' tyu'u tsuu' ja le' tyéje tee kitsë ji'i Nyi' le' tyu'u sa'äü' la tsatsu' laxi' vityi.*
  - c. *Ja lyakua nya'ä ja Ndyiose taka tyatyia xilee ji'i Nyi'. Natukui itsa' kutsaa ti ji'i Nyi'.*
6. ¿Vi lyakua nguilyo Ndyiose ji'i kitsë Israel?
  - a. *Xiki'ya lo'o itsa' tso'orikie ji'i Nyi' lo'o itsa' jlyurikie ji'i Nyi' nguilyo Nyi' ji'i tyatyia ji'iü'.*
  - b. *Lyakua nya'ä ja tsaka ji'i nö leta tya'aü' nde tyu'u tsaka Chu kaka Chu jlyu tsa'minyi Nyi' kilyo ji'i tyatyia Chu ntsu'u ki'ya ji'i*

c. Kuenda xiki'ya nö itsa' ngajnyí Nyi' ji'i Abraham, ji'i Isaa lo'o ji'i Jakob.

d. Vi Lakui' Nyi' ngataa Nyi' ji'i itsa' ji'i Nyi' ji'iü' Israel ja le' taa ka'aü' ji'i tyatyia nyatë tsélayuu itsa' ji'i Nyi'.

7. ¿Vi tula nga'në Ndyiose nguilyo Nyi' ji'iü' Israelita lo'o sandaru Egipcio lonö ndetu'u sa'äü' ji'i nö tyajo'o? *Ndyiose ngatotsaa Nyi' tsaka koo itsöü' Israelita le' kaka tyoü' lajaü Egipcio. Vi nö koo nde ngiivi' ja lyaka taa leta taa kueya' ji'iü' Israelita tyakuë tya xi' tsaaü' nö ja nö koo nde ti kuenda ji'iü' Egipcio ja ngavi tsaminyi nya'ä nguiü' nya'ä ngiaja ndooü'.*

8. ¿Vi lyakua na nga kilyaü' Egipcio ji'i Ndyiose? *Lyakua nya'ä ja tsakari ti Ndyiose tinö jlyu Nyi'. Na tukui Chu kaka kisü tya'a lo'o ti Nyi' Nyi'wa, na tukui Chu kaka 'në kana ji'i Nyi'. Ja tsakari ti Ndyiose taka tyatyia xilee ji'i Nyi'.*

9. ¿A taka nyatë kaka tyanaü' tularu' 'neü' le' kaka kilyaü' nö ti'i nya'ä ti'i Ndyiose kuenda ji'i ki'ya ji'iü' le' chukuä Nyi' ji'iü' Sando Nyi'? *Na tukui Chu ndyika.*

10. ¿Vi tukui itsa' ngana'ä ka'aü Israelita lonö nchaü' tya ki'ya vityi'.

Ngana'äü' na ngataka itsa' ndaku ji'iü'.

11. ¿A nguityarikieü' ji'i tyatyia itsa' tuno nga'në Ndyiose a ngueyarikieü' ji'i Nyi'? *Ji'i Moisé nguitya xi'ya lo'oü' ngasa'äü' nyi' lo'o ji'i Aarón lonö na tso'o nde'në ji'iü'.*

12. ¿Vi tukui nga itsa' ndaku ngataa Nyi' Chii Ndyiose kakuü' Israel?

Ngatéjë Nyi' itsa' ndaku nä Maná chajlya tyatyia tsu'jlyia yakuü.

13. ¿Vi lonö na ngataka itya ko'oü', ¿Tula nga'në Ndyiose ja lyaka kataka itya ko'o tyatyia nyatë? *Ngalyo Nyi' itya xi' kiee ngataa Nyi' ngayo'oü'.*

14. ¿Vi lonö Ndyiose nguilyo Nyi' ji'iü' Israelita, ¿A ngataa Nyi' tsa' kueya' 'nëü' laka ndiriü'? *Na ngataa Nyi', tala ngui tsalasa'äü' chukui lola nakuë Lakui' Nyi'.*

15. Vi lonö ngutyiaü' ji'i kiya' jo'o nä Sinaí, ¿lya nga'nëü' lya nakuëü' ji'i Ndyiose lo'o itsa' ndusa'ä yakä lola ngataa Nyi' ji'iü' nö'në kakaü'? *Tyatyiaü' nakuëü' tsaka tyi'raü' ('në kakaya tyatyia lola nyiakuë Nyi' Chii ji'iya 'nëyaa).*

Lección 16

Ngutyiaü' ki'ya jo'o nä Sinaí Ngiukuäü' lei lo'o tyatyia Mandamiendu Kunyä itsö' kiee nö na ndyily'a kase 8B

- * ¿Vi lyäga nga ngula Noé lo'o nyatë ji'i? *Ngulaü' lo'o itsa' ndeyarikie. Ngueyarikieü' ji'i Ndyiose. Ngiatëü' ji'i nö tsakari tone'ë xi' ndyu'u laaü'.*
- * ¿A nguitsati' Ndyiose ji'i Noé lonö ntsu'u nane' na yanyi'i?
iNa akua' nguitsati' Nyi' ji'iü'
- * ¿A nguitsati' Ndyiose ji'i kitsë Israel lonö ngi'uü' kitsë Egipto?
Na akua' nguitsati' Nyi' ji'iü'. Ja tsu' nguilyo Nyi' ji'iü' chukui lola ngajnyí Nyi' itsa' ji'i Abraham.
- * ¿Vi tukui ji'i ngana'ä ti'i Israelita le' ngulaü' ji'i itsa' ndiji?
Lo'o itsa' ndeyarikie ji'iü'. ngayujuiü' tsaka ureu le' tenë ji'i noe' ngueta'äü' ji'i ji'i yaka tone'ë ji'iü'.
- * ¿Vi lya nga'në Ndyiose nga'ya kuenda Nyi' ji'iü' Israelita kiya' vityi?
Ngataa Nyi' chajlya yakuü' chajlya nö ngutu'u lakuä lo'o itya nö ngutu'u xi' kiee'.

Kikui' Iyiuru Éxodo 19:9-10,14

9. Vi Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi': Kuinya'ä, nä' laa lakí tsajo'o kuitsaa nyiji'ä nane' tsaka koo jlyutu'wa, jale' kunä nyatë ji'iä' kikuia'ä lo'o nö'ö ja le' loo tala kieyarikieü' ji'i lola nyikuë ji'iü'. Vi Moisé ngia tyu'u yakui' chukui lola nguekakui' Nyi' Chii Ndyiose ji'i nyikuë ji'i nö kitsë', 10. Le' Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i: Nyi yaa nyikuë ji'i kitsë 'në jlyuu' ji'iä'. Vi ndi kicha'äü' ji'i sate'ü'. 11. Vi nyikuë ji'iü' 'në kakaü' lavitsa, ja la vitsa nä' kie'e tö, Nyi' Chii Ndyiose, kie'e tö Nyi' Sando tyatyia nyatë kitsë. 12. Vi ngatakö' jlyi kiya' jo'o ja le' na tyejë tee nyatë, vi nyikuë ji'iü' kutukuaü' kuenda xi' ngatakö' na chosa'äü' ji'i nö kiya' jo'o 'në kakuaü' jlyi, ja tyatyia Chu 'në kakua ji'i nö ki'ya jo'o ja tala kajaü'. 13. Vi na tukui Chu kaka kala' ji'i kiji'ji'i, ja telu' tsajnyä kujuü' ji'i lo'o kiee o lo'o ngila. Maxi nyatë maxi nya'në,

na tawä kalu'üü' ja tala ndi kaja. Kaka chosa'äü' kiya' jo'o tsakua' loo kunäü' kula'aü' ji'i yakieurreu. **14.** Vi Moisé ngui'e le' nakuë ji'i kitsë' 'në kakaü' le' 'në jlyuü' ji'i Ndyiose. Vi ngia'äü' ti sate'ü', **15.** vi Moisé nakuë Nyi' ji'iü: Nga'në kakawä ji'iwä la vitsa, vi lola na kiatewä lo'o lyo'owä. **16.** Vi la ngusu xii nö nchuna tsä' ngiubi lo'o yakui' kuityi'yu lee tsa'minyi, vi ji'i tsaka koo jlyu tsa'minyi ngutiyi'ya' te ji'i nö kiya' jo'o'. Vi tsaka tyi'i kikuä mastru nga'la'a lee tsa'minyi nga'në ji'i tyatyia nyatë ntsu'u vi' ngiukuäü' kutsüü' tsa'minyi. **17.** Le' lola Moisé ngalo'o ji'i kitsë' itsö'lo'o xi' ntsu'uü' le' nya'äü' ji'i Ndyiose, le' ngutiyi'ya'ü' töü' kiya' jo'o'. **18.** Vi tyatyia kiya' jo'o Sinaí ngutiyikua chinyi lo'o kii' kuenda ngui'e Nyi' Chii Ndyiose. Vi nö chinyi ngutiyawa tsalo ti toyoó, vi tsa laa kiya' jo'o ngujnyä lee tsa'minyi. **19.** Vi nö tyi'i kikuä mastru leru' lee nguenë; Moisé yakui' nyi', vi Ndyiose nguisete'ë Nyi' ji'i nö itsa' ji'i vi tyi'i Ndyiose yunaü loo ndëë ti kuityi'yu nguenë tyi'i Nyi' yakui' Nyi' yunäü'. **20.** Nyi' Chii Ndyiose ngui'e Nyi' astala kiya' jo'o leru' kuä Sinaí, vi nganë Nyi' ji'i Moisé chosa'ä ji'i nö kiya' jo'o. Le' Moisé ngiosa'ä, **21.** Le' Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i: Kui'e kikui' minyiri lo'o nyatë na tyejë letaü' na 'nëü' nya'äü' ji'iä', ja kuiya' lee kienä'äü' kajaü' tsä nyi'.

Kikui' Éxodo 20: 1 al 17

Ndyiose yakui' Nyi' lo'o nö kitsë'.

1. *Ndyiose yakui' Nyi' tyatyia nö itsa'nde ji'iü':* **2.** "Nä' lä' Nyi' Chii Ndyiose ji'iwä, Nyi' ngaloo ji'iwä kitsë Egipto, xi' ngawä musuri. **3.** "Na ndä' tsa'kueya' kataka xaa' ka'a ndyiose ji'iwä tsandö'. **4.** "Na ndä' tsa' kueya' kujnyawä nyitsa' tsaka kuinyakuë nö takä nchaja ndowä tyakuä, nyitsa' nö ntsu'u la ki'jnyí ndoyuu, nyitsa' nö ntsu'u ndo tyajo'o nö ntsu'u la ki'jnyí ndoyuu . **5.** "Na ndä' tsa' kueya' kietö sute'wä Sando nowä nyitsa' na 'në jlyuwä ji'i, ja nä' lakä' ti Nyi' Chii Ndyiose ji'iwä, Ndyiose tyivilyarikie lo'o nya'ä ti' itsa' na tso'o tya'la ji'i jutiü' nö ti'i ndi ji'iä', vi ji'i jnyi' yakä lo'o la jnyi'rala jnyi' yakä; **6.** nö ja 'në ji'i Chu ndi ji'iä' lo'o itsa' tso'o lo'o itsa' tyika'a tyatyia tyempu chu ndi ji'iä' lo'o chu 'në kaka itsa' ndulo jnyä 'në. **7.** "Na ndä' tsa' kueya' kinyijnyawä ji'i jlyanyí Nyi' Chii Ndyiose ji'iwä lo'o itsa' le'e, ja tala lakui' Nyi' na kulatsaa Nyi' ji'i nochu ndyinyijnyä ji'i jlyanyí Nyi' lo'o itsa' le'eri ja tala nya'ä ti'i Nyi' ji'i chu 'në loo. **8.** "Kuityarikiewä tsä sauro, le' 'në jlyuwä ji'i Nyi' Chii Ndyiose. **9.** Taka sukua tsä laja sumana 'nëwä jnyä, vi tsawä nga'nëwä tyatyia laa ndi 'nëwä,

10. nö ja nö kati tsä, tsä ndyukua se'ë ji'i Nyi' Chii tsä lakati ji'i Nyi' Chii Ndyiose. Na tukui jnyä 'në tsäwa, nyitsa' jnyi' ki'yuwä, nyitsa' jnyi' kuna'awä, nyitsa' musu kuna'ä ji'iwä, nyitsa' musu ki'yu ji'iwä, nyitsa' nya'në ji'iwä, nyitsa' nyatë ndetyä'äri nö ntsu'u lo'owä tone'ë ji'iwä. **11.** Lyakua ja Nyi' Chii Ndyiose ngajnyä Nyi' sukua tsä ji'i ndoyuu lo'o tyatyia lakuä, lo'o ji'i tyajo'o lo'o tyatyia nö taka ji'i, vi ngutukua se'ë Nyi' nö ncha kati tsä. Vi itsa' yakuala ngaloo kuinyi' Nyi' ji'i tsä nde tsä saoro lo'o nga'në minyi Nyi' ji'i tsä, tsä lakati. **12.** "Ngatukuawä kuenda ji'i jutiwä lo'o ji'i nya'awä, ja le' tyikuë kaka tsä ji'iwä ndoyuu tsëlayu nö ngataa Nyi' Chii Ndyiose ji'iwä. **13.** "Na kujuiwä nyatë. **14.** "Na chatewä lo'o lyo'öü'. **15.** "Na 'nëwä kuana. **16.** "Na kikui'wä itsa' le'e itsö' tya'a nyatëwä. **17.** "Na ki'wä ji'i nyi' ji'i tya'a nyatë kakua taka lo'owä, na ki'wä ji'i lyo'o, na kiwä nyitsa' musu ki'yu ji'i, nyitsa' ji'i musu kuna'ä ji'i, nyitsa' ji'i wata ji'i, nyitsa' ji'i urru ji'i, nyitsa' ji'i kosa nö taka ji'i.

Ngutyiaü' kiya' jo'o Sinaí.

Vi nö kitsë' ngutyia ji'i na kiya' jo'o Sinaí Vi Ndyiose ngatakö' Nyi' jlyi nö ki'ya jo'o'.

Tukua laxi'u xi''në nyatë tsëlayuu.

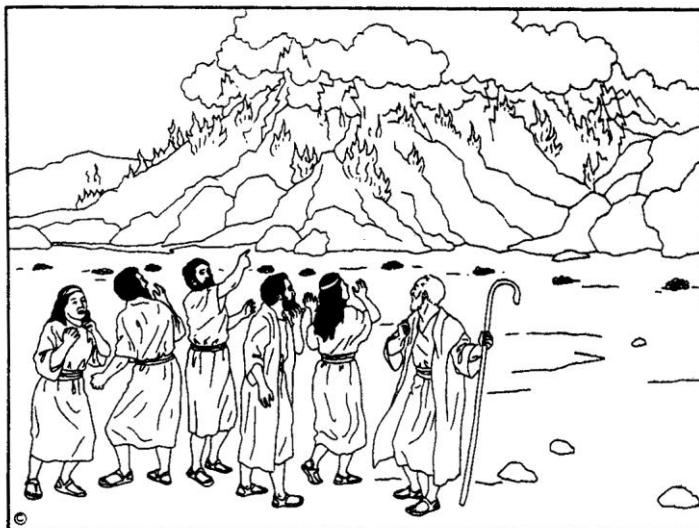
Taka tukua laxi'i xi'në ti nyatë nö ja nö laa 'në ntsi'ya ti nyatë: Ja ndi jlyuü' ji'i lakui'tiü' vi ndiü' laa' lo'o noe' ji'iü' chukuä Ndyiose ji'iü' Sando Nyi' ndiü'. Vi tsaka laxi'u ka'a nyatë laa 'nëü' ndeyarikieü' tsakua' ji'i Ndyiose nö ja le' tsajnya'ä (**lo'o itsa' ndeyarikie ji'iü'**) lo'o le' tsajnya'ä ndeyarikieü' ndukuä Ndyiose ji'i nö ti'i ndya'älo'oü' ji'i Nyi' lo'o nö tenë ji'i nöurreu ndutakö' kutakö' tyatyia itsa' na tso'o 'nëü' kuenda ji'i ki'ya ji'iü'.

Tsaka nö xikö yaka ngala tya'a.

Ja Iónö Adán lo'o Eva ngueyu'ü' ndoki'ya ja ngutu'u tsu'ü' ji'i na fuente xi' nyijiä nö lu'u'. Ja tyatyia nä nyatë tsëlayuu lakä chu ntsu'u ki'ya ji'i lakä lati tsaka xikö yaka nö ngalatya'a ji'i yaka xi' ngusa'ä lee. Vi ndi tyatyia nä nyatë tsëlayuu lakä nö chu ntsu'u ki'ya ji'i ndi chu'u ndoü' ji'i ki'ya ji'iü' ja ti tyijiu' ntsu'uü' ji'i na yaka ja nala itsa' lu'u ji'iä la'a. Vi Ndyiose ndetaa Nyi' lola 'në le' kisete'ë ji'i na fuente ji'i lu'u' lo'o itsa' ndeyarikie ndi, lo'o nö ti'i lo'o tenë ji'i nöurreu.

Itsa' ndusa'ä yakä tso'o tsa'a minyi.

Ndyiose nakuë Nyi' ji'iü' Israelita ti kusa'ä yakwä tso'o tsa'minyi tyatyia ('Tyatyia lola 'nëü' lo'o ka'a tyatyia lola ndaricieü'), ja lala' 'nëü' le' chukuä Nyi' ji'iü'. Vi lonö Ndyiose nakuë Nyi' loo, tyatyia kitsë tyatyiaü' nguta yakui'ü' nakuëü' tsaka tyi'i raü', (kakaya 'nëya ji'i vi tala 'në kakaya ji'i). Nö ja ¿Akaka 'në kakä kusa'ä yakä ji'i tyatyia lola nakuë Ndyiose ji'iä? Ndyiose nga'në Nyi' ji'iü' nya'äü' naxi' ti lola ndetaaricie ti lakui' riü'. Ja ti Lakui' Nyi' Laka Nyi' Nyi' Lakati vi tsa'wala ti nyatë na ndyika 'në kakuaü' ji'i Nyi' ti lo'o xilee ji'i lakui'riü'.

**32. Tyatyiaü' Israelita ngutyaü' kiya' jo'o xi'na
Sinaí: Éxodo 19:12-25**

Kikui' Éxodo 19:16-19

Tyayiaü' Israelita ngiukuä tsa'minyi yutsë lonö ngana'äü' ji'i xilee ji'i Ndyiose ji'i kiya' jo'o vi'.

Kikui' Éxodo 20:1, 2 Ndyiose yakui' Nyi' lo'o kitsë'.

Ndyiose nga'në ji'iü'

nguityaricieü' nala ka'a xaa' nö kaka kilyo ji'iü'. Ja Lakui' Nyi' nguilyo Nyi' ji'iü' xi' tyitsë ndetakä'ü' nga.

Lo'o tyatyia nö nga'në Nyi' Chii yakua, na nya'ä ti lee kutsaa kusa'ä yakä ji'i Nyi' itsa' lola nyikuë Nyi' kusa'ä yakä lonö nakuë Nyi' na kataka xaa' ka'a ndyiose ji'iwä ja tsakari naa' lä Nyi' Chii Ndyiose "na kujnyä wä nyitsa' tsaka ti kuinya kuë nyitsa' kuinyakuë jo'o..." Vi nya'ä tya tsu' ndoo lola nga'në kitsë' nö ja kulo nya'a lyakua ngataa Ndyiose Mandamiendu ji'iü'.

Kikui' Iyiuru Romano 3:19, 20

19. Ta ndyoti'i lola nakuë tyatyia Iyiuru ji'i lei (ji'i Ndyiose), loo nakuë ji'i nyatë nö ndi tya'ä itsö' lei, ja le' na tukui Chu kaka nyikuë lera tso'o vi tyatyia nyatë tsëlayuu ndi chanöü' itsö' ti'i ji'i Ndyiose. **20.** Lyakua ja na

tukui Chu kaka nyikuë nguta sukua ji'i lei vi Ndyiose na chu'u ndoo Nyi' ji'i laa tso'o, ja ti lei tsakua' tso'o 'në ji'ää kuati'na lakä Chu ntsu'u ki'ya ji'i.

Kikui Iyiuru Santiago 2:10

10. Ti tsaka nyatë nde'në kaka tyatyia lola nakuë ndo lei, nö ja ti kuliji ji'i tsaka tanö lei, ja la tala lakui' nde ki'ya ji'i tyatyia nö lei'.

Lola nchati' ti ley.

Ja ley 'në ji'ää kuati' laka Chu ntsu'u ki'ya ji'i. Lei ndusu'u ji'ää na tsajnya'ä tso'o maxi leera tso'o 'në ndinyä.

Kikui' Éxodo 20:3-17

Nö tií Mandamuendu'.

Moisé nguisete'ë tya kiya' jo'o Nyi' Chii Ndyiose ngataa Nyi' nö tií mandamiendu ji'i. Nö kulo nö jakua Mandamiendu nde ndesa'ndo minyi tsajnya'ä lola 'në le' chu'u tso'o lo'o Ndyiose. Vi nö sukua nö mandamiendu nde ndesu'u ji'ää lola 'në le' kataka tso'ö lo'o tya'a nyatë. Ja Sando Ndyiose nde'në ki'ya ti naxi' chukui lola nakuërikie Nyi' katakana maxi wala kitsë takana.

Nö tií Mandamiendu

- 1.** Na kataka xaa' Ndyiose ji'iwä ja tsaka naari lä Ndyiose.
- 2.** Na kujnyawä nyitsa' kuinyakuë lo'o yuu.
- 3.** Na kinyijnyä wä jlyanyí Nyi' Chii Ndyiose ji'iwä lo'o itsa' na tso'o.
- 4.** Kuityarikiewä ji'i tsä ngutukua se'ë Nyi' Chii Ndyiose nga'në jlyuwä ji'i Nyi' Chii Ndyiose tsä yakua.
- 5.** Nga'në jlyuwä ji'i jutiwä lo'o ji'i nya'awä.
- 6.** Na kujuwä. Ja itsa' nyaxe'rikie, vi nö itsa' kiti'irikië ja yakua ndesa'ä tyë' ndesa'ä itsa' jlyala itsa' jnya'ä nö tyejnyä kiti'ji'i tsaka ka'ayu kiti'ji'i tya'a nyatë.
- 7.** Na chatë wä lo'o lyo'oü'. Ki'ya ka'a ti chatëwä lo'o lyo'öü ti naxi' lyo'owä.
- 8.** Na 'nëwä ti kuana. Ndi 'në jlyuti' ti kosa ji'i nyatë. Kinyä kuwana ja nowe' laka lonö na nde kieyarkië la kosa nö ndetaa Ndyiose ji'ää.
- 9.** Na kikui'wä tsa' le'e kusa'awä ji'i tya'a nyatë wä. Ja itsa' le'e ndyinyijnyaü' le' ndyilyaü' takäu ji'i itsa' le'e nö ndujnyä lakui'riü'. Ja ki'ya nde'në ka'ä lonö na itsa' le'e nde nchae yaa.

10. Na kiwä kataka ji'iwä laa taka ji'i taa nyatë wä. ki'ya nde kaka kaka tsalo'o ji'wä lo'o itsa' le'e, kaka tsalo'o ji'wä lo'o itsa' 'ne kuana o lo'o itsa' nduui.

Kikui' Iyiuru Éxodo 20:18-20

18. Tyatyia nyatë Israelita ngaü tyixtyu nganä'äü' nö kienä'ä ngiivi, nguenë kikuä mastru kiya' jo'o xi' nguisë chinyi'; vi lee yutsëü' na nga'në kakuaü' tyijiüri ngutonë'ëü'. **19.** Le' nakuëü' ji'i Moise: Kikui' lakui' ji'iya, vi kusä'ä yakäya; na kikui' Ndyiose ji'iya, ja kuiya' kajaya. **20.** Vi Moise nakuë ji'iü': Na kutsëwä. Ndyiose nyijiä Nyi' nyä'ä kueya' Nyi' ji'ina ja le' kataka itsa' tutse ndi ji'i Nyi', ja lyaka na'ä 'në ki'ya.

Ngiä Ndyiose kiya' jo'o'.

Vi Nyi' Chii nguisote'ë Nyi' ji'i tyatyia kitsë ji'i Nyi' kiya' na kiya jo'o. Vi' yakua ngataa Nyi' ji'i nö mandamiendu ji'i Nyi' ji'iü'. Ndyiose ngasa'ä jnyä ji'i Moisé kutakö' lji' na ki'ya jo'o le' na kaka nyijiä xaa' nyatë lo'o nya'në. Ngutyejnä tyitsë ndëë ndyitsu le' ndyikui' kuityi'yu ngutyejnä ndya tjejë kii' ji'i kuityi'yu. Vi ngujnyä ndyijnyä ti yuu vi nguta kiëe ndula'aü' kikuä mastru. Le' ngutyejnä ndyikui' Ndyiose nö ja nyatë talee yutsëü' nguiü' kitsete'ëü' tyatsutsö' ja lee yutsëü'. Moisé nakuë nyi' ji'iü' na ndi kutsëü' ji'i Ndyiose lonö kikui' Nyi' ji'iü', ndi kutsëü' ji'i Nyi' lonö 'nëü' ki'ya Sando Lakui' Nyi'.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi lyakua ngatarikie Ndyiose taa Nyi' Mandamiendu ji'iü' Israelita? *Ndyiose ngataarikie Nyi' taa Nyi' Mandamiendu ji'iü' ja lo'o nowä kaka 'në Nyi' ji'iü' kuati'ü' lakaü' nochu tsu'u ki'ya ji'i vi na kaka kii Nyi' ji'iü' Sando Nyi' ti lo'o xilee ji'i lakui'riü'.*
2. ¿Vi lyäga'në tiü' Israel lo'o itsa' nde? *Nguitsati'ü' ji'i tyatyia lyia lonö na'ä ndeyarikieü' ji'i Nyi' vi luvi' 'nëü' ki'ya Sando Nyi'. Ja lakaü' chu ndeyarikie ji'i lakui'ri.*
3. ¿Vi lyakua nakuë Ndyiose ji'i Moisé kutakö' jlyi kiya' na kiya' jo'o? *Ja lyaka 'në Nyi' ji'i nyatë kuati'ü' lakaü' nochu ntsu'u ki'ya ji'i vi na kaka kakakuaü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose' ja lakati ti Lakui' Nyi'. Ja ti Ndyiose nyaxe' Nyi' ji'i ki'ya.*
4. ¿Vi lyakua talee taka itsa' tutse ji'i nü kitsë? *Lyakua nya'ä ja na kia'ya nguitya jnyä lee tsa'minyi, vi lo'o kii' lo'o chinyi lo'o ngutiyikua ji'i vi lo'o ngiivi' lo'o.*

- 5.** ¿Tukui ngasu'u tyatyia nö nde ji'iü' Israelita? *Ndyiose ngasu'u Nyi' ji'i nö nde ji'iü' Lakui' Nyi' laka Nyi' Ndyiose Nyi' tyatyia xilee ntsu'u ji'i. Lakui' laka Nyi' lyukui'ri itsa' tso'o, vi nyaxe' Nyi' ti ji'i ki'ya, vi tsa'wala nya'ä ti'i Nyi' ti ji'i ki'ya.*
- 6.** ¿Vi tukui nga tu'wa Ndyiose ji'i kitsë Israel? *Moise.*
- 7.** ¿Vi wala ndüa itsa' ji'i Ndyiose ti tyempu nyi? *Ndüa itsa' ji'i Ndyiose ndo Bíblia.*
- 8.** ¿A ta ngutsa'ä lola ndi Ndyiose kuenda ji'i itsa' ji'i ki'ya laa nyii? *Vilya kitsa'ä na'akua kitsa'ä shi'kii itsa' kiya'.*
- 9.** ¿A nguati Ndyiose laa' kaka kusa'ä yakä'ü Israel ji'i Mandamiendu ji'i Nyi'? *Tala ndyoti' ti Ndyiose na tukui Chu kaka kusa'ä yakä itsa' ji'i Nyi'.*
- 10.** ¿Vi lyakua na ndyika kusa'ä yakä ti nyatë ley ji'i Ndyiose? *Kuenda tyatyia ngula lo'o ki'ya, vi tyijiu' tsaminyi ntsu;uö lo'o Ndyiose; vi tsa'wala na ndyika 'në tso'o Sando Ndyiose.*
- 11.** ¿Ja kichukuä Ndyiose ji'iä ti 'në tsalo ndyikä 'në jnyaki'ya 'në kakä la ndyika rïa ndo mandamiendu ji'i Nyi'? *Tala na kichukuä Nyi' ji'i na.*
- 12.** ¿A kajnyäti' Ndyiose ji'i nyatë Chu 'në jlyu ji'i tsaka kosa nö na ntsu'u nö lu'u ji'i vi ji'i nowe' tino kinyijiäü' le' kinyijiäü' tsakua' ji'i nyatë nö ntsu'u ndooriü' vi na ndyinyijnyäü' ti ji'i Ndyiose? *Tyatya nochu 'në loo ja ki'ya nde'nëü' Sando Ndyiose. Vi Nyi' Chii Ndyiose na taa Nyi' itsa' taka ji'i Nyi' ji'iü' Lakui' Nyi' laka Nyi' Ndyikui' jnyä Nyi' ndu'u kulo vi na tukui ji'i taa Nyi'.*
- 13.** ¿A itsa' minyi la nö kujnyä lakui'rïa kuinyakuë le' 'ne jlyuü ji'i vi lakui'rïa ngajnyä ji'i o 'në jlyurü' nö ngajnyä Ndyiose? *Na tso'o 'në na ti loo ja ki'ya nde'në Sando Ndyiose. Ja na ndyoti'na lyala tsi'ya ti Ndyiose, vi tso'o la na kujnyärkie nyitsa' na kujnyä lo'o yaa' vi na tso'o 'në jlyuü ti ji'i nö ngajnyä Nyi' o nö ngajnyä lakui' tirü'.*
- 14.** ¿A nchajnyä ti' Ndyiose lola ndarikië lola ndyikui'ru' ji'i Lakui' Nyi'? *Lakui' Ndyiose nya'ä ti'i Nyi' ji'i nochu na 'ne jlyu ji'i Lakui' Nyi' lo'o itsa' ndarikië lo'o xitsaü'. Ja ki'ya ka'a ti kinyijnyä ji'i jlyanyí Ndyiose lo'o itsa' le'e.*
- 15.** ¿A ncha jnyäti' Ndyiose ji'i jnyi'ü' lonö na ndusa'ä yakä ji'iü' lo'o na 'në jlyu ji'i juti? *Tala, Ndyiose nya'ä ti'i Nyi' ji'i nochu na ndusa'ä yakä chu na 'në jlyu ji'i juti lo'o nya'ä.*
- 16.** ¿Lyakua nya'ä ti'i Ndyiose ji'i nochu ndujui ji'i tya'a nyatë? *Lyakua ja itsa' ndujui ji'i tya'a nyatë ja ki'ya ka'a. Vi Ndyiose tsakari Nyi' taka itsa' kueya' ji'i Nyi' kilya Nyi' ti ji'i itsa' lu'u ji'i tsaka nyatë.*
- 17.** ¿Vi tula 'në Ndyiose ji'i itsa' ndula ji'i lyo'öü? *Ndyiose ndulo tsu' Nyi'*

tyatyia itsa' yakua, vi ndukuä Nyi' ji'i tsakua' lo'o lyo'o riü'.

18. ¿A nchäo itsa' ji'i nyatë lonö ndarikie riü' tsa' kuana nö ja tutse
ka'a le' na 'në ka'a ji'i? *Tala, nchanö itsa' ji'i ü' tyatyia nowä ja lakui' ki'ya
ka'a nowä ti Sando Ndyiose ja Lakui' Nyi' ta nganya'ä Nyi' ji'i tyikie la
ngatarikie 'në kuana. Vi tyatyia nochu 'në kuana ja na nde'në jlyu ji'i ley ji'i
Ndyiose.*

19. ¿Tula ndusa'ä jnyä Ndyiose kuenda ji'i itsa' le'e? *Ndyiose nakuë Nyi' ti
kikui' itsa' le'e itsö' tsaka ka'ayu ja ki'ya ka'a ti vi' Sando Ndyiose, ja ti
Ndyiose tyatyia kueya' nchakui' Nyi' itsa' minyi vi nyaxe' Nyi' ti ji'i itsa' le'e
nyaxë' Nyi' ti ji'i ki'ya.*

20. ¿Ja nchajnyati' Ndyiose ti kití' ji'i tsaka ka'a nyatë vi kinyä kataka ji'iä
lola taka ji'i? *Talaa ja ti nowä ja ki'ya ka'a tiwa ti Sando Ndyiose. Ja ki'ya
nowä nga'në ji'i Kuinyi'laja. Nguiti'ji'i Ndyiose vi ngui chateyá xi' ndyikui'
Nyi' jnyä.*

Lección 17

**Nyi'í nganä Tabernaculo xi' 'në jlyuü' ji'i Ndyiose.
Nö mbee' Oro'
Tya'la ki'ya chaa' lo'o kiee nö na ndyilya'a Kase 9A**

Vi nguitya ka'ä ji'i nö tsä nguityara nde ndena'ä ji'i nö tií mandamiendu nde lo'o xilee ji'i Ndyiose kiya' jo'o xi' nä Sinaí. Yakua nguichukuäü' Israelita lei vi ngataarikieü' lakui'riü' kakaü' 'në kakaü' ji'i lo'o xilee ji'i lakui'ü' riü' le' kaka 'në tyasukuaü' tyatyia lola ngasa'ä jnyä Nyi' Chii Ndyiose ji'iü' 'në tyasukuaü' loo ngatarikieü'.

Kikui' Iyiuru Éxodo 24: 1-3

1. Nyi Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Moisé: Kiosa'ä lo'o Aarón, lo'o Nadab lo'o Abihú, lo'o tsuna yala tyí Chu kusu' Israel, vi xi' ntsu'ö nde; Kianö töwä tyiji'u'ri, nguetö sute'wä la yakua. **2.** Vi tsakua' nö'ori kaka 'në kakakuä ji'iä'; vi tyatyia ü'wä na kaka 'në kakuaü' ji'iä' nyitsa' nö nyatë nyijiä lo'o na kaka chosa'äü' lo'o. **3.** Moisé yaa le' nguetsa' ji'i kitsë' tyatyia laa nakuë Nyi' Chii ji'i laa ngasa'ä jnyä Nyi' ji'i 'në', vi tyatyia nyatë tsaka tyi'i raü' nakuëü': i'Në ya tyatyia la nakuë Nyi' Chii ji'iya 'në ya!

Kikui' Éxodo 24:7

7. Vi laa ngutëjë nö nde Moisé ngayukuä ji'i nö lyiuru xi' ntsi'ya itsa' nö ta ngajnyi Ndyiose laa 'në Nyi' le' yakui' ji'i Sando tyatyia kitsë', viü'wä nakuëü': Kusa'ä yakä ya tso'o tsa'minyi lola nakuë Nyi' Chii ji'iya.

Kikui' Éxodo 24:12-18

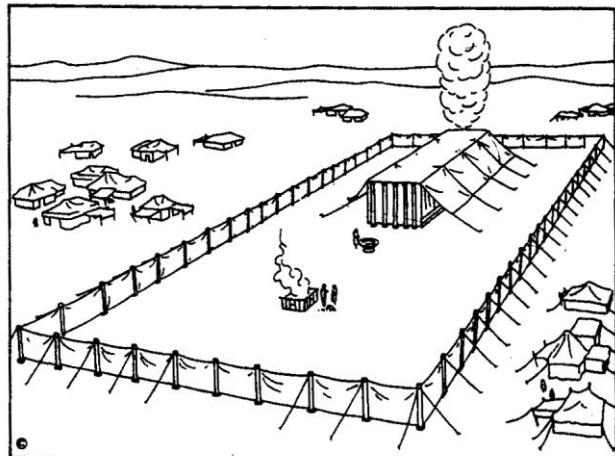
12. Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i Moisé: Kiosa'ä la xi' ntsu'u nä', kueta ji'iä' yakua, le' tä' ji'i tsaka kiee wajua xi' kusa'ä ji'i lei laa ndusa'ä jnyä 'nëü' nö'ö kusu'u ji'iü' Israelita. **13.** Moisé ngiara sa'ä le' ngiosa'ä ji'i ki'ya jo'o'

ji'í Ndyiose, lo'o Chu ndyotyukua ji'í nä Josué. **14.** Vi nakuë ji'í nyatë kusuú Israel: Kuetawä ji'ya nde, tsalo kisete'ë ya, nde chanö Aarón lo'o Hur lo'o, ti taka tukuiru' nde'në ji'wä tukiru'wä kuesa'awä ji'ü'wä ji'ü' nde. **15.** Vi nakuë Moisé ji'í nö itsa' nde, le' ngiosa'ä kiya' jo'o', vi tsaka koo ngia ngatakö' ji'í tyatyia nö ki'ya' jo'o'. **16.** Vi itsa' tso'o ji'í Nyi' Chii ngiä ngi'u tsa laa kiya' jo'o' Sinaí, vi tsala nö sukua tsä' nyi nö koo ngatakö' ji'í nö kiya' jo'o'. Vi la kati tsä' nyi Nyi' Chii nguix'ya Nyi' ji'í Moisé la ndo nö koo'. **17.** Vi itsa' tso'o ji'í Nyi' Chii ngiä Sandoü' Israelita laa ti kii' laa, itsö' nö ki'ya tsaxiru' kuä. **18.** Moisé ngiatë nane' nö koo', le' ngiosa'ä la kiya' jo'o', vi vi' ngianö, tu'wa tsä tu'wa tela.

Moisé ngi'u nyi' kiya' jo'o Sinaí, lola ta ngana'ä ndo kityi ji'í Ndyiose

Moisé ngiosa'ä ji'í kiya' jo'o Sinaí. Ngatë nyi' laja koo ngiano nyi' tu'wa tsä tu'wa tela. Vi Ndyiose ngataa Nyi' kueya' lola 'në Moisé kujnyä ji'í nö tabernákulo nö nyi' xi' 'në jlyuü' ji'í Ndyiose lo'o ngataa ka'a Nyi' tsaka kiee wajua xi' ngasa'ä Lakui' Ndyiose lei lo'o Mandamiendu nö ngataa Nyi' ji'ü' Israelita nö ndi 'në kakaü'.

Liyuru Éxodo kapitulo 25- 40 Vi nö liyuru nyijiä tya tsu' ndoo' nä liyuru Levítico Kapitulo 1-7, yakua nchakui' xitsa'ü' lo'o itsa' ji'í nö ti'i nö ndi 'në kakaü' kuenda ji'í ki'ya ji'í.

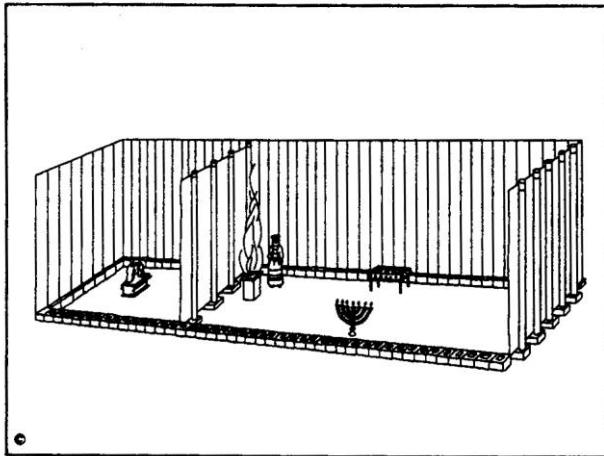

**34. Nö nyi'ín xi' 'në jlyuü' ji'í Ndyiose:
Éxodo 36 lo'o 40**

Nö nyi'ín nganä tabernákulo nyi' xi' 'në jlyuü' ji'í Ndyiose.

Ndyiose ngataa Nyi' kueya' ji'í Moisé lola 'në kunyä ji'í nö nyi' nä tabernákuloo. Vi xi' ngutö nö nde tabernákulo nde jlyi ngiu'u lo'ó ji'í tsari ti tone'ë ngutukua ji'í. laa nane', ngataka tsakari altar jlyu tsa' minyi xi' 'në kakaü' nö ti'i kuenda ji'í ki'ya. Vi nö tabernákulo nde tukua laxi'ü' laa nga vi tsase'ë ngiakö' lo'o tsaka

velo xi' na tukui chu ndyika tyejë tee.

35. Nö nyi'ín xi' 'në jlyuü' ji'i Ndyiose: loo nakuë
lyiuru Éxodo kap. 36 y 40

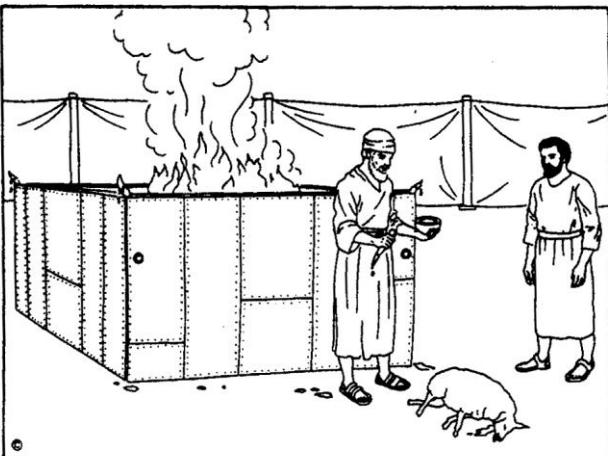
Vi tsa nchatë nane'ë kulori, vi' xi' lakati, tsaa nchatë nane'ëri nane' nö nyi'í nä tabernákulo, vi ndone'ë mesa xi' ndyukua tukuiru' ji'iü'. Vi ndo nö mesa nde ndone'ë chajlya nö nyikuë ndi nö laka nö tyitukua kitsë Israel. Vi ndö altar xiya'ri xi' nchakí nö nä incienso nö tyixi nchakí Sando Ndyiose. Vi tsaka xi' ndukua xii katì xikö nö ndyusu'u xii tsala vi'.

Vi tsaxiru' ki'nyí la nane'ë, la nö ndyukua nyane'ë vi', vi xi' lakati. Vi la itsö' nö velo, ja vi ndya'ä Nyi' chii Ndyiose, vi ndukua tsaka kikuä vi tsala itsö' ngia' lo'o lyukui'ri oro vi le' ka'a laa' nö nchakö' tu'wa. Vi nane' nö kikuä nde nchu'u ko'o tabla ji'i lei. Vi itsö' nö nchakö' tu'wa nde nchi'ya tukuä kuinyakuë xikä ji'i Ndyiose lyukui'ri oro laa ka'a.

Vi tsalyia tsaa nyajä, suti nö ndu'u kulo ndukuä tenë ji'i nö nya'në' le' ndusukua ji'i itsö' nö nchakö' tu'wa kikuä xi' nchu'u nö tabla ji'i lei. Vi nö tenë nde ndyika minyi nö ta nga'në kakaü' kuenda ji'i ki'ya ji'i tyatyia nyatë kitsë'. Na tukui Chu ndyika chatë ti xi' lakati', ja tsakua' suti nö ndu'u kulori ndyika chatë.

Tyatyaü' suti.

Viü' suti, ngalotö Moises vi', ndyiji' ji'iü' 'në kakaü' ji'i nö ti'i nö ndaü' ji'i Ndyiose. Nö ja natukui ndyika chatë ti xi' ndyukua Nyi' Chii ja tsakua' sutiri nö ndyinyijnyä Chu ndya'ä tsä ndo kitsë' tsakua' we'ri ndyika nchatëü'. Nö ja nö suti nö ndyinyijnyä vi', ndi kulo 'nëü' tsaka nö ti'i Sando lakuï'ü' kulo tsu'u nane' vilyia chatëü' xi' ndukua Ndyiose. Aarón nga suti ndu'u kulo vi leta kuityi' nö ki'yu ngaü' suti, suti ka'a. Nochu ntsu'u tya'a lo'o ji'i kitsë ji'i Leví, tsaka ka'a jnyi' ki'yu Jakob, nga suti nö ndyinyijnyä ji'i nyi'í xi' 'në jlyuü' ji'i Ndyiose.

36. Nö ti'i kuëda ji'i ki'ya: Loo nakuë lyiuru
Levítico 4:32

Tyatyaia nö ti'i 'në kakaü'.

Vi tyatyaia tsä ndaü' nö ti'i ji'i Nyi' Chii Ndyiose. Tsu' jlyaa tsu' kuxë ja ji'i nö ti'i nde tala nö ndi ts'i'ya 'në kakaü' ji'i. Vi nyatë kitsë ndya'ä lo'o ka'aü' nya'në nö kaka kuenda ji'i nö ti'i. Vi nyatë ndusosaü' yaa'ü' ikiee na nya'jnë ja lala' 'nëü' le' ndeyu'u ndou' lakaü' Chu ntsu'u ki'ya ji'i, ti na 'nëü' loo lakui'ü' ndyiji'i ji'iü' ndijiü'. Nö ja nö nya'në nde ndiji sandoo tsaka nyatë lo'o ki'ya ji'i.

Laa nya'në nö ndyika ndaü' ji'i Ndyiose.

Vi tsakua' nö ndyika ndaü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose laa nya'jnë kuesu' viseru, ureeu o chiu. Nö ja nö nyatë nala ji'i ndaü' tyu köri. Vi lee kienä'ä nö ti'i ndaü' ji'i Nyi' Chii tsaa tsä ja taka ti tukua millonri nyatë tyempu yakua, vi tyatyaü' lakaü' Chu ntsu'u ki'ya ji'i. Vi nö chinyi' nö nchokuä ji'i altar vi' tyikuë tso'o ndya'ä vi noe' laka nö itsa' ndyarikie ji'i ki'ya ndi tsaka Chu kaja tsandoo ki'ya. Vi ndi ka'a ji'i tsaka nochu tsalo'o ji'i Sando Ndyiose lakati. Ti taka tukuiru' Chu 'në kakua Sando Ndyiose vi na lo'o tenë ji'i nö kaka nö ti'i kuenda ji'i ki'ya ji'i tala telu' ndijiriü' na ndiji ti kuityi ji'iü'.

Nchakö' Ki'ya ji'iü'.

Vi lee ndu'u kulo tyarikië ji'i nö ti'i nde na 'në tyaa ti ji'i ki'ya. Vi tyatyaia nö kosa nde ngataa Nyi' Chii vi lo'o nö nde ndesu'u Nyi' taka tsaka nö ti'i ndi 'në kaka ti nyatë tsëlayuu. Ndyiose ndutakö' Nyi' ji'i ki'ya ji'iü' lo'o itsa' ndeyarikie ji'iü' ji'i Lakui' Nyi', vi lo'o ndeyarikieü' ji'i Nyi' Chii ndaü' tsaka nö ti'i ji'i itsa' ndiji'i nya'në tsandooü'. Vi nö tenë ji'i nö nya'në, ndakö' ji'i ki'ya ji'i kuenda tsaka nyatëü'.

Tyatyaia itsa' tso'o ndyotyukua nö ti'i 'në kakaü' nde.

Ji'i lyiuru Levítico Kapitulo 4, ndo kityi ji'i Ndyiose ndesu'u ji'i na itsa' ji'i nö ti'i nö 'në kakaü' nö 'në jlyuti ki'ya ji'i tyatyaia nyatë kitsë'. Tya' nde chatyu'u ka'ä nchakui'i ndo kityi nde ja lyaka tyarikië lola nga'në Ndyiose sädö:

1. Nya'ä nö ti'i nga'në kaka Abel nö ngata ji'i Ndyiose kuenda ji'i ki'ya ji'i.

2. Nya'ä ka'ä ji'i nö itsa' nä Pascua, nchaja ndoo ka'ä tsaka nö ti'i nga'në kaka nö kitsë' kuenda lakaü' chu ntsu'u ki'ya ji'i.

3. Nya'ä ji'i nyi'i nganä tabernáculo nyi'xi' 'në jlyuü' ji'i Ndyiose (Iyiuru Levítico) nakuë yakua 'në kakaü' nö ti'i kuenda ji'i tyatyia ji'i nö kitsë'.

Kisete'ë ka'ä tya kiya' jo'o Sinaí lo'o Moisé.

Vi nyi kisete'ë ka'ä tya kiya' jo'o Sinaí xi' ngiu'u Moise lo'o Nyi' Chii lonö nguichukuä ji'i lei lo'o tyatyia lola kueya' ngata Nyi' Chii ji'i 'në kaka. Xi ngana'ä ji'iü' Israelita ndejnyínü' itsa' lo'o tsaka tyi'iraü', nakuëü' i'Në kakaya tyatyia lola ndusa'ä jnyä Nyi' Chii! (Éxodo 24:3 lo'o Éxodo 24:7).

Nö ndukua lei.

Kikui' Iyiuru Éxodo 20:3. Nakuë:

Na ndyä' tsa'kueya' kataka xaa' ndyiose ji'iwä ja tsaka nä' ti lakä' Ndyiose.

Lea Éxodo 20:4.

Na kujnyawä nyitsa' tsaka kuinyakuë yuu o tukuiru' kuinyakuë...

Lo'o nö itsa' ti' yunää lola nakuë ndo kityi nde, itsa' nde ndii ch'u ikiena, 'në tsa'ä na xi' nchakui' itsa' lee ndu'u kulo yakua lola nga'në sa'në.

Kikui' Iyiuru Éxodo 31:18

Nö viceru oro'

18. Vi la ngutëjë nguitya yakui' Nyi' Chii lo'o Moisé kiya' jo'o nä Sinaí, nguityaa Ndyiose tukua kiee wajua xi' ntsi'ya lei nö ngusa'ä lo'o yaa' Ndyiose ji'i Moisé.

Kikui' Éxodo 32:1-5

Nö mbee' oro'.

1. Vi loo ngana'äü' Israelita ndetyiya' Moisé kie'e ji'i nö kiya' jo'o', ngatukua lo'oü' ji'i Aarón le' nakuëü' ji'i: Yaa nyi, ngajnyä jo'o nö taa leta ji'ya, ja na ndyoti'ya tula nga'në ji'i Moise nö ngaloo ji'ya kitsë Egipto. **2.** Aarón nakuë ji'iü': Ngalowä ji'i jnyi' kuna'ä wä ngalowä ji'i kuna'ä ji'iwä ji'i jnyi' ki'yuwä nyikä' yakä nö nde ji'i yakäü' le' kuä lo'owä ji'i nde.

3. Vi tyatyiaü' ngaloü' xikä' yakäü' oro nö nde yakäü', ngalooü' ji'i le'

33. Nö mbee' oroo': Éxodo 32:1-20

yalo'oü' ji'i ji'i Aarón, **4.** nö ngayukuä ji'i, le'nguinyi' lakuti ji'i nö oro' lo'o kii' vi lo'o cïcel nga'në jnyä ji'i asta tsalo ngiaka laa viceru. Le' tyatyiaü' Israel nakuëü' nö nde laa nö ndyiose nö nguilyo ji'ia kitsë Egipto! **5.** Vi Aarón ndena'ä ji'i nö viceru nde, le' ngajnyä xi' 'në jlyuü' ji'i, le' ngaxi'ya nakuë: iLakii 'në tsaka ta'a 'në jlyu ji'i Nyi' Chii Ndyiose! Kikui' ka'a tsalyia ka'a **Iyiuru**
Éxodo 32:1-5

¿Vi wala nga nö itsa' ngajnyínü' ji'i Ndyiose vi' itsa' nö nakuëü' ji'i Ndyiose tyatyia 'në kakaü' nakuëü' ji'i Ndyiose? Na kataka ti xaa' ka'a Ndyiose ji'iü', na kujnyäü' ti kuinyakuë yuu o kuinyakuë tukuiru'.

Kikui' Éxodo 32:8

8. Tsa'minyi le' telu' ngutu'u tsuu'ü' ji'i nö tyakuë nö ngasa'ä jnyä Ndyiose ji'iü' nö tsaü'. Vi ngajnyäü' tsaka viceru oro nö ngiala lo'o kii', vi nde'në jlyuü' ji'i ndetaü' nö taká ji'iü' ji'i; vi nakuëü' noe' laa Ndyiose ji'iü' nakuëü': iNö nguilyo ji'iü' kitsë Egipto!

Kikui' Éxodo 32:17-28

Moisé ngui'e ji'i na kiya' jo'o.

17. Vi lonö yuna Josué lee ndexi'ya nyatë, le' nakuë ji'i Moisé: Loo ndëë ndyixi'ü' xi' nchaka kusü ndëe xi' ntstone'ëü' yakua. **18.** Nö ja Moisé nakuë ji'i: Naxi'i ti nchulaü' tso'o nchati'ü' kuenda nga'në kanaaü', naxi'i ti nchulaü' lo'o itsa' nduwerikie o kuenda na nga'në kanaü'; xaa' ji'i nö ji'i nö nchunana nde. **19.** Vi lonö Moisé nga'në kakua xi' ntsu'uü' vi' vi ngiaja ndoo ji'i nö viceru oro' ngana'ä nchula kiya'ü' jli, vi nguta nyaxë' nyi' vi ngane'ë nyi' ji'i nö kiee wajua ntsu'u ji'i yaa', vi nguitya ya'we tinö kiee'; **20.** vi telu' ngayukuä ji'i viceru le' ngane'ë ji'i ndo kí', le' ngayoo ji'i tsaloo nga'në ji'i jii tsalo nga'në ji'i yutsa, vi nö yutsa nde ngatukua ji'i ndo ityia; le' nga'në ji'iü' Israelita ko'oü' ji'i nö ityia nde. **21.** Le' nakuë ji'i Aarón: ¿Tula nga'në kitsë

nde ji'i, ngaja'ä nga'në ngueyu'u tsaka ki'yu jlyu tsa'minyi? **22.** Vi Aarón nakuë ji'i nyi': Chii ji'iä', na tya nyaxë' ji'iä'. Nö'ö ndyoti' tso'o tyatyia nö nyatë nde lee tso'o ndi 'në itsa' na tso'o. **23.** Ü'wä nakuëü' ji'iä': Ngajnyä tsaka jo'o nö taa leta ji'iya, ja na ndyoti'ya tula nga'në ji'i Moisé nö nguilyo ji'iya kitsë Egipto. **24.** Vi nä' nakuë ji'iü': Nochu taka oro ji'i, kisa'ä ko'o ji'i. Vi lakui'ü' ngataü' oro ji'iä', vi nä' ngane'ë ji'i ndo kí', iVi vi' nguityu'u chä tinö viceru nde! **25.** Moisé ngana'ä kuaru' nde'nëra nö kitsë' ja loo ngataa Aarón 'nëü', vi ngatotsaa nyi' ji'i lo'o itsa' tyiju'u lo'o tya'a kusüü', vi Aarón na nga 'në tyiya' ji'iü', **26.** Lola yatö tsa nchatë tone'ë o tolo'o le' nakuë ji'iü': Chu ntsu'u itsa' ji'i lo'o Nyi' Chii Ndyiose, chote'eü' lo'o nä'. Le' loo tyatyiaü' levita ngiote'ëü' Sando nyi'. **27.** Le' Moisé nakuë nyi' ji'iü': Lee nakuë Nyi' Chii, Ndyiose ji'iü' Israelita: tsakawä kukuwä matyi ji'iwä, kuisete'ëwä tya xi' ndone'ëwä kua' nyi'i kua'nyi'i yawä, ndi tsakawä kujuvä ji'i kuityi'wä, ji'i miguwä nyatë kakua taka lo'owä. **28.** Viü' levita nga'në kakaü' lola ngasa'ä jnyä Moisé ji'iü' 'nëü', vi tsä yakua ngujyui tsuna miliyi ki'yu.

Kikui' Éxodo 32:6

6. Vi laa ngusuxii nö nyatë kitsë' ngiatasä'ëü' jlya tsajnyä'ä le' nga'në kakaü' nö ti'i nö ngiakü tyatyia vi yalo'o ka'aü' tsalaxu'u ka'a nö nga'në jlyuü' nö kitsë' ngiatasä'ëü' le' yakuü' tsalo ngialaü' vi laa ngutëjë' ngiatasä'ëü' nga'në jlyuü ji'i Nyi' Chii Ndyiose.

¿Tukui 'në ji'iä tyarikië ji'i lola nchakui ndo kityi nde? Aarón ngatukua ti'i ji'i nyatë nyatë itsa' vi'. Vi nyakuë la ngutëjë ngatukua ji'i na oro' ndoki', ivi tsale ngiakari tsaka viceru! (Éxodo 32:22-24). Nö versículo tsu'u nane' ngana'ä ji'i Aarón ndejnyä ji'i na oro' lo'o tsaka cïcel tsaka nö ndula'a kikuä, lee nga'në jnyä asta tsalo ngiaka ji'i tsaka viceru (Éxodo 32:3,4). Nchakui' ka'a itsa' yakua. ¿Tukui 'në ji'iä ndyarikie ji'i nö versículo nde?

Vi ndyarikie ji'i nö ngute'ë sa'në Adán le' loo tsi'ya nga'në lo'o lola ndarikie lo'o ki'ya ji'i. Lola Adán ngasa'ä ji'i Eva vi Eva ngasa'ä ji'i na kuenä, vi Aarón ngasa'ä ji'i kitsë' vi maxi lakui' tino ngajnyä ti ji'i nö viseru oro'.

Nya'ä ka'ä tsalyia ka'a ji'i nyatë tala na kakaü' ti lakui'riü' kilyoü' ji'iü' nyitsa' na kaka kusa'ä yakäü' ji'i Ndyiose ti lo'o xilee ji'i lakui' riü'.

Tí' ngiukuäü' ji'i Mandamiendu, tsaxi ngutëjëri nyi ta na ndesa'ä yakaü' ji'i itsa' ji'i Ndyiose. Tyatyiaü' Israelita nde ngayukuäü' lola nakuërikieü' lola nakuërikie lakui'ü' nö kulo itsö'ü' ji'i Ndyiose. Vi Moisé ngano'ö ji'i na viceru nö ngajnyä Aarón vi' Moisé nga'në nyi' ji'i yutsaa ngane'ë nyi' ji'i ndo ityia. Le' nga'në jnya ki'ya nyi' ji'i kitsë ko'o ji'i nö ityia. Ngana'ä kueya' ji'iü' Israelita ja lyiaka tyatyiaü' chu ndoo itsa' tso'orikie ji'i Nyi' Chii le' tyu'u tsu'ü' ji'i Chu na tso'o 'në, le' nyijiäü' ji'i Nyi'. Le' nakuë Moisé ji'i Chu nguitya sa'ä ji'i vi' ngasa'ä jnyä nyi' ji'iü' chäü' tya nyi' xi takäu' le' kujuü' ji'i tyatyia chu na ja'ä chu'u ndoo ji'i itsa' na tso'o nga'në. Vi ngujuü' ti tsuna milyiri ki'yu tsä vi'. Le' la ngutëjë' ngutu'ü' ncha ka'aü' tya xaa' se'ë.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Tula nakuë Ndyiose ji'i Moisé 'në lo'oü' Israelita tukui kujnyaü' nakuë Ndyiose ji'iü'? *Tsaka tabernáculo nyi'xi' 'në jlyuü'ji'i Ndyiose, xi' tyukua Lakui' Ndyiose lo'oü'.*
2. ¿Vi luala kujnyäü' ji'i nakuë Ndyiose ji'iü'? *Ndi kujnyäü'ji'i chukui lola nakuë Ndyiose ji'i Moise kiya'jo'o'.*
3. ¿Vi tukui nane'ë ngusa'ä nö xií nduvi vi noe' ngataa kueya' vi' ndukua Ndyiose? *La nane'ë la ki'nyíxi' näxi'lakati tsa'minyi.*
4. ¿A ndyika kuenda ji'i Ndyiose ji'i nö tenë ji'i nö nya'në a ndyika 'në tyaa ji'i ki'ya ji'i nyatë? *Tala nö tenëji'i nö nya'në na akua'ndyika kisuvi' ti ji'i ki'ya ji'iü'.*
5. ¿Tukui lo'o kisü kuenda ji'i ki'ya ji'iä? *Tyatya Chu ntsu'u ki'ya ji'i tala ndi kajaü'. Tyijiu'ntu'uü'lo'o Ndyiose tala xi'tsaü'xi'tyakä'ti'iü' tyatyia kueya'.*
6. ¿A kaka 'në kakua Chu ntsu'u ki'ya ji'i ji'i Ndyiose laa 'nëü riü' kiü'? *Tala ti na 'në kakuäji'i Nyi'chukui lola nakuërikie Nyi', Ndyiose na akua'chukuä Nyi'ji'iü' Sando Nyi'.*
7. ¿Vi tula 'në le' kaka chu'u ndoö tyakuë ji'i Ndyiose? *Tsakua'ndo Bíblia, kaka chu'u ndoö ti itsa'ji'i Ndyiose.*
8. ¿Tukui itsa' ndyikui' nö ndyukua Mandamiendu? *Nakuëna ndä' tsa'kueya' kujnyä wä nyitsa'tsaka kuinyakuë yuu o kuäyaru'kuinyakuë nö laa taka lakuä, nyitsa' nö lola taka ndoyuu, nyitsa' nö lola taka ndo tyajo'o nyitsa' lola taka la ki'nyí kietu yuu. Na ndä' tsa'kueya' kietö sute' wä 'në jlyu wä ji'i nowä na tukuä wä kuenda ji'i ja tsari nä' Lä Nyi' Chii ji'iwä Ndyiose ji'iwä... (Éxodo 20:4,5).*
9. ¿Vi tukui itsa' ngajnyü' Israelita 'në kakaü'? *Ngajnyü' itsa' 'në kakaü' tyatyia lola ngasa'ä jnyä Ndyiose ji'iü'. Loo nakuë lyiuru Éxodo 19:8.*
10. Vi tsalaja Moisé ngiu'u kiya' jo'o, ¿tula nga'nëü' Israelita lonö ngianoü'

tsone'ëü' kuiya' riü'? *Ngajnyäü' tsaka kiunyakuë, viceru, vi nga'në jlyuü' tsalo ti ndyiose la ji'iü' nga'nëü' ji'i.*

11. ¿Vi lyakuara nga'nëü' Israelita loo ngatanoü' ji'i Ndyiose lu'u le' yaü' nga' 'në jlyuü' ji'i tsaka kuinyakuë nö ngajnyä lakui' riü'? *La itsa' ndarikie ti nyatë itsa' tyikielarikie itsa' na tso'o itsa' ndeyarikie ji'i lakui'ri. A naxi'i Nyi' nga jnyä ji'iü' leru' jlyu Nyi' ti kuenda ji'i tyatyia kosa ngajnyä Nyi', ü' Israelita nde lonö nga'nëü' loo nga'në jlyuü' ji'i na kuinyakuë nde ja ji'i lakui' riü' nga'në jlyuü' kuenda Lakui'ü' ngajnyäü' ji'i na viceru'. Ya lasa'äü' ji'i tyakuë ji'i lakui'riü' na yaaü' ti ji'i tyakuë ji'i Ndyiose tyakuë nö kilyo ji'iü'.*

12. ¿Vi lyakua na ngaü' Israelita 'në kakaü' itsa' ji'i Ndyiose? *Lyakua ja tya' la ji'i Adán ngutye jnyä itsa' na ndyinyä kusa'ä yakä ti ji'i Ndyiose.*

13. ¿Vi kua'ä ndeyarikiewä kakawä 'nëwä chukui lola nakuërikie Ndyiose lo'o lei ji'i Nyi'?

Lección 18

Xi' nde chatyu'u ka'a nö tsa'ä nde tsalyia ka'a. Tya'a la kiya' chaa' lo'o kiee tyikiela kase 9B

Lola tyatyia nö tsa'ä, lee ndekie kakui' itsa' kunä lola nchakui' nö kasé laa ndyiji'i ji'i nö tsa'ä. Ja nö kase wa ndyotyukua ji'i lo'o 'në tsa'ä 'në kaka lola nyikuë loo kusu'u lola nakuë tsa'ä nde.

Tsaxiru itsa' ndye'e kuë.

Ti kukuä kienä'ä tyempu 'në tsa'ä, ja leru' kie'e kuë itsa' ji'i Ndyiose ndo Bíblia lo'o itsa' tsanguityia tuno nga'në sa'në, chukui lola ntsu'u itsa'. Tya'a ti ntsu'u nane'ë ngavi' tsa'minyi vi ti tsaka chu kutu'u ji'i nö tone'ë vi ti'ri kaka nchaja ndoo laa nane'ë. Vi tsalaja tsaxiru' kukü' ji'i nö tone'ë, tsaxiru chatë xii le' kaka nya'ä tsala nane'ë xi' ngavi' tsaminyi. Vi lee' tya'a loo laa ka'a nö tsa'ä nde.

Itsa' ta nga minyi.

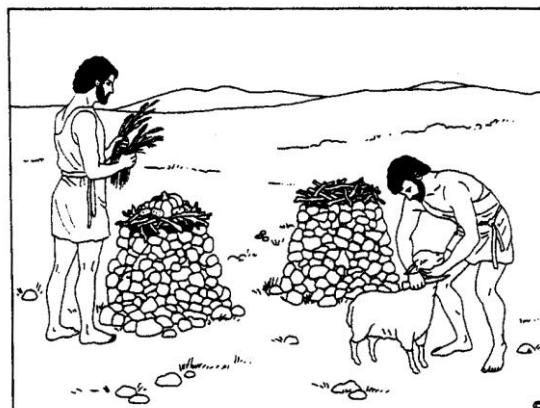
Nyi' Ndyiose ngajnyä tyatyia, Lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' tyatyia Itsa' Lakui' ka'a Nyi' vi' ngajnyä Nyi' Itsa' nö ngajnyí Nyi' nö tala tukui tsä kaka tyiyä tsaka Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu. Loo nakuë: Loo nakuë Génesis 3:15.

Itsa' nakuërikie.

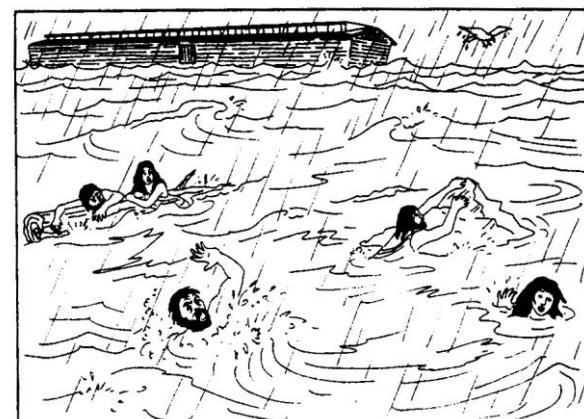
Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i nyatë lo'o itsa' nakuërikie nö nyikuë nyi ngajnyä Nyi' ji'iä, lo'o itsa' nakuërikie. Ja le' loo kaka kukuä itsa' laa nakuërikië tsakä tsala tsaka lu'una ja kaka kukuä itsa' ti nguïa kusa'ä yakä na ji'i Ndyiose. Adán lo'o Eva ngayukuäü' itsa' nö na kusa'ä yakäü' ji'i Ndyiose ngueyarikieü' tsu' ji'i na Kuinyi'laja. Nö ja tyitsë ngutakä'ü' la ngutëjë' ja ngutu'u xaaü' ji'i nö fuente ji'i itsa' lu'u ji'i Ndyiose nö ngataa Nyi' ji'iü' tya' nga kulo. Adán lo'o Eva, xiki'ya kuenda lo'o ki'ya ji'iü', ngujiü' tyijiu' tsando Ndyiose.

7. Adán lo'o Eva ngutu'uü' nyilo'o jnyín: Loo nakuë Iyiuru Génesis 3:22-24

8. Caín lo'o Abel yalo'oü' nö taká ji'iü' ji'i Ndyiose: Loo nakuë Génesis 4:2-5

10. Nö choo jlyalaa': Loo nchakui' Iyiuru Génesis 7:11-24

Adán lo'o Eva.

Ngaloo Ndyiose ji'iü' xi' nde'ë jnyín. Ndyiose, Lo'o itsa' jlyuti' ji'i Nyí', ngajnyä Nyí' sa'te'ü' nguekutö Nyí' ji'iü' laa kaka ji'iü' nya'ä. Ndyiose ngatakö' Nyí' ji'iü' lo'o kiejé itsö' nya'në nö na tukui tsa' ji'i ngujui le ngataa ji'i kiejé itsö' ngatakö' ji'i nö ti'i nde'në ji'iü. Nya'ä ji'i nö kuadro.

Caín lo'o Abel.

Ngulaü' itsö' lo'o jnyí tyijiú' tsa'minyi ntsu'ü' ti lo'o nö juëde ji'i nö lu'u, tyijiú' tsa'minyi ngiu'uü' lo'o Ndyiose. Nö ja, Ndyiose ngataa ka'a Nyí' tsaka itsa' laa 'nëü' le' kaka kakakuaü' ji'i Nyí': **Itsa' ndeyarikie nö ti'i ndi 'në kakaü' lo'o tenë'.** Tsaka tsä Caín ya lo'o kosa nö ngutu'u xi' nga'ë jnyä ji'i Ndyiose vi nowä nö nyikuë nö nga'në lo'o xilee ji'i. Vi lo'o ka'a Abel yaa yalo'o nö taká ji'i Sando Ndyiose, nö ja ti Abel ndeyarikie ji'i Nyí' Chii Ndyiose, taká itsa' ndeyarikie ji'i, ji'i Nyí', le' ngataa ureeu nga nö ti'i ngialu

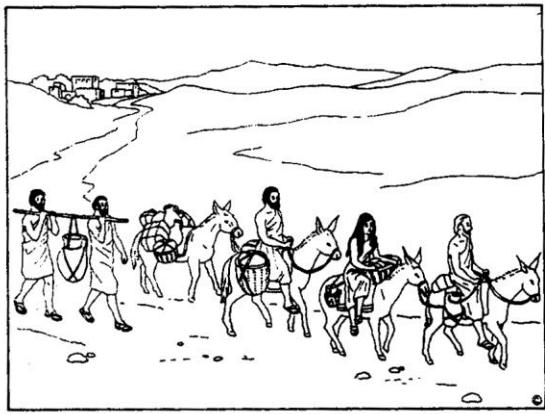
tenë ji'i. Vi Ndyiose ngana'ä tso'o Nyí' ndoo Abel **lo'o itsa' ndeyarikie ji'i, lo'o nö yalo'o ji'i Nyí' vi' lo'o nö ti'i nga'në kaka vi' lo'o nö tenë Noé.**

Noé

Noé lo'o Abel ngataka itsa' ndeyarikie ji'iü' ji'i Nyí' Chii chukui lola nakuërikie Ndyiose na ngueyarikieü' ji'i Ndyiose lola nya'ä ndi lakui' riü'. Ndyiose ngataa Nyí'

itsa' ji'i Noé lola 'në kujnyä ji'i tsaka yanyi'i. Vi Noé nga'në chukui lola nakuërikie Ndyiose lyakua nya'ä ja ndeyarikie itsa' ji'i Nyi' lola 'në Nyi' kilyo Nyi'. Ndyiose ngataa Nyi' tsakari tone'ë. Vi Noé lo'o nyatë ji'i ngiatëü' ji'i nö tone'ë nde le' ngutu'u laa itsa' lu'u ji'iü' le' na ngujiü'. Vi tsalyia ta ngiatëü' ji'i nö tsakari tone'ë, Ndyiose nguityakö' Nyi' ji'i. Loo nakuë lyiuru (Génesis 7:16).

Nyi' nganä Abraham.

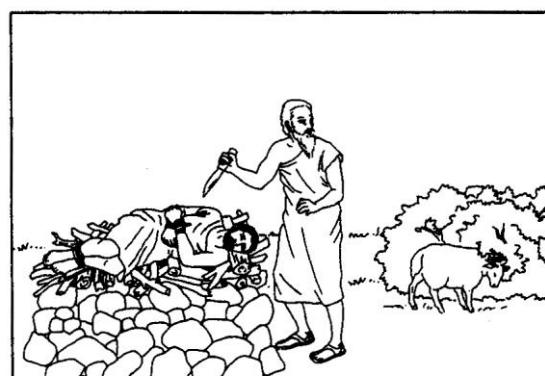

14. Ndyiose yakui' ji'i Abraham: Loo nakuë lyiuru Génesis 12:1-5

Ndyiose yakui' Nyi' ji'i lonö ntsu'u tsu'na yala ndyi'jnyö nyajä le' kutanö ji'i kitsë' ji'i. Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' ji'i **taá Nyi' yuu kukui ji'i** lo'o kienä'ä tsa'minyi jnyi' yakä, jnyi'ra la jnyi' yakä vi kuenda ji'i lakui' tyatyia tsëlayuu chukuä itsa' ndyu'u. Loo nakuë lyiuru (Génesis 12:1-3). Abraham, Noé Abel, Iakaü' ndeyarikie itsa' ji'i Nyi' Chii Ndyiose vi tsala tsa ngalu'uü' ngatakaü lo'o itsa' ndeyarikie Sando Ndyiose.

Abraham ndekieyarkie Nyi' ji'i Ndyiose laa'ri . Vi ngui tyëjë ti kala ndukua ka'yu nyajä le' kie'e kuë Abraham

tsakua' xilee ji'i Ndyiose ndyika 'në itsa' nö na nya'ä ti tyu'u sukua. Vi ngula Isaa jnyi' ki'yu Abraham nö ngajnyí Ndyiose itsa' taa Nyi' ji'i vi'.

18. Ndyiose ngana'ä kueya' Nyi' itsa' ndeya rikie ji'i Abraham: Loo nakuë lyiuru Génesis 22:9-13.

Tsaka itsa' nya'ä kueya' ji'i itsa' ndeyarikie.

Vi ngutëjë kienä'ä tyempu, Ndyiose ngana'ä kueya' Nyi' itsa' ndeyarikie ji'i Abraham. Vi itsa' nö nganana Ndyiose ji'i Abraham, vi nyane itsa' naxi'i nya'ä ti kaka 'në tyasukua Abraham laa itsa' ndenana Ndyiose ji'i taa ji'i jnyi' ki'yu nö tsajari taka ji'i taa ji'i kaka nö ti'i laa nö 'në kakaü'. Nö ja Abraham ngueyarikie ji'i Ndyiose yalo'o ji'i jnyi' ki'yu Isaa xi' taa ji'i kaka tsaka nö ti'i nö ndenana Nyi' ji'i Nyi' Chii Ndyiose. Vi lonö ngutyiaü' kiya' jo'o Abraham

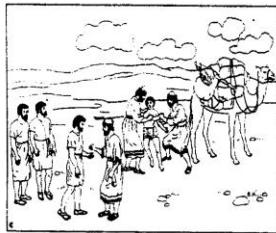
ngutyejnä ndujnyä tsaka altar, le' ngayukuä ji'i nö kuchilyu le' nya'ä ti'i ji'i jnyi' ki'yu Isaa. Nö ja lakui' luvi' tsi'ya nguta yakui' Ndyiose ji'i na ngataa Nyi' kujui ji'i jnyi' ki'yu Isaa. Vi yakua Abraham ngutëjë tee ji'i itsa' ndena'ä kueya' Ndyiose ji'i itsa' ndeyarikie ji'i. Lee' lola Ndyiose ngatotsaa Nyi' tsaka urreu kuesu' nö **ngujui tsando Isaa** jnyi' ki'yu Abraham. Vi lola Abraham ngutyejia nga laa ka'a tsaka nyatë, nö ngatotsaa tsaka kueya' itsa' itsö' itsa' ndeyarikie. Vi itsö' Isaa jnyi' ki'yu nchakui' itsa' ji'i nö ti'i nö ndi 'në kakaü' lo'o nö tenë'. Ndyiose ngatá ji'i nö itsa' ngajnyí Nyi' ji'i Abraham, vi Abraham nguitya ta ji'i Isaa vi Isaa nguitya ta ji'i nyi' Jakob.

Nde nchakui' itsa' ji'i nyi' nga nä Jakob.

Jakob nyi' ngutu'u nä Israel, ngataka tyi'tukua jnyi' ki'yu. Jakob nguichukuä ji'i nö itsa' nö ngajnyí Ndyiose 'në Nyi'. Vi nö tyi'tukua jnyi' ki'yuú ngutyejia ngaü' nö tyi'tukua kitsë Israel. Vi Tsaka nö jnyi' ki'yu nganaa Kusé.

Nde nchakui' xitsa' Kusé.

Vi tyatyia kuityi' Kusé ndi leeriü' ji'i. Asta nguiü' kujuü' ji'i, nö ja ngatarikieü' kujuü' ji'i, ji'i tsaka kitsë xi' kaka musuri le' lola le' ngajnä lo'oü' ji'i tya kitsë Egipto xi' ngia kiya'ra. Vi yakua Kusé te'ya xi' nga'në ji'i te'ya xi' ngutakä'. Vi Kusé 'ne le' lola 'në ti Juti Jakob ka'a, lola 'në ti Isaa, Abraham, Noé, Abel, ngatakaü' chukui laa nakuërikie Ndyiose. Ndyiose ngasu'u Nyi' ji'i tyatyiaü' Lakui' Nyi' ntsu'u Nyi' lo'o Kusé lonö te'ya tsa'minyi xi nga'në ji'i. Vi Lakui' Ndyiose nguityotyukua Nyi' ji'i Kusé nga nguati' lola nyikuë xala Faraón ngui. Vi lola Kusé maxi, musuri chu ndenyijnyari laka, ngutyejia ngunyijnyä xi' ndu'u kulo kitsë Egipto ngutyejia nga gobiernu ji'i tsala kitsë Egipto. Kusé yakui' jnyä nguixi'yaü' ji'i juti Jakob lo'o ji'i tyatyia kuityi', vi Faraón ngataaa yuu xi' tso'o tsa'minyi' Egipto xi' ngatakaü'. Loo nga'ne Ndyiose nguilyo Nyi' ji'i nyatë ji'i kusé le' na ngujiü' ji'i kui'nyä yuu vityi xi' ngatakaü'.

21. Nga kiya' kusé laa ti musuri: Loo nakuë Iyiuru Génesis 37:25-28

22. Kusé lo'o tyatyia kuityi': nakuë Iyiuru Génesis 42:6-7

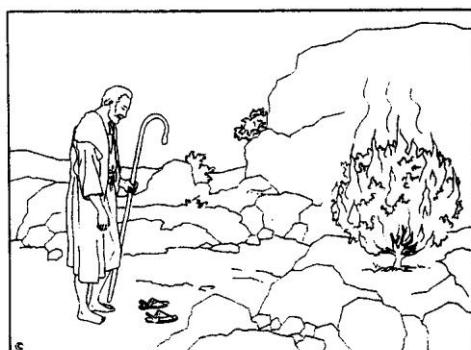
Ngutu'u tö rei kukui kitsë Egipto

Ngutëjë kienaa'ä tyempu ngujui ti Jakob juti Kusé, ngujui ka'a ti Kusé, vi nguitya yaja tyatyia ka'a ti nyatë ngataka tyempu vi'. Vi la ngutëjë ngutu'u tö rei kukui vi nö nyatë nde na ngui ti nö nyatë Israelita kitsë ji'i. Vi lyiuru (Éxodo 1:8).

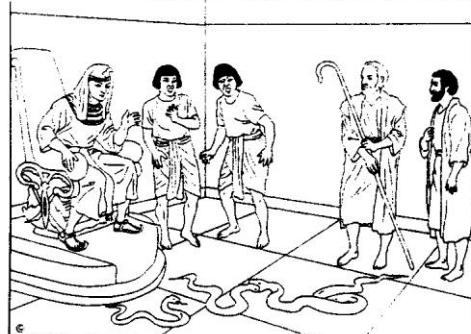

Nya'ä ka'a ji'i nö kuadro.
24. Loo ngula Moisé: Loo
nakuë lyiuru Éxodo 2:1-10

Nakuë nö rei kukui nö ngutu'u tö nde nga'në ji'i tyatyia kitsë musuri nga'në jnyä ki'ya ji'iü' 'nëü' jnyä lee tsa'minyi nchaa. Vi tsaloo ngutakä'ü' tsalarika jakua siendu nyajä ngaü' musuri xi' nga'nëü' jnyä lee tsa'mimyi nchaa. Asta laa Ndyiose ngalotö Nyi' ji'i Moisé, chukui laa nakuë itsa' ndeloo jnyä Nyi', Moisé tsalo'o ji'i nö nyatë Israelita nde ndoyuu nö ngajnyí Ndyiose taá Nyi' ji'i Abraham, ji'i Isaa, lo'o ji'i nyi' nga nä Jakob.

25. Ndyiose nguixi'ya Nyi' ji'i
Moisé: lyiuru Éxodo 3:1-12

26. Moisé lo'o Aarón yaaü' sandoo
Faraón: Éxodo 7:11-12

Nde nchakui' xitsa' Moisé.

Moise ngula, nö ja lyaka na kaja la ngatarikie rei, vi itsa' yakuala nya'ä Moisé ngato kachi' ji'i nane' tsaka kanasta le' yalo'o tu'wa takiela. Vi le' jnyi' kuna'ä Faraón rei nö nchakui' jnyä kujuü' ji'i nguitsä Israelita ngiaja ji'i. Vi lola nga ngui'ya jnyi' kuna'ä Faraón ji'i Moisé tya tone'ë ji'i le' nga'në ji'i tsalo ti jnyi' ji'i. Moisé tsa laa tsa ngataka tone'ë jnyä xi' ndyikui' Faraón jnyä, ndyoti' tsa'minyi nyatë Israelita laka vi nö lola nya'a jnyi' kuna'ä Faraón nga'në jnyi' ji'i, vi tso'o tsa'minyi' ngui ngataka vi' ja ngataka tyatyia itsa' kueya' ji'i chu'u tone'ë jnyä xi' ndyikui' Faraón jnyä. Nö ja tsaka tsä, Moisé ngana'ä lola nde'në tsaka nyatë Egipcio nde'në lo'o ji'i tsaka nyatë Israelita, yaa ngayujui ji'i nö nyatë Egipcio, le' ngutu'u jnyä ngutu'u ti kitsë Egipto.

Lonö Ndyiose yakui' Nyi' ji'i Moisé.

Ndyiose yakui' Nyi' ji'i Moisé xi' ndeyakí jlya'we tsaka yaka nä zarza. Vi nguisete'ë Nyi' tya kitsë Egipto xi' nö kilyo Nyi ji'i kitsë ji'i Nyi' chukui la ngajnyí Nyi' itsa' Nyi' ji'i Abraham, ji'i Isaa lo'o ji'i Jakob.

Tyatya nø kuevi' nguie'e ndoyuu kitsë Egipto.

Ndyiose ngunyijnyä Nyi' ji'i Moise le' kikui' lo'o kitsë Israelita lo'o kikui' ji'i Faraón. Vi nö ja Faraón na ngalatsaa ji'i kitsë na ngataa tyu'uü' ji'i nö kitsë ji'i, vi tsa'wala Nyi' Chii ngatëjë Nyi' kuevi' nguie'e tsala kitsë xi' taka nyatë Egipcio lo'o ji'i jo'o taka ji'iü'. Nö ja maxi tyatyia kitsë Egipto nguie'e nø kuevi'i, nö ja ti xi' takaü' Israelita na tula nga'në na nguie'e nyitsa' tsaxi kuevi'.

27. Itsa' nä Paskua: Loo nakuë Iyiuru Éxodo 12:1-7

Nde ngutyejnä itsa' nä Paskua.

La ngutëjë nguie'e nø kaa kuevi' nde, Nyi' Chii nguetsa' Nyi' ji'iü' Israelita tya' kutëjë ka'a Nyi' tsaka ka'a kuevi' nø kuevi' nde laka itsa' ndiji. Nyi' Chii Ndyiose nguetsa' Nyi' ji'iü' lola 'nëü' le' na chatë itsa' ndiji nane'ë ji'iü'. Lo'o itsa' ndeyarikie, ngayujiü' tsaka ureeu le' tenë ji'i noe' ngueta'äü' ji'i tyatyia ji'i yaka ndukua ji'i tone'ë ji'iü'. Vi kuenda tsakaá nyi'í xi' taka nyatë Israelita nga'në kakaü' ji'i itsa' nde, vi tela ngutyejnä itsa' nä

paskua ü' Israelita na ngutikuau' itsö' nyi'í tone'ë xi nguta'ä nö tenë'. Vi Nyi' Chii nga'në Nyi' chukui lola nakuë Nyi' 'në Nyi'. Lo'o ngajnyí ka'a Nyi' Chii itsa' lonö tyejë tee Nyi' kitsë Egipto, ti nya'ä Nyi' ndu'u tenë ji'i yaka nö lalaa' lee ji'i tone'ë ji'iü', talaa tyejë Nyi' loori. Vi Nyi' Chii Ndyiose nguitya

yului Nyi' ji'i tyatyia jnyi' ki'yu nyatë Egipcio lo'o ka'a asta jnyi' ki'yu Faraón nö ngataka ji'i kulo lo'o ka'a ngujui, nö ja ti ji'iü' Israelita na tula nga'në Nyi' ji'iü' lyakua nya'ä ja ngueyarikieü' ji'i Lakui' ji'i Nyi'. Vi ngaja'ä Nyi' Ndyiose ngayukuä Nyi' ji'i tsaka ureeu xi' ndyiji'í ji'iü' kajaü'. Viü' Israelita nde ngayujiü' ji'i nö ureeu nde lo'o itsa' ndeyarikie ji'iü' laa itsa' ngananä Ndyiose ji'iü'. Lo'o nowä ngulaü' ji'i itsa' ndiji itsa' nä paskua, Vi lola tyatyia

29. Ü' Israelita ngutu'u sa'äü' ji'i nö tyajo'oó nga'në: Loo nakuë Iyiuru Éxodo 14:13-22

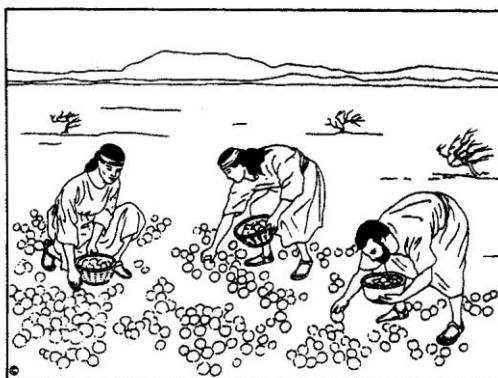
nyatë Israelita ngutu'üü' nchaü' tya xi' nä tya to tyajo'o nga'a, vi nö ngataa leta ji'iü' tyitsä laa tsaka koo vi tela nya'ä tsaka xii jlyu tsa'minyi,

Nö tyajo'o nga'a.

Vi loo ngutu'üü' tya xi' nä totya jo'o nga'a, vi ngutu'u sandaru' Egipcio nyijiä lasa'ä ji'iü' tya xi' nchaaü'. Ndyiose ngasa'ä jnyä Nyi' ji'i Moisé gusokuä ji'i nö yaka ndu'u yaa' vi', vi Nyi' Chii Ndyiose ngasa'we Nyi' nö tyajo'o tukua. Vi lolaü' Israelita nga ngutëjë teeü' yuu vityi nö ja loo nguetu'u nö sandaru Egipcio nde ndo nö tya'jo'o, vi Nyi' Chii Ndyiose nga'në ka'a Nyi' ji'i nö itya ngiasukua laa ngusukua. Tyatyiaü' Israelita ngutu'u laaü' nö ja nyitsa' tsaka tinö sandaru' ji'i Faraón ngutu'u laa ja tyatyia ngulyiti' ndo tya jo'o.

Chajlya nö ngutu'u lakuä lo'o nö itya nö ngutu'u xi' kiee ngataa Ndyiose ngayo'oü' nchakui' nde.

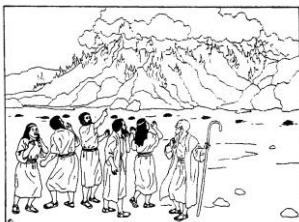
Vi ki'a vityi, Ndyiose ngataa Nyi' tyatyia nö nde'në ji'iü'. Nyi' Chii nga'në Nyi' kienä'ä itsa' tuno tsa'minyi ngatëjë Nyi'chajlya nö ngutu'u lakuä yakuü' le' ngaloo ka'a Nyi' ityia xi' kiee ngataa Nyi' ngayo'oü'.

**30. Ndyiose ngataa Nyi' tyatyia
nö nde'në ji'iü': Éxodo 16: 4-16**

**31. Ityia nö ngutu'u xii' kiee':
Éxodo 17:5-7**

**32. Ngutuia kiya' jo'o
Sinaí: Éxodo 19:12-25**

Nde nchakui' itsa' lola nga'në: kiya' jo'o Sinaí.

Vi ngutu'üü' kiya' jo'o xi' nä kiya' jo'o Sinaí, Nyi' Chii ngataa Nyi' lei lo'o tyatyia Mandamiendu ji'iü'. Vi nö nde nda kueya' nö ndesu'u ji'iä na kaka tyinyä ti Sando Ndyiose laa ndirina. Ja ti Ndyiose ja lakati Nyi'

Vi na nda Nyi' tyinyä sandoo Nyi' ti la 'në ndirina, Lakui' Nyi' nakuë Nyi' ndo kityi ji'i Nyi'. Nyi' Chii ngataa Nyi' lei ji'iü' Israelita ja lyiaka kuati'ü' lakaü'

Chu ntsu'u ki'ya ji'i vi nchati' itsa' jlyurikie ji'i Ndyiose, vi Ndyiose nguetsa' Nyi' ji'i nyatë laa 'nëü' le' kaka kakakuaü' ji'i Nyi' le' chukuä Nyi' ji'iü' lo'o itsa' jlyurikie Sando Nyi'.

**33. Nö viceru oroo':
Loo nakuë Iyiuru Éxodo 32: 1-20**

Nde nchakui itsa' ji'i nö biceru oro' ngajnyäü'.

Vi kienää ndakö' nyatë Israelita ngueyarikieü' lo'o lola ndyika lakui' riü' 'nëü' lo'o nowä kaka kakakuaü' ji'i Ndyiose lo'o xilee ji'i lakui' riü' nguiü'. Lo'o Aarón ngajnyäü' tsaka kuinyakuë viceru, vi ngajnyäü' ji'i nö viseru nde, le' ngutyejnäü' nga'në jlyuü' ji'i. Nö laa nakuë ti

lakui' riü', nde'nëü' tsaka ta'a nde'në jlyuü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose.

Nö kisü kuenda ji'i ki'ya laka itsa' ndiji.

Vi loo nyaä na ngaja'äü' chu'u ndoü' ji'i Nyi' Chii, vi tyatyia chu nga'në tyijiu' ji'i ji'i Nyi' Chii laa chu nga'në laa nakuërikieri lakui' laa tso'o nyaä ngui lakui'ri, vi tyatyia nö nyatë nguitya yaja riü'.

Kikui' Iyiuru Salmos 51: 1-10

1. Ngatatotsaa ji'i itsa' tso'o ji'i ji'i nä'; Oh Ndyiose, kuitya'nä ji'iä'; lo'o itsa' tsanguitya jlyu ji'i lo'o itsa' tyika'a ji'i, kuisuvi' ji'i ki'ya ji'iä'. **2.** iKia'ä ji'iä' lo'o ki'ya' ji'iä! iNgavií ji'iä' lo'o kiya' ji'iä! **3.** Nchu'u ndoö' le' tsajnyää' nga'në tyikelarikie ji'i; vi nö ki'ya nde na ja'ä chuvi' ji'i ikië'. **4.** Ja itsö' Lakui', nga'në ji'i nö itsa' na tso'o, vi tsakua' itsö' lakui'ti, nga'në' itsa' na tso'o, vi tsakua' itsö' Lakui' ti nga'në itsa' nö ndulo tsö' Lakui'. Vi itsa' 'në kueya' ji'i laa itsa' minyi, lyukui'ri itsa' minyi laa itsa' 'në kueya' ji'i. **5.** Vi minyi le' tsajnyää' laka Chu na tso'o tya' ngulä'; lakä Chu ntsu'u ki'ya ji'i tya' la ntsu'uö nane' nyaä. **6.** Vi nö minyi nö'ö nyaä ji'i tyikie nochu ndarikie itsa' minyiri, vi ngataa nö tii ji'i itsa' ndarikie ji'iü'. **7.** Ngaví jiä lo'o hisopo vi tsalo chanö laví tsa'minyi; kia'ä ji'iä' chakä ngatë tsajnyaä' tsalo ti koo. **8.** Nga'në kiesa'ä ji'i lo'o itsa' tso'o ndi lo'o itsa' kuitsaa nga'në ji'iä'tsalyia ka'a Chu kuitsaa. Maxi loo Lakui' nga'në kuti ji'iä'. **9.** Nga'në tyijiu' xii ndoo ji'i tyatyia ki'ya ji'iä' kuisuvi' ji'i tyatyia itsa' na tso'o 'në ji'iä'.

10. iOh Ndyiose, ikuitya tsaka tyikiee laavi ji'ää! iKuityaa nö lu'u kukui nö lu'u tso'oririkie ji'ää!

Vi nyi kuityaawä itsa' lo'o tyaa nde'në tsa'awä nö kati itsa' ndunyitsa' nö nyijiä yakua, vi naxi' ti tsakua' kakaü' kisetë'ëü' ji'i nö itsa'a, ja nö itsa' leru' ndu'u kulo laa kie'e kuëü' laa nga'në, tula tsi'ya nyikuë ndi o tula nyikuë nchati', lyakua ngaloo lyakua ndi kie'e kuëü' ji'i nö itsa' nde.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi tula 'nëna le' kaja'ä Ndyiose chukuä Nyi' ji'ia Sando Nyi'?

Kulo ndi Chu'u ndoö ji'ää lakä Chu ntsu'u ki'ya ji'i vi taa itsa' ndeyarikie ji'ää ji'i Ndyiose ja Lakui' Nyi' nda Nyi' tyatyia nö nde'në ji'i Chu ndeya rikie ji'i Lakui' Nyi'.

2. ¿Vi lakua nö nde taa kueya', le' kaka tyarikië nö nda Ndyiose laa nö nde'në ji'ia nö ndena'ä asta nyi lo'o nö tsa'ä ndee?

Kienä'ä kueya' ndetaa Nyi' Lakui' Nyi' nda Nyi' kosa nö nde'në ji'ia:

* Lakui' Nyi' ngata Nyi' sate' Adán lo'o Eva.

* ji'i nö ureeu ji'i Abel lo'o Ka'a nö noe' ji'i Caín n.

(Abel ngaja'ä 'në lola nakuë Ndyiose, Vi Caín na ngaja'ä tsu nga'në tyijiu'ji'i, ji'i Nyi').

*Vi Lakui' Ndyiose ngataa Nyi' nö tone'ë tsakari xi' ngiatë Noé.

*Lakui' ka'a Nyi' ngataa Nyi' ji'i jnyi' ki'yu Abraham nö ngataka ji'i

Tsakari.

*Lakui' ka'a Nyi' ngataa Nyi' ji'i nö ureeu ngujui tsandoo Isaa vi'.

*Lakui' ka'a Nyi' nguityotyukua Nyi'ji'i Kusé lo'o tyatyia xi' ngutakä'.

*Lakui' ka'a Nyi' ngataa Nyi' ji'i nö ureeu nö nga kuenda itsa' nä paskua Lakui' ka'a Ndyiose ngataa Nyi' itsa' yakua (lo'o itsa' nde yarikie, lo'o nö ti'i nga'në kakaü' lo'o ka'a nö tenë').

*Lakui' ka'a Nyi' ngataa Nyi' ji'i nö chajlya nö ngutu'u lakuä nö yakuü' Israelita.

*Vi Lakui' ka'a Nyi' ngaloo Nyi' ji'i nö Ityla nö ngutyikua xi' kiee nö ngayo'oü' Israelita.

3. Vi tolaa vi' ngataka xi' nä lakati tsa'minyi. ¿Vi tukui ngunyijnyäü' le' ngatakö'ü' vi' xi' lakati vi'? *Ngunyijnyäü' tsaka velo.*

4. ¿Vi lyakua na ndyika tsaa nyitsa' tsakaü' Israelita xi' lakatií?

Lyakuä ja tyatyia nyatë lakaü' Chu ntsu'u ki'ya ji'i vi nyitsa' tsaka ki'ya nyi kuna'ä na ndyika chatë ti xi' lakati ndyukua Ndyiose.

5. ¿Vi kua'ä tula ndarikiewä itsö itsa' ji'i jo'o, nö viceru oro nga jnyäü' Israelita nö nakuëü' nö taá leta ji'iü' vi'?
6. ¿A tyä' taka nyatë tyempu nde nyi, nyatë ndeyarikie ji'i kuinyakuë jo'o nö ngajnyä nyatëri nö nyikuë nyi nö ngia' yaa' nyatëri? *Takaü', tala taka se'ë taka nyatë 'nëü' loo. Lee tso'o ndiü' 'në jlyuü' ji'i kosa nö ndujnyäü' lakui' riü' o ndu'ya' ru'ü' ji'i le' 'në jlyuü' ji'i. Vi lola nya'ä lakui'ü' ja ngia'riü' ka'a, vi nö 'nëü' loo nya'ä ja ji'i lakui'riü' nde'në jlyuü'.*
7. ¿Vi lyakua tso'o la nga'në ji'iü' Israelita titu nga'në jlyuü ji'i Ndyiose tso'o laru' ti ngueyarikieü' ji'i Nyi'? *Ja ti Ndyiose tala 'në tyasukua Nyi' itsa' lola ndyijnyí Nyi', Ja Lakui' Nyi' laka Nyi' Nyi' ngajnyä tyatyia. Vi Lakui' ka'a nguilyo Nyi' ji'iü' kitsë Egipto xi' tyitsë ngutakä'ü'.*

Lección 19

Nö kuenä kikuä nä Bronze.

**Ngiatë nyatë Israelita
ndoyuü' nö ngajnyín
Ndyiose taa Nyi' ji'iü'.**

Tya'a la kiya' chaa' lo'o kiee tyikiela kase 10B

Kikui' lyiuru nä Números 9:22, 23

22. Ti nö koo nde ndyityiya' tee xi' lakati xi' ndyukua Ndyiose tsa tukua tsä, tsa koo ó tsa nyajä, viü' Israelita ndyityiya' tone'ëü' na'ä tukui chu ndya'ä tya tsu' ndoo. Nö ja loo nö koo nde ndyejnä ndya'ä tya tsu' ndoo, le' ndya'ä ka'aü' tya tsu' ndoo tyakuë xi' tsaü'. **23.** Vi loo ndusa'ä jnyä Nyi' Chii kiesone'ë se'ëü' ndetone'ë se'ë ka'aü', vi ndyu'u ndya'äü' loo ndusa'ä jnyä Nyi' ji'iü' tsaaü'. Chii ji'iü'. Chii ndyikuë ji'iü' tsaü', vi nguityi ko'oü' itsa' ngasa'ä jnyä Nyi' Chii chukui la ngasa'ä jnyä Nyi' Chii 'nëü lo'o Moisé.

Kikui' ka'ä le' ka'a ji'i nö lyiuru nä Números 10:1-3

1. Nyi' Chii yaa Nyi' nakuë Nyi' ji'i Moisé: **2.** Ngajnyä tukua kikuä mastru ngajnyä ji'i ji'i kikuä plata ngula'a lo'o martiyu, vi nowä kaka kinyijnyä ji'i kisote'ë ji'i nyatë kaka nowä taakueya' ji 'iwä tyu'uwä nchawä. **3.** Vi lonö kula'awä ji'i tyukua nö kikuä mastru nde, tyatyia nyatë ndi chote'ëü' Sando nö'ö, tsa nchatë tone'ë xi' ndukua Ndyiose.

Tya' nchakui' ka'ä lori ji'i nö lyiuru nä Números 10:11, 12

11. Kala ndeta'ä koo' nö ndyukua nyajä', nö koó ngiokuä itsö' nö nyi' lakati' xi' ndya'ä Ndyiose ndyukua Nyi' lo'o nö itsa' ta nga minyi. **12.** Viü' Israelita nde ngutu'u ka'aü' nchaü' tya yuu vityi xi' nä Sinaí. Vi nö koó nguityi ya' tee yuu vityi xi' nä Parán.

Vi Nyi' Chii nguetsa' Nyi' ji'i kitsë', tyu'u xi' nä Sinaí' le' tsaaü' **tyaa ndoyuu nö nga jnyí Nyi' itsa' taá Nyi' ji'iü' vi'.**

Ngutyia kitsë nya'ä sa'ä, nö yuu nö ngajnyí Ndyiose taá Nyi' ji'i vi'.

Vi tsa tsuti tyakuë nga'në itsa' lee ndu'u kulo tyakuë xi' nchaü'. Vi ngutyiaü' xi' tyiyaü' nya'ä sa'ä xi' lasia nö yuu' iTso'ora ka ndiü'! Ja nö itsa' nö ngajnyí Ndyiose ji'i Abraham, ji'i Isaa ji'i Jakob ja ta ngutasukua, ja ta ngutyiaü' xi' lasia nö yuu kikui'.

Kikui' ka'ä le' ka'a ji'i nö lyiuru nä Números 13:1-3

1. Ndyiose yakui' Nyi' ji'i Moisé nakuë Nyi' ji'i: **2.** Ngatëjë nyatë nö tsaa, Tsana'ä xi' lasia nö yuu' xi' nä Canaán, yuu nö tă' ji'iü' Israelitaa. Ngatëjë tsaká leta tya'a nö nyatë' nö k'yu nö jnyä ji'i. **3.** Chukui la ngasa'ä jnyä Nyi' Chii ji'i Moisé nga'në, laa xi' ntsu'u nyi' laa yuu vityi' xi' nä Parán, le' ngatëjë nyatë nö jnyä ji'i yana'äü' ji'i nö yuu'.

Moisé ngatëjë tyi' tukua Chu yana'ä xi' lasia nö yuu.

Vi tu'wa tsä ngi'uü' vi' ngana'ä sa'äü' ji'i nö yuu'. Le' nguisete'eü' tya xi' ntsu'u tyatyia nyatë' nde kieta tsa'minyiü' ji'iü' lo'o itsa' lyi'yaü' itsö' itsa' ji'i nö yuu'.

Kikui' ka'ä lyiuru nä Números 13:25-33

25. Vi la ngutëjë nguityana'ä sa'äü' ji'i nö yuu tsa laa nö tu'wa tsä', le' nguisete'eü', **26.** tya'la xi' nä Cadés, yuu vityi xi'nä Parán, xi' ntsu'u Moisé wa, lo'o Aarón lo'o tyatyiaü' Israelita. Le' nguenta'ü' tyatyia nö itsa' ngana'äü' ji'i tyatyia nyatë lo'o lyi'yaü' nchi'yu nö ndu'u ndoyuu yana'äü' vi' le' ngana'ä tyatyia nyatë ji'i. **27.** Nakuëü' ji'i Moisé: Yaa yana'ä sa'ä yaa ji'i nö yuu xi' ngatëjë ji'i yaa'. Nö minyi nö lee tso'o tinö yuu tinö laa' ja ti xityi' lo'o kuinya' kuetö tso'o ja ndetu'u jnä loo ndyu'u jnä ityari ndeta'ä, vi nö nchi'yu nde nö ndu'u. **28.** Nö ja nö nyatë nö taká yakua jnyi kuia' tyikiela, vi kitsë ji'i jnyi kuia' le' jlyu lo'o jnyi kuia' le' tetsa ngia' jli. Vi tya' ngana'ä ru'ya yakua leta jnyi'ra la jnyi' nö nga Anak ngutejë kuiya' tuno. **29.** Xi' nä Négueb xi' takäu' nyatë Amalecita nyatë Hititas, nyatë Jebuseos vi nyatë Amorreo ü'wä takäu' tya kiya' jo'o, vi tsu' tya tyotya jo'o kakua tokiela Jordán taká nyatë Cananeos. **30.** Vi lola Chu nä Caleb nga'në ji'i tyatyia nö nyatë kitsë ndone'ë sandoo Moisé kulati'ü' kikui'ü', le' nakuë ji'iü': iKia'nwä tsä' 'në ji'i ji'i nö yuu! iTyatyiä nde talaa kië 'në ji'i ji'i nö yuu! **31.** Nö ja nochu yana'ä sa'ä ji'i nö yuu nakuëü': iTala na kiee tö ndoo nö nyatë! Ja

leru' tyikiela ti kuenda ji'i nä. **32.** Le'ü' yana'ä sä'ä ji'i nö yuu, ngutyejnä ndyikui'ü' ji'iü' Israelita nö kitsë' nö yana'äü' vi' jnyi kuia' le' jnya'ä nyatë taka nakuëü': Nö yuu nö yana'ä sa'ä yaa yakua, nchakue' ti ji'i nyatë taka wa ndujui ji'iü', lo'o tyatyia ki'yu taka wa jnyi kuia' le' tuno. **33.** Vi ngana'ä ka'a yaa ji'i nö nyatë tsa nguitya tuno, leta jnyi'rala jnyi', nö nga nä Anak. Vi ti tsajlyu ndö ya lo'o tsalo kuitë' ngatsëri na, vi lori layaa nguiü'.

Yakui' kuëü' ji'i nyatë lola nga'në.

Ngiote'ë tyatyia nyatë ngataü' itsa' itsö' itsa' ji'i nö yuu' vi tyatyiaü' yakui'ü' laa nya'ä nguiü'. Ja nochu yana'ä sa'ä ji'i nö yuu' nakuëü' lande: Lee tso'o tinö yuu tinö laa', nö ja jnyi kuia' tuno nyatë taka ji'i talaa na kie' kisö tya'ä lo'o nö nyatë talaa na kiee tö ndoo. Nö ja Chu nä Caleb lo'o Chu nä Josué, tukua nö ki'yu nde lo'o yana'ä nasa'ä ji'i nö yuu', na yatorikieü' laa nakuë nyatë. Ti Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' taá Nyi' ji'i nö yuu' ji'iä, Lakui' ka'a Nyi' tyotyukua Nyi' ji'iü' 'në kanäü' ti ji'i tya'a kusuü' nakuë ji'iü'. Nö ja tiü' Israelita jnyi kuia' lee tyikielarikieü' vi nga'nëü' laka ndiriü', ngalotöü' xaa' tsaka nö kikui' jnyä ji'iü' nö kisete'ë ji'iü' tyaa kitsë Egipto xi' tyitsë ngutakä'ü'.

38. Josué lo'o Caleb: Kikui' ka'a Iyiuru nä Números 14:2-10

Kikui' Iyiuru nä Números 14:1-11

1. Vi lolaü' Israelita ngutyejnäü' ndyixi'yaü' tela wa, vi chukui telaa tsaka ngayuna riü'. **2.** Vi tyatyiaü' ngutyejnäü' ndyikui' tyukuäü' itsö' Moisé lo'o itsö' Aarón. Nakuëü: i'Tso'ola ti ngujui na kitsë Egipto, o kajarü' yuu vityi nde tso'o laru' la'a! **3.** ¿Tukui itsa' ngiä lo'o Nyi' Chii ji'iä ji'i nö kitsë nde? ¿Lyaka kaja xi' ka kusuü, ja Iyiaka kuna'ä ji'iä lo'o ji'i nguitsä ji'iä

tyatejëü' kuenda yaa tya'a kusuü? iTso'o la ti kisete'ë tya kitsë Egipto!" **4.** Ngutyejnaü' ndyikui'ü' nakuëü: "iTso'ola kulatón tsaka nö kikui' jnyä ji'iä nö kisete'ë ji'iä kitsë Egipto!" **5.** Moisé lo'o Aarón nguete ndyilyuü' tsalo nguetón tyijiä ndoü' laa ndoyuu tsandoo tyatyia nyatë kitsë', **6.** Josué lo'o chu nä Caleb, tukuaü' nde lo'oü' yana'ä sa'äü' ji'i nö yuu ngatyisaü' ji'i sáte'ü' laa 'nëü' loo ndesu'uü' tyitsë ndiü' tsaka itsa' **7.** le' nakuëü' ji'i tyatyia nyatë Israelita: iNö yuu nö yana'ä ya vi' tso'o tsa'minyila! **8.** Vi ti tso'o 'në kií Nyi' Chii talaa Lakui' Nyi' tyotyukua Nyi' ji'iä, le' kaka chatë ji'i nö yuu taá Nyi' ji'iä yakua. Kitsë xi' ndetu'u jnä xityi' lo'o kuinya' kuetö tso'o

ndetu'u jnä loo ndyu'u jnä ti ityari loori ndetä'ä. **9.** Nö ja na 'në tsö'wä ji'i Nyi' Chii, lo'o na kutsëwä ji'i nö nyatë taka ji'i nö kitsë', na kutsaa 'në kanä ti ji'i nö nyatë nde; ti ji'i ü'wä na tukui kilyo ji'iü' vi ti nä nya'ä ja taka Nyi' Chii ndyiloy Nyi' ji'ia. iNa kutsëwä! **10.** Vi nakuëü' loo tyatyia nö nyatë Israelita ngui ki'nyi kiee ji'iü'. Nö ja itsa' tso'o ji'i Nyi' Chii ngutakä' xi' ntsu'uü' vi', ndoo ndena'ä tyatyia nyatë Israelita, **11.** Le' Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i Moisé: ¿Akua' laa kulati' nö kitsë nde kilee' ji'iä? ¿Akua' laa le' kieyarikieü' ji'iä' lo'o tyatyia itsa' tsanguityaa tuno nde'në ndena'äü'.

Ji'i ndo Iyiuru nä Número 14:20-35 nde ndeletsa' ngana'ä ti'i Nyi' Chii Ndyiose ji'i nyatë Israelita.

20. Le' Nyi' Chii nakuë Nyi': Tso'o nyi, nä' 'në jluti' ji'iü' chukui laa ndenanaäü'. **21.** Nö ja, chukui laa taka nä' itsa' tso'o ji'iä' ngiatsa'ä ndoyuu, **22.** Vi nyitsa' tsaka chu ngana'ä itsa' tsanguitya tuno nga'në kitsë Egiptoó nö nga'në yuu vityí, vi tya' ndena'ä kueya'ü' ji'iä' te'ya ka'a lyia, yuu vityí vi na ja'äü' kusa'ä yakäü' laa nakuë ji'iü' 'nëü', **23.** vi itsa' yakua laa nyitsa' tsakaü'wä nya'äü' ji'i nö yuu nö nga jnyí itsa' tä' ji'i nochu ngute'ë sa'në ji'iü'. Vi nyitsa' tsaka nochu ndi lee' ji'iä' nya'äü' ji'i nö yuu'. **24.** Tsakari Chu nä Kaleb musu ji'iä' tsakari yuwa taka itsa' lu'u tí ji'i yu lee ndoö yu ndesa'ä yakä yu tso'o tsa'minyi ji'iä'. Vi ji'i yuwa tä' tsa'kueya' chatë yu ji'i nö yuu yana'ä sa'äyu wa, vi jnyi'ra la jnyi' jnyi' yu katakaü' ji'i nö yuu. **25.** Vi tya natë'ë' taka nyatë Amalecita lo'oü' Kananeó. Vi loo tsawä la kíi tsawä tya yuu vityi tya tyotya jo'o nga'a. **26.** Nyi' Chii yaa Nyi' nakuë Nyi' ji'i Moisé lo'o ji'i Aarón: **27.** ¿Akua'la tya' ta ndoö' ji'i tyatyia itsa' nchakui'ü' nyatë Israelita jnyä'ä nde? Ta yunä tyukuä nchakui' itsö'. **28.** Yaa nyikuë ji'iü' nä' nakuë la nde: Nä' Nyi' Chii, 'në minyi' lo'o nö lu'u ji'iä' 'në ji'iwä chukui laa nchunä' nchakui'wä. **29.** Tyatyia Chu ta tuno Chu ta ntsu'u kala nyajä tsaü' sa'ä jlya nyinü' Chu tyukuä nchakui' ji'iä' yakua, kajaü', vi ti yunguti ji'iü' chanö tone'ë yuu vityi nde. **30.** Vi tsakua' Kaleb lo'o Josué kaka chatë ji'i, nyitsa' tsaka ti kua'ä na ka chatëwä ji'i nö yuu ngajnyí itsa' tä' ji'iwä wa. **31.** Nö ja ti ji'i jnyi'wä nö nakuëwä nde kieyu'u kuenda yaa' tya'a kusuwä wa, ji'iü'wä tsalo'ö ji'iü' ji'i nö kitsë nö nguilee' kua'ä yakua, ja le' tso'o kiü' katakaü' ndoyuu. **32.** Vi ti yunguti ji'iwä chanö yasu tsala ndo yuu vityi nde, **33.** Xi' kataka jnyi'wä kakaü' nö ndu'wa kuenda ji'i nya'në tsala nö tyu'wa nyajä. Vi lo'o nö nde laa nö kisuü' itsa' nde'në kua'ä, astala tyayaja kua'ä nde yuu vityi nde. **34.** Kua'ä loo yana'a sä'wä tu'wa tsä ji'i nö yuu; le' loo ka'a chu'uwä tu'wa nyajä kisu wä nö ti'i ndyiji'i ji'iwä kisuwä: Tsa nyajä

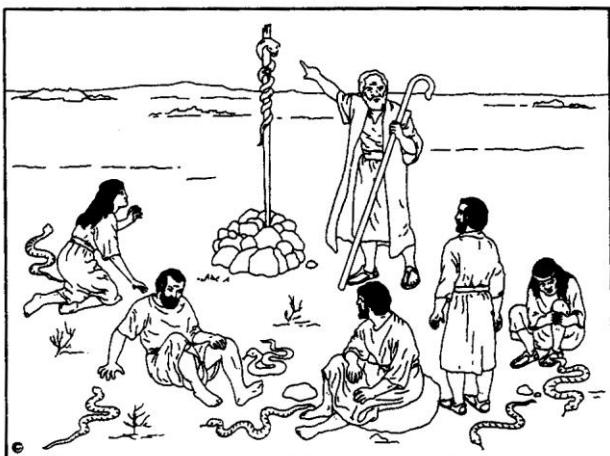
nö tsaka tsä. Le' loo le, kuati'wä lonö ndulo itsö' ji'i nä' Nyi' Chii Ndyiose.

35. Nä', Nyi' Chii, loo 'në minyi' ji'i nö itsaa' nde: Lola 'në ji'i nö kitsë tyikielarikie nde ngiote'ëü' nchakui'ü' itsö'. Vi yuu vityi nde tya itsa' ji'iü'; nderi tyayajaü'.

Nyi' Chii nya'ä ti'i Nyi' ji'i tyatyiaü' Israelita lo'o itsa' tyikielarikie ji'iü'.

Xi ki'ya lo'o itsa' tyikielarikie ji'iü', tyatyia kitsë' na ngujui tsa' kueya' chatëü' ndoyuu' tsakua Kaleb lo'o Josuéri nga ngiatë ji'i. Vi tsa laa nö tu'wa nyäjä ngiu'uü' yuu vityiri. Nyi' Chii taá Nyi' chatë ti laa jnyi'raü' ji'i nö yuu', nö ja na ngatá Nyi' chatë ti nyatë tyikielarikie taka tyempu vi', vi' kajaü' lo'o itsa' jnya'ä ji'iü' yuu vityi'. Kuenda ngui leeü' ji'i Itsa' ndulo kuinyi' ji'i Ndyiose.

Kikui' ka'ä le' ka'a ji'i nö Iyiuru nä Número 21:4-9

**37. Nö kuenä ngutukua ndeyaka':
Loo nakuë Iyiuru nä Números 21:4-9**

4. Ngutu'uü' Israelita tya kiya' jo'o nä Hor, le' ngayukuäü' tyakuë ncha tya totyajo'o nga'a, nguisete'ëü' tya xaa' se'ë le' na tyejë teeü' tya kitsë Edom. Vi nyatë tsalaja ntsu'u tyakuëü', nguitya itsa' jlyurikie ji'iü' ngutanyaxë'. **5.** Ngutyejnäü' ndyikui'ü' tyukuä itsö' Ndyiose lo'o itsö' Moisé. Nakuëü': ¿Tukui tsa' ngalowä ji'ya kitsë Egipto? ¿A

Iyaka kaja ya yuu vityi nde? Nde nala nyitsa' itya nyitsa' itsa' ndaku. iNguexia' ti'ya ji'i nö chajlyari nde!

6. Nyi' Chii Ndyiose ngatëjë Nyi' kuenä jlyala, nguitya yojo' ji'iü', vi lee kienä'äü' Israelita nguitya yayaü' tsä yakua. **7.** Le' yaaü' xi' ndukua Moisé le' nakuëü' ji'i nyi': iNchu'u ndoo yaa na tso'o nga'në yaa itsö' Nyi Chii Ndyiose lo'o itsö' nö'ö! iNga nyää ji'i Nyi' ji'i Nyi' Chii kulotsuu' Nyi' ji'i nö kuenä nde ji'iya! Le' Moisé nganana ji'i Nyi' Chii 'në jlyuti' Nyi' ji'iü' Israelita. **8.** Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i Moisé: Ngajnyä tsaka laa nö kuenä, le' ngatotsa ji'i ndo nö yaka xi' ndyeya bandera, vi loo ti ngayojo' tsaka nö kuena ji'iü', vi ti kise nya'äü' tya xi' ndeya nö kuenä, tyu'u laü' na kajaü'. **9.** Le' Moisé Ngajnyä tsaka kuenä nä bronce le ngatotsa ji'i ndo yaka xi' ndeya bandera, vi loo

tukui ji'í Chu ngayojo' tsaka nö kuenä ji'í, vi ti nya'ää' tya xi' ndeya nö kuenä kikuä bronce' tyu'u laaü' na kajaü'.

Nö kuenä kikuä nä bronce nö nguteya ndeyakaa'

Vi te'ya ka'a lyiaü' Israelita nde na ngaja'ä kusa'ä yakäü' ji'í Moisé lo'o ji'í Ndyiose. Vi tsalya Ndyiose ngatëjë Nyi' kuenä jlyala ngiatë xi' ndee nyi'í xi' takaü'. Vi lee kienä'ä nyatë ngujiü' tsä yakua. Vi la loo le' ngataü' kuenda na tso'o nga'nëü' ngueyu'ü'ndo ki'ya Sando Ndyiose le' yayakui' tya'näü' ji'í Moisé. Vi nyatë nganaü' ji'í Nyi' Chii Ndyiose 'në tyijiü' Nyi' ji'í nö kuenä ji'íü', nö ja Nyi' Chii Ndyiose na nga'në tyijiü' Nyi' ji'í. ¿Vi lyakua na nga'në tyijiü' Nyi' ji'í? lyakua ja itsa' ndiji la nö kisü kuenda ji'í ki'ya. Nö ja, Nyi' Chii Ndyiose ngasa'ä jnyä Nyi' ji'í Moisé kujnyä tsaka kuena kikuä nä bronce ti kaja'ää' kisenä'ää' tya xi' ndeya nowäri maxi ta ngayojo' nö kuena ji'íü' talaa na kajaü'. Nyi' Chii Ndyiose talaa ndaa Nyi' tsaka itsa' lola kaka 'nëü' le' tyu'u laaü' le' na kajaü' tyatyia Chu nchu'u ndoo ji'í ki'ya ji'í, lo'o ndyisetörkie ndyana chukui lola tso'o ndi Ndyiose lo'o, itsa' ndeyarikie.

Ndyiose ngatëjë Nyi' ji'í Moisé kujnyä tsaka kuenä kikuä nö nä bronce le' ngatotsaa ji'í ndeyaka le' kulatö ji'í jlya'we xi' nde nyi'í xi' taka tyatyia nyatë vi'. Vi tyatyia nö nyatë nö käja'ä nya'ä tya xi' ndeyaa nö kuena ndeya ndeyakaa' maxi ngayojo' nö kuenä ji'íü'tala na kajaü'. Vi nö kuenä kikuä nde laa tsaka kuinya kuëri, tya'a ti tsaka chijnyi rila, nö lola 'në Ndyiose ndyilyo Nyi' ji'íä lo'o ki'ya ji'íä. Ndyiose, lo'o itsa' jlyurikie ji'í Nyi', ngataa Lakui' Nyi' laa ngata lakui' Nyi' laa kaka 'në kakaü' tyatyia Chu ngueyarikie ji'í Nyi' lo'o nö itsa' ngataa laa 'në Nyi' kilyo Nyi' ji'íü'.

Nö kuena ngutukua ndo yaka nde nalaa nyitsa' tsaxi xilee ji'í kilyo ji'íü' nyitsa' nö kinyi' chaka xi' ngayojo' nö kuena ji'íü', ja nö nde laa tsaka itsa' nö ngunyijnyä Nyi' Ndyiose ja lyaka chu'u ndoo nyatë ji'í Nyi' Lakui' Nyi' ngataa Nyi' tsaka laa kaka 'nëü' le' na kajaü'. Vi ngutu'u laa tsakua' Chu ngueyarikie lo'o itsa' ndeyarikie ji'í, ngueyarikieü' nguisena'ää' tya xi' ndeya nö kuenä, le' ngutu'u laaü' na ngujiü'. Vi Chu na ngaja'ä kieyarikie nya'ä tyaxi' ndeya nö kuenä' tso'o laa nguiü' kajaü' lo'o ki'ya ji'íü' na nga ja'ää' kuäü' itsa' ngataa Ndyiose laa 'në Nyi' kilyo Nyi' ji'íü' loo itsa' ndiji.

Kikui' Iyiuru nä Números 27: 18-23

18. Nyi' Chii Ndyiose nguisete'ë Nyi' itsa' ji'i Moisé nakuë Nyi': Josué, jnyi' ki'yu Num, yuwa laka tsaka ki'yu kietsä'ë ji'i nö lu'u lakati. Nga yukuä ji'i yuwa le' ngasosa yaa' ji'i ikie yu. **19.** Le' yalo'o ji'iyu Sando suti Eleazar Sando tyatyia nyatë kitsë, le' kuitya ji'i jnyä ji'i ji'i yu, ndoo ndena'ä tyatyia nyatë kitsë. **20.** Kuitya tsa' kueya' ji'i ji'i Josué, ja le' loo le' kusa'ä yakä tyatyia kitsë Israel ji'i loo kikui' ji'iü'. **21.** Talaa ndi tsi'ya tsaa Josué Sando suti Eleazar, le' suti Eleazar. Kikui' ji'i jlya nyí ji'ää' laja lo'o nö nä Urím. Vi Josué kaka Chu kikui' jnyä Chu taá kueya' lola 'nëü' Israelita nde, tyatyia lola ndyiji'i ji'iü' 'nëü'. **22.** Moisé nga'në chukui lola nga'sa'ä jnyä Nyi' Chii 'në. Le' lola ngayukuä ji'i Josué le' yalo'o ji'i Sando suti Eleazar, Sando tyatyia nyatë kitsë'. **23.** Le' ngasosa yaa ji'i ikie le' nguitaa ji'i jnyä ji'i, chukui lola ngasa'ä jnyä Nyi' Chii Ndyiose ji'i Moisé 'në nga'në.

Nyi kikui' Lyiuru nä Josué 1:1-9

1. Laa ngutëjë ngujui Moisé, nö nga musu ji'i Nyi' Chii Ndyiose, yakui' Nyi' Chii lo'o Josué jnyi' ki'yu nyi' nä Num nö ndyotyukua ji'i Moisé, vi Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i: **2.** Lola Moisé musu ji'ää' ta ngujui ti nyi, vi no'ö ndi tyu'u sa'ä lo'oü' Israelita ji'i nö tyakiela Jordán, le' tsaa loü tyaa xi' lasiaa nö yuu nö ngatä xitsä' tä' ji'iwä. **3.** Chukui laa ngajnyí itsa' ji'i Moisé, loo nakuë' Nä' tä' yuu xi' työ kiya'wä. **4.** Tya'la yuu vityi tsala kiya' jo'o Líbano asta la tokiela Éufrate, lo'o tsala xi' taka nyatë Hititas, asta laa totya jo'o Mediterráneo tä' ji'iwä. **5.** Na tukui Chu kiee 'në kaya ti ji'i nö'ö tsaka lu'u, vi nä' chu'ü lo'o laa ngiu'ü lo'o ti Moisé, na akua' kutanö ji'i na akua' kulate'ë ji'i. **6.** Tyatyiaa lo'o xilee ji'i minyiri kutö, ja nö'ö kusa'we jlya'we ji'i nö yuu kaka ji'i kitsë nde, nö yuu nde ngajnyí itsa' kutanö ji'i Chu ngute'ë sa'në ji'iü'. **7.** Tsakua' itsa' laa ndanö ji'i, minyiri kutö lo'o ngayukuä xilee, nga'në tyasukua tyatyia lei nö ngatán ji'i Moisé musu ji'ää' ji'i. Nga'në kaka tyatyia maxi tsaka itsa' xiya'ra nga'në kaka ji'i le' loo tyatyia xi' 'në tso'o 'në ji'i tso'o tsatu'u ji'i. **8.** Talaa ji'i kikui' lola nakuë lyiuru xi' ntsu'u lei ji'i Ndyiose, kuityarikie ji'i nö tsä nö tela, ja le' talaa 'në tyasukua lola ndesa'ä jnyä. Le' lola tyatyia lola 'në tso'o tsatu'u ji'i. **9.** Nä' lä' Nyi' kutëjë xilee ji'i minyiri työ. Na kataka itsa' tutse' ji'i na akua' kixiya'rikie lyakua nya'ä ja nä', Nyi' Chii Ndyiose ji'i, chu'ü lo'o tyatyia wala tsä.

Josué ngutu'u tö le' ngiatón xi' ngutón Moisé.

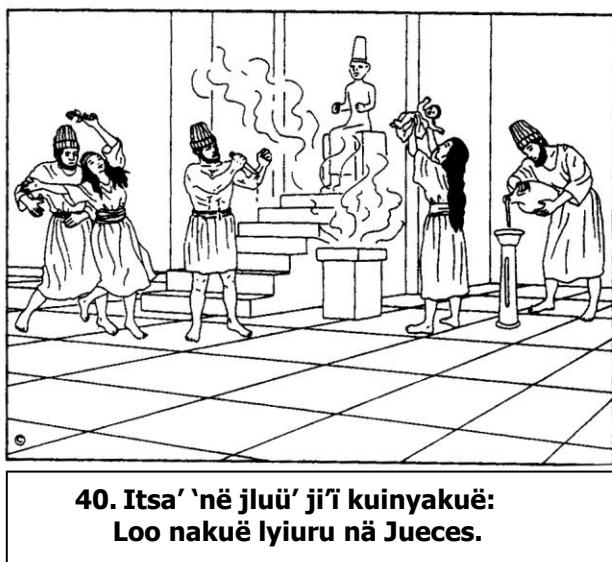
Vi ngutu'u tö Josué le' ngiatö xi' ndykui' Moise jnyä. Vi ta nchakakuara nö tu'wa nyajä vi tsalyia ka'a ta kakuara ntsu'uü' xi' lasiaa nö yuu ngajnyí Ndyiose tsa' taá Nyi' ji'iü'. Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Moise kulotö ji'i Josué chaka Chu kikui' jnyä xi' ndykui' jnyä. Ndyiose yalo'o Nyi' ji'i Moisé ngana'ä ji'i nö yuu nö ngajnyí Nyi' xitsa' Nyi' taá Nyi' ji'iü' vi laa ngutéjë' ngujui ti nö musu nde ji'i Nyi' Chii Ndyiose. Vi lola Josué ndyiji'i ji'i kikui' jnyä ji'i tyatyia nö nyatë Israelita taka tyempu yakua le' katakaü' ji'i nö ndoyuu'.

Kikui' ka'ä Iyiuru nä Josué 11:23

23. Vi lola, Josué nga'në ji'i ji'i tyatyia nö yuu', tyatyia chukui laa nakuë Nyi' Chii ji'i Moisé. Le' ngasa'we jlya'we laja tsaka laxu'u nyate Israel lo'o nyatë le' ngata ji'i le' kaji'iü' ji'i, ja le' kaji'iü' ji'i. Vi la nguetëjë nowä ngiu'uü tso'ora, tso'ora ngui'ü' na'ä ngana'äü' kusü.

Viü' nyatë Israelita nde nga'në ji'iü' ji'i nö yuu ngajnyí Ndyiose xitsa' Nyi' taa Nyi' ji'iü'.

Vi chukui laa nakuë xitsa' Ndyiose, ngiatëü' le' nga'në ji'iü' ji'i nö yuu' nö ngataa xitsa' Ndyiose taa Nyi' ji'i Abraham, ji'i Isaa, lo'o ji'i Jakob.

Kikui' ka'ä Iyiuru nä Jueses 2:7-14

7. Vi tsalaja ngalu'u ti Josué, ü' nyatë Israelita nde nga'në jluü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose; vi tsalaja ndena'äü' nyatë kusu' lo'o Josué, ü'wä ngana'äü' tyatyia itsa' tuno nga'në Nyi' Chii lonö nguilyo Nyi' ji'iü' Israel. **8.** Nö ja Josué ngujui ka'a, loo ntsu'u tsasiendu ndukua tí nyajä, **9.** Le' ngakachi'ü' ji'i leé' ndoyuu ji'i xi' nä Timnat-sérah, nö yuu nchanö tyaa chaa' kiya' jo'o nä Gaas, lokixë' ji'i Efraín. **10.** Vi nguitya yaja ka'aü' Israelita nö ngataka tyempu ngataka Josué. Vi tyatyiaü' ngula la ngutéjë' viü'wä na nguati'ü' nyitsa' xiya' ji'i Nyi' Chii nyitsa' nö itsa' tso'o

nga'në Nyi' tsandoo nyatë Israel. **11.** Vi la ngutëjë nö nde jnyi'ra la jnyi'ü' Israelita tyukuä nga'nëü' Sando Nyi' Chii loo, yalasa'äü' ji'i xaa' jo'o nä Baal. **12.** Ngatanö ti ji'i Nyi' Chii, Ndyiose ji'i Chu ngute'ë sa'në ji'iü' Nyi' nguiylo ji'iü' kitsë Egipto, le' yalasa'äü' ji'i Ndyiose ji'i nyatë taka jlyi xi' ngutyiaü' nga takaü', vi nowä nga'nëü' ngutanyaxë' Nyi' Chii Ndyiose ji'iü'. **13.** Vi Ngatanöü' ji'i Nyi' Chii le'ya 'në jluü' ya ji'i xaa' jo'o nä Baal lo'o ka'a jo'o nä Astarot. **14.** Vi itsa' yakuala ngutanyaxë' Nyi' Chii itsö'ü' Israel nde nga'në kuana kuwana ji'i nö taka ji'iü', vi tya'a kusüü' nö taka kakua xi' takaü' 'në kanä ji'iü' vi na ndyöü' ndoö.

Tyatyaü' nyatë Israelita nga'në tsuu'ü' ji'iü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose.

Vi tsalaja ngalu'u ti Josué, kitsë' ngasa'ä yakaü' ji'i Nyi' Chii. Nö ja tyatyia Chu ti' ngula yuu vityi vi tyatyia Chu ti' ndena'ä ngula nde na ngana'äü' itsa' tsa nguitya tuno nga'në Nyi' Chii Ndyiose kitsë Egipto vi tyatyia nö nyatë nde na'ä ngueyarikieü' ji'i Ndyiose minyi. Loo ngutyejnä 'nëü' 'në jluü' ji'i kienä'ä laxi'u kuinyakuë jo'o nö 'në jlyu nyatë nö taka jli xi' ngutyiaü' ngatakaü'.

Kikui' ka'ä ji'i lysiuru nä Jueses 2:15-19

15. Vi tyatyia loo ndyu'uü' ndya'ä kusü, vi Nyi' Chii na ndyika lo'o Nyi' ji'iü' ja tsu' ndya'ä Nyi' itsö'ü' le'ru na tso'o 'në ji'iü', le' chukui laa yakui' kuë Nyi' 'në. Vi maxi loo nga'në Nyi' Chii ji'iü' Israelita, **16.** Nö ja nga'në ka'a Nyi' ki'yu tyikiela nö ndyotukua ji'iü' lo'o tya'a kusüü' nö nduwana ji'i su'waü'. **17.** Nö jaü' Israelita na ngatukuaü' kuenda ji'i nö nyatë tyikiela nde, ja tsu' leru' na ngasa'ä yakäü' ji'i Nyi' Chii ja yaü' ya'në jlyuü' ji'i xaa' jo'o. Vi ti Chu ngute'ë sa'në ji'iü' ngasa'ä yakä ti ji'i Mandamiendu ji'i Nyi' Chii; nö ja tiü' nde na yalasa'äü' lola nga'në ti kusu' ji'iü'. **18.** Vi tyatyia lya ndutö Nyi' Chii ji'i nö ndyotukua ji'iü', vi tsalaja nö ki'yu nde ndyotukua ji'iü' kuenda yaa' tya'a kusüü', ja lee tya'na ngui ji'iü' lonö ndüa ndyixi'yaü' xiki'ya nochu nde'në lo'ori ji'iü'. **19.** Vi lonö nö ki'yu tyikiela nde ndiji, viü'wä ndyisete'ë ka'aü' tya tsutsu' na nga'nëü' tso'o, vi ngane'ëü' tsaxiru' tyukuä ti kuenda ji'i jutiü', nga'në jlyuü' ji'i xaa' ndyiose. Vi na ngatakäöü' itsa' na tso'o 'nëü', lo'o itsa' tyikielarikie ndarikieü'.

Tyempu ji'i Nochu nganä juese.

Vi Nochu nganaa juese nde ngaü' Chu ndulaa Chu ndyilyo. Lonöü' Israel nde na ndusa'ä yakäü' ji'i Ndyiose, Ja Lakui' Ndyiose ngataa Nyi' tsa' kueya'

xaa' kitsë tuno kikui' jnyä ji'iü'. Nö ja lo'o itsa' tso'o ji'i Ndyiose na akua' ndyitsa'ä nyitsa' xi'ya'. Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' ji'i Adán lo'o Eva nö Lakui' Nyi' kutëjé Nyi' tsaka nö kilyo vi nö nde kulyindoo ti ji'i Kuinyi'lajari le' kilyo ti ji'i Chu ntsu'u ki'ya ji'i. Vi Ndyiose ngajnyí Nyi' ji'i nö itsa' nde ji'i Abraham, lonö yakui' Nyi' xitsa' Nyi' kilyo nakuë Nyi' lakui' ji'i leta ty'a nyijiä Nyi' kilyó. Vi tsa'wala Ndyiose ngana'ä tyika'a Nyi' ji'iü' Israel ja ji'iü'wä tyu'u nö 'në tyasukua lola ngataa xitsa' Ndyiose. Vi tyempu ngatakaü' Israelita nde vi lonö nö nyatë kitse nde, chu'uü' ndooü' lakaü' chu ntsu'u ki'ya ji'i le' ndyisetörokieü' ji'i ki'ya ji'iü', Ndyiose ndyää Nyi' tsaka nö ndyilyo ji'iü' lo'o ty'a kusüü'. Nö ja nö kitsë tsaxi'ru' na tso'o 'nëü'.

Kikui' Iyiuru 1 Samuel 7:3

3. Nö nde, nakuë Samuel ji'i tyatyiaü' Israelita: "Ti kua'ä kisete'ewä tyatyiwä lo'o tyikiewä ji'i Nyi' Chii, ndi kulotsu'wä ji'i nö jo'o ji'i xaa' nyatë lo'o nö jo'o Astarté, vi taawä itsa' tsakua' ji'i Nyi' Chii Ndyiose ti.

Kikui' Lyiuru 1 Samuel 8:1-10

1. Vi nga ngusu', ti Samuel le' ngalotö ji'i jnyi' ki'yu kakaü' Chu 'në kueya' itsa' ji'i nyatë tsëlayuu. **2.** Nö jnyi' ki'yu ngataka kulo nganä Joel, nö ndyukua jnyi' ki'yu', nga Abias nga nö ndykui' jnyä ji'i kitsë xi' nä Beersebä. **3.** Nö ja nö jnyi' ki'yu na nga'nëü' lola 'në jutiü', ja tsu' ngiakaü' nyatë na'ä ndeyarikieü' nö taka ji'iřü', vi ngataü' ngiatë itsa' ndyixelo'ori ji'iü' tsu'nö tso'ori 'në tso'oü' tsaka itsa' ja ti taka nyatë ndyisu ji'iü' vi tso'o ndiü' le' ndutanöü' loori itsa' minyi laa ndi 'nëü', vi na'ä 'në kakaü' itsa' lo'o itsa' minyi chukui lola nakuë ti kueya' ji'i Ndyiose. **4.** Vi ngiote'ë tyatyiaü' nyatë kusu' Israel le' yaaü' laxi' nä Ramá xi'taka Samuel le' nganyitsa'ü' ji'i, **5.** ja le' nyikuëü' ji'i nyi': "Nöö laka tsaka nyatë kusu'ra, nö ja ti jnyi' ki'yu na ndeta'aü' tyakuë ji'i; vi itsa' yakua, ngalotö tsaka rei nö kikui' jnyä ji'iya, la ntsu'u ti ji'i xaa' kitsë tuno." **6.** Samuel, na tso'o ngui ja ndenanaü' ji'i kulotö tsaka rei nö kikui jnyä ji'iü', le' Samuel, yakui' ji'i Nyi' Chii Ndyiose; **7.** Nö ja Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' Samuel: "Ngatukuä kuenda maxi tukui itsa' ndenana kitsë ji'i, ja naxi'i ji'i nöö 'në tsö'ü', ja ji'i nä', ja na'ä kikui' jnyä ji'iü' ndiü'. **8.** Tyala la ngalö' ji'iü' tya Egipto, asta nyii, loo nga'nëü' ji'i nä' laa nde'në ka'aü' ji'i nöö, ja ti ji'i nä' Ngatanöü' ji'i nä' le' 'në jlyuü' ji'i xaa' jo'o. **9.** Vi lola, ngatukua kuenda la ndenanaü' ji'i; nö ja tsu' nane' minyiri nyikuë ji'iü' tyatyia laa 'në nö rei nö kikui' ji'iü'. **10.** Le' Samuel yaa

nguenta' chukui lola nakuë Nyi' Chii ji'i kitsë ndenana tsaka rei kikui' jnyä ji'i vi'.

Kikui' ka'ana Iyiuru nä 1 Samuel 8:19-20

19. Nö ja nö kitsë, nyitsa' na ngatukua kuenda nö itsa' minyiri nakuë Samuel ji'i, ja nakuë riü': Na lyala. Ndiya tyu'u tö tsaka rei nö kikui' jnyä ji'iü', **20.** ja kuaa ndiya 'në yaa lola 'në xaa' ka'a kitsë, vi nö rei kikui' jnyä ji'i ya nö taa leta ji'i ya loo tsaya kusü.

Nyatë Israel ngalotsu'ü' ji'i Ndyiose Nyi' jlyu le' 'nëü' lola 'në xaa' kitsë.

Samuel nga nö tsä nchatu'u yaara nö nga Juese tyempu vi' tyempu ji'iü' nga tu'wa Ndyiose. Samuel nga'në ji'i kitsë tsalyia ka'a kisete'ëü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose. Nö ja ngutëjë kienaa tyempu leru' nga tyikielarikieü'.

Tya' nö kulo ji'i nö tsä'ä nde, nde na'ä lola 'në na Kuinyi'laja 'në jnyä. Vi nö jnyä nö laa 'në tsi'ya ndutukua itsa' na'ä ndeyarikie ji'iä, vi ndi 'në ji'iä na'ä kieyarikië itsa' ji'i Ndyiose, lo'o ji'i itsa' kueya' ji'i Nyi' Ndyiose. Vi nowä nchakui' Iyiuru 1 Samuel kapítulo 8.

Itsa' ndunyitsa':

- 1.** ¿Lyakua nö tií Nochu yana'ä sa'ä ji'i na yuu vi' nguiü' laa na kaka chatëü' Israelita ji'i yuu nö taa ngataa xitsa' Ndyiose tá Nyi' ji'iü' wa?
  - a. Lyiakua ja ngana'äü' nyatë tyikuë nyatë tuno tsa'minyi vi jlyi na kitsë ntsu'u lo'o ji'i.
  - b. Lyakua nya'ä ja na ngueyarikieü' itsa' ngataa Ndyiose nö Lakui' Nyi' taá Nyi' yuu ji'iü'.
- 2.** ¿Vi lyakua ti Josué lo'o Caleb nguiü' kaka chatëü' Israel ji'i yuu nö naa Canaán nö ta ngata xitsa' Ndyiose taá Nyi' ji'iü'? Lyakua ja ngueyarikieü' itsa' nö ngataa Ndyiose ji'iü' Lakui' Nyi' taa Nyi' ji'i na yuu ji'iü'.
- 3.** ¿Vi tula nchakui' ji'i Ndyiose ti na ndeyarikië ji'i itsa' ji'i Nyi' Vi na kietä ji'i tsa'kua' ji'i Nyi' vi'ti? Ndyikuí' ji'i Nyi' laka Nyi' tsaka nö le'e.
- 4.** ¿Tukui nö tií ngataa Ndyiose ji'iü' Israelita ti la' na kieyarikieü' itsa' ji'i Nyi' nö taá Nyi' ji'i na yuu ji'iü'? Ndyiose nakuë Nyi' ji'i tyatyia Chu na kieyarikie Nyi' kajaü' yuu vityi. Na nya'äü' chatëü' ji'i ndoyuu nö ngataá xitsa' Nyi' taá Nyi' ji'iü' vi'.

- 5.** ¿Vi tula nga'në Nyi' Chii ngana'ä ti'i Nyi' ji'iü' Israelita lo'o itsa' na ndeyarikie ji'iü'? *Nyi' Chii ngatéjë Nyi' kuenä jlyala nguuya yojo' ji'iü' vi lee kienä'äü' nguuiü' tsä wa.*
- 6.** ¿Vi tukui tsa tu'wala lola na kuena nde, (ngayojo' ka'a) ji'i tyatyia nyatë vi ngiä lo'o itsa' ndiji' ji'i tsëlayuu? *Nö ndyikui' jnya ji'i Kuinyi'laja.*
- 7.** ¿Vi tula nakuë Ndyiose ji'i Moisé 'në le' kilyaü' Israelita ji'i itsa' ndiji? *Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i Moisé kujnyä tsaka kuenä kikuä nö nä bronce le' kutotsaa ji'i ndoo yaka.*
- 8.** ¿Vi tula ngui 'në tyatyia Chu ngayojo' na kuena ji'i le' chakaü' le' na kajaü'? *Tsandaja' nya'äü' ji'i na kuena'ndukua ndeyaka ri le' chakaü' le' na kajaü'.*
- 9.** ¿A taka xilee ji'i nö kuena kikuä bronce nde o ntsu'uru' magia ji'i kaka ki'nyi chaka ji'i Chu ngaja'ä nya'ä ji'i? *Nalaa na tukui ntsu'u ji'i.*
- 10.** ¿Vi tukui ti nö nga'në chaka ji'i tyatyia Chu ngaja'ä nya'ä ji'i vi'? *Le' Nyi' Chii Ndyiose ti nö nguini' chaka Nyi' ji'iü'.*
- 11.** ¿Vi lyakua Nyi' Chii nga'në chaka Nyi' ji'i tyatyia Chu ngaja'ä ngana'ä ji'i?
- Lyakua ja Lakui' Nyi' Laka Nyi' Ndyiose ji'i itsa' tso'o, ji'i itsa' tso'orikie lo'o itsa' jlyuti'.*
  - Lyakua nya'ä ja ngueyarikieü' ji'i itsa' nö ngataa Nyi' le' ngana'äü' ji'i chukui lola ngasa'ä jnyä Nyi'ji'iü' 'nëü'.*
- 12.** ¿Vi a taka Chu ngaja'ä ngana'ä ji'i na kuena vi nguiü'? *Nalaa. Ja ti Ndyiose itsa' ndyikui' Nyi' talaa 'në tyasukua Nyi' ji'i ni.*
- 13.** ¿Tukui nga Chu ndyikui' jnyä ji'iü' Israel ngutëjë nguui Moisé? *Nö nga nä Josué.*
- 14.** ¿Ngataa Ndyiose ji'i nö yuu nö ngataa xitsa' Nyi' ji'i Abraham nö taa Nyi' ji'i leta tya'a'? *Ndyiose nga'në tyasukua Nyi' itsa' ji'i Nyi' ngataa Nyi' ji'i na yuu ji'iü'.*
- 15.** ¿Vi tula nga'nëü' Israelita ngutëjë nguui Josué? *Nga'në tyijiu'ü' ji'iü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose ngutyejnäü' 'në jlyuü' kuinyakuë jo'o lola 'në tyatyia nyatë nö taka jlyi xi' takäu', nö nyatë nde na ntsu'u ndoo ji'i Ndyiose lu'u na ntsu'u ndooü' ji'i xitsa' Nyi'.*
- 16.** ¿Vi lyakua na Kuinyi'laja ndya'a lo'o ji'iü' 'në jlyuü' ji'i kuinyakuë jo'o nö ngajnyä lakui' riü' lo'o te'yaru' kosa?
- Lyiaka ja na Kuinyi'laja lee ti'i ndi ji'i Ndyiose vi tso'o na tukui'në jlyu ji'i Nyi' ndi.*
  - Lyakua nya'ä ja na Kuinyi'laja nyaxë' ji'i tyatyia nyatë vi na ndi kieyarikieü' ji'i Ndyiose le' na tyu'u laaü' ji'i itsa' ndiji.*

c. *Vi nō Kui'nyi'laja ndyinyijnyä lee kienaa'a xi' 'nē ndyixilo'o ji'i nyatë.*

d. *Vi nō Kuinyi'laja ndi 'nē jlyuü' ji'i lola 'nē jlyuü' ti ji'i Ndyiose.*

17. ¿Tula nga'në Ndyiose ngana'ä ti'i Nyi' ji'i nyatë Israelita kuenda 'në jlyuü' ji'i kuinyakuë ngajnyä lakui' riü'? *Ndyiose ngataa Nyi' tsa'kueya' 'në ji'i tya'a kusüü' ji'iü'.*

18. ¿Vi tula nga'në Ndyiose lonöü' Israelita ngiu'u ndooü' ji'i ki'ya ji'iü' vi ngananaü' ji'i Ndyiose kilyo Nyi' ji'iü'? *Ndyiose nguisetö Nyi' nyatë nō nganaa Juese nō nguityo tukua ji'iü' le' 'nē kanaaü' ji'i tya'a kusüü'.*

19. ¿Vi tukui ngananaü' Israelita ji'i Samuel? *Tsaka rey tsaka nō kikui' jnyä ji'iü'.*

20. ¿Vi lyakua ngananaü' tsaka rey nō kikui' jnyä ji'iü'? *Lyakua ja ndiü' 'nëü' lo'o 'nē xaa' ka'a nación nō nyikuë xaa' kitsë. Ndulo tsö'ü' ti ji'i Ndyiose Nyi' jlyu le'ndya'ä lasa'äü' ji'i laa ntsu'u ji'i xaa' kitsë.*

Lección 20

Rei Davi.

Lo'ou' nga tu'wa Ndyiose.

Kujnyä itsö kiee tyikiela nö na ndyilya'a
Kase 10 B

Kikui' Iyiuru nä 1 Samuel 11:14, 15

14. Chu nä Samuel nde nakuë yuu ji'i tyatyia nö nyatë': Tsana tya xi' nä Guigal le' yakua tyejnä kiku' jnyä. 15. Vi tyatyia nö nyatë kitsë' nchaü' tya xi' nä Guigal, vi yakua Sando Nyi' Chii Ndyiose, yakui' kuëü' ngalo töü' ji'i Saúl kaka nö kikui' jnyä ji'iü'. Le' ngataü' nö ti'i ji'i Nyi' Chii laa nö itsa' nö ngia tso'o itsa' ji'iü' lo'o Nyi', chu nä Saúl nde lo'o tyatyiaü' Israelita nde lee tso'o nguiü' tsä wa.

Tya' kikui' ka'ä 1 Samuel 12:19-25

19. Vi tyatyia nö nyatë kitsë nakuë ji'i Samuel: Nganana ji'i Nyi' Chii Ndyiose Sando musu nde ji'i, ja le na kajaya; lo'o tyatyia nö ki'ya nde ji'iya ndenanaya rei nö kikui' jnyä ji'i ya. 20. Vi Samuel nakuë ji'i kitsë': Na kutsëwä le' tsajnya'ä tinö laa' kua'ä na tso'o nga'nëwä; nö ja nyii na'ä kulate'ëwä ji'i Nyi' Chii Ndyiose, ja tsu' nga'në jluwä ji'i Nyi' lo'o tyatyia tyikiewä. 21. Na'ä tsala sa'awä ji'i jo'o naxi'i minyi, nö na ndyika tyotyukua ji'iwä nyitsa' ndyika kilyo ji'iwä jo'o naxi'i minyi. 22. Ti nde'në jluwä, jlyanyi Nyi' Chii Ndyiose, talaa na kutanö Nyi' ji'iwä; Lakui' Nyi' ndi Nyi' ji'iwä kakawä kitsë ji'i Lakui' Nyi'. 23. Nö ja ti nä', na akua' kulati' kunana tsandoo kua'ä, ja ti nä' kulati' 'në ji'i ja na tso'o nde'në Sando Nyi' Chii Ndyiose. Kusu'ö ji'iwä lori tyakuë minyi ja le' katakawä chukui laa nakuërikie Nyi' Chii Ndyiose. 24. Nö ja nga'në jluwä ji'i Nyi' Chii Ndyiose nga'nëwä jnyä ji'i Nyi' lo'o tyatyia wä lo'o tyikiewä. iKuityarikiewä tyatyia itsa' tso'o nga'në Nyi' tsando wä! 25. Ja ti nde'nëwä lori nde'nëwä itsa' na tso'o lo'o itsa' tyikielarikiewä ji'iwä, Ndyiose kunë'ë Nyi' ji'iwä lo'o nö rei ji'iwä lo'o 'nëü' ti ji'i yutsa loo ndulukuariü'.

Kitsë Israel nguiukuäü' ji'i nö rei nö kikui' jnyä ji'iü'.

Ngalotöü' ji'i Saúl kaka rei nö kikui' jnyä ji'iü'. Vi Samuel nga'në ji'i nyatë kie'e kuëü' ji'i ki'ya ji'iü' nde'në tsö' Ndyiose ndelotöü' tsaka ka'a rei nö kikui' jnyä ji'iü'. Saúl lonö ngutyejnyä tso'o nga'në nga kulo nö ja nga kuna'ä tyempu lo'o ka'a na ngasa'ä yakä ji'i Ndyiose. Lonö na ngasa'ä yakä ji'i Ndyiose. Ndyiose nguilya Nyi' xi' nchakui' jnyä.

41. Samuel ngatu'u tö Saúl kaka rei ji'i kitsë Israel

Kikui' ka'ä 1 Samuel 13:13, 14

13. Samuel nakuë ji'i Saúl: iNö'ö laa tsaka nö tontó tsa'minyi! titu nga'në kaka itsa' laa ngasa'ä jnyä Nyi' Chii 'në, ngataá Nyi' Chii Ndyiose leta tyaa kikui' jnyä ji'i kitsë Israel la'a tyatyia tyempu la'a. **14.** Nö'ö na'ä kikui' jnyä ti nyii', Nyi' Chii Ndyiose ta nde tyana Nyi' tsaka le' kulotö ki'yu nö kusa'ä yakä ji'i Nyi' vi ta ngiaja Nyi' ji'i nö ki'yuu nde, Nyi' ji'i kaka yukui' nö kikui' jnyä ji'i kitsë ji'i Nyi', kuenda nö'ö na ngasa'ä yakä 'në kaka laa itsa' ngataa Nyi' ji'i 'në.

Kikui' ka'ä lakui' ka'a ji'i nö Iyiuru nä 1 Samuel 16:1-13

1. Nyi' Chii Ndyiose yaa Nyi' nakuë Nyi' ji'i Samuel: ¿Akua' laa kulati' kuwerikie ji'i Saúl? Naa' na'ä ndiyä' ji'i yuwa kakayu rei nö ndyikui' jnyä ji'i kitsë Israel. Yaa, nga'në kietsa'ä yakie nö nya'në ji'i ji'i sete, ndiyä' tsaa tone'ë ji'i Isaí, yuwa takayu tyaa Belén, ja nä' ta nguixikä nö kaka rei tsaka ji'iä', tsaka jnyi' ki'yu nyi' xi' tsaa yakua. **2.** Nö ja Samuel nakuë ji'i Ndyiose: Tula 'në tsä', iti Saúl kuati' talaa kií kujui ji'iä! Le' Nyi' Chii nakuë Nyi' ji'i: Ngayukuä tsaka vaka nö tyaa kuene' vi nyikuë ji'i nowä tsalo'o kaka nö ti'i kuenda ji'i nä'. **3.** Vi kuinyikuë ji'i Isaí työ lo'o lonö 'në kaka ji'i nö ti'i, vi nä' kietsä'ä ji'i lola 'në. Ngalotö ji'i nö nyikuë ji'i nö. **4.** Samuel nga'në kaka tyatyia laa ngasa'ä jnyä Nyi' Chii ji'i 'në kaka. Vi loo ngutya xi' nä Belén, lo'oü' nyatë kusu' viü' nyatë kusu'u nde talee yutsëü', le' nganyitsa'ü' ji'i nakuëü': ¿Nyijiä lo'o itsa' tso'ori o lo'o itsa' jlyala? **5.** Lakui' loo tsi'ya nakuë nyi' ji'iü': Naa' nyijiä 'në kaka tsaka nö ti'i kuenda ji'i Nyi' Chii Ndyiose. Kuekutö ji'i le' kuä lo'o 'në kaka na ji'i nö ti'i kuenda ji'i Nyi' Chii Ndyiose. Samuel nguekutö ji'i Isaí lo'o ji'i tyatyia jnyi' ki'yu nganë ji'iü' lo'oü'

työü' lo'o loo taá ji'i nö ti'i ji'i Nyi' Chii Ndyiose. **6.** Vi loo ngutyiaü, Samuel ngiaja ndoo ji'i Chu nä Eliab le' ngataarikie: Lakui' tsi'ya Yunde nyii nö nguixikä Nyi' Chii Ndyiose nö kaka rei ji'i kitsë ji'i Nyi'. **7.** Nö ja Nyi' Chii Ndyiose nakuë Nyi' ji'i: Na nya'ä laa ti yunguti ti tyikuë ti, ja ti nä' na ndiyiyä' ji'i nowä. Ja nö itsa' nde'në nde, naxi'i ti laa nya'ä ndi nyatëri laa; ja ti nyatë nya'äü' lyala yungutiri, nö ja ti nä' ji'i tyikieü' nya'ä. **8.** Le' lola Isaí nguixi'ya ji'i jnyi' ki'yu nä Abinadab; le' ngatotsaa ji'i Sando Samuel; nö ja Samuel nakuë nyi' ji'i: Naxi'i ka'a ti Yunde laa nö nguixikä Nyi' Chii Ndyiose. **9.** Le' Isaí ngatotsaa ta ji'i jnyi' ki'yu nä Samá; nö ja Samuel nakuëri ka'a ji'i: Naxi'i ka'a ti nö nde laa nö ngutu'u xikä Nyi'. **10.** Isaí ngatotsaa ji'i kati jnyi' ki'yu nö taka ji'i, nö ja Samuel nakuë nyi' ji'i nyitsaü' laa nö chu nguixikä Nyi' Chii Ndyiose nö kaka rei nö kikui' jnyä ji'i kitsë ji'i Nyi'. **11.** Vi tsa ndyaa nganyitsa' Samuel ji'i Isaí: ¿Na'ä laa ka'a tsaka nguitsä ki'yu ji'i? Tya' ndi kixi'yä ji'i chu nga xiya' ji'iä' nakuë Isaí ji'i Samuel, Chu ndu'ya kuenda nya'në ji'iä'. Nakuë Isaí ji'i Samuel. Kuityana Chu chatyana ji'iyu nakuë Samuel, ja na tyejnä ji'i nö itsa' nde tsalo kichä jnyi' ki'yu nö nga xiyä. **12.** Le' Isaí ngasa'ä jnyä nguixi'yaü' ji'i jnyi' ki'yu nö nga xi'ya'. Vi nö jnyi' ki'yu nö nga xiya' nde lee tso'o laa yu. Le' Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Samuel: Nö nde ti nyi. Kiatasa'ä ngalotö ji'i kaka rei. **13.** Le' telu' ngiarasa'ä Samuel ngayukuä xi' ntsu'u nö sete ji'i Sando tyatyia kuityi' chu nga xiya' nde, le' ngalotö nyi' ji'i kaka tsaka rei, vi nö nguitsä ki'yu nde nä David. Vi tsa ngutëjëra yakua, nö lu'u lakati ji'i Nyi' Chii Ndyiose nga'në ji'i ji'i nö nguitsä ki'yu'. Vi laa ngutëjë nö nde Samuel nguityu'u nchaa tya xi' nä Ramá.

Kikui ji'i Iyiuru nä 2 Samuel 5:3,4

3. Vi lee laa nga'në, tyatyiaü' nyatë kusu' taka kitsë Israel ngiote'ëü' yayakui'ü' lo'o Davi xi' nä Hebrón xi' taka, vi yakua Davi ngajnyä tsaka itsa' lo'oü', Sando Nyi' Chii Ndyiose. Le' lola ü'wä ngalotö' ji'i Davi kaka rei ji'iü' kitsë Israel. **4.** David ntsu'u kalatyi yäjä lonö ngutyejnä ndyikui' jnyä, vi tu'wa yäjä yakui' jnyä ji'i kitsë Israel:

Davi ngutu'u tö kaka tsaka rei.

Davi laa tsaka ki'yu nguitsä vi tyatyia tsä nga'në kaka laa nakuërikie Ndyiose. Nö ja Davi loo ka'a ngueyu'u ndo ki'ya tsanguityaa tyitsë tsanguitya na tso'o nö ja nguityana itsa' jlyuti' ji'i Ndyiose nganana itsa' jluti' ji'i Nyi'. Ndyiose nguixikä Nyi' ji'i Davi kaka rei ji'i kitsë ji'i Nyi', lyakua

nya'ä ja Davi ndyana ji'i Nyi' Ndyiose lo'o tyatyia lo'o tyikie. Vi ngutëjë kuna'ä nyajä', Nguilya Ndyiose xi' nchakui' jnyä Saúl le' nguirtyaa Nyi' ji'i kuenda yaa' Davi. Vi chu nä Davi nde le' nyatë tsëlayuuri laa ka'ayu, nyatë ntsu'u ki'ya ji'i tya' ngula. Vi Davi te'ya ka'a lyia nga'në itsa' na tso'o ndi Ndyiose nö ja telu' nchu'u ndoo xi' na tso'o 'në le' ndunana ka'a itsa' jluti' ji'i Ndyiose. Lola nga'në Abel, Noé, Abraham, Isaa, Moisé, Josué kienä'ää', ngaü' chu ngueyarikieü' ji'i nö ureuu' ndiji nö ndakö' ji'i ki'ya ji'iü' nö ngutö xi' ndyiji'ji'iü' työü'.

Tya' kikui' ka'ä 2 Samuel 7:12-16

12. Vi loo tyiyaa kueya' tyaa kuä xii ji'i kaja, vi' lakui' nä' kulotö ji'i tsaka rei nö chateya xi' ndykui' jnyä lakui' jnyi'ra la jnyi' leta tya'a kikui'ü' jnyä xi' nchakui' jnyä. **13.** Vi la nowä, tinö kujnyä laa ji'iä' vi nä' tya xilee xi' kikui' jnyä tyatyia kueya' na akua' tyaa tsa' xi' kikui' jnyä. **14.** Vi nä' kaka juti vi lakui' jnyi' kaka. Vi ti na kaja xi' 'në tularu' 'në itsa' na tso'o, naa' nya'ä ti'i ji'i kuraa ji'i lo'në ti juti nguitsä lo'o jnyi' loo ndaa nö tii ji'i jnyi' loo 'në ji'i. **15.** Nö ja na akua' kilya ti xi' kikui' jnyä, laa nga'në ti ji'i Saúl nguilya xi' ndykui' jnyä le' nguirtyaán ji'i nö'ö. **16.** Vi nö'ö na tula ki'i leta tya'a xi' kikui' jnyä na akua' tyaa tsa' ji'i.

Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' xi' kikui' jnyñä Davi na akua' tyaa itsa' ji'i.

Nde Ndyiose ngajnyí Nyi' tsaka itsa' ji'i Davi. Ngajnyí Nyi' itsa' ji'i xi' kikui' jnyä na akua' tyaa itsa' ji'i tala kataka tyatyia kueya'.

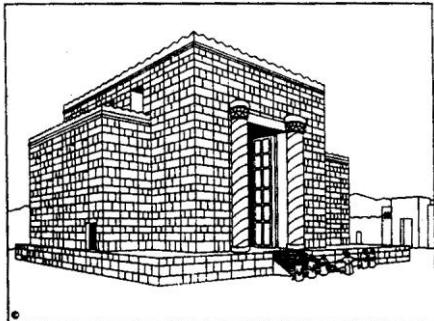

Lyiuru nä Salmo.

Davi ngasa'ä lee kienä'ä ji'i ndulaü' 'në jlyuü' ji'i Ndyiose. Ja ngui'e kuë ji'i itsa' tso'o ji'i Ndyiose itsa' tso'o na akua' ndyaa ji'i Nyi' kuenda ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu. Vi nö lyiuru nä Salmo nde laa tsaka lyiuru xi' nyijiä lee kienä'ä ji'i nö 'në jlyu ji'i Ndyiose.

Nyi' kikui' lyiuru nä 1 Reyes 6:1

1. Vi lola Salomón ngutyejnä ndujnyä ji'i nö laa ji'i Nyi' Chii Ndyiose nö ncha jakua yäjä nchakui' jnyä loo ta nga jakua siendu ndukua jakua yala tylä yäjä ta nga ngutu'uü' Israelita kitsë Egipto.

43. Nö laa nö ngajnyä Salomón

Salomón ngajnyä laa ji'i Ndyiose.

Vi lonö ngujui Davi, jnyi' ki'yu nganä Salomón ngiatö xi' ngutö xi' ndyikui' jnyä. Salomón nga jnyä ji'i nö laa ji'i Nyi' Chii Ndyiose. Vi nö laa nde ngiatö xi' ngutö nö nyi'i ngana tabernáculo xi' ndyukua Ndyiose.

Tyempu ngataü' nga tu'wa Ndyiose.

Vi kienaa' tsajnya'ä nyajä ngutéjë', ngutu'u tö xaa' ka'a rei nö yakui' jnyä ji'i kitsë Israel. Vi takariü' ngaü' nyatë kajnyäríkieri yalasa'äü' itsa' ji'i Ndyiose. Vi tsala xu'u ka'aü' lakaü' nyatë tyikielarikie ünde nga'nëü' ji'i nö kitsë' ngueyu'ü' ndo ki'ya loo ngutyejnäü' nga'në jlyuü' ji'i jo'o nö ngajnyä lakui'riü'. Vi tsa'wa laa Ndyiose ngatéjë Nyi' ji'i Chu nga tu'waü' nö nyikuë nyii nö yakui' tsando ji'i kitsë Israel. Chu nganä Profeta nde ngaü' Chu yakui' lande lo'o Ndyiose le' ndya'ä lo'o ji'i itsa' ji'i Nyi' ji'i nyatë.

1. Vi nö Chu' nga tu'wa Ndyiose nde nguixi'yaü' ji'i nyatë kisetöríkieü' ji'i Ki'ya ji'iü'.
2. Lo'o nganëü' ji'i nyatë kisete'ë ji'i Ndyiose lo'o yakui'ü' minyiri ji'i nyatë lola 'në ji'iü' ti na kisete'ëü' ji'i Ndyiose.
3. Ü' nga tu'wa Ndyiose nde yakui' kuëü' nguetsa'ü' ji'i nyatë, talaa nyijiä Nyi' Kilyo ji'i nyatë tsëlayuu.

Kikui' Iyiuru 1 Reyes 18:16-39

- 16.** Chu nä Abdías ya ngiatyana ji'i rei Akab, le' rei Akab ncha tya xi' ntsu'u Elías, **17.** vi ngiaja ndoo ji'i le' nakuë ji'i: ¿Nöö ka laa Chu nde'në ji'i kitsë Israel kuaru' 'nëraü'? **18.** Le' Elía nakuë nguta yakui': Naa' na nde'në naa' ji'i nyatë kitsë Israel kuaru' 'nëraü' Ja nöö tinö laka lo'o nyatë ji'i xiki'ya kuenda Ngatanö ji'i Mandamiendu ji'i Nyi' Chii Ndyiose ncha' 'në jlyu ji'i te'ya laxi'u jo'o nä Baal. **19.** Vi nyi kikui' jnyä ji'i nyatë kisote'ë ji'i tyatyiaü' Israel kiya' jo'o Carmeloo, lo'o nö jakua siendu nö laka tu'wa jo'o ji'i Baal lo'o ka'a jakua siendu nö laa tu'wa jo'o ji'i Aserá, nö ndaa Jezabel ndaku. **20.** Vi lola Akab nguisote'ë ji'i tyatyiaü' Israelita, vi nguisote'ë ka'a ji'i tyatyia nö laa tu'wa xaa' jo'o nö taka ji'i nyatë nö taka kiya' jo'o Carmelo. **21.** Vi lola Elia nga'në kakua ji'i tyatyia nö kitsë le' nakuë ji'iü: ¿Akua' laa 'nëwä lori na ndeyarikiewä? Ngayukuä tsaka tsa'ri kueyarikiewä ji'i Nyi' Ndyiose laa Nyi' Ndyiose minyi', le' yalasa'awä ji'i Nyi'wa, nö ja ti Baal laa

jo'o minyi la'ayalasa'awä ji'i nowä la'a. Vi nö kitsë na nguisete'ëü' nyitsa' tsaka itsa' ji'i Elia. **22.** Vi Elia nchakui' nyi' la'ti nakuë nyi': Nä' tsakara ngianö lu'ü' lä' tu'wa Ndyiose, vi tinö laa tu'wa Baal ja taka ji'i jakua siendu jlya'we nö laa tu'wa tinö jo'o'. **23.** Kuä lo'owä tukua viceru ji'iä', viü' laa tu'wa jo'o baal kukuä ka'aü' tsaka le' kujuü' ji'i lo'o kulo luweü' ji'i le' kusosaü' ji'i ndo yaa nchakín, nö ja na kusa'ä rikaü' ki' ji'i. **24.** Kua'ä tu'wa jo'o Baal kuinanawä ji'i ndyiose ji'iwä vi nä' kunanä' ka'ä ji'i Nyi' Chii Ndyiose ji'iä'. iVi nö tyayakui' lo'o nö kii', nowä laa Ndyiose minyi! Vi nö kitsë lee tso'o nya'ä nguiü', le' nguityatayakui'ü' nakuëü' tso'o la'a. **25.** Le' Elia nakuë ji'iü' laa tu'wa jo'o Baal: Kuixikäwä urreu nö kaka ji'iwä, le' nga'në kakawä ji'i kulo kua'ä ka lee kiena'awä. Le' kuinayanawä ji'i lo'o jlyanyi jo'o ji'iwä, nö ja na kusa'awä ti kii' ji'i nakuë Nyi' ji'iü'. **26.** Vi lola ü'wä ngayukuäü' ji'i nö urreu nö nguixikaü' vi' nga'në kakaü' ji'i, vi tya' jlyaa astala jlya'we tsä nchakui'ü' lo'o jo'o nä Baal ji'iü'. Nakuëü' ndyixi'yaü' tyiya' tsa'minyi: iBaal kutayakui' ji'i ya! ndekuäü' jli xi' ngajnyäü' xi' nde'në jluü' vi', nö ja nyitsa' tsaka tyi'i na akua' nguityu'u chä kisetë'ë ji'i itsa'a ji'i ü'. **27.** Vi laa jlya'we tsä nyi'i, Elia ngutye jnyä ndyikui' lee' nyi' ji'iü' nakuë laa nde: Ngaxi'ya wä tsaxiru' lee ti nö jo'o laa, tsaka jo'o lee ntsu'u jnyä ji'i o nchajna'ru, o nchatéjë yu'uru' tyiji'. iO ngui'e xalaru' leru' lee kikui'wä ji'i nya'ä ti chatu'u! **28.** Vi ngutyejnäü' tsaxiru' lee ndyixi'yaü' lo'o nduxu'uü' ji'iü' lo'o kuchilyu, lo'o matyi, lola talaa laa ntsu'u 'nëü' lo'o nö jo'o ji'iü'. **29.** Vi nguxë tsä, vi nö kii' na ndyakä'. Viü' laa tu'wa Baal nde ndexi'yaü' laari tsalo 'në tinö ncha tonto nde'nëü', ngutya kueya' taü' ji'i nö ti'i. Vi nö jo'o nä Baal nde akua' ngutayakui' ji'iü'. **30.** Le' lola Elia nakuë ji'i tyatyia nyatë: Nga'në kakua' tya tsu'lee. Vi tyatyia nyatë nga'në kakuaü' ji'i Elia, vi Elia ngutyejnä ndyijnyä tso'o ji'i nö altar ji'i Nyi' Chii Ndyiose, ja ta nde kietu'urala. **31.** Ngayukuä tyi'tukua kiee chukui' tsalo nga jnyi' ki'yu nyi' nga Jakob, nyi' ngalo nä Nyi' Ndyiose ji'i Israel, **32.** Le' lo'o nö kiee ngajnyä tsaka altar kuenda ji'i Nyi' Chii Ndyiose; le' ngaloo lyata jli, xi' nga kueya' ngiu'u tyi'nyö lyitru itya. **33.** Le' Elia ngasone'ë tso'o ji'i nö yanchakí ndoo nö altar, nga tuwe luwe ji'i nö kuena' ji'i urreu le' ngasosa ji'i ndoo nö yanchakín. **34.** Le' nakuë: Nga'në kietsa'awä jakua sukua' itya, ngasukua wä ji'i itsö' nö kuena' ngutuwée lo'o nö yanchakín. Le' nö ndyukua lyia ngasa'ä jnyä ka'a nyi' ji'iü' kutsa'ü' ji'iü' kutsa'ü' ji'i nö kuena' lo'o nö yanchakí tsalya ka'a vi loo laa nga'nëü'. **35.** Vi nö itya jlyaa tsa'minyi ngulayu'u tsa laa ndoo nö altar lo'o tsala ji'i nö lyitaá. **36.** Vi ngutya kueya' taäü' ji'i nö ti'i, tsu' kuxë nyi' laa tu'wa Ndyiose Elia, nga'ne kakua ji'i nö altar nga'në jlyu ji'i Ndyiose nakuë: "iNyi' Chii Ndyiose ji'i Abraham, ji'i

44. Elia lo'oü' nga tu'wa jo'o
Baal: 1 Reyes 18:16 asta 39

Isaa, ji'i ü' Israel: Nga'në nyi ja le' kuati'ü' nö'ö laa Ndyiose ji'iü' Israel, vi nä' lä' musu ji'i, vi Lakui' ngasa'ä jnyä ji'iä 'në ji'i tyatyia nö nde!

37. iKuta yakui' ji'iä' nyiín, Chii Ndyiose ji'iä' ja le' kuati'ü' nö'ö laka Ndyiose, vi nyi ndeyikuë ji'iü' kisete'ëü' ji'i Lakui!" **38.** Vi lola Nyi' Chii Ndyiose nga'në Nyi' ngui'e kí' ngataki ji'i nö

kuena' ngataki maxi ji'i nö yanchakí ji'i nö kee ngiaka lyukui'ri jii, vi nguityi tyatyia tinö ityia ji'i nö lyatá. **39.** Vi tyatyia nö kitsë ngana'äü' ji'i

nö nde, nguitya kietö sutë'ü' nakuë laa nde: Le' tsajnya'ä Nyi' Chii laa Nyi' Ndyiose, Le' tsajnya'ä Nyi' Chii laa Nyi' Ndyiose nakuëü' tyatyiaü!"

Tsaka itsa' tsanguitya ndu'u kulo nö nga'në ji'i nyi' nga tu'wa Ndyiose nyi' nganaa Elía.

Viü' nga tu'wa jo'o Baal ngajnyäü' tsaka altar xi' taü' ji'i jo'o ji'iü' nö ti'i laa ntsu'u 'neü'. Vi tya'jlyaa tsa'minyi ngutyejnäü' asta la jlya'we tsä nchakui' riü' ji'i jo'o ji'iü'. Nö ja... na tukui ngutaya kui' ji'iü'. Vi Elías yakui' lee' nyi' ji'iü' nakuë nyi' (tukua tsa' nchatëjë yu'u, o ngui'e xalaru'. Ngaxi'yawä tsaxiru' ti lee ntsu'u xi' nde'në ja na dyikui' ji'iwä nakuë nyi' ji'iü'). Vi ngaxi'yaü' tsaxiru' vi ngutyia na ndyikui' ji'iü' nyi ngutyejnäü' nduxi'ü' ji'i yunguti ji'iü' tsalaja ndeta'äü' jlyi xi' ndoö altar ji'iü', nö ja na tukui nguta yakui' ji'iü'. Nguxë tsä nyi ngajnyi tuti'ü' itsa' nde'nëü' vi'.

Vi ngutyia kueya' ndyiji'i ji'i Elía 'në kaka laa ndyiji'i ji'i 'në, ngajnyä ka'a tsaka altar xi' nga'në jlyu ji'i Nyi' Chii Ndyiose. Vi lyaka nya'ä nyatë xilee ji'i Ndyiose, vi lyaka nya'äü' itsa' tuno lo'o xilee ji'i Ndyiose, itsa' yakua laa Elia ngayukuä jakua kietö' ityia ji'i. Ngayutsa' ji'i nö yanchakí tsalo ngui'e yatsa', tsalo ngia'tsa'ä nö lyataá nyi' Elía tsandaja' yakui'ri ji'i Nyi' Chii Ndyiose nganë ji'i Nyi' kutëjë Nyi' kutëjë Nyi' ji'i nö kí' tyakuä ja lyaka nya'ä nö kitsë', tukui laa Ndyiose minyi. Vi telu' ngui'e ti nö kí' tyaa kuä ngala' nö ja naxi'i ti tsakua' ngataki ji'i nö kuena'ri, ja lo'o nö kiee ngataki lo'o nö ityia nguitya vityi. Vi ngana'ä nyatë ji'i nö nde lola nga'në Ndyiose lo'o xilee ji'i Nyi', ngueyarikieü', Lakui' Nyi' Laka Nyi' Ndyiose minyi.

Ndyiose ngatëjë Nyi' kienä'ä Nochu nga tu'wa Nyi' ji'i kitsë Israel.

Vi lee kienä'äü' Israelita na'ä ndeyarikieü' ji'i itsa' ji'i Ndyiose ja tsu' ngutyejnäü' 'në jluü' ji'i jo'o ngajnyä lakui'riü'. Viü' nga tu'wa Ndyiose nde nguixi'yaü' ji'i nö kitsë taarikieü' ja na'ä kiee tyinyä nö ti'i kutëjë Ndyiose kuenda ji'i ki'ya ji'iü' nde'nëü' loo.

Nö ita' ngiä nguetsa' tsu' nane' laa 'në ncha tya tsu' ndoo.

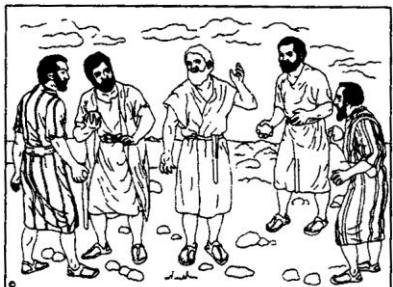
Vi itsa' nö yakui'ü' minyiri nde ngui'u tya'a lo'o, lo'o nö itsa' yakui'ü' nga tu'wa Ndyiose nö laa 'në ncha tya tsu' ndoo, Ndyiose kutëjë Nyi' ji'i Nyi' Kilyo ji'i nyatë tsëlayuu. Vi Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu nde, ji'i leta tya'a Abraham kala lakui' ji'i leta tya'a nö nga rei Davi.

Vi lee kienä'ä itsa' nö ngiä tsu'u' nane' ntsi'ya ndo Antiguo Testamento nö nyikuë nyii ndo kityi kusu' xi'xia nchakui' itsa' ji'i Nyi' kilyo ji'i tsëlayuu itsa' ta nga minyi. Nyii ki'awä kia'awä 'në tsa'ä tsuna tse'ë xi' ntsi'ya ndo lyiuru nde.

Lyiuru nä Isaías 7:14 nakuë: Kala ji'i tsaka Virgë, vi jlyanyí kanä Emanuel nö nyikuë ndi Ndyiose ntsu'u lo'ö.

Lakui' ka'a nö lyiuru Isaías 9:7 nakuë ka'a: Nyijiä chukuä xi' yakui' jnyä Davi.

Isaías 53:4-5 nakuë Tyakä' ti'i tsandoo xaa'ü'.

46. Itsa' ngalo tsu'ü' ji'i nochu nga tu'wa Ndyiose.

Viü' nga tu'wa Ndyiose nde yalo'oü' itsa' ji'i Nyi' vi na ngui nyatë ji'iü'.

Lee kienä'ä nyatë ngalo tsö' ji'iü' nga tu'wa Ndyiose nde, lo'o nö itsa' yalo'oü' vi', na nguiü' ji'iü' na nguiü' kiekutsa'äü' xi' 'nëü' nga'nëü' laa nya'ä nguriü'

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi tukui itsa' tsanguitya ndu'u kuloo ngajnyí Ndyiose ji'i Davi?
Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' ji'i Davi ji'i leta tya'a tyu'u Nyi' Kilyo ji'i

tsēlayuu.

2. Vi la ngutējë nguuya jnyä Davi nyi' ji'i lakui' ?Vi tula ngataarikie Davi 'në? *Ngataarikiee kujnyä nyi' ji'i Nyi' Chii Ndyiose Jerusalén.*
3. ?Vi a ngajnyä Davi ji'i nö nyi' ji'i Nyi' Chii Ndyiose? *Na ngajnyä ji'i, la jnyi' ki'yu nä Salomón ngajnyä ji'i nö nyi' ji'i Nyi' Chii Ndyiose.*
4. ?Vi tukui ngiakua laa lo'o nö nyi' nganyä Salomón? *Nö tabernaculoo'.*
5. ?A ngui suvi' nö tenë' ji'i nö nya'në' ji'i ki'ya ji'iü' Israelita?
  - a. *Na nguisu, ja chu ntsu'u ki'ya ji'i ndi lakui'ü' kisuü' ji'i ki'ya ji'iü'*
  - b. *Nö tenë' ji'i nö nya'në nga tsaka nö nga ngatakö' tsa tyempuri tsalaja ngatakö' ji'i nö ti'i nö ndyiji'ji'iü' tyakäü' nö ja na ndyika kuenda ji'i tyatyia ki'ya ji'iü' ja na ndutakö' ji'i tyatyia ki'ya ji'iü'.*
6. ?Vi lyakua nguixi'ya Ndyiose ji'i nyatë le' kakaü' tu'wa Nyi' tsalo'oü' ji'i itsa' ji'i Nyi'? *Lyakua ja Ndyiose talee ndi Nyi' ji'i tyatyia nyatë, vi ndi Nyi' chu'u ndooü' itsa' minyi ji'i Nyi' lo'o tyu'u laaü'kuenda yaa' Kuinyi'laja, ji'i ki'ya ji'iü' lo'o itsa' ndiji.*
7. ?Vi tula nakuëü' nga tu'wa Ndyiose ji'i nyatë Israel tyempu vi'?
Nakuëü' ji'i nyatë kisetörokieü' xi' ta nga'nëü', kuno'öü' ji'i kuinyakuë jo'o ngajnyä lakui' riü' le cha 'në tsakua' ji'i Nyi' Chii Ndyioseri lo'o kieyarikie tsakua' ji'i Nyi' vi' ti.
8. ?Vi tukui laa nö tsuna itsa' nö yakui' kuëü' nga tu'wa Ndyiose ji'i nyatë?
  - a. *Kulo ndi kisetörokieü' ji'i ki'ya ji'iü'.*
  - b. *Le' kisete'ëü' ji'i Ndyiose. Ja ti na kisete'ëü' ji'i Ndyiose, ja tala tyakä' ti'iü'.*
  - c. *Nyijiä Nyi' kilyo laa ta nga minyi itsa'.*
9. ?A ta ngutsa'ä xi' ndarikie Ndyiose tyä' vi' nyi? *Vilya, tala laa ti Ndyiose laa lolari Nyi'. Vi tala nya'ä ti'i Nyi' ji'i tyatyia Chu 'në jlyu ji'i xaa' kosa ti naxi' Lakui' ji'i Nyi', Ja Lakui' Nyi' tino Laka Nyi' Ndyiose lu'u lo'o Ndyiose minyi.*
10. ?A nguitsati' Ndyiose Itsa' nö ngäyí Nyi' lonö nakuë Nyi' kutëjë Nyi' tsaka Nyi' kilyo, vi ngutëjë kienä'ä ti yajäri ta nga vi na 'në ti tyi'nä? *Tala na nguitsati' Nyi ji'i nö itsa' talaa nga'në tyasukua Nyi' ji'i.*
11. ?Vi tukui' ji'i leru' nguetsa' Ndyiose lola 'në Nyi' kutëjë Nyi' ji'i Nyi' nö talaa nyijiä? *Ndyiose nguetsa' Nyi' ji'i nochu nga tu'wa Nyi'.*
12. ?Vi lyä nga'nëü' Israelita lonö ngana'äü' ji'i Nochu nga tu'wa Ndyiose?
  - a. *Yalasa'äü' ji'i nochu nga tu'wa Nyi' le ngayujiü' ji'iü'.*
  - b. *Vi nde'nëü' laa' ti nde'në jlyuü' ji'i kuinyakuë ngajnyä lakui' riü'.*

c. *Yalasa'äü' ji'i tyakuë na tso'o ji'i tyatyia kitsë kakua taka xi' ngutyaü' ngatakaü'.*

13. ¿Vi a tyá' nguta'äü' Israelita tolaa laa'ri, a tyá' yalo'oü' kosa taka ji'iü' a tyá' nga'në kakaü' nö ti'i a tyá' nga'në jluü' ji'i Ndyiose laa'ri? *Nde'në jluü' ji'i Ndyiose laa'ti*.

14. ¿A tso'o 'nëü' ngui Ndyiose laa nga'nëü' loo? ¿A nguichukuä Nyí' xi' nga'në jluü' lo'o nö ti'i ngataü' tsandoo Nyí'? *Na nguichukuä Nyí'*.

15. ¿Vi lakua na nguichukuä Ndyiose xi' nga'në jluü' Israelita lo'o tyatyia nö ti'i nga'në kakaü' tyatyia rikaü'? *Lyakua nya'ä ja lo'o tu'wari nga'në jluü' ji'i Nyí', ja ti tyikieü' nya'ä nala itsa' ndyisetörkie ji'i, nyitsa' na ndeyarikieü' ji'i Nyí'*.

16. ¿Vi tukui tino nchaja ndoo ti lola ndarikië lo'o ntsu'u ndoo ji'i tyikië? *Tsakari Ndyiose*.

17. ¿Vi a taka ji'iü' Israelita nguichukuä Ndyiose? *Taka ji'iü', Ndyiose nguichukuä Nyí' ji'iü' ti tso'o ndörokieü' lo'o itsa' ji'i Lakui' Nyí' vi maxi Chu ntsu'u ki'ya ji'i, ti ngueyarikieü' ji'i itsa' jlyurikie nda Nyí' talaa nguikuä Nyí' ji'iü'*.

18. ¿Vi tukui ji'i ndekietaü' Israelita Chu ngueta ji'i itsa' ji'i Nyí'? *Nguetaü' ji'i Nyí' kilyo Nyí' ta ngataa Ndyiose kilyo ji'iä kuenda yaa' Kyinyi' laja lo'o xi tyakä' ti'i sandoo ki'ya ji'iä*.

Lección 21

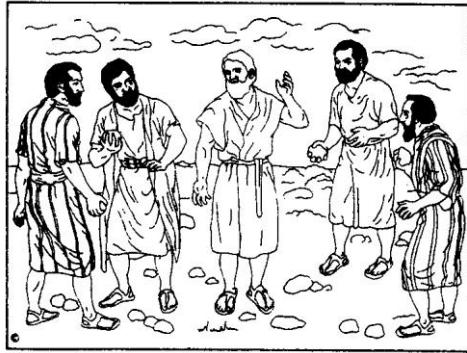
Ü' Israelita nchaa ka'aü' tsalyia ka'a xi' tyakä' ti'iü'

Kujnyä tyä' laa kiya' lo'o kiee na ndyilya'a Kase 11A

Tyatya ji'iü' nga tu'wa Ndyiose yakui' le'riü' ji'iü'.

Vi lola tyatyia rikaü' Israelita ngayakui' le'riü' lola itsa' yakui' kuëü' nga tu'wa Ndyiose nde ji'iü'. Vi lee kienää ji'iü' nga tu'wa Ndyiose ngui tyayujui riü' ji'iü' ja lyala na kikuü' itsa' na tso'o 'nëü' tsa'wa laa nguitya yuji ji'iü', vi nde'nëü' lori ndelyoü' lola 'në kitsë nö kakua taka xi' takäu'. Vi lajaü'

46. Ngalo tsu'ü' ji'iü' nga tu'wa Ndyiose.

Israelita nde taka ka'aü' ndya'äü' tolaa tsandaja' ndya'äü' 'në kakaü' laa ntsu'uri, vi naä ndeyarikieü' ti nö itsa' ngajnyí Ndyiose kutëjë Nyi', Nyi' kilyo ji'iü'. Vi maxiü' suti tsandaja' yalasa'ä riü' itsa ji'i Ndyiose lo'o tu'wa riü' naxi'i ti lo'o tyikieü'. Vi tyä'ru yalasa'äü' itsa' ndusu'u nyatë ndyixelo'o, ó nö ndyikui' laa tu'wa Ndyiose. Vi nö nyatë nde ndyisesu tsu' ndyilyu itsa' ji'i Ndyiose ja lyaka kitsë ji'i Ndyiose katyiji'ü' ji'i Ndyiose.

Itsa' jlyurikie ji'i Ndyiose.

Ndyiose nakuë Nyi' ji'i nochu nga tu'wa Nyi', ti nyatë nyi na kä ja'äü' kusa'ä yakäü' tsakua' ji'i Nyi' Chiiri, ja Nyi' Chii na kulotsu' Nyi' ji'i tya'a kisüü' ji'iü' ja tsu' taa Nyi' 'në ji'i tya'a kusüü' ji'iü', le' chalo'o ka'a ji'iü' xi' nya'ä ti'i ji'iü' tsalya ka'a. Vi maxi te'ya ka'a lya nga'në tyikielarikieü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose vi lo'o itsa' jlurikie ji'i Nyi' na tulaa nga'në Nyi' ji'iü'. Le' lola nga'në Nyi' tyempu ngalu'u Noé, lonö Nyi' Chii Ndyiose ngataa Nyi' 120 nyajä ngataa Nyi' ji'i nyatë le' tyarikieü' ji'i Nyi', ngatëjë Nyi' kua' xaa' kua' xaa' Nochu nga tu'wa Nyi' Chu yakui' kuë itsa' ji'i Nyi' ji'i tyatyia nyatë. Nö ja maxi lee jluti' ti Ndyiose, laa tsanguityaa ngutakä' ti'i nö kitsë' lo'o itsa' na ndusa'ä yakä ji'iü' lo'o ki'ya xi' nga'nëü' vi'.

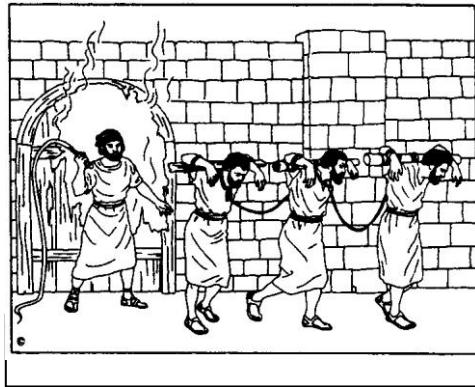
Nguisete'ë ka'aü' tsalyia xi' tyakä' ti'iü'.

Kikui' nä 2 Reyes 17:5-8

5. Rei nö ndykui' jnyä kitsë Asiria nga'në ji'í ji'i kienaa'ä tsë'ë kitsë Israel. Vi yakua ngianö ngataka tsuna yäjä. **6.** Vi tsandyara, nö kaa yäjä nchakui' jnyä Chu nä Oseas, Vi nö rei ndykui' jnyä kitsë Asiria ngatukua ji'iü' Israel nane' kikuä vi Ngatanö ji'iü' xi' nä Halah, tya xi' nä Habor, xi' lasiaa tyakiela Gosán tsaka ka'a kitsë ji'í chu nä Medos. **7.** Vi lola nga'në ji'iü' Israelita nde kuenda ngueyu'uü' ndo ki'ya Sando Nyi' Chii Ndyiose ji'iü', Nyi' nguilyo ji'iü' kitsë Egipto kuenda yaa' Faraón, rei nö ndykui' jnyä kitsë Egipto, xi' nga'në jluü' xaa' jo'o nö ngajnyä nyateri. **8.** vi nde'nëü' laa'ri laa 'në xaa' kitsë vi Nyi' Chii ngalo Nyi' ji'iü' Israelita ndoyuu' xi' ngatakaü'.

Kikui' ka'a Iyiuru nä 2 Reyes 25:1-12

1. Vi lola rei Nabucodonosor nö ndykui' jnyä kitsë Babilonia ngiarasa'ä itsö' kitsë Jerusalén tsä tii, ji'í koo' nö nchaa kaa yäjä nchakui' jnyä chu nä Sedequias, vi rei Nabucodonosor lo'o sandaru ji'í ngajnyä kueku' yuu jli kitsë Jerusalén. **2.** Vi nö kitsë ji'í Nabucodonosor ngusa'ä vi' tyi'tsaka yäjä tsalo tsa yakui' jnyä Sedequias nö rei nö yakui' jnyä kitsë Judá. **3.** Vi lee ngiä kui'nyä nö ncha kaa tsä nö ncha jakua koo' ndetara itsa' ndaku ji'í kitsë'. **4.** Vi sandaru' ji'í Nabucodonosor ngasaü' ji'í nö kueku' yuu' nö ntsu'u jli kitsë'. Vi tya to kueku' yuu' le' telaa vi' rei Sedequias lo'o tyatyia sandaru ji'í ngutu'u jnäü' tsaka tone'ë nö ndukua kachi'ri tya xi' nde'ë nö lo'ó jnyi' ji'í nö rei. Vi sandaru tya'a kusüü' jli ntsu'u nde'ya kuenda ji'í nö kitsë', nö ja ti Sedequias lo'o tyatyia nyatë ji'í ngutu'u jnäü' tya yuu vityi'. **5.** Vi nö sandaru ji'í rei kitsë Babilonia yalasa'ä ji'iü' vi ngia ji'iü' la kakua Jericó. Vi yakua tyatyia nö sandaru ji'í Sedequias ngutu'u jnä le' yakua nguitya yanë yaa. **6.** Vi nö nyatë Babilonia nde yalo'oü' ji'í rei Sedequias Sando nö rei nä Riblá le' nowä nga'në kueya' tsa' ji'í. **7.** Vi nga yujiü' ji'í jnyi' ndoo ndena'ä, le' ngaloü' ndoo ti lakui', le' ngatotsaü' juü kikua ji'í le' nga'nëü' ji'í nane' kikuä kitsë Babilonia. **8.** Vi rei Nabucodonosor ngutyia kitsë Jerusalén nö nchaa kati tsä nö nchaa ka'yu ji'í koo' yäjä tyi'nyö tsuna yäjä nchakui' jnyä kitsë Babilonia. Vi Nabuzaradán, laa nö ndykui' jnyä ji'í sandaru ji'í Nabucodonosor, **9.** vi ngasa'ä kii' ji'í laá ji'í Nyi' Chii Ndyiose, lo'o ji'í tone'ë jnyä, lo'o ji'í nyi'í ndu'u kulo Jerusalén, asta la ji'í nyi'í nö tsanguityaa tuno ndu'u. **10.** Vi tyempu yakua sandaru ji'í nö ndykui' jnyä Babilonia, ngayukuäü' tyakuë nchaü' itsö' kitsë Jerusalén ngatukua lo'oü' ji'í nö kitsë ja le' tyayujiji'iü'. **11.** Nebuzaradán nguitya tusu' ji'í tyatyia nö nyatë ntsu'u kitsë' le' ngatukua ji'iü' nane' kikuä, ji'í nochu na ndö tso'orikie

lo'o rei Babilonia. **12.** Vi Nabuzaradán ngataa ngianö kitsë' tsakua' nyatë ti'iri ja le' ku'ya kuendaü' nyari ndi lo'o 'nëü' jnyä ji'i.

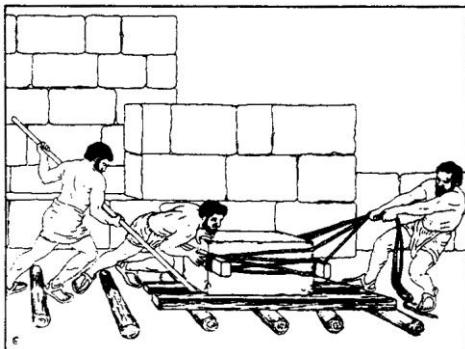
Kitsë nä Asiria lo'o kitsë nä Babilonia.

Kuenda ji'i raü' nchäo, Ndyiose ngatëjë Nyi' xaa' ka'a kitsë nö kikui' jnyä ji'i kitsë Israel. Vi nö kitsë nö ntsi'yaa tya chaa' nguitye'ë kitsë Asiria ji'i xi' kutukua yakö' ji'iü' xi' 'në lo'o ji'iü'. Vi ti nö kitsë Asiria xaa' tsi'ya

'nëü'. Vi nö kitsë Babilonia nde laa tsaka kitsë, lee tyikiela lee taka xilee ji'iü', tsa'wala nga'në ji'iü' ji'i kitsë Jerusalén laa 'në ngui, vi nga'në ji'iü' tsala nö kitsë Jerusalén. Vi tinö laa ji'i Nyi' Chii Ndyiose nganö'öü' ji'i, vi ti ji'i ü' Israel nguitya loo tsö' nö nyatë ji'iü' maxi le' kitsë ji'iü tinö laa' vi yakua nguitya yanë yaaü'.

Tsuna yala tyii nyajä ngui'uü' xi' nä kitsë nä Babilonia.

Vi nö nyatë Babilonia nde jnyikuia' tyitsë nguitya 'në lo'o ji'i nö kitsë Israelita nde. Vi loo ta ntsu'ü' Israelita nde kitsë Babilonia nguisetörkieü' ka'aü' tsalya ka'a. Vi itsa' yakua laa Ndyiose nguijyo ka'a Nyi' ji'iü' le' nguisete'ë ka'a Nyi' ji'iü' tya xi' ngutu'ü'. Vi lonö nguitë'ëü' tsalyia ka'a tya Jerusalén, ngutyejnäü' nguijnyaü' ji'i nö laa ji'i Nyi' Chii Ndyiose lo'o ji'i nö kitsë ji'iü' nö ngano'ö nö nyatë Babilonia nde.

48. Nguijnyäü' ji'i nö laa ji'i Nyi' Chii Ndyiose: Ioo nakuë lyiuru nä Esdras 6:13-18

Itsa' 'Në jlyu naxi'i ti lo'o tyikieü' ji'i Ndyiose.

Vi maxi ngui jnyäü' ji'i nö laa' ji'i Nyi' Chii Ndyiose vi kienä'ä ndakö'ü' ndya'äü' 'në jluü' ji'i Ndyiose, nö ja na 'nëü' ji'i lo'o tyikieü', 'nëü' laa nya'ä ndi riü' 'nëü' laa ntsu'u ngialarikie nyatëri, vi loo laa 'nëü' na 'nëü' ti laa nakuërikie Ndyiose. ¿Tya' ndyarkiewä ji'i nyi' nga nä Caín? Le' loo tsi'ya nga'në kienä'ä Chu ndya'ä tolaa tyempu nga taka nyi' nä loo.

Ndyä'äü' ti tolaa tinö laa' lo'o tinö ti'i nö ndyiji'i ji'iü' tsalo'oü' ndya'äü', nö ja nyitsa' na ndeyarikieü' lakaü' Chu tsu'u ki'ya ji'i, naa jä'äü' kieyarikieü'rikie tsaka ti Ndyiose kaka taa Nyi' itsa' jlutu ji'i ki'ya ji'iü'.

Kitsë nä Griego lo'o nö kitsë nä Romano.

49. Nö ndykui' jnyä kitsë Roma

Nyi' Chii Ndyiose ngataa Nyi' tsa' kueya' xaa' kitsë 'në ji'i ji'iü' Israel. Vi nö kitsë nde laka nö 'në jlyu nyikuë jo'o nyatë 'në jlyuü' kienaa'ä laxi'u jo'o nö ngajnyä yaa' nyatéri. Vi nö kitsë griego nga'në ji'iü' ji'i kitsë' Jerusalén lo'o tyatyia yuu ji'iü'. Vi nö nyatë kitsë Romano nde nga'në jnyä ki'ya ji'i nö kitsë Israel kisuü' xi' ndykui' jnyä kitsë

Roma chukui laa kosa takaa ji'iü'. Vi kienaa'

tsa'minyi xi' ngutakä' nö kitsë nde xi ki'ya lo'o itsa' tyikielarikie ji'iü'.

Ü' ndykui'ü' ji'i escriba Chu ndusa'ä, lo'o ka'aü' ngana fariseo lo'o ka'aü' ngana saduseo.

Viü' Israel asta nyii ntsu'u ndö ji'iü' lakaü' nyatë judiu. Viü' judiu nde tyijiü' tsajnya'ä ngatakaü' ti xi' ngutö nö laa ji'iü' vi ngajnyäü' nyi'i ngana Sinagoga kitsë xi' takaa'. Vi tyatyia saoro nchote'ëü' nane' Sinagoga' ji'iü' ndya'äü' 'në jlyuü' ji'i Ndyiose. Vi ngutejë kienaa'ä tyempi viü' Israelita nde, ngutøyjnä ndyika xaa' ji'i tya'aü' laja lakui'riü'.

Ü' escriba Chu ndusa'ä.

Vi lajaü' nyatë Israelitaü' nde ngiu' nyatë nö ndykui'ü' ji'i escribas loo ndykui'ü' ji'i ja ngaü' Chu ndusa'ä. Viü' nga jnyä ji'iü' kilyo o nö nyikuëru' Chu ndyisa'ä laa ntsu'u ndo kityi ji'i Ndyiose. Kulo xi' ndyejnyä nchakui' ndoo Bíblia, nä Antiguo Testamento tinö laa nyikuë ntsi'ya ti tsa'jnyä kityi kusu'.

Ü' ngana fariseos.

Vi tsala laxi'u ka'aü' nga näü' fariseos, vi nö nyatë nde ngaü' nyatë tsanguitya tyivilya, nyatë 'në kaka lola ntsu'u ndo lei nö ngasa'ä Moise. Viü' ngana fariseo nde ndulo tsö'ü'ji'i nyatë nö na 'në kaka lola ntsu'u ndo lei chukui laa 'në ti lakui'ü'. Vi nö nyatë nde lee ndoti'ü' ji'iü' lya nya'äü' sandoo nyatéri. Vi kienaa'ä ndakö'ü' ndeyarikieü' ji'iü' lakui' riü' lo'o xi' 'nëü' itsa' religiosa ji'iü' laa ntsu'u 'në kakaü'.

Vi tsala xi'u ka'aü' näü' saduceos.

Vi nö nde xaa' laxi'u ka'a nä saduceo, Viü' nde nchajnyärikieü' itsa' ji'i jnéri. Vi na nde na ndeyarikieü' itsa' ncha lu'u nö ta ngujui.

Chu tso'o Chu ty'a'närikieri.

Vi loo maxi tyatyia rikaü' Israel na 'në kakaü' itsa' ji'i Ndyiose, ja taka riü' nga'në kakaü' itsa' ji'i Ndyiose. Viü'wā tsatu'wa laa ngaü' lo'o Abraham, Isaac, Jakob, Kusé, Moisé, Josué, Davi lo'o kienaa tsa'minyi xaa' ka'aü', ngueyarikieü' lo'o nguetaü' itsa' ngajnyí Ndyiose kutejë Nyi' tsaka nö kilyo ji'iü' nö kilyo ji'i tyatyia nyatë tsälüyü. Vi tyatyiaü' nde nguetaü' kala Nyi' kilyo ji'i nyatë tsälüyü nö itsa' ta ngajnyí Ndyiose xitsa' Nyi' nö 'në tyasukua ji'iü'.

Nde kieta riü' ji'i nö itsa' ngajnyí Ndyiose ji'iü'.

Vi tsatukua raü' Israel lee ngutö lo'o itsa' ji'i Ndyiose. Nö minyi, le' tsajnyä'ä nguetaü ji'i Ndyiose nö le' tsajnya'ä talaa 'në tyasukua Nyi' itsa' ngajnyí Nyi' kutejë Nyi' tsaka Nyi' kilyo ji'i nyatë tsälüyü. Ndyiose tya' ngatëjë ka'a Nyi' itsa' tya tsu' ndoo laa 'në nyijiä tya tsu' ndoo ji'i nö kitsë'. Vi nö jakua siendu nyajä, tsa laa tyempu tē ngara tyempu nga'në ji'iü' ji'i nö kitsë'. Vi tsala nö tyempu tē ngara na'ä tukui Chu yakui', Ndyiose na'ä ngatëjë tsaxiru' Chu kaa tu'wa Nyi'.

Kikui' naa Iyiuru nä Malaquías 3:1

1. Nyi' Chii tyatyia ndyika nakuë Nyi': Kutejë' ji'i Chu itsa' ji'iä' Chu 'në kaka tyakuë. Nyi' Chii Nyi' ndetyana wä, tsalee chatë Nyi' nyi'laa. iJa ta tyiyä nö lo'o itsa' ta nö laa ta ngaminyi' ji'i nö nchati' tsajnya'awä wa!

Nö tsa ndyara itsa' ngatëjë Ndyiose nö laa 'në nyijiä tya tsu' ndoo.

Vi nö itsa' ngatëjë Ndyiose lola 'në tya tsu' ndoo nchakui' xitsa' tukua nyatë. Vi tya' laa nde kaka nya'ä tya'la ndoo Antiguo Testamento xi' nchakui' ji'i nö itsa'a, itsa' nö na'ä kiee nya'ä ji'i ndo Nuevo Testamentoó. iVi ta ngutyia nö nyijiä lo'o ji'i nö itsa' ta ngaminyi' Ndyiose vi'! Vi na'ä kiee' kuati'na tula nyikuë ngui nö itsa' ngatëjë Ndyiose tya tsu' ndoo'.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi tula ngataa Ndyiose tsa' kueya' 'në ji'i nö tií kitsë' Israel nö ngusa'ä tya chaa'? *Nyi' Chii Ndyiose ngataa Nyi tsa' kueya' kitsë nä Asirio kitye'ë ji'iü' kutoyakö' ji'iü' lo'o kutotsa ji'iü' 'nëü' jnyä lee tsa'minyi nchaa.*
2. ¿Vi tula ngataa Ndyiose tsa' kueya' 'në ji'i kitsë Jerusalén lo'o nö tukua

kitsë nö ntsi'ya tya jlyakui' vi'? *Nyi' Chii ngataa Nyi' tsa' kueya' nö kitsë nää Babilonia kulyindo ji'i kitsë Jerusalén le' kitye'ë ji'i nö tukua kitsë Israelitaa' xi' kutukua yakö' ji'iü' xi' 'në lo'o ji'i nö tukua kitsë nde.*

3. ¿A tya' nguisete'ëü' Israelita ndoyuu xi' ngatakaü' nga? *Nguisete'ë Nyi' Chii Ndyiose ji'iü', lonö nguisetörkieü', Nyi' Chii Ndyiose nguisete'ë Nyi' ji'i lee kienä'äü' tya Jerusalén.*

4. ¿Vi tula nga'ëü' lonö nguisete'ëü' tya Jerusalén? *Ngutyejnä nguijnyäü' ji'i nö kitsë' lo'o tyatyia nö kueku' yuu' lo'o kiee, le' ngajnyä ka'aü' xaa' laa xi' 'në jluü' Ndyiose Jerusalén.*

5. ¿Vi tula ngutu'u näü' Israelita ngutejë? *Ngutu'u naaü' Judiu.*

6. ¿Vi tukui ka'a kitsë nö nga'në ji'i ji'iü' judiu ndee'? *Kitsë nää Griego lo'o kitsë nää Romano.*

7. ¿Vi tukui ji'i 'në jlyu nö nyatë kitsë Romano ndee'? *Nö kitsë nde, 'në jlyu lee kienä'ä jo'o nö ndujnyä lakui'riü' vi nowä laka ndyiose ndyikui'ü' vi 'në jlyu ka'aü' ji'i nö ndyikui' jnyä ji'iü' nö ngana rei César nga'në jluü' ji'i nowä nga ka'a tsaka ndyiose ji'iü'.*

8. ¿Vi tukui laaü' chu nga nää escriba ndee'?

a. *Ü' nde ngaü' Chu ndyikui' jnyä ji'i itsa' religioso laa ntsu'u ngialarikieü' judiu, lo'o nga Chu ndyilyo laa ntsu'u laa nsti'ya ndo kityi ji'i Ndyiose ndo Antiguo Testamento ndyilyoü ji'i lo'o yaaü' o ndusa'äü' ji'i lo'o lapi.*

b. *Viü' nga nää escriba nde ngaü' nyatë jnyi' kuia' le' ndeyarikie ji'i lakui' ri kuenda ndye'e ji'iü' laa ntsu'u ndo kityi vi na ndaü' kuenda naxi'i ti tsakua' ndi kie'e kuëü' itsa' ji'i Ndyiose le' ta ngueta'ä ji'iü', ja nö laa ndi ntsi'ya kieyarikieü' lo'o 'në kakaü' ji'i.*

9. ¿Vi tukui laa ngaü' ngana fariseo ndee'?

a. *Ü' nde ngaü' nochu ndyikui' jnyä nochu ndu'u kulo ji'i itsa' religioso laa itsa' ngialarikieü' judiu vi tyatyia nö itsa'a 'nëü' tsalo'në kakaü' ji'i vi lo'oru' kienä'ä itsa' laa ngatotsa lakui'riü' ja nguiü' laa' lo'o tyatyia nö nde le' chukuä Ndyiose ji'iü' sandoo Nyi'.*

b. *Viü' fariseo nde lee ndeyarikieü' ji'i lakuirü' vi nguiü' laa' ja lo'o itsa tso'o nö 'nëü' chukuä Ndyiose ji'iü' nguiü'.*

10. ¿Vi tukui laa ngaü' chu nga nää Saduceo?

a. *Le' lola ka'aü' fariseo kua, lakaü' nö ndyikui' jnyä religioso judiu.*

b. *Viü' Saduceo nde ngaü' chu ndyika jnyä ti' itsa' xi' ndyikui' jnyä ja itsö' jnëri ndya'äü', lo'o ndyika tsatu'wa tsa' ji'iü' lo'o nyatë Romano, nö nchakui' jnyä kitsë Judiu. Vi na ngajnyä ti'ü' ti lyala 'nëü' le' tso'o kii Sando Ndyiose ji'iü'.*

Lección 22

Xi' nde chatyu'ura nö tsa'ä nde

Kujnyä itsö' kiee tyikiela nö na ndyilya'a Kase 11B

Vi lee ndusa'ä jnyä ya ji'iwä kinyijnyawä ji'í nö kase nä kujnyä itsö' kiee tyikiela nö na ndyilya'a 11B. Ja itsa' nö chatyu'ura nde, laa nö tä tyempu 'në ji'í Chu nde'në tsa'ä ji'í tsa'ä nde, kaka lo'oü' kikui'ü' laa nya'ä ndiü' itsö' nö itsa' ngatsa'äü'.

Vi tyá' 'në ka'aya ji'í kua'ä Chu kaka mastru sukuela, kunawä ji'í nö kase leeri lo'o tyatyia chu nde'në tsa'ä ji'iwä tsu'nane' ti' tyejnäwä kusu'uwä ji'ü ji'í nö tsa'ä nde. Le' yakua nyi kutyejnyä taa itsa' le' nö itsa' taa yakua kunyijnyä ji'í kaka kiya' xi' tyejnä kunyitsa' ji'ü' itsa' ngatsa'äü' ji'í nö tsa'ä nde.

Vi ti nalaa nö kase nö nyijiä nö tsa'ä nde ji'í: Nö laa 'në la'a kiatyu'u kikui' puntu nö ndu'u kulori xi' nchakui' ndo kityi xi' nchakui' itsa' tuno nga'në sa'në nö nga'në tsa'ä lo'oü' tya'la laa xi' ngutye jnyä, kiatyu'u 'në tsa'ä ji'í leri lo'oü' tsu' nane' ti' tyejnä kunyitsa' ji'ü' ndu'u tsakaü' lakua ngasa'ä ji'í.

Ja nö itsa' taa nde lo'oü' tinö leru' ndu'u kulo. Ja nde nyi chatë nya'ä ndo Nuevo Testamento. Vi ti ndye'e kuë na tso'o tsa'minyi laa nchakui' ndo Nuevo Testamento ja nowä tinö tyotyukua ji'ia loo nö itsa' ta nga'në tsa'ä ndo Antiguo Testamento. Ja tsaxiri ndye'e kuë ji'í nö itsa' laa nö ta ngana'ä yakua na kaka kie'e kuë lola nakuë ndo Nuevo Testamento la'a tsa'wala ndi ntsi'ya tukuä kuenda laa nö itsa' ta nga'në tsa'ä.

Vi nyi ndi nya'ä kueyä' ji'í Chu nde'në tsa'ä ji'ää ja le' nya'ä lakua' nö itsa' nde ta ngianö ji'í ikieü' nö itsa' tsanguityaa ndu'u kuloo nga'në Ndyiose sa'në tya'la xi' ndyejnä nö tsa'ä nde.

Itsa ndunyitsa':

1. ¿Vi tula ndyakä' nyatë laa ndyejë tia ndusa'ä yakaü' ji'i itsa' ji'i Ndyiosee'? *Tyijiū' tsa'minyi ntsu'uü' lo'o Ndyiose, tyatyia kueya vi kaja yuu nguti ji'iü'.*
2. ¿Vi lyakua ngajnyä Adán lo'o Eva sate'ü' nga laka' yaka ngutëjë ngueyu'uü' ndo ki'yaa'? *Lyakua ja nguiü' laa' ja lo'o nowä le'tso'o kii Ndyiose ji'iü' loo tsaaü' sandoo Nyi'.*
3. ¿Vi lyakua nguilyo Ndyiose ji'i Noé lo'o nyatë ji'i? *Lyakua ja Noé ngueyarikie ji'i Ndyiose lo'o ngueta ji'i Nyi', na nga'në ti laa nya'ä ndiri.*
4. ¿Vi lyangara nguilyo Ndyiose ji'i Isaa lo'o itsa' ndiji loo juti Abraham ta ngasosa ji'i xi' nya'ä ti'i ji'i xi' ta kujuji ji'i?
  - a. *Lyakua ja ti Ndyiose talaa 'në tyasukua Nyi' ji'i Itsa' ji'i Nyi'. Ja Lakui' Nyi' nakuë Nyi' lakui' ji'i leta tya'a Abraham, tyu'u itsa' ndulo kuinyi' ji'i tyatyia nyatë taka tsëlayuu.*
  - b. *Vi Abraham ngasu'u tyatyia itsa' ndeyarikie ji'i lo'o itsa' ndeta ji'i ji'i Ndyiose, itsa' ndeyarikie ji'i ntsu'u ji'i Ndyiose, vi loo Lakui' Ndyiose Ngataa Nyi' tsakaurreu nö ngutö xi' ndyiji' ji'i ji'i Isaa työ nga.*
5. ¿Vi tukui tyaa nö tsuna itsa' nö ndukuä Ndyiose nö ndutakö' ji'i ki'ya ji'i nyatë tsëlayuu'?
  - a. *Nö tsaka nö ndunana Nyi'. Itsa' ndeyarikie chukui lola nakuërikie Nyi'.*
  - b. *Itsa' nya'ä ti'i ji'i tsaka Urreu.*
  - c. *Lo'o tenë ji'i nö Urreu'.*
6. ¿Vi tulaa nga'në Ndyiose loo nguilyo Nyi' ji'i nö kitsë Israelita lo'o nö kuevi' ngatëjë Nyi' tsandyaraa' kitsë Egiptoó'? *Ndyiose ngakí Nyi' tsaka tone'ë xi' kaka chu'u kachi'ü tsaká nyi'i nyatë ji'i lo'o nyatë ji'i. Vi nö tsaka nyi'i nyatë lo'o nyatë nö ngueyarikie lo'o ngueta ji'i itsa' ji'i Nyi' Chii Ndyiose, lo'o itsa' ndeyarikie ji'i, ngayujuiuü' tsakaurreü' le'tenë ji'i nöwä ngueta'ä ü' ji'i yaka nö lala' lee ji'i tone'ë ji'iü'. Vi loo lonö nö lu'u ji'i Ndyiose ngutëjë tee kitsë Egipto, loo ngana'ä ji'i nö tenë ndu'u ji'i nö tone'ë ji'i chu taka itsa' ndeyarikie ji'i ji'i Nyi', le nö lu'u ngutëjë tee nchaa lori na tulaa nga'në ji'i nö Chu taka vi'.*
7. ¿Vi tula nga'në Ndyiose loo nyatë Israelita lonö nalaa tukui kakuü' nyitsa' ityia ko'oü' lonö ngiu'uü' yuu vityii'? *Lakui' Nyi' ngataa Nyi' chajlya nö ngutu'u lakuä yakuü' lo'o nö ityia ngaloo Nyi' xii' kiee ngataa Nyi' ngayo'oü'.*

8. Vi lonö ta ngiatëü' ndoyuu nö ngajnyi Ndyiose taa Nyi' ji'iü' vi', vi te'ya ka'a lyia ngalati'ü' 'në lola 'nëü' ndi Ndyiose. Vi lonö kitsë nde nde'ta'ä ka'aü' nde'nëü' itsa' na tso'o, Ndyiose ngatëjë Nyi' Chu ngiä yakui' kuë ji'i itsa' ji'i Nyi'. ¿Vi tulaa nganäü' nganaü' yakui' kuë itsa' ji'i Nyi' yakua'? *Profeta nganäü' nö nyikuë ndi Chu nga tu'wa Ndyiose o Chu yakui' tsaa ndoo Ndyiose.*

9. Ü'nga Tu'wa Ndyiose yakui' kuëü' tsuna itsa'. ¿Vi tukui tyaa laa nö itsa' yakui' kuëü' nga tu'wa nde?

a. *Nö kulo ts'i'ya itsa' yakui'ü' . Ndi kisetörkie nyatë lo'o tyikieü'.*

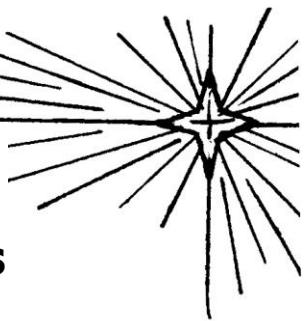
b. *Nö ndukua, Kisete'ëü' ji'i Ndyiose. Ja ti na kisete'ë ji'i Ndyiose, ja talaa tyakä' ti'iü' lo'o nö itsa' na yuna ji'iü'.*

c. *Ü'nga tu'wa Ndyiose nde lo'o yakui' kuë ka'aü' itsa' nö talaa Nyijiä Nyi' kilyo ji'i nyatë tselayuu.*

10. Vi lonöü' Israelita nde ngatakaü' chukui laa nakuërikie Ndyiose, le' ngiukuäü' tyatyia itsa' tso'o ji'i Nyi'. ¿Vi tula nga'në ji'iü' loo ngalati'ü' ngueyarikieü' ji'i Ndyiose na'ä nguetaü' ji'i Nyi' ngatukuaü' kuenda laa nakuërikie lakui'raü'? *Yakua nyi' ngiä tya'a kusüü' nguerukua ji'iü' , nga'në kanä ji'i le' nguitye'ë ji'i xi' ngana'ä ti'i ji'iü'.*

11. Lyiuru nä Malaquias Kapitulo 3:1 ¿Vi lakua chu yakui' kuë itsa' ji'i Ndyiose nö na'ä kiee' nya'ä ji'i nyii telu' xi' nchakui' itsa' tuno nga'në sa'në nde, vi tula nga'në'?

Tukuaü' , tsaka nö 'në kaka tyakuë , vi nö ndyukua Laka Nyi' Chii Ndyiose nö laa ta nga minyi itsa' laa 'në , Nyi' Chii ji'i laa , nö tyatyia nyatë nde kietäü' vi'.

Lección 23

Ngula Juua Bautista Ngula ka'a Nyi' Jesús

Kujnyä itsö' kiee tyikiela nö na ndyilya'a kase 12A

Nchaa jakua siendu nyajä Ndyiose na'ä yakui' Nyi' jnyä ji'i nochu nga tu'wa Nyi', kikui' kuë ü' itsa' ji'i Nyi' tsaxiru'. Vi tsanguityara, Chu nga tu'wa Nyi' chu ngana Malaquías. Vi Chu nä Malaquias nde, nga'në tyarikie ka'a ji'i nyatë judiu tsalyia ka'a, Nyi' kilyó nyijiä Nyi' laa ta ngajnyí Ndyiose itsa' Nyi' nyijiä Nyi' kilyó nyatë tsälüyü. Vi Chu nga nä Malaquías nde, nguetsa' ji'iü', Ndyiose kutëjë Nyi' tsaka ka'a nö kaka tu'wa Nyi' nö 'në kaka xi' nyijiä Nyi' kilyó ji'i tsälüyü vi.

Vi maxi tyatyia rikaü' nyatë Judiu tya' ndya'äü' tolaa maxi tya' nde'në kakaü' laa nö ti'i ndi 'në kakaü' nö ja leera tsaxiü' tya' nde kietaü' tya' ndetoti'ü' loo kueya' tyinyä Nyi' kilyo ji'i nyatë tsälüyü laa itsa' ta ngajnyí Ndyiose 'në Nyi'. Vi taka nyatë ngueyarikie itsa' ji'i Ndyiose, nguetaü' ji'i nö itsa' ji'i Nyi'.

Vi nyii ji'i nö lección nde, nö nyikuë' nyii nö tsa'ä nde, nya'ä itsa' tsanguityaa tuno nga'në sa'në itsa' tsanguitya ndyilyijirikie nga'në loo ngula tukua nguitsä ngulaü' lo'o xilee ji'i Ndyiose.

Nyii kikui' Iyuru Sa Lucas 1:5-38

5. Tyempu ngataka rei Herode, nö ndykui' jnyä kitsë Judea, vi ngataka ka'a tsaka nyi' suti nga nä Zacaria, tya'a jnyä nyi' nga nä Abias. Vi lyo'o nyi' nga nä Zakaria nde nga nä Elizabet, leta tya'a nyi' nga nä Aarón. **6.** Vi tyukuaü' tso'o nga'neü' tsandoo Ndyiose, nga'në tyasukuaü' laa ntsu'u ndo lei xi' ndykui' jnyä Nyi' Chii Ndyiose. **7.** Vi nalaa ti nguitsä ji'iü', ja lyo'o nyi' Elizabet na ndyika kataka jnyi' nyi' vi tukuaü' lera ngusu'ü'. **8.** Vi tsaka tsä nyi' suti nä Zacaria nde, nde'në kaka nyi' ji'i jnyä suti ji'i nyi' Sando Ndyiose. **9.** Viü' suti taka itsa' laa ntsu'u ji'iü' ndulo töü' laja tya'a jnyäü'

tsaka Chu nchatë nyi'laa ji'i Ndyiose kutakï ji'i nö tyixi' Sando Ndyiose. Vi ngutu'u jlya'we nyi' suti Zakaria nde nguji'i ji'i nyi' chatë nyi' kutakï nyi' ji'i nö tyixii sandoo Nyiose. **10.** Vi lee kienä'ä nyatë ntsu'uü' nchakuü' nde'në jluü' ji'i Ndyiose itsö' nö laa' lonö kueya' nchakï nö tyixii' sandoo Nyi'. **11.** Vi tsalee ngutakä' tsaka xikä ji'i Nyi' Chii Ndyiose xi' ndö suti Zacaria. Nö xikä nde ndö kiya' tsu' kuë xi' 'në jluü' ji'i Ndyiose xi' nchakï nö tyixii'. **12.** Vi ngiaja ndo suti Zakaria ji'i nö xikä nde, lee yutsë na'ä nguati' tulaa 'në. **13.** Le' nö Xikä nde nakuë ji'i nyi': Na kutsë, Zacaria, Ndyiose yunä Nyi' ji'i itsa' 'në jluü' ji'i loo ndyikui' ji'i Nyi' vi Elizabet, lyo'o kataka tsaka nguitsä ji'i, nö kulo nä ji'i Juaa. **14.** Vi lee tso'o kii, vi lee kienä'ä' lee tso'o kiiü' loo kala nö nguitsä nde. **15.** Vi nö jnyi' Juaa nde kaka tsaka ki'yu lee ndu'u kulo Sando Ndyiose. Vi na ko'o vinyu nyitsa' lukui. Vi chatsa'ä ji'i nö lu'u lakati tsu' nane' vilya kala nö nguitsä nde. **16.** Ja nö nguitsä nde 'në ji'i lee kienä'ä ji'i nyatë Israelita kisete'ëü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose. **17.** Vi lakui' tsaa tsu' ndoo Nyi' Chii Ndyiose, le' lo'o nö Lu'u Lakati lo'o xilee Ndyiose nö ji'i nyi' nga tu'wa Ndyiose Elia, ja le' 'në ji'i juti nguitsä chatso'o lo'o jnyi', lo'o 'në ji'i nö tyikielarikie kusa'ä yakä. Vi lo'o nö itsa' nde 'në kaka ji'i nyatë kitsë le' chukuäü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose. **18.** Le' suti Zakaria nganyitsa' ji'i nö Xikä': ¿Tula 'në le' kuati' ti le' tsajnyä'ä minyi 'në nö itsa' ndyikui' nde? Naa' lera ngusü' vi lyo'ö le' ka'a loo lera ngusu'. **19.** Le' nö Xikä nde nguisete'ë ji'i nö itsa' ji'i nyi' nakuë: Naa' nä' Xikä Gabriel vi ndya'ä laa ndulo jnyä Nyi' Chii Ndyiose ji'iä'. Vi Lakui' Nyi' ngasa'ä jnyä Nyi' ji'iä' kikuü' lo'o nö'ö nyii' jale' tä' ji'i nö itsa' tso'o nde ji'i. **20.** Nö ja nö'ö nyii' na'ä kaka kikui'asta laa loo tsä 'në nö itsa' nde. Kaka kö'ö na'ä kaka kikui' kuenda na ngueyarikie laa nakuë ji'i, na'ä kaka kikui' asta tsalo tyu'u sukua nö itsa' nde. **21.** Vi nö nyatë ngianö sone'ë itsö' nyi' ndekietäu' ji'i suti Zacaria. Ngutyejnäü' ndunyitsa'ü' lyaka lee kiee' ndetyiya' nyi' tyikua nyi' xi' lakati xi' ndyukua Ndyiosee'. **22.** Vi loo ngutiyikua nyi', na'ä ndyika kikui' nyi' ji'iü'. Vi tsa'walaa nguati'ü' ntsu'u ngana'ä nyi' nyi'laa'. Zakaria lo'o yaa' lo'o jnëra nyi' ndyikui' nyi' ji'iü', vi nga'në lori ji'i nyi', na'ä ndyika kikui' nyi'. **23.** Vi loo nguxu'uya jnyä ji'i nyi', nchaa nyi' tyatone'ë ji'i nyi'. **24.** Vi tsaxi ngutëjera, lyo'ö nyi' Elizabet ngutayu'u jnyi' nyi' vi na ngutu'u nyi' tone'ë ji'i nyi' ka'yu koo'. Ja ngui nyi': **25.** Nyi' Chii Ndyiose nde'në Nyi' lee ji'iä' ja lyaka na'ä

50. Suti Zacaría loo ntsu'u nyi'laa': Sa Lucas 1:5-22, 57-80

kilee' nyatë ji'iä' kuenda nalaa nguitsä ji'iä'.

Tsaka Xikä ji'i Ndyiose yakui' kuë kala Juaa Bautista.

Zacaría lo'o lyo'o Elizabet ngueyarikieü' ji'i Ndyiose lo'o nguetaü' ji'i Itsa' ji'i Nyi'. Vi ngaü' tsaka chu ndeyarikie ji'i Ndyiose. Vi 'në kakaü' tyatyia nö ti'i laa ndyiji' ji'iü' 'nëü' laa ngasa'ä jnyä Chii Ndyiose 'në kaka leta kusu' ji'iü'. Nö ja nala nyi tsaka ti nguitsä ji'iü'.

Nö Xikä ji'i Ndyiose nde ngajnyí itsa' ji'i Zacaría, kataka tsaka jnyi' lyo'o nyi' vi nö nguitsä nde tysiya kueya' kaka tu'wa Ndyiose. Vi ka nä Juaa.

Vi nö jnyi' suti Zacarías nö kataka nde laa nö 'në kaka nö kikui' kuë ji'i nyatë loo nyijiä Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu. Nyi' nga tu'wa Ndyiose nga nä Malaquías yakui' nyi' xitsa'. Ndyiose na nguitsa ti' Nyi' itsa' Ngajnyí Nyi' 'në Nyi'.

Kikui' Iyuuru nä Sa Luka 1:26-38

26. Vi nö nchaa nö sukua koo' ntsu'u jnyi' nyi' Elizabet, Ndyiose ngatëjë Nyi' ji'i Xikä nä Gabriel ji'i Nyi' kitsë Galilea xi' nä Nazaret. **27.** Vi nö Xikä nde ngasu'u ndo ji'i tsaka kuna'ä nguitsä nä María, tsaka kuna'ä nguitsä vilya kiatë lo'o ki'yu nö ja ntsu'u itsa' ji'i kalyo'o lo'o tsaka ki'yu nä Kusé, leta tya'a nö nga rei Davi. **28.** Vi nö Xikä nde ngiatë laxi' ndukua nö kuna'ä nguitsä nde le' nakuë ji'i: iTula nde'në! Nyi' Chii Ndyiose ntsu'u Nyi' lo'ó vi ndi Nyi' kulo kuinyi' Nyi' ji'i. **29.** Nö ja laa nakuë nö Xikä ji'i na ngui'e kuë, ngutyejnä ndunyitsa' tula ntsi'ya nyikuë ndi lo'o nö itsa' nde. **30.** Le' nö Xikä nakuë ji'i: Na kutsë, María, Ndyiose le tso'o ndi Nyi' ji'i. **31.** iKuisa'ä yakä laa nyiyä' ji'i! Nö'ö tyayu'u jnyi' kataka tsaka nguitsä ji'i nö 'në nä ji'i

Jesús. **32.** Vi jnyi' kaka tsaka ki'yu tsanguityaa jlyu ji'i Nyi' Chii Ndyiose vi Ndyiose 'në Nyi' ji'i Rei ndu'u kuloo, laa nga leta tya'a nö nga rei Davi.

33. Vi kikui' jnyä tyatyia kueya' ji'i kitsë ji'i Jakob, itsa' kikui' jnyä na akua' tyaa itsa' ji'i. **34.** Le' María nakuë ji'i nö Xikä: ¿Vi tula kaka 'në loo? Nä' na lä' lo'o ki'yu. **35.** Nö Xikä nde nakuë ji'i:

Nö lu'u lakati ji'i Ndyiose nyijiä ji'i nö'ö xilee ji'i Nyi' Chii Ndyiose tsanguitya jlyu kutakö' ji'i. Tsa'wa laa nö nguitsä nö kala nde kanä lakati

jnyi' Ndyiose. **36.** Kuisa'ä yakä ji'i nö nde: Júte' Elizabet, maxi ngusu' tsa'minyi nyi', vi kataka jnyi' nyi'; ja ta ncha sukua koo' ntsu'u jnyi' nyi'. **37.** iJa ti kuenda ji'i Ndyiose tyatyia ndyu'u sukua itsa' ji'i Nyi'! **38.** María

51. Xikä Gabriel nde ngasu'u ndo ji'i María.
Sa Luka 1:26-38

nakuë: Nä' lä' musuri ji'i Nyi' Chii Ndyiose, maxi 'në tyatyia nö itsa' nakuë yakua. Le' nguityu'u tinö Xikä nchaa.

Tsaka Xikä ji'i Ndyiose yakui' kuë kala Nyi' Jesús.

Vi Ndyiose nguixikä Nyi' ji'i María, María laka tsaka kuna'ä nguitsä virgë nyikuë ndi vilya tukui itsa' chu'u ji'i lo'o ki'yu, vi María lakui' leta tya'a nö nga rei Davi laa ka'a, vi kataka tsaka nguitsä kanä Jesús ji'i. Vi loo kanä lyakua nya'ä ja kilyo ji'i kitsë ji'i kuenda ji'i ki'ya ji'i kitsë ji'i. Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' taa Nyi' tsaka Nyi' kilyo nyijiä Nyi' ji'i leta tya'a tya' laa nyilo'o jnyï Edén nakuë Ndyiose Lakui' Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu, 'në kanä ti ji'i kuiso' jnä Kuinyi'lajari.

Vi maxi na tukui itsa' ntsu'u ji'i María lo'o ki'yu, vi tyayu' tsaka nguitsä ki'yu ji'i. Vi nö nguitsä ki'yu nde kataka ji'i María lo'o nö lu'u lakati ji'i Ndyiose. Nyi'tsa' Kusé nyi María na chu'u tya'a lo'oü' lo'o nö itsa' tsanguitya tuno nde 'në lo'o itsa' kala nö nguitsä nde. Ndyiose 'në Nyi' ji'i vi nö nguitsä nde kaka Jnyi' Ndyiose. Jnyi' Ndyiose Ngatanö Nyi' lakuä xi' ndyukua Nyi' ndyikui' Nyi' jnyä ngiä Nyi' laa ndoyuu tsëlayuu ngula Nyi' laa ndyilya ti tukui nguitsäri. Vi lakui' Nyi' laka Nyi' Ndyiose vi laka ka'a Nyi' laa ti nyatë. Vi Lakui' Nyi' tyiya Nyi' kaka Nyi' kaka Nyi' tsaka rei ndu'u kulo tyatyia kueya' na akua' tyaa itsa' xi' kikui' Nyi' jnyä.

Vi María na ngui'e kuë tula kaka tyayu'u jnyi' tia kataka juti laa ndyika taka ti ji'i tukui nguitsäri. Nö ja Ndyiose, nö lu'u ji'i Nyi' 'në ji'i itsa' nde le' tyu'u sukua itsa' tsanguityaa jlyu.

Nyi' Jesús kala Nyi' nö ja na chu'u tya'a lo'o ti itsa' kala Nyi' lo'o ki'ya.

Vi talaa na kala ti Nyi' Jesús laa ndyila ti tukui nguitsäri, na chu'u tya'a lo'o Nyi' ti lo'o ki'ya nyijiä tya' laa ji'i Adán. Tyatyia Chu ngutyejnä ndyila tya' laa ji'i Adán, tya' laa ji'i Caín Abel asta laa ji'i nä, ngulä lo'o ki'ya vi Ndyiose talaa tyana Nyi' kuenda ji'i ki'ya ji'iä Nö ja ti Nyi' Jesús ngula laa ndyilya ti nguitsä loo ngiä Nyi' ndoyuu tsëlayuu, nö ja lo'o xilee ji'i nö lu'u lakati ji'i Ndyiose ngula Nyi' vi itsa' yakua laa na ngula Nyi' lo'o ki'ya laa ndyilya ti nä nyatë tsëlayuu.

Kikui' Lyiuru Sa Luka 1:57-80

57. Vi nguta suku'a' kueya laa kala jnyi', Elizabet ngataka tsaka nguitsä ki'yu ji'i. **58.** Vi nö nyatë kakua taka lo'oü', se'yuü' lo'o jute'ü' lee tso'o

nguiü' yunäü' itsa' tsanguitya tuno nga'në Nyi' Chii Ndyiose ji'iü'. **59.** Vi laa ncha jnö' tsä yalo'oü' ji'i nö nguitsä ki'yu 'nëü' ji'i laa ntsu'u ji'iü' 'në circunciaü' lo'o nguiü' 'ne näü' ji'i Zakaria loo nä juti. **60.** Nö ja nya'ä nö

nguitsä nde nakuë ina kanä ti loo!

ja Juua ndi kanä. **61.** Le' nakuë ka'aü' ji'i nyi' lyakua ndi kanä loo nala tsi'ya leta tya'ä nö nä loo. **62.** Le' nganyitsa'ü' lo'o ya' lo'o jneü' ji'i Zakaria tula kana jnyi' ki'yu nyi' ndi nyi'. **63.** Le' Zakaria nganana nyi' tsaka yaka wajua xi' kusä'ä nyi' le' ngutyejnä nyi' ndusä'ä nyi' nakuë nyi': Juua kaka nä. Vi tyatyiaü' jnyi

kui' lee' ngalijirikieü' itsa' yakua. **64.**

Vi lakui' kueya' vi' ngukü tyi' Zakaria lo'o ngula lutse' nyi', vi ngutyejnyä

Nyi' ndyikui' nyi', ngutyejnä Nyi' 'në jlyu nyi' ji'i Ndyiose. **65.** Vi tyatyia chu taka kakua lo'oü' jnyi kui'a le' ngalijirikieü' laa itsa' nga'në nde, tyatyia nyatë taka kitsë Judea na'ä yakui'ü' ti xaa' itsa' ja tsakua' itsa' yakuara yakui'ü'. **66.** Vi tyatyia loo ndaü' ji'i nö itsa' ndunyitsa' ji'i tya'aü' ndyikui'ü': ¿Vi tukuira tsi'ya tysiya kaka tinö nguitsä nde? Ja nyanë tyiji' lakui' xilee ji'i Nyi' Chii Ndyiose ntsu'u Nyi' lo'o. **67.** Vi Zacaria, juti nö nguitsä'ä, ngiatsä'ä nyi' ji'i nö lu'u lakati ji'i Ndyiose, lo'o nö tii ji'i nö lu'u lakati, yakui' nakuë nyi': **68.** Lakati ti Nyi' Chii Ndyiose ji'i kitsë Israel, ja nyijiä lyo Nyi' ji'i kitsë ji'i Nyi'. **70.** Nö itsa' nde laa nö itsa' nö ngajnyi Nyi' itsa' ji'i Chu ngute'ë sa'në ji'ia laja chu lakati Chu nga tu'wa Nyi': **71.** Nyi' nde kilyo Nyi' ji'ia kuenda yaa' tya'a kusü lo'o kuenda yaa' tyatyia chu ti'i ndi ji'ia chu nyaxe' ji'ia. **72.** Vi talaa ngajnyi itsa' tala tya'jnä kii Nyi' ji'i chu ngute'ë sa'në ji'ia, lo'o talaa na kitsati' Nyi' itsa' ta nga'në minyi Nyi' 'në Nyi'. **73.** Vi nö itsa' nde laa nö nga'në minyi Nyi' lo'o nyi' ngute'ë sa'në ji'ia nyi' ngana Abraham: Loo ngajnyi Nyi' itsa' kilyo Nyi' ji'ia **74.** kuenda yaa' tya'a kusü ja le' kaka lu'una na'ä lo'o ti itsa' tutse, kusa'ä yakä na ji'i Nyi' lo'o kinyijnyä Nyi' ji'i na tso'ora. **75.** Ndyiose ndi Nyi' 'në jluüa ji'i Nyi' lo'o tyikië lo'o itsa' minyi nö ja ndi Nyi' 'në kakana lola nakuërikie Lakui' Nyi'. **76.** Vi nö'ö, jnyi'

52. Loo ngula Jua Bautista: Loo nakuë
lyiuru nä Sa Lucas 1:57-66

nä', tyu'u nä tu'wa Ndyiose tsanguitya jlyu. Tsaa tsu'u ndoo Nyi' Chii Ndyiose 'në kaka tyakuë ji'i Nyi'. **77.** Nö'ö kikui' kuë itsa'a ji'i Nyi' ji'i kitsë ji'i Nyi', nö Lakui'Nyi' laka Nyi' Ndyiose Lakui' Nyi' 'në jluti' Nyi' ji'i ki'ya ji'iü', Lakui' Nyi' ndaa Nyi' itsa' kilyo ji'iü'. **78.** Ndyiose jnyi' kuia' le' tya'jnä ndi Nyi' ji'iä lo'o ndi Nyi' ji'iä, vi tya' laa kuä ngatëjë Nyi' tsaka Nyi' kilyo ji'iä, laa ti xii ji'i xikuä ndyikua tyatyia ndyisu xii tsa tsä tsa tsä. **79.** Ja le' taá xii ji'i Chu taka xi' tsa'minyi le' ngavi', le' taa leta ji'i kiyäü' tyakuë tso'o. **80.** Vi nö nguitsä nde ndejnyi yunguti ji'i le' ndejnyi ka'a lo'o itsa' ji'i Ndyiose. Vi ngataka yuu vityi asta laa ngataa ji'i ngui'u ndoo nyatë kitsë Israelita ji'i.

Vi suti Zakaria nga'në nä ji'i nö jnyi' ki'yuu' Juua lo'o itsa' ndusa'ä yakä laa ngasa'ä jnyä Ndyiose ji'i nö xikä ji'i nyi' nö yakui' ji'i nyi'laa'.

Zakaría talaa ta nguati' nyi', nö Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu nö itsa' ngajnyí Ndyiose 'në Nyi', na'ä kiee tyiyä. Vi suti Zakaría talaa ndeyarikie nyi' Ndyiose 'në tyasukua Nyi' tyatyia nö itsa' ngajnyí Nyi' nö yakui' kuëü' nga tu'wa Nyi'. Suti Zakaría 'në tsa'ä nyi' itsa' ji'i Ndyiose lo'o ndeyarikie nyi' ji'i.

Ndyiose talaa 'në tyasukua Nyi' itsa' ndyikui' Nyi'.

Nyi' ngana Abraham nde nga nyi' juti kitsë tuno Israel. Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' ji'i, ji'i tsaka leta tya'a tyu'u Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu.

Juua laa nö nga tu'wa Ndyiose nö kikui' kuë itsa' ji'i Ndyiose ji'i nyatë kitsë Israel. Kietsa' ji'i nyatë na'ä kiee' tyiyä Nyi' kilyo ji'iü'.

Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu nde kusu'u ji'i nyatë kitsë' laa 'nëü' le' chu'u tsa' jlyurikie ji'i ki'ya ji'iü'. Vi Lakui' Nyi' taa Nyi' itsa' ndye'e kuë ji'iü'. Le' tyu'uü' ji'i itsa' na ndye'e kuë ji'iü'. Le' tyu'uü' ji'i itsa' na ndyoti' ji'iü', le' kie'e kuëü' ji'i itsa' minyi. Le' kilyaü' ji'i nö itsa' nö ndyiji'i kisu kuenda ji'i ki'ya ji'iü', nö laa itsa' ndiji.

Kikui' Iyiuru nä Sa Mateyu 1:1-16

1. Nö lyistya nde laa nö ngute'ë sa'në ji'i Nyi' Krixtyu, leta tya'a Davi lo'o leta tya'a Abraham. **2.** Nyi' ngana Abraham nde, nga juti Isaa, Isaa nga juti Jakob, Jakob nga juti Judá lo'o ka'a tyatyia kuityi'. **3.** Judá nga juti Fares lo'o Zara, Tamar nga nya'ä Fares juti nga Esrom vi Esrom nga juti Ram, **4.** Vi Ram nga juti Aminadad, Aminadad nga juti Naasón, Naasón nga juti Salomón. **5.** Salomón nga juti Booz Rahab nga nya'ä. Booz nga juti Obed vi

Rut nga nya'ä. Obed nga nguti Isaí, **6.** Isaí nga juti nö ngana rei Davi, Davi nga juti Salomón. Vi Nö nga Nya'ä Salomón nö nga lyo'o nö ngana Urias. **7.** Salomón nga juti Roboam, Roboam nga juti Abias, vi Abias nga juti Asa. **8.** Asa nga juti Josafat lo'o Joram vi Joram nga juti Uzias. **9.** Uzias nga juti Jotam, Jotam nga juti Acaz vi Acaz nga juti Ezequias. **10.** Ezequias nga juti Manases, Manases nga juti Amón vi Amón nga juti Josias. **11.** Josias nga juti Jeconias lo'o kuityi' tyempu nguitye'ëü' ji'i nö kitsë Judá tya kitsë Babilonia. **12.** Vi laa ngutéjë nguitye'ëü' ji'i nö kitsë nde tya Babilonia, Jecöias nga juti Salatiel, vi Salatiel nga juti Zorobabel. **13.** Zorobabel nga juti Abiud, vi abiud nga juti Eliaquím vi Eliaquím nga juti Azor. **14.** Azor nga juti Sadoc, Sadoc nga juti Aquim vi Aquim nga juti Eliud. **15.** Eliud nga juti Eleazar, Eleazar nga juti Matán vi Matán nga juti Jakob. **16.** Jakob nga juti Kusé nö nga lyo'o María, nö nga nya'ä Nyi' Jesús Nyi' ntsu'u ndoö ji'i laa Nyi' Krixtyu.

Nyatë kusu' ngutë'ë sa'ne ji'i Jesús

Nyi' Jesús nyijiä Nyi' ji'i leta tya'a Abraham, ji'i Isaa ji'i Jakob lo'o ji'i David chukui lola ngajnyi Ndyiose itsa' 'në Nyi'.

Kikui' Iyiuru nä Sa Mateyu 1:17

17. Lyi' jakua laxi'u ngula nyatë tsanguityaa ndu'u kulo, ndyejna tya'la ji'i nyi' nga Abraham asta laa nyl ngana David nguta sukua lyi'jakua, tya' loo nguitye'ëü' ji'iü' Israelita tya kitsë nä Babilonia vi tya'a ngatajka lyi'jakua ka'a astala loo ngula Nyi' Jesús Nyi' nguilyo ji'i nyatë tsëlayuu.

Nö lyi' jakua laxi'u ngula nyatë ngute'ë sa'në ji'i Nyi' Krixtyu.

Lola ngataka lyi' jakua laxi'u nyatë tsanguitya ndu'u kulo tya' laa ji'i Abraham asta laa ji'i Davi, lyi' jakua tsaxiru' tya' laa lonö nguitye'ëü' ji'i nö kitsë tya Babilonia vi tsaka ka'a lyi'jakua tya' laa ngula Nyi' nguilyo ji'i nyatë tsëlayuu.

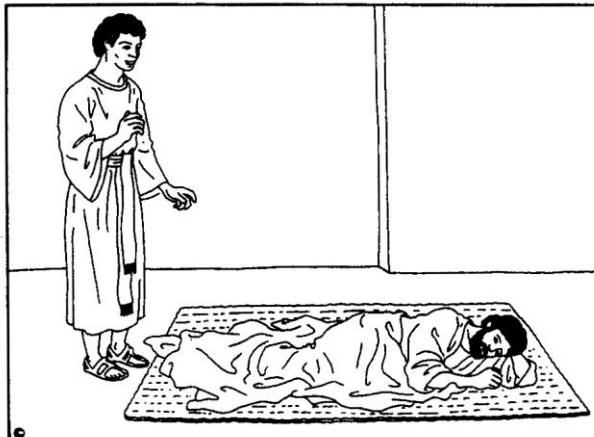
Kikui' ka'ä Iyiuru Sa Mateyu 1:25

25. Nö ja na tukui itsa' ngui'u ji'i asta laa ngula nö nguitsä nde ji'i María. Le' Kusé nga'në nä ji'i Jesús.

Kikui' Iyiuru nä Sa Luka 2:1-11.

1. Tsä yakua nö ngana Augusto César nö ndyikui' jnyä, yakui' jnyä ngusa'ä jlyanyi tyatyia nyatë taka tsëlayuu. **2.** Vi nö nde laa nö kulo ngusa'ä

jlyanyiü' lonö nö nä Cirenio ndyikui' jnyä kitsë nä Asiria. **3.** Vi lola tsakaü' ngui chaü' kitsë xi' ngulaü' le' sa'ä jlyäyiü'. **4.** Kusé nguityu'u kitsë Nasare' xi' ndyikui jnyä Galilea le' ncha tya Belén kitsë Judea kitsë ji'i nö nga rei Davi, ja Kusé lakui' leta tya'a Davi laka. **5.** Yaa ngusä'ä jlyanyi lo'o María nö ntsu'u tsa'a ji'i kalyo'o lo'o. Vi María ntsu'u jnyi'. **6.** Vi tsalaja ntsu'uü' Belë ngutyia kueya' kala nö nguitsä. **7.** Vi ngula nö nguitsä ngataka kulo nde ji'i, nga tyisë tane' ji'i le' ngalasu ji'i nane' ngätuwa xi' ndaku wata ja na ngujui xi' chanöü'. **8.** Vi kakua yakua ntsu'u jnyäü' ndu'ya kuenda nya'në vi nchanoü' tela ndu'wa kuendaü' nya'në ji'iü'.

53. Tsaka Xikä ji'i Ndyiose ngasu'u ndoo ji'i
Kusé: Loo nakuë lyiuru Sa Mateyu 1:18-21

54. Loo ngula Nyi' Jesús: Lucas 2:1-7

9. Vi nguityu'u nchä Xikä ji'i Nyi' Chii Ndyiose ngasu'u ndoo ji'iü'. Vi itsa' tso'o ji'i Ndyiose ngasti xii tsala xi' ndöe'eü' vi ngutejë kuia' lee' yutseü'. **10.** Vi nö Xikä nde nakuë ji'iü': Na kutsë wä Naa' lyi'yä' itsa' tso'o kukui itsa' nö taa tsa' kuitsaa ji'i tyatya ji'iwä. **11.** Nyi' kitsë ji'i Davi, ngula tsaka Nyi' kilyo, Lakui' Nyi' **Krixtu** Nyi' Chii Ndyiose.

Ngula Nyi' Jesús.

Nyi' Kyistyu laka Nyi' leta tya'a Abraham, Isaac, leta tya'a Jakob David, chukui lola ngajnyí Ndyiose itsa'. Vi itsa' nde yakui' Chu nga tu'wa Ndyiose tyempu sa'në tya' kiee ndakui Nyi' kilyo kala Nyi' ji'i tsaka kuna'ä na tukui' itsa' ntsu'u ji'i lo'o ki'yu nö nyikuë ndi Virgë vi lola Nyi' Jesús ngula Nyi' ji'i küa'nä na tukui itsa' ntsu'u ji'i lo'o ki'yu.

Vi Kusé tsalyia nguati' loo, María ntsu'u jnyi' na tso'o ngatarikie, ja vilya kiatë lo'o María. Nö ja nö xikä ji'i Ndyiose nde nguetsa' ji'i tso'o tsa' minyi lola 'në ji'i María naxi' ti lola ndetarikie loo.

Nyi' Jesús ngula Nyi' le' kilyo Nyi' ji'i Chu ntsu'u ki'ya ji'i lo'o nö ti'i ndyiji ji'iü' tyakä'ü' nö kuenda ji'i ki'ya ji'iü'. Vi tsaka nö jlyanyí Nyi' Jesús laa Emanuel nö nyikuë ndi "Ndyiose ntsu'u Nyi' lo'o naa".

Itsa' ndunyitsa':

- 1.** ¿Vi tukui itsa' ngasa'ä jnyä Ndyiose ji'i Jua Bautistaa 'në'? *Ndyiose ngasa'ä jnyä Nyi' ji'i Juaa Bautista 'në kusu'u ji'i nyatë Judiu lola 'nëü' chukuäü' ji'i Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu, kietaü' ji'i Nyi' lo'o kieyarikieü' tsakua' ji'i Nyi' vi'ti.*
- 2.** ¿Vi tukui ji'i leta tya'a nö nguitsä nö ngula ji'i María vi'? *Leta tya'a nö nga rei Davi.*
- 3.** ¿Vi lyakua tya chaja ji'i leta tya'a rei Davi ndi kala Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu'? *Lyakua ja Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa ji'i Davi loo Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu tyu'u Nyi' ji'i leta tya'a.*
- 4.** ¿Vi lyakua tya chaja ji'i tsaka kúa'a vilya tukui itsa' chu'u ji'i lo'o ki'yu' kala Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu'? *Lyakua ja Ndyiose lola itsa' yakui' kuë Nyi' laja Chu nga tu'wa Nyi' ja lyaka na kisë yaa' nö itsa'a lo'o ki'ya ji'i Adán lola nga'në ti ji'i nä.*
- 5.** ¿Vi tula nyikuë jlyanyí Nyi' Jesús ndi? *Jesús nyikuë ndi Nyi' kilyoo ó Nyi' kulaá ji'i na lori.*
- 6.** ¿A 'në Nyi' Jesús laa 'në ti kuanya'ä nyatéri? *Na 'në Nyi' ja lakui' Nyi' laka Nyi' Ndyiose jnyi' Ndyiose ngatëjë Nyi' lakuä le' kala lola ndyilya ti tukui nguitsäri.*
- 7.** ¿Vi tula nga ngutayu'u Nyi' Jesús ti na ngataka juti Nyi'? *Ndyiose Nyi' tyatyia ndyika' nga'në Nyi' itsa' nde, ja ti Lakui' Nyi' kaka 'në Nyi' tula 'në Nyi' ndi Nyi'.*
- 8.** ¿Vi a Nyi' Jesús laa Nyi' Nyi' kilyo nö ngajnyí Ndyiose itsa' kutëjë Nyi' vi'? *Lakui' Nyi', Nyi' Jesús Laka Nyi' Nyi' nguilyo ji'i nyatë tsëlayuu nö itsa' ngajnyi' Ndyiose tya'la nyilo'o jnyi' Edén'.*
- 9.** ¿Vi tukui itsa' nganë Ndyiose ji'i Juaa Bautista 'në'? *Ndyiose nganë Nyi' ji'i Juaa Bautista tsaa tsu'ndoo Nyi' Kilyo ja le' 'në kusu'u ji'i nyatë tula 'nëü' le' chukuäü' ji'i Nyi' Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu.*

10. ¿Vi tula nakuë Zacaría ‘në Nyi’ Nyi’ kilyo ji’i nyatë tsëlayuu, Nyi’ na’ä kiee’ tyinyä ? *Zacaría nakuë nyi’ Nyi’ kilyo:*

- a. *Talaa ‘në’ tyasukua Nyi’ itsa’ nö ta ngajnyi’ Ndyiose ji’i Abraham, ji’i Isaa, ji’i Jakob. laa itsa’ nakuë Nyi’ ji’i chu nga tu’wa Nyi’.*
- b. *Kusu’u Nyi’ ji’i kitsë’ ji’i Nyi’, Lakui’ Nyi’ Laka Nyi’ tyakuë Nyi’ kilyo ji’iü’ kuenda yaa’ nö ndykui’ jnyä ji’i Kuinyilaja, lo’o kuenda ji’i kíya ji’iü’ lo’o nö ti’i nde kieta ji’iü’ kuenda ji’i kíya ji’iü’.*
- c. *‘Në Nyi’ tya’a löë loo ndyisu xii ndyikua xikuä loo ‘në Nyi’. Le’ kuxti xii ji’i tyatyia ji’i Chu ntsu’u xi’ ngavi’. Vi nö nde laa nö nyikuë Nyi’ kilyo ndi Nyi’ nö Lakui’ Nyi’ taa leta Nyi’ ji’i nyatë tyakuë xi’ kilyaü’ lo’o itsa’ tutse’ ji’iü’ lo’o itsa’ ndiji. Ja Lakui’ Nyi’ laka Nyi’ tyakuë minyi.*

11. ¿Vi lya nga nguati’ Zakaría lola ‘në Nyi’ kilyo? *Zakaría nga’në tsa’ä nyi’ lola ntsu’u ndo kityi ji’i Ndyiose lo’o ngueyarikie nyi’ lola nakuë Ndyiose ji’i nochu nga tu’wa Nyi’ loo ngiäü’ nguenta’äü’ tsu’ nane’ kiee’ ndakui ti’ ‘në nö itsa’ nde.*

12. ¿A taka xaa’ ka’ä nö kaka kilyo ji’i nyatë tsëlayuu? *Nala ti xaa’ ka’ä, Ndyiose ngatéjë Nyi’ ji’i tsaka Nyi’ kilyo ji’i tyatyia tsëlayuu.*

Lección 24

Nyi' Jesús, Urreu ji'i Ndyiose nö ndyisuví' ji'i ki'ya ji'i tsélayuu

Kujnyä itsö' kiee tyikiela nö na ndyilya'a
kase 12B

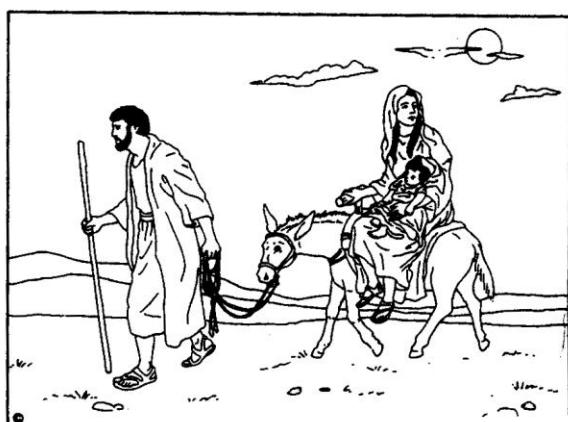

Vi nyi nya'ä tsaka itsa' lola nga'në Nyi' Jesús lonö nga Nyi' xiya', nö 'në ji'ää tyarikië lola itsa' nga'në ji'iü' Israelita tyempu sa'në, kitsë Egipto vi te'ya lyia ngiatyu'u nga'në ji'iü' le' loo.

Kikui' tyatyia Kapitulo 2 Iyiuru Sa Mateyu.

57. Ü' nä mago ü' 'në tsa'ä ji'i kuela:
Loo nakuë Iyiuru Sa Mateyu 2:1-12

58. Loo ngutu'u jnäü' tya kitsë Egipto:
Loo nakuë Iyiuru Sa Mateyu 2:13-15

Loo yana'äü' nä mago tya chaa' ü' 'në tsa'ä lola 'në kuela nö ndu'u kuä.

1. Nyi' Jesús ngula Nyi' xi' nä Belén, xi' ndykui' jnyä xi' nä Judea, lonö Herode laka nyi' jlyu nö ndykui' jnyä ji'i kitsë'. Vi tyempu yakua ngutyiaü' nä mago kitsë Jerusalén ü' 'në tsa'ä lola 'në kuela ndu'u kuä. **2.** Le' nganyitsa'ü' nakuëü': ¿Vi wala ngula nö nguitsä nö kaka nö ndu'u kulo ji'iü' judiu? Ja ngana'ä ya kuela ji'i tya chaa' vi nyijiä ya 'në jlyu ya ji'i. **3.** Vi Herode lee tyitsë nguirikie lee yutsë lo'o tyatyia nyatë taká kitsë Jerusalén lonö yunäü' ji'i nö itsa' nde. **4.** Le' lola nguisote'ë ji'iü' ndu'u kulo ji'iü'

mastrusula ü' ndusu'u laa ntsu'u ndo lei, le' nganyitsa' ji'iü' nakuë: ¿Vi wala tsi'ya ndi kala Mesia? **5.** Le'uwä nakuëü' ji'iü': Lakui' Belén xi' ndykui' jnyä ji'i kitsë Judeaa, ja lola yakui' kuë nö nga tu'wa Ndyiose loo ngasa'ä: **6.** Nöö, Belén, lee ndu'u kulo laja tyatyia kitsë Judaá. Ja ji'i nöö kala tsala Nyi' kikui' jnyä, Nyi' tya leta ji'i kitsë Israel ji'iä. **7.** Vi Herode ngasa'ä jnyä kixi'yaü' ji'i nochu nä Mago nde seeri, le' nganyitsa' ji'iü' loo kueya' tsi'ya ngutakä' nö kuela'. **8.** Le' ngasa'ä jnyä ji'iü' tsaaü' tya kitsë Belén, nakuë lande: yawä tya Belén nga'nëwä itsa' tsalo ndyikawä, itsa' ji'i nö nguitsä nde. Vi loo chajawä ji'i telu' kuetsa'wä ji'iä. Ja ndiyä' tsa 'në jlyu ji'i. **9.** Vi ngutejë yunäü' nä mago nde ji'i nö ndykui' jnyä nde, le' nchaü' tya kitsë nä Belén. Vi tsu' ndoü' nchaa lakui' nö kuela nö ngana'aü' kitsë ji'iü'. Vi la tsandyara nö kuela nde ngutyiya' sa'ä minyi ji'i nö nyi'xi' ntsu'u nö nguitsä'. **10.** iViü' nde jnyi kui'a tso'o nguiü' tsalyia ngana'äü' ji'i nö kuelaa! **11.** Vi loo ngiatëü' nane'ë, ngana'äü' ji'i nö nguitsä' lo'o María, nya'ä, le' nguetö sutëü' nga'në jluü' ji'i. Le' ngakinü' nö lyi'yaü' táü ji'i nö nguitsä, oro lo'o nö tyixi lo'o mirra. **12.** Vi Ndyiode nguetsa' Nyi' ji'iü' 'në tsa'ä ji'i kuela nde, laja ndyatëü' laja xalaü', na kisete'ëü' tya xi' ndykui' jnyä Herode. Vi lola ü'wä, nguisete'ëü' tya xaa' kitsë tya xaa' tyakuë le' nguichaaü' kitsë ji'iü'. Jutu'uü' lo'o Nyi' Jesús kitsë Egipto. **13.** Vi laa ngutejë nchaaü' 'në tsa'ä ji'i kuela nde, tya xi' takäu', tsaka xikä ji'i Ndyiose ngasu'u ndoo ji'i Kusé laja yakui' xalaa nakuë ji'i: Kiata sa'ä, kutu'u jnyä lo'o nö nguitsä lo'o nya'ä kujnawä kitsë Egipto nde. Vi Kianowä xi' tyiyawä yakua asta la naa' kietsä' ji'iwä, ja nö Herode nde tyana ji'i nö nguitsä le kii kujui ji'i. **14.** Vi tela yakua, Kusé ngujnä ji'i kitsë Egipto lo'o María lo'o nö nguitsä'. **15.** Vi yakua ngianöü' asta tsalo ngujui Herode. Lo'o nowä ngueta'a ngutasukua lola nakuë Ndyiose laja nochu nga tu'wa Nyi'. Tya'la Egipto nguixi'yä' ji'i jnyi'. Herode ndyana tula 'në le' kujui ji'i Nyi' Jesús. **16.** Vi loo nguati' Herode ü'në tsa'ä kuela nde ngaxelo'oü' ji'i, ngutë kuia' le' ngunyaxë' ngatëjë nguitya yujiü' ji'i tyatyia nguitsä luwe nö ntsu'u tukua yajä, nö takä kitsë Belén lo'o tsala jli. **17.** Lo'o nowä nguta sukua lola nakuë Ndyiose laja nochu nga tu'wa Nyi' nö ngana Jeremia nakuë: **18.** Lee tyitsë nguenë yunä nyatë taka xi' nä Ramá. Raquel na nga ja'ä kikui tso'oü' ji'i loo nchuna kuenda ngujui jnyi'. Ngi'u tyakuëü' loo nguitsete'ëü' tya kitsë Nazaret. **19.** Vi Kusé ntsu'u kitsë Egipto, ngutëjë ngujui Herode, vi tsaka xikä ji'i Ndyiose ngasu'u ndoo ji'i, **20.** nakuë ji'i: Kuisete'ë le' nyi tya kitsë Israel, leeri lo'o nö nguitsä lo'o nya'ä, ja ta ngujui nö nchati' kujui ji'i nö nguitsä. **21.** Kusé, lo'o María lo'o nö nguitsä nguisetë'ëü' tya kitsë Israel. **22.** Nö ja Kusé yutsë kisete'ë tya Judea, ja nguati' Arquileo, jnyi' ki'yu

Herode, laa nö kukui nö ndykui jnyä. Le' nö xikä ji'i Ndyiose nakuë ji'i Kusé tsaa asta laa Galilea. **23.** Vi loo ngutyiaü' lavi' le' yaü' yakatakaü' tsaka kitsë nä Nazaret. Lo'o nowä ngueta'a ngutu'u sukua lola nakuë Ndyiose ji'i nochu nga tu'wa Nyi': Nyi' Mesia kanä Nyi' Nazaréo.

Nyi' Jesús ngula Nyi' chukui lola nakuëü' nga tu'wa Ndyiose nguetsa'ü' tsu'na nane' kie' ndakui. Vi itsa' nö nakuë lola 'në lonö kala Nyi' Jesús nguta sukua chukui lola yakui' kuëü' kiee' ndakui tsu'nane'. Nyi' Jesús ngula Nyi' kitsë xi' nä Belén. Herode laa nyi' jlyu nö ndykui' jnyä vi na ndi nyitsa' tsaka chu jnyä ji'i lakui' ja lakui' tinö ndykui' ti jnyä. Lee' lola nga'në nö rei ndykui' jnyä kitsë Egipto tyempsa nga kuene' Moisé, Herode ngasa'ä jnyä kujuü' ji'i tyatyia nguitsä luwe nö ntsu'u tukua nyajä kitsë Belén. Loo ji'i Nyi' Jesús kaja Nyi' ngui.

Vi yalo'oü' ji'i Nyi' tya kitsë Egipto chukui lola yakui' kuëü' nga tu'wa Ndyiose kiena'ä tyempsa tsu' nane'. Viü' nga tu'wa Ndyiose yakui'ü' tyatyia lola 'në ji'i Nyi' kilyo Nyi' ta ntsi'ya itsa' nyijiä. Vi chukui lola ngana'ä tyi ka'a Ndyiose ji'i Moisé lonö nga nyi' kuene' lo'o nö nga rei nö yakui' jnyä kitsë Egipto lee' loo ka'a nga'në Ndyiose ngana'ä tyika'a Nyi' ji'i Nyi' Jesús na ngataa Nyi' tula 'në rei Herode ji'i Nyi'.

Vi laa ngutëjë ngiu'uü' kitsë Egipto, Kusé lo'o María ngia lo'o ka'aü' ji'i Nyi' Jesús tya kitsë Israel xi' ngatakaü' tsu' nane'. Vi ngia takau' kitsë Nazaret. Vi lo'o nö nde laa nö itsa' nö yakui'ü' nga tu'wa Ndyiose itsa' ji'i Nyi' kilyo.

59. Nyi' Jesús loo nga Nyi' xiya' yaa Nyi' nyi'laa:Loo nakuë Iyiuru Sa Lukas 2:39-52

Kikui' ka'ä Iyiuru nä Luka 2:40

40. Vi nö nguitsä ndëyi lo'o xilee. Lo'o nö tii lo'o itsa' ndye'e kuë, vi Ndyiose lee tso'o ndi Nyi' ji'i.

Kikui' ka'ä le' ka'a ji'i nö Iyiuru nä Luka 2:45, 46, 47

45. Nö ja na ngiajaü' ji'i Lola nguisetë'ü' tya Jerusalén ngia tya naü' ji'i. **46.** Vi nö nchunä tsä nyi ngiajaü' ji'i nyi'laa, ndyikua lajaü' mastru sukuela ji'i lei. Ndetsä'ä yäkäü' ji'i lo'o kiena'ä itsa'

ndëyitsa'ü' ji'i. **47.** Vi tyatyiaü' lee ngalijirikieü' lo'o nö tii ji'i Nyi' tyatyia nö itsa' nganyitsa'ü' ji'i Nyi' nguisete'ë Nyi' ji'i.

Nyi' Jesús ngujnyí Nyi'.

Vi Nyi' Jesús ngujnyi Nyi' ngutyaia nga Nyi' tsaka ki'yu tyikuë ki'yu jlyu tsa' minyi. Ndyiose tinö ngana'ä tyika'a ji'i Nyi' lo'o ngataa leta ji'i Nyi'. Vi Nyi' Jesús ngasa'ä yakä Nyi' tyatyia lola nakuë Ndyiose ji'i Nyi'. Lakui' Nyi' na nga'në Nyi' nyitsa' tsaka ki'ya.

Vi naxi'i ti Kusé nga jnyi' ji'i Nyi' Jesús ja tsa ndaja' ngusa'ä itsa'ri nö ja nga'ya kuenda ji'i tsalo ti jnyi' ji'i. Vi lonö ti' ntsu'u Nyi' Jesús tyi' tukua nyajä, ta nchatë Nyi' nda Nyi' itsa' tuno lo'oü' mastru sukuela nö ndusu'u lola ntsu'u ndo lei vi lee ndyilyijiti'ü' ji'i Nyi' lo'o itsa' ndye'ë kuë ji'i Nyi' laa ntsu'u itsa' ji'i Ndyiose. Vi Nyi' Jesús tya' ngujnyí Nyi' tsaxiru' lo'o nö tii ji'i Ndyiose.

Kikui' Iyiuru Sa Mateyu kapitulo 3:1-12

1. Ngutëjë kienaa'ä yajä, Juaa Bautista ngutu'u nchaa tya yuu vityi kitsë Judea, ja le' kikui' kuë itsa' ji'i Ndyiose yakui' ji'iü' nakuë: **2.** Kuisete'ewä ji'i Ndyiose, ja xi' ndykui' Nyi' jnyä na'ä kiee' tyiyä nde. **3.** Vi Juaa Bautista laa nö nyatë nö yakui' nyi' nga tu'wa Ndyiose vi ngana Isaia lonö nakuë: Tsaka tyi'i kixi'ya yuu vityi nyikuë: Nga'në kakawä tyakuë ji'i Nyi' Chii. iNgakínwä xi' tyejë tee Nyi'! iNa chaja Nyi' nö 'në kutsaa ji'i Nyi'! **4.** Vi sate' Juaa Bautista nga kitsä' itsö' ji'i Camello le' nö nchakä' nane' nga kiejë. Vi nö yaku kityë' ngatsë lo'o kuinya' kuetö tso'o. **5.** Vi lee kienaa'ü' yaaü' ngasa'ä yakäü' ji'i. Vi naxi'i ti tsakua' chu taka jli tokiela, ja lo'o tyatyia chu taka tya Judea lo'o Jerusalén. **6.** Nguesa'au' ki'ya ji'iü' ji'i Ndyiose vi Juaa Bautista nga'në tyotyia ji'iü' tokiela Jordan. **7.** Vi ngana'ä Juaa ji'i lee kienaa'ä nyatë fariseo lo'o ka'au' saduseo nyijiä tyotyia, le' nakuë ji'iü': iKua'ä lakawä tsalo ti kuenä! ¿Vi kua'ä ndeyarikiewä tyu'u laawä ji'i itsa' nya'ä ti'i nö kutejë Ndyiose? **8.** Tso'ora nga'nëwä ja le' nyanë ta nguisete'ewä ji'i Nyi' Chii Ndyiose na'ä nde'nëwä itsa' na tso'o. **9.** Ja na kiwä ti tyu'u laawä kuenda lakawä leta tya'a Abraham, ja ti loo ndi Ndyiose maxi nö kiee kaka 'në ji'i leta tya'a Abraham. **10.** Nya'a ja ti yaka nö na ndaa nchi'yu, nö ji'i ji'i nö yaka nduxu'u astala la tyë' le' ndutakí ji'i. Vi le' loo ka'a Ndyiose talaa ji'i Nyi' tyalyindoo Nyi' ji'i Chu na tso'o xi' 'në. **11.** Nä' 'në tyotyia ji'i kua'ä lo'o ityia ja lo'o nowä kusu'uwä ji'i nyatë ta nguekutsa'awä lola 'në wä. Ja taka tsaka Chu nyijiä laa tyejë nä', vi noe' tinö taka tyatyia xilee ji'i ti kuenda ji'i

nä'. Ja Lakui' tino 'në tyotyia lo'o nö lu'u lakati lo'o kii'. iNaa' nö minyi na ndiji tsa' kueya' kusatii' jü ndukua ji'i xindakuä! **12.** Ja nö nyijiä itsö' naa' ja noe' tinö kilyo xikä ji'i nö tso'o lo'o nö na tso'o, nö tso'o kutotsaa ji'i xi' tyu'u laa, vi nö na tso'o kunë'ë ji'i xi' na ndeyuvi' kii'.

Juaa Bautista ngatá kuë ji'i Ndyiose yuu vityi.

Vi Juaa ngutyia nga tsaka ki'yu jlyu tsa' minyi. Vi ngutyejnä nda nö tii ji'i nyatë ndusu'u ji'iü' kisetörokieü' ji'i itsa' na tso'o 'nëü', ja Nyi' kilyo na'ä kiee' tyiyä Nyi' nakuë ji'iü': iNdi kiekusa'ää' laa 'nëü' ndi tso'ora 'nëü', lo'o ndi kukuä itsa' lakaü' chu nguliji; vi ki'ya ji'iü' ndulo tsö' ji'iü' vi tsa'wala tyiju' tsa'minyi ntsu'ü' xi' ndukua Ndyiose.

Juaa Bautista laa nö nga tu'wa Ndyiose nö yakui' Isaía le' ka'a nyi' nga tu'wa Ndyiose nga, nakuë: Vi nyijiä tsaka tsu' ndoo Nyi' kilyo Nyi' ta nga mimyi itsa' nyijiä. Vi lee kienaa'ä nyatë ngasa'ä yakaü' ji'i itsa' ji'i Ndyiose ngasu'u Juaa Bautista. Vi tyatyia chu le' tsajnya'ä ngueyarikie, ngutyejtyaü' ngaja'aü' nga'në tyotyia Juaa Bautista ji'iü'. Vi lo'o nö itsa' ndyotyia nde ngasu'üü ji'i Sando tyatyia nyatë ndoö tso'orikieü' laa nakuë Ndyiose itsö' ki'ya ji'iü' vi tsaka nö ti'i laa ndi tsaka Nyi' Kilyo ji'iü'.

Vi tyatya rika Chu ndykui' jnyä ji'iü' nyatë religioso, lakaü' nyatë ndeyarikieü' ji'i lakui'ri lakaü' nyatë tso'o, vi na ja'aü' kukuäü' itsa' lakaü' Chu ntsu'u ki'ya ji'i. Ja tsu' ngui'ü' laa' ja jnyi' kuia' tso'oü' ja talaa chukuä Ndyiose Sando Nyi'.

Itsa' ndyotya laa itsa' nö ndusu'u Sando tyatyia nyatë nö ta nguekutsa'ä laa itsa' na tso'o 'në.

Vi Juaa nakuë ji'iü' minyiri kiekusa'ää' xi' 'nëü' lo'o lola 'nëü' tyatyia tsä ja loo kusu'uö' le' tsajnya'ä lo'o itsa' minyi nga yukuäü' lo'o ngueyarikieü' itsa' ji'i Ndyiose. Lo'o nguenta' ka'a ji'iü' ti itsa' ndyotyia na ndyilyo nö itsa' nö nya'ä ti'i Ndyiose, nakuë ka'a lande: nö ja ngasu'uwä ji'i nyatë ta ngayukuwä lo'o ta ngueyarikiewä itsa' ji'i Ndyiose. Ja tinö itsa' ndyotyia nde ndyika laa nö kusu'ü ta ngutsa'ä itsa' ndarikie tyikië lo'o lola 'në tyatyia tsä Sando nyatë.

Vi Juaa Bautista nakuë ji'iü', Nyi' Kilyo ji'i nyatë tsëlayuu nyijiä Nyi' kikui' Nyi' ji'iwä. Nö ja ti nyatë na nguati'ü' ti Nyi' Jesúś Nyi' tako kitsë Nazaret, Laka Nyi' Nyi' Kilyo ji'i nyatë tsëlayuu. Juaa Bautista talaa ta ndyoti' Nyi'

Jesús Laka Nyi' Ndyiose. Vi Lakui' Nyi' tsaxiru' jlyu Nyi' ti ji'i tyatyia nyatë. Vi Juua Bautista tya'a nakuë ka'a, Nyi' Kilyo Nyi' tinö taa Nyi' nö lu'u lakati ji'i Chu käja'ä kiekutsa'ä xi' 'në lo'o xi' ndarikie, lo'o kitsetörkie ji'i ki'ya le' kieyarkie ji'i itsa' ji'i Ndyiose.

Kikui' Iyiuru nä Sa Juua 1:23-28

23. Juua Bautista nakuë le' lola nakuë nö nga tu'wa Ndyiose nö ngana Isaias lonö yakui' kuë yakui' itsa' ji'i nde: Ngakínwä tyakuë lyilya ji'i Nyi' Chii Ndyiose, chukui lola nakuë nö nga tu'wa Ndyiose Isaias. **24.** Vi nö nyatë

ngatëjëü' fariseo kikui lo'o Juua Bautista. **25.**

Nganyitsa'ü' ji'i Juua Bautista nakuëü ji'i lande:

Ti naxi'i nö'ö laka Mesia, nyitsa' Elias

nyitsa' tu'wa Ndyiose, ¿Vi tukui itsa' 'në

tyatyia la'a? **26.** Juua Bautista nguisete'ë ji'i

nö itsa' ji'iü' nakuë: Nä 'në tyatyia lo'o ityia.

Nö ja laja kua'ä nde ntsu'u tsaka nö vilya

chu'u ndowä ji'i. **27.** Maxi nä' tinö ngutüä

kulo, nö ja Lakui' tinö leru' ndu'u kulo ti

kuenda ji'i nä'. Naa' na ndiji itsa' kueya'

kusatï' maxi kiejë ndukua ji'i xindakuäri. **28.**

Vi tyatyia nö itsa' nde nga'në kitsë nä Betäia,

ndyu'u sa'ä tyakiela Jordan, xi' nga'në tyatyia Juua Bautista ji'i nyatë.

Nö ureeu ji'i Ndyiose nö ndyisuví' ji'i ki'ya ji'i nyatë tsëlayuu.

Juua Bautista yakui' kuë nakuë ji'i nyatë na'ä kiee' tyiyä Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu. Vi Juua Bautista ndekí tyakuë xi' nyijiä Nyi' Mesía. Vi laa tsaka tsä nyikuë tsaka itsa' nö lee kilyijirikie nyatë ji'i.

Kikui' le' ka'a ji'i nö Iyiuru nä Juua 1:29 Urreu ji'i Ndyiose

29. Vi la tsaka tsä, ngana'ä Juua ncha kakua Nyi' Jesúś, le' nakuë ji'i tyatyia nyatë: iNde nyijiä Urreu ji'i Ndyiose! Ja laja Yunde, Ndyiose 'në jluti' Nyi' ji'i kua'ä lo'o ki'ya ji'iwä.

Juua Bautista yakui' nä ji'i Nyi' Jesúś (Nö Urreu ji'i Ndyiose kisuví' ki'ya ji'i tselayuu). Nyi' Jesúś naxi'i ti tsakua' kutakö' Nyi' ji'i ki'ya lola nga'në ti

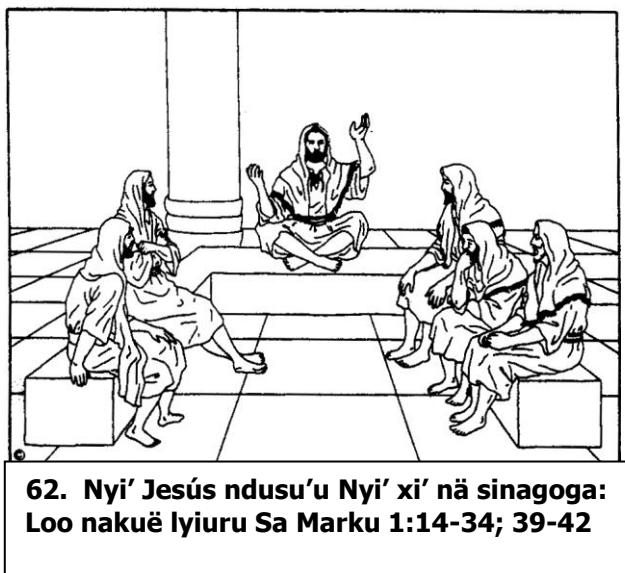
tyatyia laa ndyinyijnyä tsu' nane', loo nchakui' ndo Antiguo Testamento nyikuë nyii kityi kusu', Ja Lakui' Nyi' Jesús tinö 'në tyaa Nyi' ji'i tyatyia ki'ya.

Lo'o itsa' ndeyarikie ji'i Abel yalo'o tsakaurreu ji'i Nyi' Chii Ndyiose lyakua nya'ä ja ngueyarikie lo'o ngueta ji'i Nyi' Ndyiose.

Vi le' loo ka'a nyi' nganä Abraham lo'o itsa' ndeyarikie ji'i nyi' yalo'o ji'i jnyi' ki'yu nyi' Isaa ndo altar, nö ja Ndyiose nga'në tysiya' nyi' ji'i le' tula nga'në ji'i jnyi' ki'yu Isaac. Vi Lakui' Ndyiose tinö ngataa Nyi' tsakaurreu nö nga nö ti'i nö ngutö tsandoo Isaa.

Vi lonö nö xikä ji'i itsa' ndiji ngutëjë tee tsala kitsë Egipto, vi Ndyiose ngatëjë Nyi' itsa' lola 'në tsakaa nyatë xi' takäu' kujuü' tsakáurreu le' tenë ji'i nö nya'në kujlyäü' ji'i yaka nö ndoo tone'ë xi' ndykuaü'. Vi nö ureeu nde ngujui tsando jnyi' ki'yuü' nö ngataka kulo. Vi tyatyia nö ti'i ngayukui'ü' ji'i nö Urreu nö tenë ngueta'äü' ji'i yaka ji'i tone'ë ji'iü', vi nö nde nga'ne nö nguetsa' ji'iü' tsu' nane' laa itsa' nyijiä, nö nda kueya' ji'i tsaka Urreu ji'i Ndyiose, nö tsakari kaka kisuvi' ji'i ki'ya, Nyi' tsakari' Nyi' kaka Nyi' kisuvi' Nyi' ji'i ki'ya, tsakari Nyi' Jesús.

Vi Nyi' Jesús ngutyejnä Nyi' ndusu'u Nyi' ji'i nyatë nö le' tsajnya'ä Lakui' Nyi' laka Nyi' Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu.

62. Nyi' Jesús ndusu'u Nyi' xi' nä sinagoga:
Loo nakuë Iyiuru Sa Marku 1:14-34; 39-42

Kikui' Iyiuru nä Sa Marku 1:14, 15

14. Vi la ngutëjë ngatukuaü' ji'i Juaa Bautista nane' kikuä, Nyi' Jesús ncha Nyi' tya xi' nä kitsë Galilea. Vi yakua yakui' kuë Nyi' itsa tso'o itsa' kukui xi' ndykui' Ndyiose jnyä. **15.** Nakuë Nyi' lande: iTa ncha kakua tsä tyejnä Ndyiose kikui' Nyi' jnyä! Kuisete'ewä ji'i Ndyiose vi kueyarikiewä ji'i itsa' tso'o kukui ji'i Nyi'.

Nyi' Jesús ndyejnä Nyi' 'në Nyi' jnyä.

Vi ngataka nyatë ngaja'äü' nguekusa'äü' xi' ndaricieü', ngaja'äü' ngayukuäü' itsa' talaa ndiü' ji'i Nyi' kilyo ji'iü' lo'o itsa' na tso'o 'nëü'. Vi tsalaxu'u ka'aü' nä fariseo, ngueyarikieü' ji'i lakui' riü' vi ngueyarikieü' lakaü' nyatë lee tso'o vi na nchati'ü' Nyi' kilyo ji'iü'.

Kikui' Iyiuru nä Sa Marku 1:16-20

Nyi' Jesús nguixikä Nyi' ji'i jakua Chu ndusu' kuela.

16. Nyi' Jesús ngutëje tee Nyi' tu'wa ityia Galilea lonö nga'na'ä Nyi' ji'i Ximón lo'o kuityi' nä Ndreeé, vi tyukuaü' nde laaü' Chu ndusu' kuela vi ndene'ëü' ji'i nä kiesu ji'i ndo ityia ndetusu'ü' kuela. **17.** Vi Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'iü': Kuä lasa'äwä ji'i nä'. Vi naa' 'në ji'iwä Chu 'në kuta nyatë. **18.** Vi Ximón lo'o kuityi' Ndreeé telu' Ngatanöü' ji'i nä kiesu ji'iü' le' nchaa lasa'äü' ji'i Nyi' Jesús. **19.** Vi tsaxi tya' tsu' ndoo, Nyi' Jesús ngiaja ndoo Nyi' ji'i tsaka Chu nä Satyeu lo'o Chu nä Juaa jnyi' ki'yu nyi' nä Zebedeo, le' ka'a Chu 'në kula kuela laaü', vi ntsu'ü' nane' tsaka yanyi'ü' ndejnyä tso'oü' ji'i kiesu ndusu'uü' kuela'. **20.** Nyi' Jesús nguixi'ya Nyi' ji'iü', le' ü'wa nchalasa'äü' ji'i Nyi', Ngatanöü' ji'i jutiü' nane' nö yanyi'ü' lo'o nö musu ji'iü'.

Nyi' Jesús nguixi'ya Nyi' ji'i tsatukuaü' kakaü' Chu ndya'ä lasa'ä ji'i Nyi'.

Nyi' Jesús ngutyejnä Nyi' ndyixi'kä Nyi' ji'iü' kakaü' Chu tya'ä lo'o Nyi' le' kaka kusu'u Nyi' ji'iü', ji'i itsa' ji'i Nyi' le' kaka kutëjë Nyi' ji'iü' kusu'uü' ji'i tsaka ka'ayu.

Kikui' Iyiuru Sa Marku 1:21, 22

Tsaka ki'yu ntsu'u nö lu'u na tso'o ji'i

21. Nyi' Jesús lo'o tyatyia Chu ndeta'ä lasa'ä ji'i Nyi' yaaü' tya kitsë nä Cafarnaún. Vi tsä saoro Nyi' Jesús yaa Nyi' Sinagoga xi' 'në tsä'äü' itsa' ji'i Ndyiose le' ngutyejnä Nyi' ndusu'u Nyi' ji'iü'. **22.** Vi tyatyiaü' lee ngalijirikieü' itsa' ngasu'u Nyi' ja yakui' lo'o tyatyia lo'o itsa' kueya lo'o xilee, naxi'i ka'a ti loo 'nëü' mastru sukuela nö ndusu'u lei.

Nyi' Jesús ngasu'u Nyi' ji'iü' lo'o tyatyia tsakueya'.

Vi kitsë Judiu tsaka kitsë xi' takäu' maxi luweri kitsë ji'iü' tala ngutö nyi'i nä Sinagoga, vi' nchote'ëü' ndyikui'ü' laa itsa' ngasa'äü' nga tu'wa Ndyiose. Vi

tsakua' ndya'äü' laa kitsë Jerusalén lonö 'në jluü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose loo ndyika Paskua.

Viü' ngana Chu ndusa'ä ndo kityi nde, ngaü' Chu ndyilyo ji'i nö itsa' ngasa'äü' nga tu'wa Ndyiose', lo'o ka'aü' mastru sukuela nö ndyikui' jnyä lola ntsu'u ndo lei. Vi lee kiena'äü' nde ndusa'äü' ndo kityi laa nakuërikie riü' laa nya'ä ndiriü' le' ndyikui'ü' ji'i kitsë 'në kaka ji'i nö itsa' ndusa'äü'wä ja ü'wä lakaü' ü' ndyikui' jnyä vi nchasu ji'iü' 'nëü' loo. Viü'wä na ntsu'u ndou' ji'i Ndyiose, vi itsa' yakuala na ndyika kie'e kuëü' ji'i itsa' ji'i Ndyiose, vi lola 'nëü' laa nya'ä ndiriü' laa nakuërikieriü'.

Nyi' Jesúś laka Nyi' Ndyiose. Vi lonö ndusu'u Nyi', ndyikui' Nyi' minyi lola nyikuë Ndyiose ngui Nyi' ji'i laja nö Chu nga tu'wa Nyi'.

Kikui' Iyiuru Sa Marku 1:23-28

23. Vi xi' nä Sinagoga, vi' ntsu'u tsaka ki'yu nö ntsu'u nö lu'u jnyä'ä ji'i. **24.** Le' nö lu'u jnya'ä ngaxi'ya nakuë ji'i Nyi' Jesúś: iJesúś nö taka Nazaret! ¿Tukui itsa' ntsu'u ji'i lo'o kuaa? Nä' ntsu'u ndoö' ji'i. iNö'ö laka jnyi' Ndyiose! **25.** Nyi' Jesúś ngalala Nyi' ji'i nö lu'u jnya'ä nakuë Nyi': iNa'ä kikui! iKutu'u ji'i ki'yu nde! **26.** Vi nö lu'u jnya'ä ngutukua ndexi'ya, vi nga'në ji'i nö ki'yu ngu tyejnä chukuä lee tsa' minyi. **27.** Vi nyatë lee ncharikieü', ngutyejnaü' ndunyitsa'ü' ¿Vi tukuira nde? ¿Tsaka itsa' kukui ndusu'u? ¿Tukuira xilee ntsu'u ji'i nö ki'yu nde? Lo'o itsa' kueya' lo'o xilee ndyikui' jnyä ji'i nö lu'u jnyä'ä ndusa'ä yakä ji'i, iVi ja'ä ndyu'u ji'i! **28.** Vi telu' tsa'minyi ngianë itsa' laa nga'në Nyi' Jesúś xi' nä Galilea.

Nyi' Jesúś ngalala Nyi' ji'i nö lu'u jnyä'ä.

Vi laa tsí'ya nga ngui tyu'u chä nö ndyikui' jnyä ji'i Kuinyi'laja nö nä Satanás, nö nde ti tya' nga kulo nga Xikä tso'o vi leru' tso'o laa ngajnyä Ndyiose ji'i tsakari, vi laa tsä ngui kuloo tsö' ji'i Ndyiose, vi yakui' tukuä ji'i lee kiena'ä ka'a Xikä, vi nö Xikä nö ngueyarikie yala sa'ä ji'i ngu'tu'u nä demonios. Vi nö ndyikui' jnyä ji'i nö Kuinyi'laja nde. Ta ndyoti' talaa tyiya kueya'. Lakui' Nyi' kunë'ë ji'iü' ndo kií'.

Kikui' Iyiuru Sa Marku 1:29-42

Nyi' Jesús nga'në Nyi' kuityi ji'i nyatë kitsa

29. Vi telu' ngutyikua Nyi' Jesús xi' nä Sinagoga le' nchaa Nyi' lo'o Satyeu lo'o Juua tya tone'ë ji'i chu nä Ximón lo'o Ndreeé. **30.** Vi ngiatë Nyi' nane'ë le' nakuëü' ji'i Nyi' nya'ä laa Ximón nchakitsaa nyi' lee ntsu'u kuä nyi'. **31.** Nyi' Jesús yaa Nyi' yana'ä Nyi' ji'i, vi ngatusu' Nyi' ji'i yaa' le' nguisetón Nyi' ji'i. Vi le' tsi'ya kueya' vi' ngutukua tinö kuä' ji'i le' ngate'ë xi' yakuü' laa ngutejë'. **32.** Vi nguxë tsä nga tela, nyatë yalo'oü' tyatyia nyatë kitsa ji'i Nyi' Jesús lo'o nö ntsu'u nö lu'u jnya'ä ji'i lo'o yalo'oü' ji'i Nyi'. **33.** Vi tyatyia nyatë kitsë ngiote'ëü' natë' tone'ë ji'i Ximón. **34.** Vi yakua nga'në Nyi' Jesús kuityi ji'i lee kienaa'ä nyatë nde'në kienaa'ä laxi'u kitsä ji'iü', lo'o ngaloo Nyi' ji'i nö lu'u nä tso'o. Na ngataa Nyi' kikui' ja ndyoti' tukui laa Nyi'.

Nyi' Jesús ngasu'u Nyi' itsa' tso'o kukui ji'i nyatë

35. Vi tsu' latsaa, Nyi' Jesús ngiata sa'ä nchaa Nyi' tya xi' nalaa nyatë kikui' Nyi' lo'o Ndyiose. **36.** Vi ta nga kutsä nchaa Nyi' nyii, Ximón lo'o tya'a ndetä'äü' ngutu'uü' ngiatyanaü' ji'i Nyi'. **37.** Loo ngiajaü' ji'i Nyi' le' nakuëü' ji'i Nyi': Tyatyiaü' ndetyanaü' ji'i. **38.** Nö ja Nyi' Jesús nakuëri Nyi' ji'iü': Kia'awä tsä tya xaa' kitsë nö kakuari. Ja lo'o ka'a yakua ndi kikui' kuë itsa' tso'o kukui, ja jnyawä nyijiä tsëlayuu nde. **39.** Nyi' Jesús ngutä'ä Nyi' tyatyia kitsë ntsi'ya Galilea yakui' kuë Nyi' itsa' tso'o kukui tsala Sinagoga kuenda tsaka kitsë, nguitya loo Nyi' tinö lu'u na tso'o.

Nyi' Jesús nga'në Nyi' kuityi ji'i nyatë nde'në kitsa nä lepra ji'i

40. tsaka ki'yu ntsu'u kitsa nä lepra ji'i nga'në kakua ji'i Nyi' Jesús, nguetö sutë' sandoo Nyi' nakuë ji'i Nyi' nakuë ji'i Nyi': Chii, nä' ndyoti' nöö kaka 'në kuityi ji'iä. ¿Ndi 'në ji'i? **41.** Le' Nyi' Jesús nguitya' jnä Nyi' ji'i, ngatotsaa yaa' Nyi', yala' Nyi' ji'i nö nyatë nakuë Nyi' ji'i lande: iNdiyä! iKia tso'o! **42.** Vi telu' tsa'minyi nö ki'yu nde ngia tso'o.

Nyi' Jesús, lo'o xilee ji'i xitsa' Nyi' yakui' Nyi', ngasu'u Nyi' ji'i Xilee ji'i Nyi' ji'i tyatyia kitsa ji'i nyatë. Nyi' Jesús nga'në itsa' tuno ja lyaka kuati' nyatë Lakui' Nyi' Laka Nyi' Ndyiose.

Kikui' Iyiuru nä Sa Marku 1:16-20

16. Nyi' Jesús ngutëjë tee Nyi' tu'wa ityia xi' nä Galilea vi loo ngiaja ndoo Nyi' ji'i Ximö lo'o kuityi' nä Ndree, viü'wä laü' chu 'në kuta kuela vi ndene'ëü' ji'i nö kiesuu ji'iü' ndotya ndetusu'ü' kuela. **17.** Le' Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'iü': kuä lasä'awä ji'iä' ja naa' 'në ji'wä chu 'në kuta nö ja ji'i nyatë nö tya'ä lasa'äü' ji'iä. **18.** Vi Ximón lo'o kuityi' Ndree ngatanoü' ji'i nö kiesu ndusu'ü' kuelaa' le' nchaü' lo'o Nyi' Jesús.

66. Nyi' Jesús lo'o nö tyi'tukua nochu
nga'në tsä'ä ji'i Nyi': Loo nakuë Iyiuru Sa
Marku 3:1-19

19. Vi tsaxi tya tsu' ndoo Nyi' Jesús ngiaja ndoo Nyi' ta ji'i chu nä Satyeu lo'o kuityi' nä Juaa, jnyi' ki'yu nyi' nä Zebedeo. Viü'wä le' ka'a chu 'në kuta kuela lakaü', vi ntsu'u jnyäü' nane' tsaka yäyíï ndejnyä tso'oü' kuesu ndusu'ü' kuela. **20.** Nyi' Jesús nguixi'ya Nyi' ji'iü', le' nchalasa'ä ka'aü' ji'i Nyi' Ngatanöü' ji'i jutiü' nane' nö yanyi'i lo'o musu 'nde'në jnyä lo'oü'.

Kikui' Le' ka'a ji'i nö Iyiuru Sa Marku 3:13-19

Nyi' Jesús nguixikä Nji'i nö tyi'tyukua Chu yalasa'ä ji'i Nyi'

13. Laa ngutëjë' nyii, Nyi' Jesús nga'në Nyi' ji'i nochu ndetä'ä lasa'ä ji'i Nyi' chosä'ä lo'o Nyi' tsaka kiya' jo'o. Vi loo ta tsajlu ntsu'uü' lo'o Nyi', **14.** nguixikä Nyi' tyi'tukua ji'iü' ja le' tya'äü' lo'o Nyi' le' kaka kutëjë ji'iü' Kusé 'neü' ji'i nö itsa' tso'o kukui ji'i nyatë. Vi ji'i nö tyi'tukua chu nguixikä Nyi' nde ngalonä Nyi' ji'iü' Apostol. **15.** Le' ngataá Nyi' xilee ndikui Nyi' jnya ji'iü' jale' kuloü' ti ji'i nö lu'u jnya'ä nö na nö nde'në lo'o ji'i nyatë. **16.** Viü' nde lakaü' nö tyi'tukua nö nguixikä Nyi': Ximö nö ngalonä Nyi' ji'i Pedro. **17.** Satyeu lo'o kuityi' nä Juaa jnyi' ki'yu nyi' nä Zebedeo, ji'iü' nde ngalonaa Nyi', Boanerges, nö nyikuë di jnyi' kuityi'yu. **18.** Lo'o ka'a Ndre, lo'o ka'a

chu nä Lyupe, Bartolome, Mateyu, Toma, Satyeu jnyi' ki'yu nyi' nä Alfeo, lo'o chu nä Tadeo, Ximö nochu nö ntsu'u tsa' ji'i lo'o kitsë nä Kanaán. **19.** Lo'o ka'a nö nä Judas Iskariote nö laa ngutëjë' nguitya ji'i Nyi' Jesús xi' nga yuuiü' ji'i Nyi'.

Nyi' Jesús nguixikä Nyi' ji'i tyi'tukuaü' nde ngaü' Chu nguta'ä lo'o Nyi' tyatyia kueya'.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi lyakua tiü' fariseo lo'o te'ya ka'a nö ndykui' jnyä ji'i nyatë religioso na ngaja'äü' kusa'ä yakaü' lo'o kukuä itsa' ngasu'u Juua Bautista? *Lyakua ja lakaü' chu ndeyarikie ji'i lakuiri vi nguiü' laa' kuenda lee tso'öü' Ndyiose tukua Nyi' kuenda ji'iü' nguiü'.*
2. ¿Vi tula nakuë Juua Bautista lonö yakui' xitsa' Nyi' Jesús lonö ngana'ä ncha kakua Nyi' tokiela nä Jordán? *Kuinya'äwä, Nyi' nde Laka Nyi' Urreu ji'i Ndyiose, Nyi' 'në tyaa ji'i ki'ya ji'i tsélayuu.*
3. ¿Vi tula nakuë Nyi' Jesús ji'i tyatyia nyatë lonö yakui'ü' laa itsa' ndi 'në kakaü'? *nakuë Nyi' ji'iü' ndi kiekusa'äü' xi' ndarikieü', 'në tsatu'waü' itsa' ji'iü' lo'o Ndyiose kieyarikieü' lo'o kukuäü' itsa' lakaü' Chu tsu'u ki'ya ji'i, ja ti lo'o xilee ji'i lakui' riü' na tyu'u laü' vi tsa'wala ndi kieyarikieü' ji'i itsa' tso'o ji'i Ndyiose nö Lakui' Nyi' nyijiä Nyi' nchakui' Nyi' ji'iü' ndi Nyi' kilyo Nyi' ji'iü' lo'o nö ti'i ji'i ki'ya ji'iü'.*
4. ¿Vi tukui itsa' nö tsakari ndi 'në kaka nyatë le' kaka tso'o kii Ndyiose ji'i? *Kieyarikië lola ntsi'ya ndo kityi ji'i Nyi' lo'o tyikieü' lo'o 'në kakaü' ji'i.*
5. ¿Vi tukui jnyä 'nëü' nyatë nö nguixi'ya Nyi' Jesús 'në tsa'ä ji'i Nyi' Jesús ji'i itsa' ji'i Nyi'? *Tsa tukuaü' lakaü' Chu 'në kula kuela jnyäwä 'nëü'.*
6. ¿Vi tula nga'në Nyi' Jesús ngasu'u Nyi' vi lyakua naxi'i ti lola 'nëü' nä fariseo nga'në Nyi'? *Nyi' Jesús ngasu'u Nyi' minyiri itsa' ji'i Ndyiose chukui lola nyikuë Ndyiose ndi Nyi' lo'o xitsa' Nyi'. Ja tiü' nä escriba nde lo'oü' nä fariseo ndykui'ü' laa ndarikie riü' o laa ndarikie tsaka ka'ayu.*
7. ¿Vi lyakua tako itsa' tutse ji'i Kuinyi'laja ji'i Nyi' Jesús? *Lyakua ja ndyoti' lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' ji'i vi ndyoti' lakui' Nyi'laka jueze Nyi' 'në kueya' itsa' vi ndyoti' talaa tyiyaa kueya'kunë'ë jnyä' Nyi' ji'i tya ndo kii' xi' na akua' kaka tyu'u xi tyakä' ti'i tyatyia kueya' lo'o tyatyia chu ngueyarikie ji'i.*

Lección 25

**Nde nchakui' xitsa' nyi' nä
Nicodemo.**

**Lo'o kuna'ä nö taká
kitsé xi' nä Samaria.**

**Nyi' Jesús, Laka Nyi' chajlya
nö ngutu'u Lakuä.**

Kujnyä itsö' kiee nö tyikiela nö na ndyily'a kase 13A

Nyii tyejnyä kikui' lyiuru nä Sä Jua 2:23-25

23. Vi tsalaja ntsu'u Nyi' Jesús kitsé Jerusalén, laja nchaka nö tyá'a paskua, vi lee kiená'äü' ngueyarikieü' ji'i Nyi' ja ngana'aü' itsa' tuno nga'në Nyi'. **24.** Nö ja ti Nyi' Jesús talaa na ndeta Nyi' ji'iü', ja ntsu'u ndoo Nyi' ji'i tyatyiaü' tukui nyaté laaü'. **25.** Vi maxi na tukui nakuë ji'i Nyi' lola 'në tsaka nyaté, Lakui' Nyi' ta ndyoti' Nyi' ntsu'u ndoo Nyi' ji'i tyikie nyaté tsélayuu.

Vi ji'i nö lección nde nya'ä ji'i itsa' ndyilyo' ja naxi'i ti tsakua' ndi kieyarikie le' tsajnya'ä taka ti Ndyiose. (Tsa se'ë ka'a ndo kityi ji'i Ndyiose, nakuë asta na Kuinyi'laja lo'o ka'a ndeyarikie taka tsaka ri ti Ndyiose vi nchukuära kuenda tutse tsa'minyi ji'i Nyi'). Ja tsakä ndi kieyarikië ji'i Ndyiose nö ja chukui lola nakuërikie Lakui' Nyi' ndi kieyarikië ji'i Nyi', kulo ndi kisetörikië ji'i ki'ya ji'iä lo'o kaja'ana kieya rikiena lakana chu ntsu'u ki'ya ji'i, lo'o käja'ä kieyarikië nchatü' tsaka Nyi' kilyo ji'iä. Nyii tsä nyii lee kiená'ä nyaté ndiü' laa' ndekie yarikieü' ji'i Ndyiose ndiü' nö ja na ndye'ekuëü' itsa' minyi nchakui' Ndyiose ndo kityi ji'i Nyi', vi na nde yarikieü' laa nakuërikie Ndyiose.

Nyii nya'ä tsuna itsa' xi' nö ,Nyi' Jesús ndusu'u Nyi' ji'i itsa' nö nchakui' ndo Antiguo Testamento nö Lakui' ji'i chijnyi Nyi' nchakui'.

Kikui' le'e ka'a lyiuru Juua kikui' nyii 3:1-12

1. Tsaka tela, tsaka fariseo nä Nicodemo, nö ndyikui' jnyä ji'i nyaté judiu.
2. Yaa yana'ä ji'i Nyi' Jesús le' nakuë ji'i Nyi': Mastru sukuela, kua ndyoti'ya

63. Nicodemo yana'ä ji'i Nyi' Jesús: Loo nakuë Iyiuru Sä Juaa 3:1-7; 14-21

Ndyiose ngatëjë Nyi' ji'i kusu'u, ja na tukui kaka 'në ji'i nö itsa' tuno nde'në nde, ti naxi'i Ndyiose ntsu'u Nyi' lo'o. **3.** Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'i: Nö minyi' ndyikui' ji'i, ti tsaka nyatë na chatyu'u kala tsalyia ka'a na ka nya'ä xi' ndyikui' Ndyiose jnyä. **4.** Nicodemo nakuë ji'i Nyi': ¿Vi tula tsaka nyatë ngusu' chatyu'u kala ka'a tsalya ka'a? ¿A kaka chayu'u

nane' nya'ä tsalyia ka'a le' kala? **5.** Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'i: Nö ndyikui' ji'i ti tsaka nyatë na kala

lo'o ityia ji'i nö lu'u lakati, na kaka chatë xi' ndyikui' Ndyiose jnyä. **6.** Ja tyatyia Chu ndyilya ji'i nya'äri' nyatë tsëlayuuri ndyikaü'; ja tsakua' jnyi' Ndyiose ti tinö ndyilyaü' lo'o nö lu'u lakati. **7.** Na tyisë kirikie ndyikui' loo ji'i ndi chatyu'ü kalä tsalyia ka'a. **8.** Kuëë ndyu'u wala tya ndi tyu'u, vi maxi ndüa lögë ji'i, nö ja na ndyoti' wala tya ngutu'u nyitsa' wala tya tsaa. Le' loo 'në ka'a tyatyia Chu ndyilya lo'o nö lu'u lakati. **9.** Nicodemo ngiatyu'u ka'a nganyitsa' ji'i Nyi': ¿Vi tulara tsi'ya kaka 'në tsalo la'a? **10.** Nyi' Jesús nguisete'ë ka'a Nyi' ji'i nö itsa' ji'i: Nö'ö laka mastru sukuela ndusu'u ji'i nyatë Israel, ¿Vi na ndyoti' tyatyia nö itsa' ndee? **11.** Nö minyi kuua ndyikui'ya laa ndyoti'ya lo'o laa ngana'ä yaa; nö ja ti kua'ä na ndeyarikiewä laa ndyikui' yaa. **12.** Ti na ndeyarikiewä ji'iä' loo ndyikui' ji'iwä itsa' taká ji'i tsëlayuu nde, ¿A kie'e kuë ji'iä' ti kikui' ji'iwä itsa' taká lakuä xi' ndyikui' Ndyiose?

Nyi' nä Nicodemo ngataa nyi' itsa' lo'o Nyi' Jesús.

Nicodemo ngueyarikie Nyi' Jesús Laka Nyi' Nyi' ngatëjë Ndyiose. Lo'o ngui'e kuë tyatyia itsa' tuno nde'në Nyi' Jesús Ndyiose ndetaa xilee ji'i Nyi. Nö ja tyatyiaü' fariseo lee ti'i ndiü' ji'i Nyi' Jesús, vi asta nakuëü' ji'i Nyi' nö itsa' nde'në Nyi' nde ja nö ndyikui' jnyä ji'i Kuiny'laja ndeta xilee ji'i Nyi' nakuëü' ji'i Nyi'. Vi tukua Nicodemo yaa telari yana'ä ji'i Nyi' Nyi' Jesús ja lyaka na tukui kuati' na tukui nya'ä ji'i ngui.

Vi nyatë judiu, lo'oü' fariseo, nguiü' laa' lakaü' nyatë tso'o ndeyarikieü' ji'iü' kuenda lakaü' leta tya'a Abraham. Viü' wä nguiü' laa' ja kuenda lakaü' jnyi' leta tya'a Abraham ja tsawa tale' nyatë ji'i Ndyiose laü' nguiü'. Vi itsa'

yakua laa Nicodemo lonö yuna ji'í nö itsa' nakuë Nyi' Jesús ji'í, ja kí' nguerukua ji'í ngui nö ndi chatyu'u kala tsalya ka'a, talaa na ka chatë xi' ndyikui' Ndyiose jnya ti naxi'i loo.

Vi Nicodemo ngui laa' Nyi' Jesús nyikuë ji'í ngui Nyi' nö chatyu'u kala tsalya ka'a lola ndyilya ti nguitsä kuëe', nö ja Nyi' Jesús laa itsa' yakui' Nyi' ja itsa' ndyilya lo'o nö lu'u lakati lo'o itsa' ji'í Ndyiose, naxi'i ti itsa' ndyilyari.

Nö itya nö nchakui' Nyi' Krixtyu nde, naxi'i ti ityia ji'í itsa' ndyotyia. **Ja ti itsa' ndyotya na 'në chakä ji'í na jnyi' Ndyiose. Itsa' ndyotya na ncha'ä ti ji'í ki'ya ji'í na.** Ja xitsa' Itsa' ji'í Nyi' yakui lonö yakui' Nyi' itsa' ji'í nö ityaa, Ndyiose, nö Lu'u Lakati, ndi kusu'u ji'í tyatyia ji'íä itsa' minyi laja ndo kityi ji'í Nyi' ndo Bíblia. Vi ja ndi kaka ka tsatu'wa xitsä' lo'o itsa' ji'í Ndyiose lo'o kieyarikië Itsa' ji'í Nyi', le' kalä' ti luvi' nö laa nyikuë ti nö itsa' nde chakä nyatë ji'í Ndyiose. Na'ä ti jnyi' nö ndyikui' jnyä ji'í Kuinyi'laja. Tsa'wala Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'í nyatë ndi kiekusa'äü' xi' ndarikieü', kieyarikieü' **Itsa' tso'o Kukui ji'í Ndyiose.**

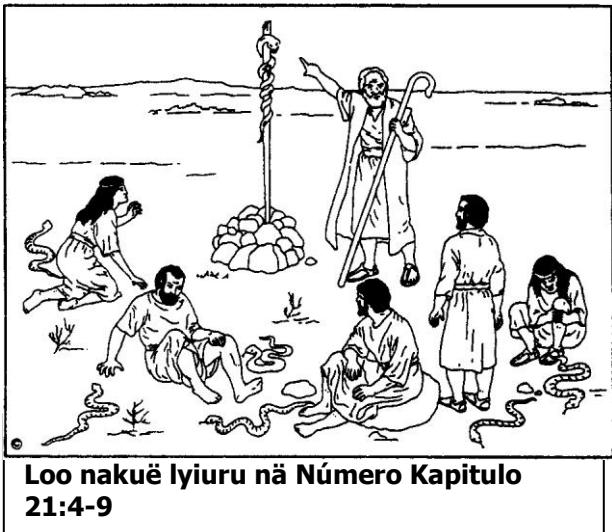
Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'í nyi' nää Nicodemo nde: Na tyitsë kii nö itsa' laa ndi chatyu'u kala tsalya ka'a. Ja tyatyia ngulä' leta nyatë tsëlayuri, vi yakua laa ntsu'ü kuenda yaa' nö ndyikui' jnyä ji'í Kuinyi'laja, vi itsa' yakua laa ndi kalä tsalya ka'a le' kaka chatë xi' ndyikui' Ndyiose jnyä.

Kikui' Iyiuru Sä Juua 3:13,15

13. Na tukui ta yaa ti laa kuä, ja Nyi' ngui'e tya kuä, laa nää' jnyi' leta nyatë. **14.** Moisé ngatotsa ji'í nö kuena kikuä bronce ndeyaka ndoyuu vityi', vi le' loo naa' jnyi' nyatë, vi' le' loo ka'a ndi chokuä xi' yaka, **15.** ja le' tyatytyia nochu kieyarikie ji'í nää' kataka itsa' lu'u na ndya ji'íü'.

Nyi' Jesús nga'në tsatu'wa Nyi' nö itsa' yakui' Nyi' lo'o Nicodemo lola nakuë ndo Antiguo Testamento.

Vi Nicodemo na ngui'e kuë tula ntsi'ya 'në le' kaka kala le' chakä nyatë ji'í Ndyiose. Nyi' Jesús nguetsa' Nyi' ji'í luwera nga'në Nyi' ji'í, tyarikie lola ntsi'ya ndo Antiguo Testamento laa nga'në ji'í nyatë kusu' ngute'ë sa'në ji'í lonö ngiu'uü' yuu vityi'. Viü'wä ngueyu'uü' ndo ki'ya Sando Ndyiose ja nga'nëü' itsa' na tso'o ndi Ndyiose, vi tsa'wala Ndyiose ngatëjë Nyi' kuena jlyala nö ntsu'u tana ji'í nguitya yojo' ji'íü'. Vi nguisetörokieü', Ndyiose

ngasa'ä jnyä Nyi' Moisé kujnyä tsaka kuena kikuä nä bronce le' kutotsaa ji'i kuä ndoo yaka tyikuë. Ndyiose ngajnyi Nyi' itsa' tyatyia chu ngayojo' nö kuena nde ji'i ti kaja'aü' nya'ä tya xi' ndeya nö kuenä' talaa chakaü' talaa na kajaü' maxi ngayojo' nö kuenä' ji'iü'.

Tyatya nyatë tsälüyü lakaü' Chu ntsu'u ki'ya ji'i. Vi itsa' kisü kuenda ji'i ki'ya ji'ia laka itsa' ndiji. Nyi' Jesús nakuë Nyi' Lakui' Nyi' tyee Nyi' laa

ngutee nö kuenä nde xii' nö yakaa' vi tyatyia nochu kieyarikie ji'i Lakui' Nyi' tala 'në jluti Ndyiose ji'iü'. Tyatyia nyatë nö kieyarikie ji'i Lakui' Nyi' talaa chu'u itsa' jluti ji'iü' ji'i Ndyiose. Ja tyatyia nochu ngueyarikie ji'i Nyi' kataka itsa' lu'u na ndya ji'iü' nowä laa nö taa luwa Ndyiose ji'iü' kuenda nguerikie ji'i jnyi' Nyi' Krixtyu. Ndi nya'ä tya ji'i Nyi' Jesús, kieyarikië Nyi' Jesús laka Nyi' ngatëjë Ndyiose Nyi' kilyo ji'i na.

Nö itsa' leru' ndu'u kulo ndi kuati' kua'ä Chu kaka mastru sukukela

Vi nö itsa' nga'në Nicodemo nde, kaka kinyijnyana ji'i kietsa'ana ji'i nyatë nö nde'në tsa'ä ji'i nö tsa'ä nde ji'ia yakua nyi' ndi kietsa' talaa na kaka kilyo na ji'ia lo'o xilee ji'i lakui'ria o lo'o xilee ji'i tsaka ka'a nyatë. Maxi nalaa lee kienä'ä tyempu kikui' itsa' nde nyii tsi'ya, nö ja tso'o ndakö' 'në minyi ji'i nö itsa' nde. Ja nö tsa'ä nö kuë ngataá Nyi' Jesús loo kixë' yakua tinö ndesu'u ji'ia luwera tsi'ya ndo Iyiuru Sä Mateyu 5-7.

Taka tsuna itsa' laa nga'në itsa' ji'i Nicodemo, vi kua'ä mastru sukuela ndi tsi'ya 'në tyikuë wä ji'i nö tsa'ä nde: Nakuë.

1. Nicodemo nga tsaka nyatë religiosa, nö nyikuë nyii, ndekie yaarikie ji'i chukui laa nakuë religiónri laa itsa' ntsusu'uri, naxi'i ti lola nakuë ndo kityi ji'i Ndyiose. Nö ja na ndyika kilya ti ji'i itsa' lu'u ji'i lo'o nö itsa' 'në kaka yakua. Vi nö nde ndeletsa' ji'i maxi lakuara leera religion, maxi lakua lee nde'në rusario, na kilyo tinö nde ji'i na, ja loo nakuë ndo Bíblia ndo kityi ji'i Ndyiose.

2. Nicodemo na nga laa ti nyatë nö tukua xi' ndarikie o tukua xi' 'në lola nga'në ka'a tsala xi'uü' fariseo, nga taka itsa' ndeyarikie minyi ji'i nga'në kaka tyatyia laa nakuë religión ji'i nö ja na ndyilyó nowä ji'i. Kaka kakana nyatë ndusa'ä ndoö lo'o itsa' ndeyarikie ji'i lo'o itsa' minyi, nö ja ti nde'në na ji'i lola nakuë religiónri ji'i lakui' nyatë ngulijiri laa ka'a.

3. Nicodemo na ndykui' ji'i Ndyiose Ndyiose laa kirina.

Ndyiose kulo kuinyi' Nyi' ji'i lo'o itsa' nö minyi' ndeletsa' yakua ja nö puntu lee ndu'u kulo laka nowä tsi'ya.

Kikui' ka'ä lakui' ka'a ji'i nö Iyiuru nä Sä Juaa 3:16-20

16. Ndyiose talee ngui Nyi' ji'i nyatë tsälüyü, vi itsa' yakua laa nguityaa Nyi' ji'i Jnyi' Nyi' nö tsakari taka ji'i Nyi', lyaka tyatyia Chu kieyarkie ji'i Nyi' na kilyijiü' ji'i nö lu'u ji'iü', ja tsu' kataka itsa' lu'u na ndyaa ji'iü'. **17.** Ja Ndyiose na ngatëjë Nyi' ji'i jnyi' Nyi' tsu' kutukua ji'i tsälüyü ja tsu' kilyo ji'i laja Lakui'. **18.** Nochu ndeyarikie ji'i jnyi' Ndyiose, na'ä laa itsa' ndukua ti'i ji'iü'; nö ja nochu na ndeyarikie, ja tala ta taka itsa' ndukua ti'i ji'iü' kuenda nö na ngueyarikieü' ji'i tsakari jnyi' Ndyiose. **19.** Nö ja tyatyia chu na ndeyarikie tala ta taka itsa' ndukua ti'i ji'i ü', ja kuenda nga'nëü' itsa tso'o, lonö nö xií ngiä ndoo tsälüyü, vi leru' ngatukuaü' kuenda ji'i itsa' xi' ngavi'. **20.** Tyatyia Chu 'në itsa' na tso'o nyaxë'ü' ti ji'i xii, vi na 'në kakuaü' ji'i ja tutseü' kinyanë lola nde'nëü'.

Ndyiose ngasu'u Nyi' itsa' tso'orikie ji'i Nyi' ji'i nyatë tsälüyü.

Na ndi ti Ndyiose nyitsa' tsaka nyatë chaaü' ndo ki' lo'o nö ndykui' jnyä ji'i Kui'nyi'laja. Lakui' Nyi' ngatëjë Nyi' ji'i Nyi' Jesúš ja lyaka Nyi' kilyo Nyi' ji'iä lo'o nö ti'i ndyiji'i ji'iä tyakä' lo'o ki'ya ji'iä. Vi tyatyia Chu na ndi kieyarkie ji'i Nyi' lo'o Itsa' ji'i Nyi' ja talaa tyitsë tyakä' kuenda na ngueyarikieü' ji'i Nyi'.

Tyatya nyatë nö na ndeyarikie Itsa' ji'i Ndyiose lo'o na ndeta ji'i itsa' ji'i Lakui' Nyi', ja ji'i Nyi' ndulo tsö'ü' ja leru' nguiü' ji'i tyakuë na tso'o ndeta'äü'. Na jä'äü' nyikuëü' le' tsajnyä'ä na tso'o nde'nëü'. Na ndiü' kiekutsa'ä Ndyiose xi' nde'nëü'. Vi leru' 'në tyijiu'ü' ji'iü' ji'i itsa' minyi ji'i Ndyiose ja le' na tukui kuati' itsa' na tso'o 'në ndiü'.

Kikui' Iyiuru Sä Juua 4:4-24

Tsaka kuna'ä taka kitsë nä Samaria yakui' lo'o Nyi' Jesús.

4. Vi tyiyaü' kitsë', ndi tyejë teeü' kitsë nä Samaria. **5.** Vi nguichaa Nyi' tsaka kitsë xiya'ri nä Sicar. Vi kakua yakua ntsi'ya tsaka pozo ityia ji'i nö nga nä Jakob. Vi loo ngujui Jakob, jnyi' ki'yu nä Kusé ngiaji'i ji'i nö pozo ityia nde. **6.** Vi nchaka jlya'we tsä, Jesús lee nguataja Nyi'. Vi tsa'wala nguetyikua Nyi' së'ë Nyi' kakua nö pozo, **7.** vi tsalaja nö ü' nde'në tsa'ä ji'i Nyi' ngiatëü' kitsë' ku'yaü' nö kakuü', **8.** vi tsalaja ntsu'u lijiü' nchaaü', nguityu'u chä tsaka kuna'ä taka kitsë Samariaa ndulo ityia nane' nö pozo' Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'i nö kuna'ä: 'Në tsa' tso'o taá tsaxi ityia kö'ö. **9.** Vi nö laa tsi'ya jaü' Judiu na tso'oü' lo'oü' Samaria, vi itsa' yakua laa nö kuna'ä nde nakuë ji'i Nyi' Jesús: iNö ja nö'ö laa nyatë judiu! ¿lyakua ndunana ityia ko'ö ji'i naa' naa' lakä nyatë Samaria nde? **10.** Nyi' Jesús nguisete'ë Nyi' ji'i nö itsa' ji'i nakuë Nyi' ji'i: Nö'ö na ndyoti' laa taá Ndyiose ji'i ndi Nyi', vi lo'o na ndyoti' tukui laa naa'. Titu kuati' lä', ja nö'ö kunana ityia ji'i naa' la'a, vi naa' tyaa itsa' nö ndaa nö lu'u ji'i. **11.** Le' nö kuna'ä nde nakuë ji'i Nyi': Sé'yu, nyitsa' na lo'o tukui lo'o kulo nyi' ityia nane' nö pozo nde lee ki'nyin. ¿Vi wala kaja ityia taa kö'ö? **12.** Tyempu sa'në nö ngute'ë sa'në ji'i yaa Jakob Ngatanö ji'i nö pozo nde ji'i yaa. Ja lakui' lo'o jnyi' lo'o nya'në ji'i nde ngayo'o ityia nga. ¿A lerus' ndu'u kulo nö'ö kuenda ji'i Jakob? **13.** Nyi' Jesús nguisete'ë ka'a Nyi' ji'i nö itsa' nde ji'i nakuë Nyi' ji'i: Maxi tukui Chu ndy'yo ji'i nö ityia nde talaa tya vityiri ka'aü' ityia, **14.** Nö ja nochu ko'o ji'i nö ityia nö ndaa naa' naä akua' tya vityiü' ityia. Ja nö ityia nda nä' laa ityia lavii nö jlyaa ndeta'ä nö nda nö lu'u na akua' tyaa. **15.** Le' nö kuna'ä nde nakuë ji'i Nyi': Sé'yu kuitya yukui' ji'i nö ityia ji'i nä' le' na'a tyavityi ityia nyitsa' na kii nyijiä lö' ji'i lande. **16.** Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'i: Kaa kiayaxi'ya ji'i lyo'o kuisete'ë ka'a nde. **17.** Nö kuna'ä nakuë ji'i Nyi': nalaa lyo'ö. Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'i: Loo ndyikui', **18.** vi ta ngataka ka'yu lyo'o, vi nö ki'yu taka lo'o nyi' na lyo'o ji'i. Le' tsajnya'ä laa nakuë loo. **19.** Vi tsalyia yunä nö kuna'ä loo le' nakuë ji'i Nyi': Sé'yu, nchaja ndö', yukui' laka tu'wa Ndyiose. **20.** Chu ngute'ë sa'në ji'iya, chu Samaria nga'në jyuü' ji'i Ndyiose nde, kiyä jo'o nde, nö ja kua'ä nyatë judiu ndyikui'wä ndi 'në jlyu wä ji'i Ndyiose laa kitsë Jerusalén'. **21.** Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'i: Kueyarikie ji'iä' kuna'ä, ngutyia kueya' kua'ä 'në jlyuwä ji'i Jutiwä na'ä ndi tsawä laa Jerusalén. **22.** Kua'ä nyitsa' na ndyoti'wä tukui ji'i 'në jlyuwä; nö ja ti kuaa ndyoti'ya tukui ji'i 'në jlyuya, ja nö itsa' ndyilyo nyijiä ji'i nyatë judiu. **23.** Nö ja tyiya kueya', vi lakui' nyi', nochu le' tsajnya'ä 'në jlyu ji'i ji'i Juti vi 'në ji'i lo'o itsa' minyi, chukui laa nakuë nö Lu'u ji'i Ndyiose. Ja Juti loo ndi Nyi' 'në chu 'në

jlyu ji'i Nyi'. **24.** Ndyiose laa Nyi' nö Lu'u, vi nö chu 'në jlyu ji'i Nyi' ndi 'në jlyu ji'i Nyi' lo'o itsa' minyi, chukui laa nakuë nö Lu'u ji'i Ndyiose.

Nyi' Jesúś ndetaa Nyi' ityia lu'u ji'i nyi' kuna'ä taka Samaria.

Vi looü' nyatë judiu nde na ndyikui' ji'i tya'aü' lo'oü' nyatë kitsë nä Samaria, vi itsa' yakua laa nyi' kuna'ä Samaritana nde lee ngalijirikie nyi' Nyi' Jesúś laka Nyi' nyatë Judiu vi yakui' ji'i nyi'.

64. Nyi' Jesúś ndaa Nyi' itsa' lo'o nyi' kuna'ä taka samaria: Loo nakuë Iyiuru sä Juaa 4:1-26

Nyi' Jesúś nakuë Nyi' ji'i nö kuna'ä nde titu kuati' nö ndaa Ndyiose, vi nö kuna'ä nde kunää ji'i Lakui' vi Lakui' Nyi' taa Nyi' ji'i ityia nö ndaa nö lu'u ji'i. Vi lola nya'ä nyi' kuna'ä nde, le' lola nga'në ji'i Nicodemo nga'në ji'i nyi', na ngui'e kuë nyi' lola nyikuë Nyi' Jesúś ngui Nyi' na ngui'e kuë nyi' tukui itsa' nchakui' Nyi' Jesúś.

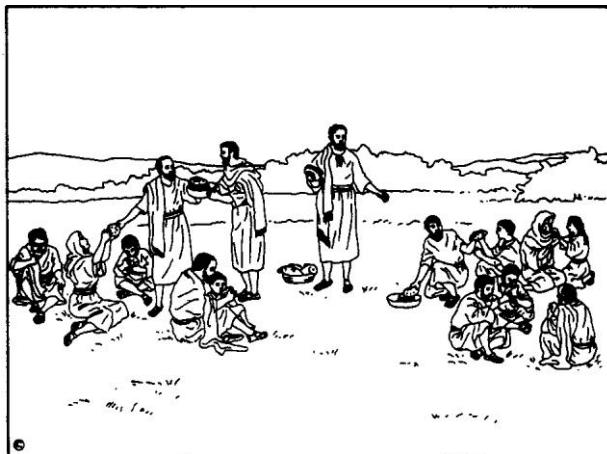
31. Ityia nö ngutiyikua xi' kiee': Loo nakuë Iyiuru naa Éxodo 17:5,7

Ityia laví ityia jlyaa nö ndaa nö lu'u nö na ndyaa.

Ndyiose ngataa Nyi' itya nö ngutiyikua xi' kiee' ngayo'oü' nyatë Israelita lonö ngiu'uü' yuu vityi'. Nde Nyi' Jesúś ndeletsa' Nyi' Lakui' Nyi' kaka taá Nyi' ji'i nö ityia nö nda nö lu'u. Nakuë ka'a Nyi' Lakui' Nyi' laka Nyi' xi' nyijiä nö ityia ji'i nö lu'u na ndyaa.

Nyi' Jesúś nguetsa' Nyi' luwera itsa' nö laa ntsu'u 'në kaka loo 'në jluü' ji'i Ndyiose, nakuë Nyi' na waka tinö itsa' 'nëü' yakua nakuë Nyi' ti kuenda ji'i Ndyiose, Ja Ndyiose ndukuä Nyi' itsa' 'në jlyu ji'i Nyi' lonö 'nëü' ji'i chukui lola nakuërikie Lakui' Nyi' lo'o nö lu'u lakati ji'i Nyi', chukui laa nakuë ndo Bíblia ndo kityi ji'i Nyi'. Lo'o naxi'i ti nga kueya' xi' kaka 'në jluü' ji'i Ndyiose.

Ja nö laa ndi ti Ndyiose nyatë ngutsa'ä xi' ndarikie, nyatë nö ngula tsalyia ka'a lo'o nö lu'u Lakati ji'i Ndyiose nowä nchati' ti Ndyiose.

71. Nyi Jesús ndaa Nyi' ndaku ka'yu milyi nyatë: Loo nakuë Iyiuru Sa Juaa 6:1-35

Kikui' Iyiuru Sa Juaa 6:22-28

22. Vi laa tsaka tsä', nyatë ta ntsu'uü' laa tsatsu' nö ityia nguati'ü' ü' nde'në tsa'ä ji'i Nyi' Jesús ngiosa'äü' ji'i nö takari nö yanyi'i taka, le' Nyi' Jesús na nchaa Nyi' lo'oü'. **23.** Vi tsaka ka'a nö yanyi'i ngutya laa kitsë nä Tiberia le' ngutya' tö kakua' xi' nguitya Nyi' Chii Jesús nyi'i jnyi' ji'i Ndyiose xi' ngataá Nyi' chajlya yaku ka'yu nyatë'. **24.** Vi nga'na'ä nyatë nyitsa' Nyi' Jesús, nyitsa' nochu nde'në tsa'ä ji'i Nyi' ngui'eü' nane' nö yanyi'i, le' ngatarikieü' chatyanaü' ji'i Nyi'. Le' lola ngiosa'äü' ji'i yanyi'i le' ngutu'u sa'äü' tsatsu' nchaa tya xi' nä Kafarnaü'.

25. Vi tsalya ngiaja nyatë ji'i Nyi' Jesús laa tsatsu' nganyitsa'ü' ji'i Nyi' nakuëü' lande: Mastru sukuela, ¿Akua' ngutya nde? **26.** Nyi' Jesús nguisete'ë Nyi' itsa' ji'iü' minyiri yakui' Nyi' ji'iü': Nö minyi, kua'ä ndyanawä ji'iä' ja ngana'awä yakuwä tsalo ngialawä, naxi'i ti kuenda ngui'e kuëwä itsa' tuno nde'në'. **27.** Na kuwe rikiwä ti kuenda ji'i itsa' ndakuri nö ndyari, ja ndi taarikiewä ji'i nö itsa' ndaku na ndyaa nö ndaa nö lu'u na ndyaa. Nö itsa' ndaku nde, laka nä', jnyi' leta nyatë, ja Ndyiose jutü' ta ngasu'u Nyi' itsa' naa' taka itsa' kueya' ji'iä'. **28.** Le' nakuë nyatë nganyitsa'ü' ji'i Nyi': ¿Vi tula ts'i'ya 'nëya ndi Ndyiosee'?

Nö chajlyia nö ngutu'u lakuä nö nda nö lu'u na ndyaa.

Vi loo ngutya Nyi' Jesús la tsatsu' tu'wa itya, ngutyejnä Nyi' ndyikui' Nyi' ji'i nyatë itsö' itsa' ndaku. Vi ti nyatë nya'ä ngataarikieü' kosa ndaku kua nya'ä kosa laa nö nchaja ndooriü' nö ja ti nö itsa' yakui' Nyi' Jesús laa itsa' na ndaa itsa' laa ntsu'u ji'i Ndyiose. Viü'wä nganyitsa'ü' ji'i Nyi' Jesús tukui la ndi 'nëü' le' tso'o kii Ndyiose ji'iü'. Vi lee kienä'ä nyatë tyempu nyi tsandaja' nchuwerikieü' ji'i itsa' ndakuri kosa taka ji'i tsëlayuuri, 'nëü' laa nya'ä ndiriü' ja lyaka tso'o kii Ndyiose ji'iü' lo'o xilee ji'iü' ndiü'. Ja ndiü' laa' lo'o xi' tso'o 'nëü' lo'o laa itsa' ntsu'uü' lo'o nowä kilyo Ndyiose ji'iü' ndiü', nö ja naxi'i ti laa'.

Kikui' Iyiuru Sa Juua 6:29

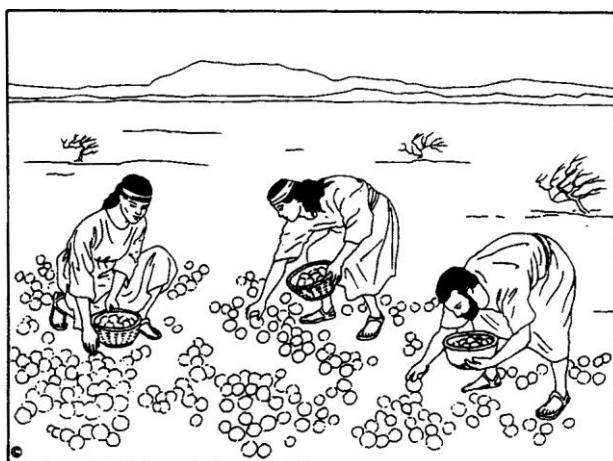
29. Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'i nyatë: Nö laa' 'nëwä ndi Ndyiose kueyarikiewä ji'i nä', ja lakui' Nyi' ngatëjë Nyi' ji'iä'.

Nö itsa' nö ndi ti Ndyiose 'në.

Vi laa nö ndi ti Ndyiose 'në na kieyarikië ji'i Nyi' Jesús chukui lola nakuërikie Ndyiose 'në: Lo'o itsa' ndeyarikie, lo'o kieyarikie nö ti'i nga'në Nyi' Jesús lo'o tenë ji'i Nyi'.

Kikui' Iyiuru Sa Juua 6:30-38

30. Le' nganyitsa'ü' ji'i Nyi' nakuëü': ¿Tukui itsa' tuno 'në nya'ä yaa le' kieyarieya ji'i? iKuitya tsaka kueya' nya'ä yaa! **31.** Nochu ngute'ë sa'në ji'iya yakuü' nö nä Maná loo ngiu'uü' yuu vityi', vi nakuë ndo Bíblia nö chajlyaa' ngutu'u lakuä. **32.** Nyi' Jesús nguisete'ë Nyi' ji'i nö itsa' ji'iü' nakuë Nyi': Nö minyi ndyikui' ji'iwä naxi'i ti Moisé ngataa ji'i nö chajlya ngutu'u lakuä nde yakuü', ja Ndyiose juti' ngataa Nyi' ji'i. **33.** Vi nö chajlya nö nda nö lu'u Ndyiose ngatëjë Nyi' ji'i nyii tya' laa kuä. **34.** Le' nyatë nakuëü' ji'i Nyi': Sé'yu, kuitya ji'i nö chajlya ji'i kuaa. **35.** Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'iü': Nä' lä' nö chajlya nö nda nö lu'u. Nochu ndeyarikie ji'i naa' na'a akua' tya yute'ü'; nochu ndeyarikie ji'i na akua' tya vityiü' ityia. **36.** Laa nena' ji'iwä loo, maxi ndena'awä laa nde'në, vi tya' na ndeyarikiewä ji'iä'. **37.** Tyatyia Chu nguixikä juti' nö ka Chu 'në tsa'ä itsa' ji'iä' nyijiä tyanaü' ji'iä', vi naa' tala na 'në itsö' ji'iü'. **38.** Nä' na ngui'ë lakuä 'në laa nya'ä ndiriyä', ja ndesa'ä yakä tyatyia ji'i Ndyiose juti', ja lakui' Nyi' ngatëjë Nyi' ji'iä'.

30. Ndyiose ngataa Nyi' itsa' ndaku ji'iü'
Israelita: Loo nakuë Iyiuru Éxodo 16:4-16

**Nyi' Jesús laa Nyi' Nyi' ngatëjë
Ndyiose Nyi' na akua' ndyaa
itsa' ji'i, chajlyia nö nda nö lu'u
na ndyaa.**

Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'iü' Lakui' Nyi' Laka Nyi' chajlyia, nö nyikuë Nyi' ngui Nyi' Lakui' Nyi' laa Nyi' Nyi' ngatëjë Ndyiose lakuä. Nyi'

Jesús nga' 'në Nyi' ji'i nyatë tyaarikieü' lola nga'në ji'i nyatë Israelita lonö ngiu'uü' yuu vityi' nguetaü' ngui'ë nö chajlyia nö ngutu'u lakuä yakuü', nö

ja nö chajlyia yakuü' yuu vityi' nga nö ngatëjë Ndyiose tsa tyempuri, vi tsati'iri ngiu'u tyiyalaü' ji'i.

Vi le' lola nga'në ji'i Nicodemo na ngui'e kuë naxi'i ti itsa' ndyila laa ndyila ti ngiutsäri laa nchakui' Nyi' Jesús ja itsa' ndyila lo'o nö itsa' ji'i Ndyiose laa nö yakui' Nyi' Jesús ji'i, vi nyitsa' nyi' kuna'ä taka kitsë nä Samaria nde na ngui'e kuë ka'a ji'i Nyi' Jesús ja ti Nyi' Jesús na yakui' Nyi' xitsa' ityia ntsu'u nane' pozori, ja nö ityia jlyaa ityia laví nö nda nö lu'u na ndaa itsa' nowä yakui' ti Nyi' Jesús, naxi'i ti ityia nchu'u nane' pozori. Vi lakui' Nyi' nakuë Nyi' Lakui' Nyi' laka Nyi' ityia jlyaa ityia laví ityia nö ndyaa. Vi tyatyia nyatë nö yunä ji'i nö itsa' nde, nguiü' laa kosa nö nchaja ndoriü'.

Nyi' kikui' Iyiuru nä 1 Korintios 10:1-7 Kuisa'ä yakawä vi 'në jluü' tsakua' ji'i Ndyioseti

1. Na ndiyä' kitsati'wä, kuä tya'ä ndya'ä lasa'ä ji'i Krixtyu, na kitsati'wä chu ngute'ë sa'në ji'iä tsaka koo ngatu'u tyikala' ji'iü', vi tyatyiaü' ngutu'u sa'äü' ndo tyajo'o'. **2.** Vi lo'o nowä, tyatyiaü' ngutu' tyatyiaü' ndo nö koo' ndo nö tyajo'o, vi lola ngia tsajluü' lo'o Moisé ngaü' chu nguta'ä lasa'ä ji'i. **3.** Vi tyatyiaü' yakuü' itsa' ndaku nö ngatëjë Ndyiose. **4.** Nyi' Krixtyu nguta'ä Nyi' lo'oü', vi Nyi' vi' laa nö kie nö ngataa ityia nö 'në kala' ji'i itsa' ndevityi ityia ji'iü'. Vi tyatyiaü' ngayo'oü' ji'i nö ityia. **5.** Vi nö minyi tyatyia rika nö nyatë na ngasa'ä yakäü' na nga'nëü' tso'o sandoo Ndyiose; vi itsa' yakua laa nguitya yajaü' vi yunguti ji'iü' ngute'ë tsala yuu vityi'. **6.** Vi tyatyia nö nga'në ji'i nö kitsë nde ji'i na, ndi ka tsä'ä na 'në loo. Ja le' na kína 'në na itsa' na tso'o laa nga'në ü'wä. **7.** Vi lo'o na 'në jluü' ji'i kuinyakuë nö ngia'ri, laa nga'nëü' takäu'. Loo nakuë ndo Bíblia: Nyatë nguitya kiesone'ëü' yakuü' chaja lo'o ngayo'oü', le' ngutyejnäü' ndula kiya'ü' nga'në jluü' ji'i nö kuinyakuë nde.

Nyi' Jesús Laka Nyi' Nyi' nguta'ä lo'oü' Israelita nö nchakui' Antiguo Testamento.

Ü'ngute'ë sa'në loo nguiü' yuu vityi' yakuü' tsalo ngialaü' vi ngayo'oü' ti ityia tsalo ngiala yo'o ka'aü' vi Ndyiose ngataa Nyi' tyatyia nö nga'në ji'iü' ja Ndyiose Laka Nyi' xi' nyijiä itsa' lu'u. Nyi' Jesús Laka Nyi' xi' nyijiä itsa' lu'u na ndyaa vi Nyi'wä nde tya'ä Nyi' lo'o tyatyia itsa' tuno nga'në sa'në ndo kityi ji'i Ndyiose.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi lyakua ti Nicodemo ngueyarikie Ndyiose ngatëjë ji'i Nyi' Jesús?

Liyakua ja ngana'ä itsa' tuno nga'në Nyi' Jesús.

2. ¿Vi tukui ji'i ngui jluü' fariseo le' tyiyaü' lakuä la xi' ndukua Ndyiose'?

a, Ngui jluü' tsakua' itsa' tso'o xi' 'në riü'.

b. Kuenda lakaü' leta tya'a Abraham.

3. ¿Tula nyikuë Nyi' Jesús ngui Nyi' lonö nakuë Nyi' ndi ntsi'ya kalä tsalya ka'a ndo itya? *Nyi' Jesús laa nyikuë Nyi' ngui Nyi' lonö nakuë Nyi' nö ndi tsi'ya kalä tsalya ka'a, ja loo kunä lo'o kie'e kuë, lo'o kieyarikië ji'i itsa' ji'i Ndyiose ja nowä laa nö nakuë Nyi' ndechatyü'ö a kalä tsalya ka'a..*

4. ¿Vi tukui ndyinyijnyä ji'i itsa' ji'i Ndyiose le' 'në ji'ia nyi chaka ji'ia nyatë ji'i Ndyiose'? *Lakui' Ndyiose lo'o nö Lu'u Lakati ji'i Nyi'.*

5. ¿Vi tukui 'në ji'ia ndyarikië itsa' lola nga'në sa'në itsa' ji'i nö kuena ngatotsaa Moisé ndoo yakaa' vi nö nde ntsu'u tya'alo'o lo'o itsa' ji'i Nyi' Jesús?

a. Le' lola nga'në Moisé loo ngatotsaa ji'i nö kuena ndoo nö yakaa' le' nguisetö ji'i, vi Nyi' Jesús le' loo ka'a ngui chatasa'ä Nyi' xi' yaka.

b. Vi maxi tukui Chu ngaja'ä nya'a ji'i nö kuena nde ngia tso'ou' na ngujiü' maxi ngayo'o nö kuena nö ngatëjë Ndyiose ji'iü'. Vi le' loo ka'a, maxi tukui Chu kieyarikie ji'i Nyi' Jesús kaja'ä nya'ä ji'i Nyi', tala kilyaü' kuenda yaa'ikie nö ndyikui' jnyä ji'i Kuinyi'laja ,tala kilyaü' lo'o ki'ya ji'iü' lo'o itsa' ndiji.

6. ¿Vi tukui taa Nyi' Jesús ji'i nyi' kuna'ä taka kitsë Samaria nakuë Nyi' ji'i?

Ityia nö ndaa nö lu'u nö na akua' tya tsa' ji'i.

7. ¿Vi tula nyikuë Nyi' Jesús ngui Nyi' lonö yakui' Nyi' itsa' ji'i itya nö ndaa itsa' lu'u nö na akua' ndyaa itsa' ji'i? *Nö laa nyikuë Nyi' ngui Nyi' Itsa' ji'i Nyi' taka itsa' lu'u na ndya ji'i.*

8. Vi nyi' kuna'ä taka kitsë nä Samaria na ngui'e kuë lonö nakuë ji'i Nyi' Jesús (Naa' ndyoti' nyijiä Nyi' Mesía vi lonö Nyi' vi' nyijiä Nyi', kietsa' Nyi' ji'ya tyatyia nö itsa'). ¿Vi tula nakuë Nyi' Jesús ji'i? *Nyi' Jesús nakuë Nyi' "Lakui' nde (Nyi' Mesía) Lakui' nä', Lakui' tsajnya'ä nö ndyikui' lo'o nyi".*

9. ¿Vi nö itsa' yakui' Nyi' Jesús ji'i Nicodemo lo'o lola nö itsa' yakui' Nyi' ji'i nyi' kuna'ä taka kitsë nä Samaria nde a tsatu'walaa nö itsa' yakui' Nyi' ji'i ü' yakua? *Tyukua nö itsa' yakui' Nyi' ji'iü' ntsu'u tya'a lo'o itsa' taka tsëlayuu, maxi nö laa nö itsa' yakui' ti Nyi' Jesús laa itsa' ji'i Ndyiose itsa' nö na ndyaa itsa' ji'i.*

Lección 26

**Ji'i nō lección nde nya'ä
itsa' nchakui' ji'i tsaka
nyatë kitsa na ndyika
tya'ä.**

**Tsakari tone'ë.
Nochu nduna lo'o Chu ndye'e
kuë.**

Kujnyä itsö' kiee tyikiela nō ndyilya'a kase 13B

Nyi' Jesús ndesu'u Nyi' laa'ti Lakui' Nyi' Laka Nyi' Nyi' 'nē tyasukua ji'i tyatyia nō itsa' ntsi'ya ndo kityi ji'i Ndyiose xi' nchakui' xitsa' Nyi' kilyo, Nyi' kisuvi' ji'i ki'ya ji'i nyatë tsəlayuu.

Kikui' Iyiuru Sa Marku 2:1-12

1. Vi ngutëjë kiena'ä tsä, Nyi' Jesús nguisete'ë Nyi' tya kitsë Kafarnaü'. Vi tsalya nguati'ü' Nyi' Jesús nguichä Nyi' tone'ë, 2. vi lee kiena'ä nyatë yana'ä ji'i Nyi'. Vi jnyi' kuia' kiena'ä nyatë na'ä ndyika kueya' tyitsa' tone'ëra töü'. Nyi' Jesús ngutyejnä Nyi' ndyikui' kuë Nyi' itsa' tso'o kukui ji'i Ndyiose ji'iü'. 3. Vi telu' ngutyiä tone'ë xi' ntsu'u Nyi' vi' jakua ki'yu lysi'yaü' tsaka nyatë ntsukua ndo yayu'wa vi nō nyatë nde na akua' nguta'ä. 4. Vi loo ngutëjë kuia' kiena'ä nyatë nya'ä, tsa'wala ngiosa'äü' tya kuä le' yakua ngasa'ü' ngatotsaü' tsaka kietu. Vi tya yakua ngasatëü' ji'i nō yayu'wa xi' ntsukua nō nyatë kitsa na ndyika tya'ä'. 5. Vi Nyi' Jesús ngana'ä Nyi', itsa' ndeyarikie ji'iü' ji'i Nyi', le' nakuë Nyi' ji'i nō nyatë na ndyika tya'ä nde: Cho, 'nē jluti' ji'i ki'ya ji'i'. 6. Vi yunäü' ji'i Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'i nō itsa' nde ji'i nō nyatë na ndyika tya'ä, tsatukuaü' mastru sukuela nō ndusu'u lola ntsu'u ndo lei ndone'ë kaü' vi' ngutyejnäü' ngatarikieü': 7. ¿Lyakuara ndyisuti' nō nde ndyikui' loo? ilaa nakuë loo ja ji'i Ndyiose nchakui' ndakü! Ja tsaka ti Ndyiose ndyika Nyi' 'nē jluti' Nyi' ji'i ki'ya. 8. Nō ja Nyi' Jesús nguati' Nyi' lola ndetarikieü', le' nakuë Nyi' ji'iü' ¿Lyakuara ndarikie ti kua'ä loo'? 9. Nyikuëwä ji'iä' ¿Tukui nō na kutsaa: itsa' 'nē jluti' ji'i nō nyatë kitsa nde, o

itsa' 'në kuityi ji'i? **10.** Nyi kusu'uü' ji'wä nä', jnyi' leta nyatë, taka itsa' kueya' ji'iä' ndoyuu tsälüyü nde 'në jluti' ji'i ki'ya. Le' nakuë Nyi' ji'i nö nyatë na ndyika tya'ä: **11.** Cho Kiata sa'ä kuichä ji'i yayu'wa ji'i kiaa tya tone'ë ji'i. **12.** Vi le' kueya'wa tsi'ya, sandoo tyatyia nyatë, ngiatasa'ä nö nyatë na ndyika tya'ä, nguichä ji'i nö yayu'wa ji'i xi' ngusukua vi' le' ngutiyikua nchaa tya tone'ë ji'i. Vi tyatyia nyatë ngana'äü' ji'i nö nde, tyatyiaü' jnyi' kuia' lee' ngalijirikieü' ngutyejnäü' 'në jluü' ji'i Ndyiose nakuëü' laa nde: iVilya nya'ä ji'i nö itsa' nde!

Nyi' Jesús nga'në Nyi' kuityi ji'i tsaka nyatë na ndyika tya'ä lo'o nga'në jluti' Nyi' ji'i ki'ya ji'i.

65. Nyi' Jesús nga'në Nyi' kuityi ji'i tsaka nyatë na ndyika tya'ä: Loo nakuë Sa Lukas 2:1-17

Vi loo ngana'ä Nyi' Jesús itsa' ndeyarikie ji'i nö nyatë kitsaa' vi ngana'ä Nyi' ji'i itsa' ndeyarikie ji'i lola nga'në nguityana lola 'në le' ngutiyia laxi' ndukua Lakui' Nyi', vi itsa' yakua laa nakuë Nyi' ji'i: "Cho, 'në jlyu ti' ji'i ki'ya ji'i". Viü' mastru sukuala nö ndusu'u lola ntsu'u ndo lei, lo'oü' ndyikui' jnyä ji'i nyatë religioso', ngayukuäü' ji'i itsa' nakuë Nyi' Jesús vi laa itsa' na tso'o

itsa' ndyikui' ndaku' ji'i Ndyiose. Ja ü'wa na ngueyarikieü' ji'i Nyi' Jesús laka Nyi' Ndyiose, vi lee tyitsë nguiü' yunäü' ji'i nö itsa' nakuë Nyi' Jesús wa ja ndyoti'ü' tsakari Ndyiose 'në jluti' Nyi' ji'i ki'ya'.

Vi lola nya'ä Nyi' Jesús Laka Nyi' Ndyiose, vi nguati' Nyi' tyatyia lola ndetarikieü' mastru sukuela nö ndusu'u lola ntsu'u ndo lei, vi tsa'wala nganyitsa' Nyi' ji'iü' lyakua ndarikieü laa'.

Nyi' Jesús ngataarikie Nyi' nya'ä kueya' Nyi' ji'iü' lo'o nö itsa' nganyitsa' Nyi' ji'iü' yakua. Ti kuenda ji'iü' mastru sukuela nö ndusu'u lola ntsu'u ndo lei na nguati'ü' tulaa nyikuëü' kisete'ëü' itsa' nganyitsa' Nyi' ji'iü', nö ja ti kuenda ji'i Nyi' Jesús nalaa itsa' kutsaa ti kuenda ji'i Nyi'. Nganyitsa' Nyi' ti leru' kutsaa itsa'a 'në jlyu ti' ji'i ki'ya o itsa' 'në kuityi ji'i Chu na ndyika tya'ä. Vi lyaka kusu'u Nyi' tyatyia tsa' kueya' taka ji'i Nyi', maxi ndoyuu tsälüyü maxi lakuä, nga'në Nyi' kuityi ji'i nö nyatë na ndyika tya'a nde ngiarasä'ä

ngutiyikua itsö' nyi' ncha tyatone'ë ji'i ndo ndena'ä tyatyia nyatë, vi nyatë nyitsa' tsalyia vilya nya'ä ü' nyatë ndyika 'në itsa' tsanguitya tuno lee.

Kikui Iyiuru Sa Juua 10:1-18

1. Nyi' Jesús nakuë Nyi': Kua'ä ndyoti'wä tsakua' kuanä nö ndya'ä nduwa su'wariü' lo'o kuanä nö ndyisa'ä kachi' tyakuë, laka nö ndekuä nyilo'o vi na nchatë ti tya xi' ndeya tone'ë. **2.** Nö ja nochu ndu'ya kuenda ji'iurreu nchatë tya tone'ë na ndekuä tya xaa' se'ë na'në lola ti kuanä. **3.** Nö ndu'ya kuenda tone'ë ndukí le' nchatë, vi nö ndu'ya kuenda ji'i nö ureeu nde ndyejnä ndyixi'ya kuenda tsaka nö ureeu laa nä laa ndyixi'ya ji'i, vi nö ureeu nde ji'i nchu'u ndoo ji'i tyi'i. Le' nduloo ji'i itsö' lo'oó', **4.** vi loo taa nguitya tyikua tyatyia nö ureeu ji'i, le' tsu'u ndoo nö ureeu ji'i ndya'a. Vi nö ureeu nde ndya'ä lasa'ä ji'i ja ntsu'u ndoo ji'i tyi'i. **5.** Nö ja na tsalasa'ä ti ji'i tsaka nö na ntsu'u ndoo; ja tsu' tyu'u jnä ti nya'ä nyijiä, ja na ntsu'u ndoo ji'i tyi'i. **6.** Nyi' Jesús ngataa Nyi' tsaka kueya' tsu' nane', nö ja ti nyatë na ngui'e kuëü' laa nyikuë Nyi' ngui Nyi'.

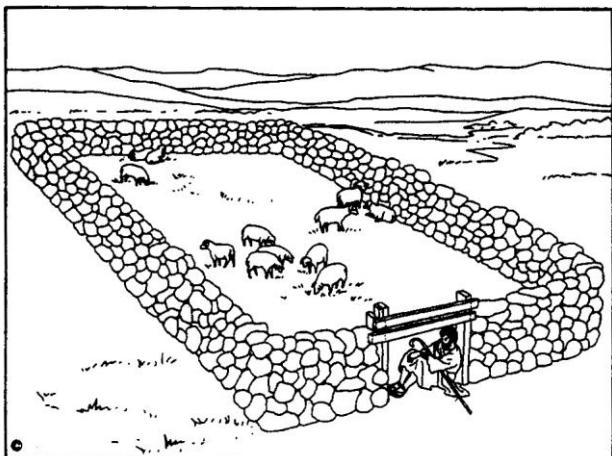
Nyi' Jesús laka Nyi', Nyi' ndu'ya kuenda tso'o ji'i ureeu.

7. Lola Nyi' Jesús nguetsa' Nyi' luwera ji'i nö itsa' nde ji'iü' nakuë Nyi': Naa' lakä tone'ë xi' nchatë ureeu. **8.** Tyatyia Chu ngiä tsu' nane' loo vilya tyiyä naa', lakaü' kuana ndyisa'ä kachi' tyakuë, lo'o kuanä nö ndya'ä nane'ë; vi itsa' yakua laa nö ureeu nde na ngasa'ä yakä ji'iü'. **9.** Vi naa' lakä tone'ë xi' ndyikui' Ndyiose jnyä: Maxi tukui Chu chatë tya tone'ë nde, tyu'u laa; vi kaka tyikua vi kaka chatë ka'a, vi kaja kaku. **10.** Vi lonö nö kuana nde ndiyiyä ja jnyä nduwanari 'në jnyä ndujuiri 'në lo'o jnyä ndulyindori 'në, nä' nyijiä ja le' tyatyia kuä'ä kataka nö lu'u ji'iwä ja lyaka tsala tsaka lu'uwä na tukui kuliji ji'iwä. **11.** Naa' Nyi' ndu'ya kuenda tso'o ji'i ureeu, vi Nyi' ndu'ya kuenda tso'o ji'i ureeu talaa ji'i Nyi' maxi nö kaja Nyi' tsandoo nö ureeu nde ji'i Nyi'. **12.** Ja Chu nchukuä xikiya'ri le' ndu'ya kuenda ji'i nö ureeu nde, vi ndyu'u jnä loo nya'ä nchakakua lobo. vi ndanö ji'i nö ureeu kui'yari, lyakua nya'ä ja naxi'i nö ndu'ya kuenda tso'ori ji'i laka, naxi'i ji'i ji'i nö ureeu nde, vi itsa' yakua laa lonö nö lobo nde ndiyiyä ndya kierukua ji'i nö ureeu nde, vi nö ureeu nde ndya yanë yaa kuaru' ndya'ära. **13.** Lyakua nya'ä ja na nchajnyä ti' ti ji'i nö ureeu nde, ja ntsandaja' ji'i jneri ndi; vi itsa' yakua tsu' ndyu'u jnyäri loo nya'ä na tso'o nchaka. **14.** Naa' lä' Nyi' ndu'ya kuenda tso'o ji'i ureeu vi ntsu'u ndö ji'i ureeu ji'iä' vi ureeu ji'iä' ntsu'u ndoo ji'iä', **15.** Le' loo jutii' ntsu'u ndoo ji'iä', vi naa' ntsu'u ndoo ji'i jutii'; vi naa' maxi kaja tsandoo nochu ndya'ä lasa'ä ji'iä'. **16.** Vi taka xaa' ka'a chu ndya'ä lasa'ä

ji'ää' nö na ntsu'u ndoo kua'ä; nöurreu nde laa nö ntsu'u xaa'lo'ó chate'ë ji'iü'; vi kusa'ä yakäü' ji'ää', Le' lola tsaka lo'óra chakaü' ji'ää' chu ndya'ä lasa'ä ji'ää', vi tsaka naa'ri kakä' chu ndu'ya kuenda ji'iü'. **17.** Vi jutii' lee ndi Nyi' ji'ää', ja talaa ji'ää' tä' ji'i nö lu'u ji'ää' kaka kichukuä ka'ä ji'i loo kiyä'. **18.** Na tukui kulaa ji'i nö lu'u ji'ää', ja lakui' ji'i naa' ndä' ji'i. Taka xilee ji'ää' tä' ji'i nö lu'u, vi taka ka'a xilee ji'ää' chukuä ji'i, ja nö nde laa nö ngatëjë jutii' 'në kakä'.

Nyi' Jesús laka Nyi' tsakari tonë'ë ji'i itsa' ndyilya ji'i itsa' tyitsë tyakä' ji'i ki'ya ji'i ja nala ti xaa' ka'a.

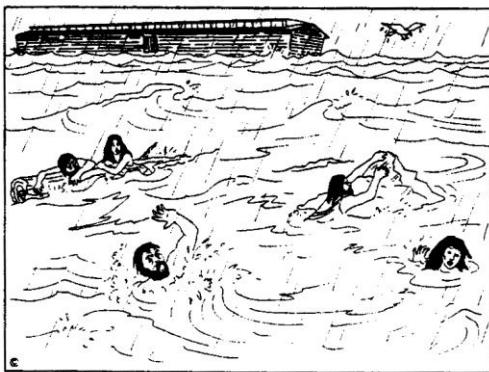
Vi tyempu ngataka ti Nyi' Jesús ndoyuu tsëlayuu, vi lee kienaa'ä nyatë judiu ndu'ya kuendaü' ureeu ji'iü'. Vi lonö nalaa kixë' kaku nö ureeu nde ji'iü', ndya'ä lo'oü' tyiji' laa xi' ndyana yaku. Vi tsu'nane' vilya tyakavi', chu ndu'ya kuenda ji'i nö ureeu nde ndyukuaü' ji'i nyilo'o lo'o nöngiakö' lo'o kitse' lo'o kiee xi' nchu'u tsalo nö na tukui xi' tyakä' tsalo na tukui tsawana tsalo na tsaya ku nya'në kixë' ji'i. Vi ndetö tela tsakäü' ndu'ya kuenda ji'i nö ureeu nde nchanö sa'ä tone'ë ji'i lo'o ji'i nö urru nduya' kuenda ji'i tela tsalya ta tyatyia nö ureeu nde ntsu'u nyilo'o. Vi maxi tukui chu kii chatë nyi'lo'o xi' ntsu'u nö ureeu ndi tyejëü' tya tone'ë xi' nsi'ya nö nde'ya kuendaa'. Vi nöndu'ya kuenda ji'i nö ureeu nde laka tone'ë ji'i nö lo'o. Vi loo 'në nöndu'ya kuenda ureeu leé ndi ji'i nö ureeu ji'i, Vi le' loo ka'a Nyi' Jesús leé ndi Nyi' ji'i tyatyia nochu ndeyarikie ji'i Nyi' lo'o itsa' ji'i Nyi'.

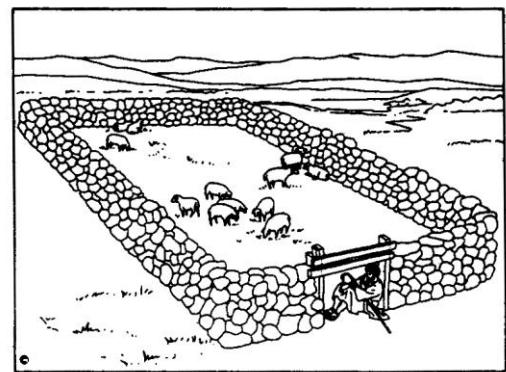
73. Nyi' Jesús. Laka Nyi' ndu'ya kuenda tso'o:
Loo nakuë Iyiuru Sa Juaa 10:7, 11; 14:6

Vi kienaa'ä ka'a Chu ta ngiä tsu' nane' loo vilya nyijiä Nyi' Jesús ndoyuu tsëlayuu vi nö nyatë nde yakui' ji'i nyatë ndi kieyarikieü' ji'i lo'o tya'a lasa'äü' ji'i lo'o itsa' ngasu'u lakui'ri itsa' laa nya'ä nguiri naxi'i ti lola nakuërikie Ndyiose. Vi Nyi' Jesús nakuë Nyi' nö nyatë nde laa laa ti kuanä nöndya'ä tela nduwana lo'o ndujui ji'i ureeu. Vi maxi nyii tsä nyii lee kienaa'ä nyatë naxi'i itsa' minyi ndyikui' naxi'i itsa' minyi ndusu'u ja sädaja'

ndi tsalasa'ä nyatë ji'i. Nö ja nyatë nö ndeyarikie ji'i Nyi' Jesús lo'o Itsa' ji'i Nyi' na kutukua kuenda ti ji'i nö nyatë le'e nde.

10. Nö choo jiyala ngui'e sa'në:
Loo nakuë Iyiuru Génesis 7:11-
24

73. Nyi' Jesús, laka Nyi' Nyi'
ndu'ya kuëda tso'o: Sa Jua 10:7-
11; 4:6

Tya' nya'ä ka'ä ji'i nö

Nyi' Jesús Laka Nyi' tone'ë ji'i nö lu'u na ndyaa. Ja tyatyia nochu ndeyarikie ji'i Lakui' ji'i Nyi', nchukuäü' nö lu'u na ndyaa tsa' ji'i. Ndyiose ngasa'ä jnyä Nyi' ji'i Noé kujnyä tsaka yanyi'i Lakui' Nyi' kuno'ö Nyi' tyatyia ndoyuu tsëlayuu. Nakuë Nyi' ji'i Noé kutotsa **tsakari tone'ë** ji'i nö yanyi'i. Vi tsakua' Chu ngiatë tya tone'ëri ngutu'u laaü' ji'i itsa' tyitsë ngatëjë Ndyiose. Nyi' Jesús Laka Nyi' tone'ë nö ndaa leta tyakuë ji'i Ndyiose. Nalaa tya xaa' tse'ë ka'a le' kaka tyinyä ji'i Ndyiose tsakari Nyi' Jesús laka Nyi' tone'ë.

Kikui' Iyiuru nä Mateyu 13:1-9

1. Vi le' tsä vi' ngutu'u Nyi' Jesús tone'ë xi' ngui'u Nyi', le' nchaa Nyi' tya tu'wa ityia Galilea, le' yakua nguetyikua Nyi' ngutyejnä Nyi' ndusu'u Nyi' itsa' ji'i Ndyiose. **2.** Vi lola lee kienä'ä nyatë nguitya tyiyäü' ndusa'ä yakaü' Nyi', vi itsa' yakua laa ngiosa'ä Nyi' nane' tsaka yanyi'i le' nguetyikua Nyi' nane', vi nyatë ngutö ngasa'ä yakäü' itsa' ngasu'u Nyi' ji'iü'. **3.** Nyi' Jesús ngasu'u Nyi' ji'iü' lee kienä'ä kosa laja ngataa Nyi' kueya' nö nga'në tsatu'wa Nyi' itsa' yakui' Nyi' ngasu'u Nyi' ji'iü'. Le' nga'në tsatu'wa Nyi' ji'i lo'o nö nde: **4.** Tsaka Chu ndutukua tsukua' ngutu'u nchatukua ntsu'kua'. vi tsalaja ngatukua ji'i nö ntsu'kua' ji'i vi tako nö ntsukua' ngutajë tyakuë. Tsati'i ngutëjëri nguitya tyä kinyi nguitya yaku ji'i ntsukua' ji'i. **5.** Vi nö ntsu'kua' nö ngueyu'u ndo yuu xi' lee kienä'ä kiee ndë'ë. Vi yakua telu'

ngutyikua nö ntsu'kua', nö ja lee tsaxiri yuu ndyikua. **6.** Nö ja nö kiela kuene' ngutyikua na kie' ngalu'u ja kuenda na ngujui xi' tsaa tyë', nguityi ngataki xikuä ji'i. **7.** Vi taka ka'a nö ntsu'kua' ngueyu'u laja kitse'. Vi lonö nö kitsë' nde nguitya jnyí ngatu'u kua'në ji'i nö kiela kuene' vi na ngataa kijnyí nö kielaa'. **8.** Vi taka ka'a nö ntsu'kua' ngueyu'u ndoyuu tso'o vi jnyí kuia' lee' kienaa' lyitya ngutu'u ji'i. Vi nö tsangutiri ngataa siendu, vi tsaka tsuna yala, vi tsaka ka'a kala tyii. **9.** iKua'ä, ti le' tsajnya'ä taka yakäwä, kutotsawä ji'i tso'o kuisa'ä yakäwä!

Nyi' Jesús yakui' Nyi' ji'i tya'a ti kundu nö nga'në tsatu'wa Nyi' ji'i lo'o tsaka nyatë nö ndukua ntsu'kua', yakui' Nyi' xitsa' ntsu'kua' jnyii lo'o jakua laxiu yuu, xi' ngueyu'u nö nguti ntsu'kua'a.

Kikui' Iyiuru Sä Mateyu 13:18 - 23

Nyi' Jesús ndetsa' Nyi' luwera lola nyikuë nö kundu ji'i nö nyatë ndukua ntsukua' ndi.

Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'iü':

18. Nyii kuisa'ä yakäwä tso'o tsa' minyi ja tä' kueya' ji'iwä lola nyikuë nö kundu ji'i nö nyatë ndukua ntsukua' jnyí nde ndi. **19.** Takaü' Ndunaü' itsa' itsö' xi' ndyikui' Ndyiose jnyä, vi na ndye'e kuëü' ji'i nya'ä, ndiyä Kuinyi'laja 'në ji'iü' ndyitsati'ü' itsa' ji'i Ndyiose. Nö nde laa nö ntsukua' jnyii nö ngueyu'u totyakuë'. **20.** Vi nö ntsukua' jnyii ngueyu'u laja kiee' laa laaü' ndüa itsa' xi' ndyikui' Ndyiose jnyä vi telu' ndukuäü' ji'i tso'o luwara ndörkieü'. **21.** Vi lola nya'ä na ngui'e kuëü' ji'i itsa' ji'i Ndyiose, vi itsa' tso'o ndi ji'iü' tsati'i tsajnyä'ri nda ndo. Ja loo nchakuaü' itsa' na tso'o, o loo ndulo tsö' nyatë ji'iü' kuenda ndusa'ä yakaü' itsa' ji'i Ndyiose, vi itsa' yakua telu' tsajnyä'ä 'në ji'iü' ndyitsati'ü' itsa' ji'i Ndyiose.

22. Vi nö ntsukua' nö ngueyu'u laja kitse'e. Nö ntsukua' jnyii nde lakaü' ndüa itsa' ji'i Ndyiose, nö ja ndaaü' kiekusa'ä itsa' ji'i Ndyiose lola 'në. Ja tsakua' ndarikie riü' tula 'nëü' le' kakaü' nyatë taka ji'i. **23.** Vi laa tsandyara nde nö ntsukua' jnyii nö ngueyu'u ndo yuu tso'o laka chu ndüa itsa' ji'i

**67. Nö ndutukua ntsukua':
Loo nakuë Iyiuru Sa Mateyu 4:1-20**

Ndyiose lo'o ndye'e kuë ji'i. Viü' nde jä'äü' 'nëü' tso'ora. Nö nde laa nö ntsukua' jnyii nö ngataa siendu, nö ngataa ka'a tsuna yala, nö ngataa ka'a kalatyi.

Lola nyikuë nö kundu ji'i Chu ndutukua jnyí nde ndi.

Nyi' Jesúś yakui' Nyi' tya'a ti kuëtu loo ngasu'u Nyi' itsa' ji'i Ndyiose ji'i nyatë ja lyakua kie'e kuëü'. Vi taka nyatë na ndiü' kie'e kuëü' itsa' ji'i Ndyiose vi na akua' kie'e kuëü' ji'i.

Vi xiki'ya lo'o itsa' tso'o ji'i Ndyiose, Ndyiose ndutëjë Nyi' ji'i nyatë ndusu'u ji'i Itsa' ji'i Nyi'. Vi Itsa' ji'i Nyi' laa lola ti ntsukua' jnyi nö tso'o tyikiee . Vi Itsa' ji'i Nyi' ndunä te'ya laxu'u nyatë ji'i tsaka xi' ndaricieü'. Vi nö nyatë nde laa laa tinö te'ya laxi'u yuu.

Nö ja nö ndykui' jnyä ji'i Kuinyi'laja laa nö ndula itsa' minyi ji'i nyatë, nyatë nö tyikiela tsa'minyirikie na ja'a kunä itsa' ji'i Ndyiose. Nö 'në laa nya'ä ndiri. Viü'wä laaü' lati tyakuë nö tyikiela tsa'minyi.

Vi Nyi' Jesúś nakuë Nyi' taka nyatë jnyi kui'a le' tyikielarikiee laaü' laa tinö yuu kiee' tsa'minyi. Ndunaü' Itsa' ji'i Ndyiose vi nchukuäü' ji'i telu'ra. Ndyikui'ü' ndeyarikieü' ndykui'ü', nö ja telu' ndyejnä leta tya'aü', se'yuü' miguü' lo'o tyatyia nochu na ndeyarikie Itsa' ji'i Ndyiose ndyejnyä ndykui' ndakö' ji'iü', vi nowä 'në ji'iü' na'ä ndeyarikieü' ji'i Itsa' minyi ji'i Ndyiose . Vi tsantsukua itsö'ri tso'o luwara nya'ä yuu tso'o nya'ä, nö ja laa nane' ikieeu' laa ndarikieü' tyikiela tsa'minyi. Vi nö jnyi laka Itsa' ji'i Ndyiose telu' ndyisuvü' ji'i ji'i ikieü. Le' ndyisete'ë ka'aü' 'neeü' laa nakuërikieriü' tyakuë ji'i riü'.

Vi taka ka'aü' Ndunaü' Itsa' ji'i Ndyiose vi ndykui'ü' ndeyarikieü' ji'i ndykui'ü', le' ka'a loo ndaü' ndujnä lo'o itsa' taka ji'i tselayuuri ji'iü'. Vi loo telu' tsa' minyi, tselayuu nde lo'o itsa' ndyixelo'o ji'i ndakö' ji'i Itsa' minyi ji'i Ndyiose.

Vi Nochu ndeyarikie lo'o 'në kaka ji'i Itsa' ji'i Ndyiose lakaü' la ti nö yuu tso'o tsa' minyi. Vi le' tsajnya'ä ndarikieü' kosa ji'i Ndyiose lo'o nchukuäü' Itsa' ji'i Nyi'. Le' ndusa'ä tsu'uü' ti itsa' ndarikie lakui' riü' lo'o tyatyia itsa' na tso'o 'nëü'. Ndekusa'äü' itsa' na tso'o 'nëü' le' ndeya rikueü' tsakua' Nyi' Kilyo ji'iü'. Lo'o Ndukuäü' Itsa' nö minyi itsa' ji'i Ndyiose lo'o minyi.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi Lyakua taka itsa' kueya' ji'i Nyi' Jesús nga'në jluti' Nyi' ji'i ki'ya ji'i nö nyatë na ndyika tya'ä? *Lyakua ja Nyi' Jesús Laka Nyi' Ndyiose.*
2. ¿Vi lyakua nga Nyi' Jesús nga'në Nyi' kuityi ji'i nö nyatë na ndyika tya'ä? *Nyi' Jesús Laka Nyi' Ndyiose Nyi' ndyika tyatyia itsa'.*
3. ¿Tukui ji'i nyijiä Nyi' Jesús nyijiä xi'ya Nyi' lo'o nyijiä lyoo Nyi'? ji'i *Nochu ja'ä ndusa'ä yakä itsa' ji'i Ndyiosé Nochu ja'ä laka Chu ntsu'u ki'ya ji'i lo'o ndeyarikie tsaka ti Ndyiose kaka Nyi' 'në jlyuti' Nyi' ji'i.*
4. ¿Vi a kaka chaa chu ndeyarikie ji'i itsa' la ndarikieri lo'o xi' 'nëri tyakuä xi' ndukua Ndyiose? *Na kaka chaaü'. Ndyiose na akua' kukuä Nyi' itsa' ji'i nyatë maxi lakua tso'o nde'nëü'.*
5. ¿Vi lyakuaü' nä escriba lo'oü' fariseo tsaka ngana'ä kuanaü' ji'i Nyi' Jesús tyatyia lola nga'në Nyi'? *Liyakua ja lee ndi'i nguiü' ji'i Nyi' vi nguiü' chajaü' wala na nga Nyi' le' kaka kutukua ti'iü' ji'i Nyi' le kujuiü' ji'i Nyi'.*
6. ¿Lyakua nga tone'ë ji'i nö yanyi'i nö yakui' Ndyiose jnyä ji'i Noé kujnyä? *Tsakari tone'ë ngataka ji'i. Vi tytyia Chu ngutu'u laa nö lu'u ji'i ngiatëü' tya ji'i nö tone'ë.*
7. ¿Vi lyakua nakuë Nyi' Jesús, (Na'ä lä' tone'ë?) *Lyakua ja ti taka Chu ndi tyu'u laa nö lu'u ji'i, ja ndi chatëü' ji'i Nyi' Jesús, ja Nyi' ndyika Nyi' 'në jlyuti' Nyi' ji'i ki'ya ji'i nyatë tsëlayuu.*
8. Ji'i nä kuendu ji'i nö Chu ndu tukua jnyi, ¿Vi tukui 'në ji'iä le' nchu'u ndoö ji'i nö te'ya laxi'u laa yuu wa? *Te'ya laxi'u itsa', nö tsaka itsa' nchakui' itsa' ji'i nö yuu nö na ngulaja'. Vi nö yuu nö ngataa kienä'ä nchi'yu laka Chu ndüa lo'o ndye'ë kuë Itsa' ji'i Ndyiose.*
9. ¿Vi lyakua ndi tyarikië ji'i Nyi' Jesús Laka Nyi' nö tsakari tone'ë la tino tone'ë nö ngatotsaa Noé ji'i nö yanyi'i ngajnyä vi'.
  - a. *Le' lola nga nö yanyi'i nde ngataka tsakari tone'ë ji'i, Ja le' loo ka'a laa Nyi' Jesús laa Nyi' tsakari tone'ë tsakari tyakuë ji'i itsa' lu'u na ndyaa.*
  - b. *Vi tsakua' Nochu ngiatë ji'i nö tsakari tone'ë ji'i na yanyi'i nde, ngula nö lu'u ji'iü' lo'o itsa' tyitsë ngatëjë Ndyiose, vi' le' loo ka'a tyatyia Chu ndeyarikie ji'i Nyi' Jesús kilyiaü' ndoo kii' xi' na akua' kaka tyu'uü.*
10. ¿Vi tula nakuë Nyi' Jesús 'në Nyi' ji'iurreu ji'i Nyi'? *Nakuë Nyi' taa Nyi' nö lu'u ji'i Nyi' tsandooü'.*
11. ¿Vi tukui ngajnyí Nyi' Jesús taa Nyi' ji'iurreu ji'i Nyi'? *Itsa' lu'u nö na akua' tyaa itsa' ji'i.*

Lección 27

**Ji'i nö lección nde
nya'ä lola nga'nëü' ji'i
Nyi' Jesús Nguityaü'
ji'i Nyi' Jesús xi'
nguji Nyi'**

Kujnyä itsö' kiee nö na ndyily'a kase 14A

Viü' Fariseo lo'oü' maestru sukuela nö ndusu'u laa ntsu'u ndo lei, vi looü' ndykui' jnyä ji'i nyatë religioso, lero' ndetalalaü' lo'o tyatyia laa nde'në Nyi' Jesús. Vi nyatë nya'ä tsu' jnyi' kui'a lee' ndelijirikieü' ji'i Nyi'. Vi Nyi' Jesús nga'në Nyi' kuityi ji'i nyatë ncha kitsa, lo'o nga'në jluti Nyi' ki'ya ji'iü', vi te'yaru' itsa' tsanguitya tuno na tukui nyatë ndyika 'në nga'në Nyi' Jesús vi loo ngasu'u Nyi' ji'iü' ngasu'u Nyi' lo'o tyatyia itsa' itsa' kueya'. Ja tiü' ndykui' jnyä ji'iü' religioso loo ndusu'uü' ndutyisë yaa'ü' ji'i itsa' ji'i Ndyiose lo'o laa itsa' ndarikie lakui' riü' laa nya'ä ndiriü' ja loo 'në le' ndyika 'në tyiya'ü' ji'i nyatë. Viü' ndutyisë yaa itsa' nde loo ngana'äü' tyatyia nyatë nde kieyarkie itsa' ndesu'u Nyi' Jesús vi na'ä tukui ndukua kuenda ji'iü'. Vi itsa' yakuala ngutanyaxe'ëü' le' ngutyejnäü' ndyanaü' tula 'nëü' le' kujuü' ji'i Nyi' Jesús le' chatö ka'aü' xi' ndykui'ü' jnyä ji'i nyatë.

Kikui' Iyiuru Sä Marku Kapitulo 14:1-2

1. Tyukua tsära ndi tysi nö ta'a Paskua nö 'në jluü' tyatyia yäjä. Vi nö ta'a nde nä ka'a ta'a ji'i chajlya na nchu'u nya'ä. Vi tsä yakuaü' suti nö ndu'u kulo lo'o ka'aü' ndu'u kulo lo'o ka'aü' nö ndykui' jnyä lola ntsu'u ndo lei, ngutyejnäü' ndyanaü' tula 'nëü' kixelo'oü' ji'i Nyi' Jesús, le' kutusu'ü' ji'i Nyi' le' kujuü' ji'i Nyi'. **2.** Vi nö ja nakuë ka'aü' laja lakuriü': Na' 'në ji'i tyachaja ta'a ja lee tyitsë 'në nyatë vi kaka charasa'äü' itsö'.

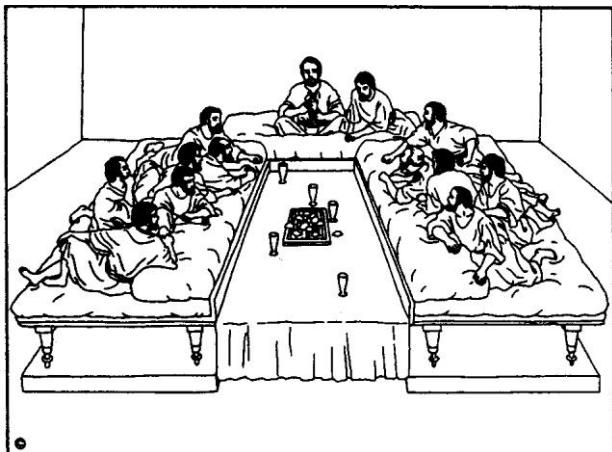
Ü' ndykui' jnyä ji'iü' religioso ndyanaü' tula 'nëü' le' kaka kanä kujuü' ji'i Nyi' Jesús.

Vi nö ndykui' jnyä ji'iü' suti ndyanaü' tula 'nëü' le' kujuü' ji'i Nyi' Jesús. Vi ntsu'u kienä'äü' judiu kitsë Jerusalén nde'ë jluü' ta'a paskua laa ntsu'u 'në jluü' tyatyia nyajä, vi nö ta'a 'në jluü' laa nö itsa' ndyarikieü' lola nga'në Ndyiose nguilyo Nyi' ji'i nyatë ngute'ë sa'në ji'iü' xi' tyitsë ngutakäü' kitsë Egipto.

Kikui' Iyiuru Sa Marku 14:10-25

10. Juda Iskariote, tsaka nö tyi'tukua nö nde'ne tsä'ä ji'i Nyi' Jesús, yana'ä ji'iü' ndu'u kulo nö ndykui' jnyä ji'iü' suti. **11.** Vi lee tso'o nguiü' ndykui' jnyä ji'iü' suti tsalya yunaü' ji'i nö itsa nde, asta ngajnyínü' itsa' taaü' jnë ji'i. Vi tyä' yakua Judas ngutyejnä ndyana tula 'në le' tyäá ji'i Nyi' Jesús kuenda yaa'ü'. **12.** Vi nö tsä kuloo ji'i nö ta'a ji'i nö chajlya na nchu'u nya'ä, lonö nya'ä ti'iü', ndujuiü' 'urreu' kuenda ji'i nö tyä'a paskua'. Vi tsä wa nochu nde'në tsä'ä ji'i Nyi' Jesús nganyitsaü' ji'i Nyi': ¿Wala tsaya tsa'në kakaya xi kaku xë ta'a paskua? **13.** Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'i tukua ji'iü': Yawä kitsë Jerusalén; vi yakua chajawä tsaka ki'yü lyi'ya të'ë ityia; yalasä'awä ji'i. **14.** Vi laa tone'ë xi' tyiya, le' nyikuëwä ji'i nö ji'i nö nyi'í: Nyi' mastru sukuela' nakuë Nyi': ¿Wala ndoö nyi'í xi' kaku xë Nyi' lo'o Chu nö nde'ne tsä'ä ji'i Nyi' tela Paskua'. **15.** Vi nö ki'yuú kusu'u ji'iwä tsaka nyi'í ndukua laa kuä nyi'í lee jlyu vi lee tso'o ta nga'në kakaü' ji'i. Nga'në kaka yakua tyatyia nö nchati' ji'iä. **16.** Vi tyukua chu nde'ne tsä'ä ji'i Nyi' nchaü' kitsë, vi ngiajaü' chukui lola nakuë Nyi' Jesús ji'iü' vi yakua nga'në kakaü' xi yaku xeeü' paskua. **17.** Vi nguetö tela, Nyi' Jesús lo'o nö tyi'tukua Chu nde'në tsa'ä ji'i Nyi' nchaü' tyä tone'ë lo'o Nyi'. **18.** Vi tsalaja ndone'ëü' nchaku xëu', Nyi' Jesús nakuë Nyi': Nö minyi ndykui'' ji'iwä tsaka kuä'ä, nochu nö nchaku lo'o tyaa ji'iä. **19.** Le' ngutyejnaü' nduwerikieü', ngutyejnaü' kua' tsaka kua' tsakaü' ndunyitsa' ji'i tyä'aü': ¿A nä'? Vi tsaka ka'a yu nakuë yu: ¿A nä?', nakuë ka'a yu. **20.** Lakui' Nyi' nguisetë'ë Nyi' ji'i nö itsa' ji'iü' nakuë Nyi': Tsaka nö tyi'tukua, nochu nö ndutä'ä' chajlya nane' kie'na lo'o lakui''. **21.** Ndo kityi ji'i Ndyose tii tsajnya'ä nchakui' nakuë: Nä' Jnyi' leta nyatë, ndi kajä' nö ja nochu tyä ji'i lee tyitsë tyakä', ileru' tso'o nga'ne ji'i tia ngula. **22.** Vi laja nchakuü' xëu', Nyi' Jesús ngayukuä Nyi' tsayu'we nö chajlyaa', nguirtya Nyi' nyi'í jnyi' ji'i Ndyose, le' ngasa'we Nyi' ji'i ngataa ji'iü', nakuë Nyi': ngayukuawä ji'i nö nde, nö nde laa yunguti ji'iä'. **23.** Vi laa

ngutëjë ngayukuä ka'a Nyi' ta ji'i nö vasu kietsa'ä ntsu'u vinyuu' nguitya

ka'a Nyi' nyi jnyi' ji'i Ndyose, le' ngataa ka'a Nyi' ji'iü'. **24.** Nakuë Nyi' ji'iü': Nöde laa tenë ji'iä, lo'o nöde Ndyose kujnyä Nyi' tsaka itsa' kukui lo'o kua'ä, vi nö tenë nde kaka nö kilyo ji'i lee kienä'ä ji'iü'.

25. Vi tsalya nyïra ndeyö'nö vinyu lo'o kua'ä, ja laa loo nchaja tya'ä na laxi' ndyikui' Ndyose jnya, ko'o ka'ä ji'i leeri.

Nyi' Jesús nga'në jlyu Nyi' ta'a paskua lo'o Chu nde'në tsa'ä ji'i Nyi'.

82. Loo yaku xë Nyi' Chii Jesús: Loo nakuë lyiuru Sa Marku 14:1-2, 10-31

Viü' ndyikui' jnyä ji'i nyatë judiu nguetaü' lokueya' kaka kujuü' ji'i Nyi' Jesús, nö ja yutsë ka'aü' ji'i nyatë kitsë. Ja tyatyiaü' lee ndelijirikieü' ndena'äü' itsa' tuno nö nde'në Nyi' Jesús. Chu nä Juda nde laa nö tyi'tukua nö nguixikä Nyi' Jesús nö tya'ä lo'o Nyi' nö 'në tsa'ä itsa' ji'i Nyi'. Nö ja, ti Juda na ngajnyärikie ti ji'i ki'ya ji'i nö ti'i ndyiji'i ji'i tyakä', nyitsa' na ngueyarikie ti ji'i Nyi' Jesús Nyi' Nyi' laka Nyi' Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu lo'o ki'ya ji'iü'. Yalasa'ä ji'i Nyi' ja le' 'në kanä kienä'ä jnëri, kaka Chu ndu'u kulo. Nö ja nguati' na tukui kaja tya'ä lo'o Nyi', na tyitsë ngui nguitya ji'i Nyi' lo'o tya'a kutsü Nyi'.

Mateyu nakuë ndo kityi ji'i Ndyose nyatë ndyikui' jnyä ji'iü' nyatë judiu ngajnyinü' itsa' ji'i Juda kisuü' ji'i kalaa jnë plata loo nakuë ndo kityi ji'i Ndyose lyiuru **Sä Mateyu 26:14-15.** Vi itsa' nde yakui'ü' nga tu'wa Ndyose kienä'ä nyajä tsu' nane' ti' 'në itsa' nde.

Nyi' Jesús talaa ta ndyoti' Nyi', maxi na tukui nakuë ji'i Nyi', Juda tyaa ji'i Nyi' kuenda yaa' Chu nyaxe' ji'i Nyi'. Nö ja maxi loo Nyi' Jesús talaa ngui Nyi' ji'i.

Viü' Judiu talaa laa ngia'äü' laa 'nëü' loo ndakuü' tsajlyu, ndusa'weü' ji'i chajlyia' nö ndone'ë ndo mesa ndutsa'ü' ji'i nane' kie'nä ji'iü' le' ndakuü' ji'i. Vi Nyi' Jesús lawa'ri yakui' Nyi' ji'i lakui' ti Nyi' lonö nakuë Nyi' **jnyi' leta nyatë.** Vi maxi jnyi' Ndyose Laka Nyi' tinö laa', lo'o Laka Nyi' tsaka ki'yu

minyi. Vi ndyoti' Nyi' talaa kaja Nyi' chukui lola ngasa'äü' nga tu'wa Ndyiose ndo kityi, Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu Nyi' ngatëjë Ndyiose, vi nö tyaa ji'i Nyi' xi' tyitsë tyakä' Nyi' xi' kaja Nyi' tsaka nö tya'a tso'o nö kakua tsajnya'ä ji'i Nyi'. Vi nö itsa' nde nga'në ji'i Nyi' Jesús.

Vi le' lola nga'në Nyi' Jesús ngasa'we Nyi' ji'i nö chajlyia nde, le' loo ka'a yunguti ji'i Nyi' tyayata tyaraü' ji'i lo'o yalati vi tyasata nyatë tyikiela tsa'minyirikie ji'i vi Nyi' Jesús tyaa Nyi' ji'i Nyi' 'nëü' tyatyia nö itsa' nde, ja lo'o nö ti'i 'në Nyi' nde kitsu Nyi' ji'i ki'ya ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu.

Nyi' Jesús nakuë Nyi' nö vinyu ndeyo'o Nyi' lo'oü' vi' laka laa ti tenë ji'i Nyi' vi lonö kaja Nyi' noe' työ lakui chalu. Vi tyatyia Chu kieta lo'o kieyarikie ji'i nö tenë chalu ji'i Nyi' noe' laka nö kisu tsä ndoo ki'ya ji'i, vi talaa chu'u itsa' jlyurikie ji'i ji'i Ndyiose, Ndyiose talaa kaja'ä Nyi' chukuä Nyi' ji'i Sando Nyi'.

Kikui' Iyiuru Sä Marku 14:32-36

32. Nyi' Jesús lo'o nochu nde'në tsa'ä ji'i Nyi' nchaü' tya xi' nä Getsemani, lakui' Nyi' nakuë Nyi' ji'iü': Kianö tone'ewä nde tsalaja tsä' kikui' lo'o Ndyiose. **33.** Ngatë'ë Nyi' ji'i Pedro lo'o Chu nä Satyeu, lo'o Juua yaa lo'o Nyi'. Vi ngutyejnä ngutëjë kuia' le' nduwerikie Nyi', **34.** le' nakuë Nyi' ji'i chüaü': Lee nchuwerikië, kajarä ndiyä'; Kianö wä nderi na kie'e xalawä. **35.** Vi nchaa Nyi' tya tsu' ndoo, le' nguetón sutë' Nyi' asta tsalo nguetö tyijiä ndoo Nyi' ndoyuu, nganana Nyi' ji'i Ndyiose nakuë Nyi': **36.** iJuti! iJuti! Ti kaka na taa tyakä' ti'i lo'o nö itsa' tyisë nde. Ti kuenda ji'i Yukui' nalaa itsa' yutsaa. Tso'o kara ti kaka kulya ji'ää' ji'i nö itsa' tyitsë nde nö ja naxi'i ti lola nakuërikie nä', ja lola nakuërikie Lakui'.

83. Nyi' Jesús nchakui' Nyi' lo'o Juti Nyi'
Ndyiose: Sa Marku 14:32-41

**Nyi' Jesús yaa Nyi' lo'o Chu
nde'në tsa'ä ji'i Nyi' xi' nä
Getsemani.**

Vi nö ja tsaka kueya'ri Nyi' Jesús laa Nyi' Ndyiose vi laa ka'a Nyi' laa ti kua nya'ä nyatëri vi ngui Nyi' laa ti nyatëri loo ngataka Nyi' ndoyuu tsëlayuu nde,
vi jnyi' kuia' le' tyitsë ngui Nyi' loo ta ncha kakua tsä tyakä' ti'i. Lakui' Nyi'

ta ndyoti' Nyi' tyatyia laa 'në ji'i Nyi', nö ja nö kuenda laa Nyi' laa ti nyatéri lee tyitsë ngui Nyi', lo'o itsa' tyiju'u tsanguityaa tyukuä nö ndyiji'i ji'i Nyi' tyejë tee Nyi', ku'ya Nyi' ki'ya ji'i nyatë tsälüyü työ Nyi' tsando tyatyia nä nyatë tsälüyü xi' ndyiji'i ji'iä työna. Vi lakui' talaa ta ndyoti' Nyi' itsa' kutsa tsa' minyi ndyiji'i ji'i Nyi' 'në tyasukua Nyi', ja le' tyatyia nä nyatë tsälüyü kilyä lo'o nö ti'i nö ndyiji'i ji'i naa tyakä' lo'o ki'ya ji'i na. Vi Lakui' Nyi' ndyoti' Nyi' tsaka ti Nyi' kaka kaja Nyi' laa ti tsaka ureeu na tukui itsa' ji'i nyitsa' tsaxi ki'ya na nga'në, tsakati nyi' kaka kilyo ji'iä lo'o nö ti'i nö taa Ndyiose nö ndyiji'i ji'iä tyakä'. Vi Nyi' Jesús nga'në tyasukua Nyi' tyatyia lola ngasa'ä Ndyiose 'në Nyi' maxi na'ä nya'ä ti tyu'u sukua nö ja tyatyia ngutasukua ji'i Nyi'.

Kikui' Iyiuru Sä Marku 14:37-65

37. Vi Nyi' Jesús nguisete'ë Nyi' tya xi' ndone'ë Chu nde'në tsa'ä ji'i Nyi', vi ngiaja Nyi' ji'iü' ndyatëü'. Le' nakuë Nyi' ji'i Pedro. ¿Ngui'e xalaa? ¿Na ngatandoo katykui' nyi'tsa' tsa orari? **38.** Na kiatewä; kikui'wä ji'i Ndyiose ja le' kietowä ji'i itsa' nya'ä kueya' nö na'ä kiee tyiyä. Kua'ä ndiwä 'nëwä itsa' tso'o, nö ja na kietowä ti loo xileeri ji'iwä. **39.** Nyi' Jesús ngutu'u Nyi' nchaa Nyi' tsalya ka'a, ngia tyu'u ka'a Nyi' yakui' Nyi' le' lakui' ka'a lola nakuë Nyi' ji'i Ndyiose. **40.** Nguisete'ë ka'a Nyi' tsalya ka'a xi' ndone'ë nö tsuna Chu nde'në tsa'ä ji'i Nyi', vi ngiaja ka'a Nyi' ji'iü' ndyatëü' ja lee nguatajaü'. Ngiusetu'u Nyi' ji'iü', nö jaü'wä na'ä nguati'ü' tula nyikuëü' ji'i Nyi' lee ntsu'u xalaü'. **41.** Vi nchaa ka'a Nyi' tsalya ka'a kikui' Nyi' lo'o Ndyiose, vi loo nguisete'ë Nyi' nakuë Nyi' ji'iü': ¿Tya' ndatériwä?

iKiatasa'äwä! Ja ta nyijiä nö nyatë jnyä'ä nö nyijiä xikä' ji'i jnyi' leta nyatë.

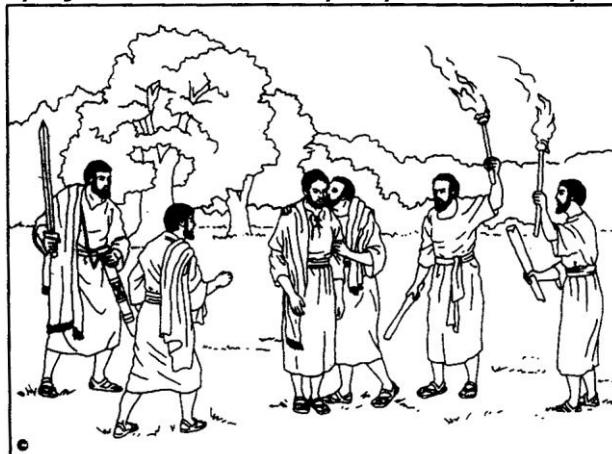
42. Kiata sa'äwä vi kia'wä lo'ö, ja yakua nyijiä Chu tyaa ji'iä' kuenda yaa'ü'.

43. Vi tya' nchakui' Nyi' Jesús lo'oü' lonö ngutyiä nö nä Judas, tsaka nö tyi'tukua nö nde'në tsa'ä ji'i Nyi'. Vi lee kienä'ä nyatë nyijiä lo'o kuchilyu lo'o yaka lo'o ji'iü'. Vi lo'o ka'aü' ndu'u kulo nö ndyikui' jnyä ji'iü' suti lo'oü' ndusu'u lola ntsu'u ndo lei nö ngatëjë nö ndyikui' jnyä ji'iü' Judiu nguitya tyä ü'.

44. Vi Juda ta ngajnyä itsa' lo'oü, ngianö itsa' lo'oü' nakuë: Nö kusa'ä tu'wä', noe' tinö laa Jesús. Ngaxika'wä ji'i kuitye'ë wä ji'i. **45.** Juda nga'në kakua ji'i Nyi' Jesús nakuë ji'i Nyi': iMastru sukuala! Le' ngasa'ä tu'wa ji'i Nyi'.

46. Vi tyatyia nö nyatë nde ngatusu'uü' ji'i Nyi' Jesús ngaxikä'ü' ji'i Nyi'. **47.** Nö ja tsaka nö ntsu'u lajaü' ngaloo matyi ji'i ngaxu'u yakä musu ji'i nö ndyikui' jnyä ji'i suti. **48.** Nyi' Jesús nganyitsa' Nyi' ji'i nyatë nakuë Nyi': ¿Vi lyakua nyijiäwä lo'o kuchilyu lo'o yaka, tsalo ti kuana laka nä'? **49.** Tyatyia tsä ngiu'ü ngasu'ü nyi'laa. Vi na tula nga'nëwä ji'iä'.

Nö ja tyatyia nöde ndi 'në ja le' tyu'u sukua laa ntsu'u ndo kityi ji'i Ndyiose. **50.** Vi loo nde'nëü' loo ji'i Nyi', tyatyia Chu nde'në tsa'ä ji'i Nyi' ngutu'u jnäü' Ngatanöü' ji'i tsakara Nyi'. **51.** Vi tsaka nö ki'yu nguitsä' lasë tsakua' tanë' së. Vi loo ngatusu' nö sandaru' ji'i, **52.** ngalatsaa ji'i nö tanë' së ndyisë' le' ngu'u jnä te'yura. **53.** Pedro nchalasa'ä ji'i Nyi' Jesús tyijiut'i, vi ngutu'ya laa natë' tone'ë tone'ë jnyä xi' ndyikui'ü' suti jnyä. Le' nguetukua lo'o nö sandaru', ndechakuaü' ki'. **54.** Tsalajaü' ngaxikä' ji'i Nyi' Jesús, yalo'oü' ji'i Nyi' sandoo nö ndyikui' jnyä ji'iü' suti. Vi yakua ngiayu'u ntsu'u tsajlu nö ndyikui' jnyä ji'iü' suti, nö ndyikui' jnyä ji'i nyatë Judiu lo'o mastru sukuela ndusu'u lola ntsu'u ndo lei'. **55.** Tyatyia nö ndyikui' jnyä ji'i suti lo'o tyatyia nö ntsu'u tya'a lo'o nö jüda ndu'u kulo ngutyejnäü' ndyanaü' tukui chu kaka kutukua ti'iü' ji'i Nyi' Jesús, ja le' kieeü' kukotu'uü' ji'i Nyi' lo'o itsa' ndiji; nö ja na ngiayaü' tukui itsa' na tso'o ji'i Nyi'. **56.** Vi lee kienaaü' ngiäü' lo'o itsa' le'e itsö' Nyi' Jesús nö ja na tsatu'uwa xi' yakui'ü' tsakaü'. **57.** Vi takaü' ngiarasa'äü' ngialarikieü' nakuë: **58.** Kuaa yunä yaa nakuë: Naa' kutë ji'i nö laa ngajnyä nyatëri, vi nö nchuna tsäri kisetö naxi'i tinö ndujnyä nyatëri. **60.** Lo'o nö itsa' nakuë Nyi' nde ü' ndyikui' jnyä ji'iü' suti ngiarasa'äü' le' nganyitsa'ü' ji'i Nyi' Jesús nakuëü': ¿Ngui'e kuë tukui itsa' ndesa'äü' ji'i? ¿Tulara nyikuë nyii kilyo ji'i? **61.** Nö ja Nyi' Jesús na yakui' Nyi' nyitsa' tsatu'waa, téri Nyi'. Vi nö ndyikui' jnyä ji'i suti ngiatyu'u nganyitsa' ji'i Nyi' tsalya ka'a: ¿Nö'o laka Nyi' Mesia, jnyi' Ndyiose nö tyatyia nyatë 'në jlyu? **62.** Nyi' Jesús nguisete'ë Nyi' ji'i nö itsa'a ji'iü' nakuë Nyi' lande: Le' tsajnyä'ä Lakui'. Vi kua'ä nya'äwa ji'ia', jnyi' leta nyatë, nyijiä ndoo koo tya kuä lo'o tyatyia xilee ji'i Ndyiose lo'o itsa' kueya' Ndyiose taa Nyi' ji'iä'. **63.** Vi tsalyia yunä nö ndyikui' jnyä ji'i suti nö itsa' nguisete'ë Nyi' nde ngasaa' ji'i sate' ja lo'o nowä ngasu'u ndelala, le' nakuë: Na'ä ndia tsaxiru' kueya' ta yunä lo'o tu'wa nakuë loo. **64.** Lakui' nakuë lakui' laka Ndyiose. ¿lya nya'ä ndi ti kua'ä? ¿tulaa 'nëwä ndiwä ti nyii? Vi tyatyiaü' tso'o ndörokieü' nö kaja Nyi' Jesús. **65.** Ngutyejnäü' ndu'u see'ü' ndoo Nyi' Jesús. Le' ngatakö'ü' ndoo Nyi', le' nguityaraü' ji'i Nyi' nakuëü': iNga'në tirikie tukui ngaraa ji'i! Le' nö sandaru nö ndu'ya kuenda tolaa nguityaraü'

84. Ngaxikäü' ji'i Nyi' Jesús:
Loo nakuë lyiuru Sa Marku 14:32-72

ndoo Nyi'.

Nguityaaü' ji'i Nyi' Jesús kuenda yaa' nö ndykui' jnyä ji'i nyatë Judiu.

Juda yalo'o ji'iü' ndykui' jnyä ji'i nyatë Judiu lo'o kienaaä tsa'minyi nyatë yaaü' lo'o matyi lo'o yaka ji'iü' ngutyiaü' xi'ntsuu Nyi' Jesús. Juda tsaka nö nde'në tsa'ä ji'i Nyi' nguitya ji'i Nyi' kuenda yaa' nö ndykui' jnyä ji'i nyatë Judiyu. Vi tyatyia Chu nde'në tsa'ä ji'i Nyi' vi' nguitya tu'u jnäü' na'a tso'o nguiü' vi kuaru' nguireü' na'a nguatiü' laa nchaka, vi loo nga'në chukui laa nakuë Nyi' Jesús ji'iü' tsu'nane'. Vi tsaka Chu nä Pedro Chu nde'në tsa'ä ji'i Nyi' yalasa'ä ji'i Nyi' tyijiu' tyijui'ri, ja tutse kuiya' ta ji'i kutusu' ka'aü'.

Nyi' Jesús na tula nga'në Nyi'. Nö jaü' ndykui' jnyä ji'iü' religioso nde lee nyaxe'ü' ji'i Nyi' lyakua nya'ä ja ndiu' tya'aü' ji'i tyakuë ji'i lakui' riü' na ndiü' 'në kaka lola nakuë Ndyiose. Itsa' yakua laa lee tyi'i nguiü' ji'i Nyi' Jesús lonö yakui' Nyi' minyiri lola ndi 'në kakaü' itsa' ji'i Ndyiose.

Viü' nga tu'wa Ndyiose ta nakuëü' loo kaka kutukua ti'iü' ji'i Nyi' nyijiä Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu loo tsajnya'ä ri, vi le' tsajnya'ä loo nga'në loo nguityu' chä nyatë ngatukua ti'i ji'i Nyi' loo tsajnya'äri. Vi loo ngatukua ti'iü' ji'i Nyi' na yakui' Nyi' nyitsa' tsatu'wa tégari. Nö ja loo nganyitsa'ü' ji'i Nyi' ti le' tsajnya'ä Lakui' Nyi' Laka Nyi' Nyi' Mesía, Jnyi' Ndyiose, nakuë Nyi' ji'iü' nakuë Nyi' ji'iü' le' tsajnya'ä Lakui' Nyi' Laka Nyi'.

Lonö ngiä Nyi' Jesús ndoyuu tselayuu, ngula Nyi' lola ndyilya ti nguitsä. Vi ngujnyí Nyi' laa ndyijnyí ti tukui nguitsäri vi ngutyaa nga Nyi' tsaka ki'yu kusu' nguityaa Nyi' ji'i Nyi' kaka Nyi' Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu. Vi kisete'ë Nyi' tsalya ka'a Nyi Jesús tyatyia ndyika nde, 'në kueya' Nyi' itsa' ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu kuenda tsakaü' chukui laa nga'nëü' tsakaü'. Vi tyatyä nyatë nya'ä ji'i Nyi' ndykua ndoxii tií lo'o Juti Nyi'.

Vi nyatë Judiu laa 'nëü' lonö nde nyaxé'ü o loo nchuwerikieü', ja ndutyisaü' ji'i sate'ü', vi lo'o nowä ndusu'uü' lonö nde nyaxeü vi nö ndykui' jnyä ji'iü' suti nde lee ngutanyaxé' kuenda nakuë Nyi' Jesús Lakui' Nyi' Laka Nyi' Ndyiose. Vi tyatyia nö itsa' nde nga'në chukui laa nakueü' nga tu'wa Ndyiose. Ja tyatyia laa itsa' ndykui Ndyiose talaa ndyu'u sukua.

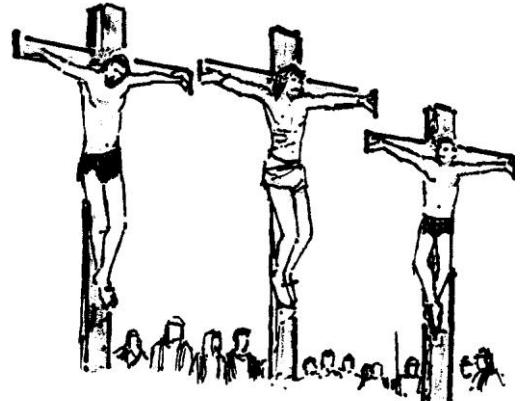
Itsa' ndunyitsa':

- 1.** ¿Vi lyakua na ngatusu'ü na ngayujiü' suti nde lo'oü' ndykui' jnyä ji'i nyatë judiu nde ji'i Nyi' Jesús teluri? *Lyakua ja ndyoti'ü' lee ntsu'u ndoü' ji'i Nyi' Jesús vi nguiü' laa' ti kutusu'ü' ji'i Nyi', tyatyia kitsë nyijiä tyitsë 'në ji'iü'.*
- 2.** ¿A ngatarikie Juda laa Chu ntsu'u ki'ya ji'i? *Na akua' ngui laa' chu ntsu'u ki'ya ji'i tyatyia laa itsa' yakui' laa nga'në tsandaja' nga'nëri loo, nö ja naxi'i ti lo'o tyikie nga'në ji'i.*
- 3.** ¿Vi lakua nö jnë nö yakui'ü' nga tu'wa Ndyiose xitsa' nö ka kiya' nyi'i Nyi' Kilyo ji'i nyatë tsëlayuu? *Kalatyi jnë kikuä.*
- 4.** ¿Vi lakua nö jnë nö nga kiya' ji'i Nyi' Jesús? *Kala tyii jnë, chukui lola nakuëü' ngasa'äü' nga tu'wa Ndyiose tsu'nane' kiee' ndakui tsu' nane'.*
- 5.** ¿Vi lya nga nguati' Nyi' Jesús Juda ndetarikie ji'i nö nde? *Nyi' Jesús Laka Nyi' Ndyiose. Lakui' Nyi' ndyoti' Nyi' tyatyia itsa'.*
- 6.** ¿Vi tukui ngataa leta ji'i Juda lo'oü' ndykui' jnyä ji'iü' Judiu kutusu'ü' ji'i Nyi' Jesús lo'o kujujiü' ji'i Nyi'? *Lakui' nö ndyikui' jnyä ji'i Kuinyi'laja.*
- 7.** ¿Vi tukui ji'i ndetaa leta nö Kuinyi'laja asta tyempu nde? ji'i tyatyia *Chu na ja'ä kieyarikie ji'i itsa' ji'i Ndyiose, tyatyia Chu na ja'a ka tsatu'wa lo'o Lakui' Chu nä ja'ä kieyarikie Nyi' Jesús, Laka Nyi' Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu.*
- 8.** ¿Vi a nga'në Nyi' Jesús itsa' na tso'o? ¿Vi ndyiji'i ji'i Nyi' kaja Nyi' tsi'ya? *iTala Na ndyiji'i ji'i Nyi'! Ja ti Lakui' Nyi' Laka Nyi' Nyi' tsa nguityia tso'o Nyi' na tukui itsa' ji'i Nyi' na tukui ki'ya nga'në. Na ndyiji'i ji'i Nyi' kaja Nyi' na tukui itsa' kaja Nyi'.*
- 9.** ¿Vi tula nakuëü' nga tu'wa Ndyiose lonö yakui'ü' ji'i nö nyatë nö kutukua ti'i ji'i Nyi' Jesús loo tsajnya'äri nde? *Ü'nga tu'wa Ndyiose na kuëü' nö nyatë kutukua ti'i itsö' Nyi' Jesús chalarikie kutukua ti'i itsö' Nyi' Jesús loo tsajnya'äri.*
- 10.** ¿Vi tula nakuë Nyi' Jesús ji'iü' lonö ngatukua ti'iü' ji'i Nyi'? *Na yakui' Nyi' nyitsa' tsatu'wa té ngari Nyi'.*
- 11.** ¿Vi tula nakuë Nyi' Jesús ji'iü' lonö nganyitsa'ü' ji'i Nyi' ti Lakui' Nyi' Laka Nyi' Nyi' ngatëjë Ndyiose Jnyi' Ndyiosee'? *Nakuë Nyi' ji'iü' Lakui' Nyi' Laka Nyi'.*
- 12.** ¿Vi lyakua nakuëü' ndykui' jnyä ji'iü' judiu nö talaa ndi kaja Nyi' Jesús'? *Loo Nakuëü' ja ji'i Nyiose yakui' jnya'ä Nyi' nakueü' ji'i Nyi' maxi loo Nyi' Jesús nyatëri nya'ä laa nakuë tiü'wä, nö ja Lakui' Nyi' nakuë Nyi' Lakui' Nyi' Laka Nyi' Ndyiose.*

Lección 28

**Ji'i nō lección nde nya'a
tyatyia lola nga'neü' ji'i Nyi'
Jesús tsu' näe' vilya**

Kusa'äü' ji'i Nyi' Jesús xi' Krusi

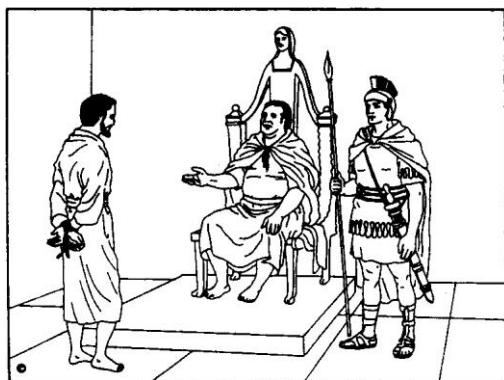

**Kujnyä itsö' kiee tyikiela nō na
ndyilya'a kase' 14B**

Kikui' Iyiuru Sa Marku 15:1-15

1. Ngusuxii, nguitya yote'ëü' ndu'u kulo nō ndyikui' jnyä ji'i suti lo'oü' ndyikui' jnyä ji'i nyatë kitsë Judiu, lo'oü' mastru sukuela nō ndusu'u laa ntsu'u ndo lei nguitya yote'ëü' lo'o tyatyiaü' ndyikui' jnyä ji'i jüda ndu'u kulo. Vi loo nguitya yaka nō jüda nde ji'iü', ngaxikä'ü' ji'i Nyi' Jesús, le' ngaloü' ji'i Nyi' tone'ë jnyä xi' ndyikui' Caifás jnyä le' nguityaü' ji'i Nyi' kuenda yaa' nō nä Poncio Pilato, nō ndyikui' jnyä ji'i nyatë Romano. **2.** Poncio Pilato nganyitsa' ji'i Nyi' nakuë: ¿Nō minyi le' tsajnyä'ä nō'ö laka rei nō ndu'u kulo ji'iü' judiu? Nyi' Jesús nguisete'ë Nyi' ji'i nō itsa' ji'i nakuë Nyi' ji'i: Nō'ö nakuë Lakuü'. **3.** Ü' ndu'u kulo ndyikui' jnyäü' ji'i suti jnyi'kui'a le' kie'ä itsa' ngotu'uü' itsö' Nyi' Jesús. **4.** Vi itsa' yakua laa Poncio Pilato ngia tyu'u nganyitsa' ji'i Nyi' tsalya ka'a nakuë: ¿Na kilyo ji'i? Kuinya'ä ja jnyi' kuia' le' kienä'ä itsa' ndesa'äü' itsö'. **5.** Vi Nyi' Jesús na nguisete'ë Nyi' ji'i nyitsa' tsatu'wa itsa' ji'i, vi Poncio Pilato lee ncharikie. **6.** Vi laja nō ta'a paskua', Poncio Pilato talaa laa ntsu'u ji'i ndulaa tsaka presu nō ntsu'u nane' nō ndunana nyatë nō ndiü' kilya. **7.** Vi tyempu nde ntsu'u tsaka kuana nä Barrabás nane' kikuä: Ntsu'u leeri nane' kikuä lo'o tya'a ngayujiü' nyatë, nyatë jnya loo ngasu tya'aü' lo'o Kitsë nä Roma. **8.** Vi nyatë yana'äü' ji'i Poncio Pilato ngutyejnäü' ndanaü' ji'i kulatsaa, tsaka presu, vi talaa lola ntsu'u ji'iü' 'nëü'. **9.** Vi Poncio Pilato nguisete'ë itsa' ji'iü' nakuë: ¿Ndiwä kula tsä' lori ji'i nō rei nō ndu'u kulo ji'iü' Judiu? **10.** Loo nakuë ji'iü' ja nguati' ü' ndyikui' jnyä ji'i suti lo'o itsa' ti'i ndiri nguityaü' ji'i Nyi' kuenda yaa'. **11.** Viü' ndyikui' jnyä ji'i suti nguitya suluü' kusü ji'i nyatë, ja nyatë nyikuë kilya nō nyatë ntsu'u nane' kikuä nä Barrabás nde. **12.** Vi Poncio Pilato ngia tyu'u nganyitsa' ka'a ji'iü' tsalya ka'a nakuë: ¿Tula kaka lo'o nō ki'yu nakuëwä rei ndu'u ji'iü' judiu ndee'? **13.** iNgasa'ä tsaa ji'i xii'

krusi! nakuëü' tyatyiaü' ngutayakui'ü' leri. **14.** Poncio Pilato ngiatyu'u nganyitsa' ji'iü' tsalya ka'a nakuë: Nyikuë wä ji'ää', ¿Tukui tsiya laa nga'në ki'yu nde? Nö ja nö nyatë kienä'ä lerus' lee nguitya ta xi'yaü' nakuëü': iNgasa'ä tsaa ji'i xii' krusi! **15.** Poncio Pilato ngui chanö tso'o lo'o nyatë, tsa'wa laa ngalatsaa ji'i nö nö kuana nä Barrabás nde. Le' ngasa'ä jnyä kuraü' ji'i Nyi' Jesús lo'o yalati le' kusa'ä tsaü' ji'i Nyi' xii' Krusi.

85. Nyi' Yalo'oü' ji'i Nyi' Jesús sädoö Pöcio Pilato: Sa Marku 15:1-20

Yalo'oü' ji'i Nyi' Jesús Sando Poncio Pilato.

Nyi' Jesús nga Nyi' leta tya'a nö nga ndu'u kulo rei Davi. Isaias nö nga tu'wa Ndyiose nakuë lonö yakui' xitsa' Nyi' Jesús nakuë: Téri kaka Nyi' lonö kutukua ti'iü' ji'i Nyi' tsa' luwari tsa' jnyä'ä nakuë. Vi yalo'oü' ji'i Nyi' Jesús ngiakä' Nyi' ji'iü tsandoo gobernador nö ndyikui' jnyä nä Poncio Pilato.

Poncio Pilato ndyoti' tso'o tsa'minyi na tula nga'në ti Nyi' Jesús. Jaü' ndyikui' jnyä ji'iü' suti lee ti'i ndiü' ji'i Nyi' kuenda lee kienä'ä nyatë nchalasa'äü' ji'i Nyi' lo'o Itsa' ndesu'u Nyi'.

Kikui' Iyiuru Sa Marku 15:16-20

16. Viü' sandaruu' Romano yalo'oü' ji'i Nyi' Jesús natë' tone'ë jnyä, le' nguitya xi'yaü' ji'i tya'a sandaruu'. **17.** Le' Nguekutu'uü' tane' nga'a ngata nya'ä ji'i Nyi' Jesús, le' ngajnyäü' karena kitse' ngatyotsaü' ji'i ikie Nyi'. **18.** Le' ngutyejnaü' ndyixi'ya lo'oü' lo'o ndyikui' lee'ü' ji'i Nyi': ikula rei ndu'u kulo ji'iü' judiu nakueü'! **19.** Nduraaü' ikie Nyi' lo'o tsaka yaka vi ndutu'u see'ü' ji'i Nyi', vi ndetoö sutë'ü' 'ne jluü' ji'i Nyi' 'neü'. **20.** Laa ngutëjë nö nga'nëlo'oü' ji'i Nyi' laa' nyi ngalooü' nö tane' nga'a ngata nya'ä ndu'u Nyi' vi', le' nguekutu'uü' sate' lakui' Nyi', le' ngalooü' ji'i Nyi' sa'ä Nyi' xii' krusi kaja Nyi'.

Nguitya 'në lo'oü' ji'i Nyi' ngyuitya sataü' Nyi'.

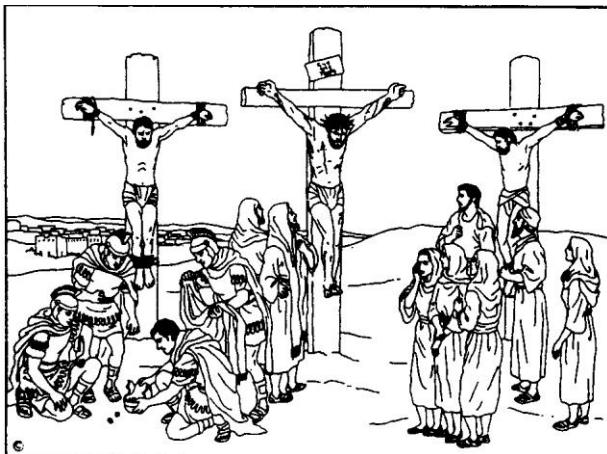
Vi sandaru Romano lonö nduraa ji'i Chu ntsu'u peresu lo'o tsaka nö nä látigo joö kienä'ä ndoo. Vi laa ndoo ndotsaü' kikuä tyitsa ja le' kuxu'u ji'i itsö' nö peresu'. Isaía nö nga tu'wa Ndyiose nakuë: Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu loo tya 'në lo'oü' ji'i Nyi' tyarasataü' ji'i Nyi' nakuë.

86. Sandaru' yakui' lee'ü' ji'i Nyi' Jesús: Loo nakuë Iyiuru Sa Marku 15:16-20

Vi sandaru nguitya yakui' lee'ü' ji'i Nyi' Jesús vi ngueku tu'uü' ji'i Nyi' tsaka tane' nga'a ngata nya'ä, ja loo nya'ä tane' ndyu'u tsakua' rei nö ndu'u kulo tyempsa yakua lo'o ndyukua tsaka korona oro. Vi nö sandaru nde, lyaka kixityi lo'o ji'i Nyi' lo'o kikui lee' ji'i Nyi' Jesús ndi tsa'wala ngajnyä tsaka korona kitse' ngatyotsa ji'i ikie Nyi'.

Loo Adán lo'o Eva ngueyu'uü' ndo ki'ya, tya' yakua Ndyiose ngana'ä ti'i Nyi' ji'i ndoyuu nakuë Nyi' ndoyuu tyatyikua kixë' kitsë' ji'i. Nyi' Jesús ngiä Nyi' tyakä' ti'i Nyi' lo'o ngujui Nyi' lyaka kilyo Nyi' ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu lo'o nö ti'i ndekietu Ndyiose tyakä'ü'. Ndyiose ngataa Nyi' tsa' kueya' kutyotsaaü' ji'i nö corona kitsë' nde ikie Nyi' Jesús ja le' nö nde taa kueya' Lakui' Nyi' ngayukuä Nyi' ji'i itsa' na tso'o 'në nyatë taka ndoyuu tsëlayuu. Ji'i Nyi' Jesús ngana'a ti'i Ndyiose kuenda tyatyia itsa' na tso'o 'nëna. Vi nö sandaru nde na nguati'ü' ti loo. Nguetö sute'ü' nga'në Sando Nyi' nö ja lo'o itsa' ngui leeri.

87. Nyi' Jesús ngujui Nyi' xi' krusi: Loo nakuë Sa Marku 15:21-41

Kikui' Iyiuru Sa Marku 15:21-32

21. Vi sandaru ngutu'u nchaaü' lo'o Nyi' Jesús tya tyakuë vi ngiaü' tsaka ki'yu nä Ximö nö ndesete'ë nä yaa loo nyaa, nö taka kitsë nä Cirene. Vi chu nä Ximón nde taka jnyi' ki'yu nä Alejandro lo'o ka'a Rufo; vi nö sandaru nde; nga'në jnyä ji'i ki'ya ji'i ki'ya ji'i nö krusi' lo'o Nyi' Jesús. **22.** Le' Yalo'oü' ji'i Nyi' Jesús xi nä Gólgota, nö nyikuë ndi "sukua' ikie nyatë ngujui". **23.** Vi ngataü' vinyü laséyaa' nö nä mirra ji'i Nyi' ja lyaka

tya kityiya' ti'i ji'i Nyi', nö ja na ngaja'ä Nyi' ko'o Nyi' ji'i. **24.** Le' ngasä'äü' ji'i Nyi' xii' krusi, viü' sandaru' ngatukuaü' jlyaw'e ji'i sate' Nyi' Jesús jale' nya'ä tukui ki'yaü' tsaka tsakaü'. **25.** Vi las nueve tsu'u tsu' jlyaw'e lonö ngasä'äü' ji'i Nyi' xii' krusi. **26.** Vi ikie krusi' ngasä'tsäü' yaka wajua nö lola

itsa' nö ngayujiü' ji'i Nyi' lande nakuë ntsi'ya ji'i, nö nde laa rei ji'iü' judiu, **27.** vi ngasa'ä ka'aü' tukua kuena lo'o Nyi', tsaka tsu'u kuë Nyi' tsaka tsu' kueka Nyi'. **28.** Vi lo'o nö nde nguta sukua lola nakuë ndo kityi ji'i Ndyose nakuë: Lo'o Nyi' kilyakua Nyi' lo'o kuana nö ntsu'u ki'ya ji'i. **29.** Vi nochu ndetëjë takui tyakuë nakueü' yakui' leeü' ji'i Nyi', ndëje ikieraü'. Vi ndyikui'ü' ji'i Nyi'. iEi! Nö'lö nakuë kutë ji'i laa vi tsuna tsäri chujnyä ka'a ji'i. **30.** Ti le' tsajnya'ä lee kienä'ä xilee taka ji'i, Kuilyo ji'i lakui' nyii ikui'e xii' krusi! **31.** Lo'o ka'aü' ndu'u kulo nö ndikui' jnyä ji'iü' sutì lo'o ka'aü' ndusu'u lola ntsu'u ndoo lei yakui' leeü' ji'i Nyi' laja lakui'ü' nakueü': Nguilyo ji'iü' ti xaa'ü', vi na ndyika kilyo ti ji'i lakui' nyii. **32.** Nakuë lakui' laka Mesia, rei ndu'u kulo ji'iü' Israel. iKie'e xii' nö krusi nyii la'a le' kieya rikiena ji'i! Vi lo'o ka'a nö kuana nö ngasa'ä tsaü' ji'i xii' nö krusi lo'o Nyi' yakui' lee' ka'a ji'i Nyi'.

Kikui' Iyiuru Sa Luka 23: 39-43

39. Vi tsaka nö kuana nö ntsi'ya tsu' xi' Nyi' Jesús ngutyiejnä ndyikui' lee' ji'i Nyi' nakuë: ¿Ti lee' tsajnya'ä nö'ö laka Mesia? Kuilyo ji'i lakui' kuilyo ka'a ji'i kuaa! **40.** Nö ja nö kuana' tsaka ngalala ji'i tya'a nakuë ji'i: ¿Nö'ö nalaa itsa' tutse ji'i ji'i Ndyiose? ¿A naxi'i le' nö ti'i nö ndyeji'i ji'i nä nde'në ka'a ji'i Nyi'wa? **41.** Nö ja ti nä ndyiji'i ji'iä tyakä' ti'i ja lee kienä'ä itsa' na tso'o nga'në; nö ja tinö ki'yu na nga'në tinö nde nyitsa' tsaka itsa' na tso'o na ndyiji'i ji'i tyakä' ji'i nö itsa' nde. **42.** Le' nakuë ji'i Nyi' Jesús: Kuityarikie ji'i nä' lonö tyejnä kikui' jnyä. **43.** Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'i: Nö minyi ndyikui' ji'i Tya' nyii tya' ta ntsu'u lo'ö xi' tso'o.

Ngasa'ä tsaü' ji'i Nyi' Jesús xi' krusi yakua ngutee Nyi' tsalo ngujui Nyi'.

Vi Nyi' Jesús nguitya Nyi' ji'i yunguti ji'i Nyi' xi' ngutakä' ti'i xi' krusi nde le' nö nde nga tsaka nö ti'i. Vi nö nde 'në ji'ia tyaarikie lola ntsi'ya ndo Iyiuru Sa Juua 1:29 Xi' nakuë Juua Bautista: "iKuinya'äwä, nö nde laa ureeu ji'i Ndyiose nö kisuvi' ki'ya ji'i nyatë tsëlayuu!"

Nyi', Jesús Laka Nyi' ureeu tyatyia na tukui nduliji ji'i ureeu ji'i Ndyiose nö na tukui' tsa' ji'i.

Nyi' Jesús, Laka Nyi' ureeu tyatyia ureeu na tukui' nduliji ji'i, nö ti'i tyatyia nö ti'i nö na tukui nduliji ji'i, lo'o tenë ji'i ndakö' ji'i tyatyia Chu ndeyarikie ji'i. Ngutëjë nga'në Nyi' Jesús ji'i nö ti'i nde, ngianö tsakua' **itsa'**

ndeyarikiera, lyakua nya'ä ja Nyi' Jesús ngujui Nyi' tsalyari na'ä chatyu'u Nyi' kaja Nyi' tsalyia ka'a.

Yalo'oü' ji'i Nyi' Jesús tsaka kiya' jo'o nö ndukua ndyejë kitsë Jerusalén. Ngatukuaü' nguekuä ji'i yaa' Nyi' lo'o ji'i ki'ya Nyi' ngasa'ä tsaü' ji'i Nyi' ji'i tsaka krusi yaka. Vi lo'o ka'a nö itsa' nga'në yakui'ü' nga tu'wa Ndyiose kienä'ä nyajä tsu' nane'. Nö nga rei Davi ngasa'ä ka'a lola nga'në yakua ji'i tsaka ji'i nö ngasa'ä (**Salmo 22:16**). Rei Davi nakuë ka'a kutukuaü' jlya'we ji'i sate' Nyi' Jesús. loo nakuë (**Salmo 22:18**).

Vi nö itsa' nde yakui' ka'a nö nga tu'wa Ndyiose nyi' ngana Isaías tsu' nane'. Nö ja maxi na tulaa nga'në Nyi' Jesús nyitsa' xiya', Lakui' Nyi' ngataa Nyi' ji'i Lakui' Nyi' kusa'ä tsaaü' ji'i Nyi' xii' krusi le' kaja Nyi' sandoo ki'ya ji'i tyatyia. Vi Nyi' Jesús na tukui itsa' ji'i Nyi' vi nguityaa Nyi' ji'i Nyi' nya'ä ti'iü' ji'i Nyi' tsalo ti tsaka nyatë tsu'u ki'ya ji'i ja lyaka chukuä Ndyiose ji'i na tsalo ti Chu tso'ora laa.

Lyiuru **Sa Marku 15:29** nakuë, yakui' leeü' ji'i Nyi' Jesús kuenda nakuë Nyi', kuno'ö Nyi' ji'i nö laa' kuenda nakuë Nyi' nö nchuna tsäri kisetö ka'a Nyi' ji'i. Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'i nö itsa' nde ja ji'i yunguti ji'i Nyi' nchakui' Nyi' kusa'äü' ji'i xi' krusi vi nchuna tsäri chalu'u. Nö jaü'wa nguiü' laa' ji'i nö laa jlyu ngia' lo'o kiee nö ndö Jerusalén nchakui' Nyi' xitsa'.

Tyukua tyakuë nö ndyiya ji'i nö krusi

Tukua kuana, ngasa'äü' ji'i nö krusi tsaka ngusa'ä tsatsu' xii' Nyi' Jesús vi, tsaka nö kuana nde na ngueyarikie ji'i Nyi' Jesús ngutyejnä ndysisö lo'o ji'i Nyi' ndykui' lee' ji'i Nyi', nö ja noewe' tsaka ngajä'ä ngiu'u ndo ji'i Nyi' lakui' Nyi' laka Nyi' kilyo ji'i nyatë tsälüyü vi tsakari ngiu'u itsa' jlyurikie ji'i ki'ya ji'i vi nowe' tsaka na ngiu'u itsa' jlyurikie ji'i ki'ya ji'i.

Tya' la xi ngutyejnä itsa' nde ngana'ä tukua tyakuë, tyakuë tso'o lo'o tyakuë na tso'o, Abel ngayukuä tyakuë tso'o Caï ngayukuä tyakuë na tso'o, Noe ngayukuä tyakuë tso'o nö ja ti nyatë ngataka tyempu ngataka nga yukuaü' tyakuë na tso'o, Abraham ngayukuä tyakuë tso'o, vi tya'a taka na ngayukuäü' tyakuë tso'o, nyatë Israelita ngasa'ä yakaü' ji'i itsa' ji'i nö paskua' vi nyatë kitsë Egipto na ngasa'ä yakäü' ji'i. Vi tya taka tsaxiru' lo'o nö kaka 'në tsatu'wä laa nga'nëü' tyiyä laa xi' nchakui' xitsa' tukua kuana ngusa'ä xii' krusi lo'o Nyi' Jesús, tsaka tsu' kuë Nyi' tsaka tsu' kueka Nyi'.

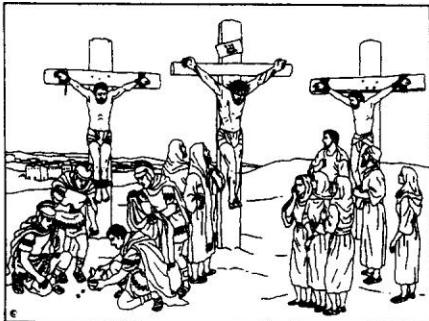
Vi nö ndulo xaa' ji'i nö tukua tyakuë nde laa **Nyi' Jesús Nyi' ngusa'ä xii' krusi jlya'we nö tukua kuanä.** Vi Chu 'në laa nya'ä ndiri laa nya'ä ndarikieri tsaü' tya xi' kilyindooü'. Vi Nochu kusa'ä yakä chu na 'në laa nakuërikieri ja tsu' kieyarikie ji'i Nyi' nguijyo ji'i nyatë tsëlayuu kietä tsakua' ji'i Nyi' vi'ti, noe' tinö tsaa tya xi' taka nö itsa' lu'u na ndyaa noe' tinö kataka nö lu'u na ndyaa ji'i.

Nyi' Jesús jlya'weü'.

Caín lo'o Abel tyukuaü' ngaü' Chu ntsu'u ki'ya ji'i, vi tukuaü' ndyiji'iü' tyakä' ti'iü' itsa' nya'ä ti'i nö taa Ndyiose. Nö ja, Abel ngueyarikie ji'i Ndyiose, ngataa tyatyia itsa' ndeyarikie ji'i ji'i Lakui' Nyi', lo'o ngaja'ä ngueyarikie nö itsa' nya'ä ti'i ji'i nöurreu lo'o nö tenë ji'i laa nö ndyika kuenda tsandoo xi' ndyiji'i työ. Nya'ä ji'i Nyi' Jesús, Nyi' laa Urreu ji'i Ndyiose, vi nö nde nde'në chakua ji'i lo'o nö itsa' nga'në Caín lo'o Abel. Caín ngui lee'ri ji'i nöurreu työ tsando vi na ngajä'ä 'në kaka ji'i, vi Abel ngasa'ä yakä ngaja'ä ngueyarikie nöurreu nde työ xi' ndyiji'i ji'i työ. Ti tsaka nyatë tsëlayuu kilee' na kieyarikie ji'i ureeu ji'i Ndyiose, ti tsaka ka'a nyatë tsëlayuu kieyarikie ji'i nöurreu ji'i Ndyiose nde tu'u laaü' ji'i nö ti'i nö ndyiji'i ji'iü' tyakä'ü'.

Kikui' Iyiuru Sa Marku 15:33-41

33. Vi kuä ngutaka ngata tya' laa jlya'we tsä asta tsuna tsu' kuxë. **34.** Vi kueya' yakua ntsi'ya ngaxi'a Nyi' Jesús tsalo lee Nyi' nakuë Nyi': Eloi, Eloi, ¿lama sabactanyi? Nö nyikuë ndi: Ndyose ji'i naa', Ndyose ji'i naa', ¿Lyakua ndulatë'ë ji'iä'? **35.** Vi taka nochu ndone'ë vi yunäü' ji'i Nyi' le' nakuëü': Kuisa'ä yakawä ja ji'i nö nga tu'wä Ndyiose Elia ndexi'aya. **36.** Tsaka tya'aü' ndone'ë vi' ngutu'nguiana tsaka tsaka espöja ngayutsa' ji'i lo'o vinyu tyiye', ngaxikä' ji'i ndo tsaka kii nga'në kakua ji'i Sando Nyi' Jesús le' ko'o Nyi' ji'i, le' nakuë ka'aü': kia'awä nya'ä ti tyiyä Elia kityie'e ji'i xii' krusi. **37.** Vija Nyi' Jesús ngaxi'a lee nö tsa' minyi le' ngujui Nyi'. **38.** Le' nö tane' nde nyi'laa' ngutaa' jlya'we tsalo ngutu'u yaa laa kajnyä. **39.** Nö ndyikui' jnyä ji'i sandaru' ndö Sando nö krusi ji'i Nyi' Jesús ndena'ä ji'i Nyi' lonö ngujui Nyi', le' nakuë: Le' nakuë nö minyi lee' tsajnya'ä jnyi' Ndyiose laka tinö ki'yu nde nakuë. **40.** Vi lee kienä'ä kuna'ä ndena'ä tyijiü' ti, laja' ntsu'u María Magdalena, María nya'ä Jakovo nö nga xiya' vi lo'o Kusée vi lo'o ka'a Salomé. **41.** Ü' kuna'ä nde ngutä'ä lasä'aü' ji'i Nyi' Jesús nguityotyukuaü' ji'i Nyi' lonö ngiu'u Nyi' kitsë Galilea vi lee tyityö tya'a ngiä Nyi' Jesús kitsë Jerusalë lo'oü' yaaü'.

87. Ngasa'äü' ji'i Nyi' Jesús xii'
krusi: Loo Sa Marku 15:21-41

Nyi' Jesús ngujui Nyi' xi' Krusi

Vi tyatyia ndoyuu tsəlayuu nguta kavi'. Vi nö itsa' ngutavi' nde ngataa kueya' Ndyiose ngayukuä Nyi' ji'i nö ti'i nga'në Nyi' na tukui Itsa' ji'i, nö nga'në Nyi' tsandona. Ndyiose nya'ä ti'i Nyi' ji'iä lo'o ki'ya ji'iä, kuenda na ndyika kakakuana ji'i Nyi' yakua nö ti'i nda Nyi' ji'iä kuenda lo'o ki'ya ji'i na. Ji'i Adán ty'a nga kulo yakui' Ndyiose ji'i nakuë Nyi' ji'i minyi tsajna'ä ti na kusa'ä yakä, ja talaa tyu'u xaa' lo'o Nyi'. Vi talaa kaja yunguti ji'i ti na kusa'ä yakä. Vi Nyi' Jesús ngutu'u xaa' Nyi' lo'o Ndyiose lonö ngujui Nyi' xi' na krusi tsandoo ki'ya ji'iä.

Vi laa kisete'ë ka'a Nyi' Jesús tsalya, ja kisete'ë Nyi' laa ti juese nyijiä kueya' itsa' ji'i tyatyia nyatë tselayuu maxi ta ngujuiü' maxi vilya kajaü'. Vi ji'i tyatyia Chu na ngaja'ä kieyarikie Nyi' Lakui' Nyi' Laka Nyi' Nyi' ndyilyo ji'i nyatë tsəlayuu Lakui' Nyi' Jesús nya'ä ti'i Nyi' ji'iü', lyakua nya'ä ja Nyi' Nyi' Laka Nyi' Juese Nyi' 'në kueya' itsa' Nyi' Tyatyia ndyika.

Vi Nyi' Jesús nguati' tsajnya'ä Nyi' lonö ngutu'u tsu' Nyi' ji'i juti Nyi' Ndyiose vi itsa' yakua laa nakuë Nyi': "Ndyiose ji'i nä', Ndyiose ji'i nä', ¿Lyakua ndanö ji'iä?" Vi Chu yuna lonö nakuë Nyi' Jesús ji'i nö itsa' nde na ngui'e kuëü' lola nyikuë Nyi' ngui Nyi'.

Tyatya ta ngutu'u sukua.

Vi Juua ngasa'ä ndo lyiuru nakuë: Nyi' Jesús ngaxi'ya Nyi' lee tsa' minyi lonö ngujui Nyi' nakuë Nyi' (**Tyatya ta ngutu'u sukua ti nyi**) lola ntsi'ya ndo kityi ji'i Ndyiose lyiuru Sa Juua (19:30). Nyi' Jesús nga'në tyasukua Nyi' jnyä nyijiä Nyi' 'në Nyi'. Lakui' Nyi' nguekusa'ä Nyi' ji'i **tyatyia** itsa' ndakuü ji'i Ndyiose. Vi na tukui tsa' kaka xä' lo'o Ndyiose. Ndyiose ta ngianö tso'o tsajnya'ä Nyi' lo'o tyatyia nö ti'i laa nga'në Nyi' Jesús nguisu Nyi' tsandoo tyatyia ki'ya ji'iä.

Nö velo nö ndyee nyi'laa ngutaa' jlya'we, jlya'we tsi'ya.

Vi lonö ngujui Nyi' Jesús tsi'ya, Ndyiose ngasaa' Nyi' ji'i nö velo nde nyi'laa nö ndakö' xi' lakati nö na nda tyejë teeü' xi' lakati xi' ndyukua Ndyiose lo'o itsa' lakati ji'i Nyi'. Vi na'ä ndi tsalo'ou' ti tenë ji'i nya'në. Vi tyatyia tenë ji'i nö nya'në na akua' nguiée kisu ji'i ki'ya ji'iä. Ja nö nya'në ngujui nde nö

ngataa kueya' nö kisü kuenda laka itsa' ndiji. Tenë ji'i Nyi' Krixtyu nö ngialu ji'i Nyi' ja Nyi' ngujui Nyi' tsandoö, vi tyatyia Chu ntsu'u ki'ya ji'i ti ndeyarikieü' ji'i Nyi' talaa kataka itsa' jlyurikie ji'iü' lo'o Ndyiose le' chukuäü' itsa' lu'u na ndyaa.

Nö velo ndakui' nyi'laa ngutaa' jlyawe lakuä ka jnyä. Lola nga'në lo'o itsa' kuenda ngujui Nyi' Jesús, Ndyiose ngakí Nyi' tsalyari tyakuë ji'i itsa' ndyilyo ji'i tyatyia Chu kieyarikie ji'i Lakui' Nyi'.

Kikui' Iyiuru Sa Marku 15:42-47

42. Tale' viarnera tsu' kutsë, vi nyatë Judiu ta nde'në kakaü' ja ta ndekichaa tsä saoro tsä ndyukua se'ëü' tsä 'në jluü laa ntsu'u 'nëü'. **43.** Vi tsaka ki'yu nä Kusé taka kitsë xi' nä Arimatea, na yutsë ngui nyana ji'i yunguti ji'i Nyi' Jesús ji'i Poncio Pilato. Vi nö ki'yu nä Kusé nde lo'o laa jnyä ji'i jnyä ndu'u kulo ji'i nö jüda lee ndu'u kulo'. Vi talaa lee ndenana ji'i Ndyose tyejnä Nyi' kikui' Nyi' jnyä telu'ra. **44.** Poncio Pilatu lee ncharikie yuna nö ta ngujui Nyi' Jesús. Vi itsa' yakua laa, yakui' jnyä nguixi'yaü' ji'i nö ndyikui' jnyä ji'i sandaru ji'i kitsë Romano le' nya'ä ti le' tsajnya'ä minyi ta ngujui Nyi'. **45.** Lonö ndyikui' jnyä ji'i sandaru nde nguetsa' ji'i Poncio Pilato le' tsajnya'ä mimyi, Poncio Pilato ngata tsa'kueya' taaü' ji'i nö yunguti ji'i Nyi' Jesús ji'i nö ki'yu nä Kusé nde. **46.** Le' nö ki'yu nä Kusée' nde nga'ya late' ngatë tsa'minyi nö lee kienä'ä ntsa'ä nguitye'e ji'i yunguti ji'i Nyi' Jesús xii' nö krusi, le' ngatyisë ji'i nö late' ngatë tsa'minyi' ji'i yunguti ji'i Nyi' le' ngatukua nane' tsaka kuaá. Ti' nguitya yaa' ntsi'yaa xi' kiee. Le' nguisesu tsaka kiee jlu tsa'minyi ngatakö' tu'wa nö kuaa'. **47.** Vi ngana'ä María Magdalena, lo'o María nya'ä Kusé, ngana'ä ü' xi' ngakachi'ü' ji'i yunguti ji'i Nyi'.

Ngachi'ü' ji'i Nyi' Jesús.

Chu nä Kusé taka kitsë nä Arimatea nde nga tsaka ki'yu lee ku'jnä. Vi xi' ndyikui' kuenda ji'i nö nganä Kusé ngachi'ü' ji'i yuunguti ji'i Nyi' Jesús.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Tula tyaa nga'nëü' ji'i Nyi' Jesús tsu' nane' kusa'äü' ji'i Nyi' xii' krusi?
  - a. *Nguekutu'ü' tsaka tane' nga'a ngataa nya'a ji'i Nyi'.*
  - b. *Le' ngatyotsaaü' tsaka karena kitse' ji'i ikie Nyi'.*

c. *Ngaraiü' ikie Nyi' lo'o yaka.*

d. *Yakui' lee'ü' ji'i Nyi' nga'nëü' ji'i Nyi' nga'në
jluü' ji'i Nyi' nga'nëü' lo'o itsa' ndyikui' lee'.*

2. ¿Vi tukui 'në ji'iä ndyaarikië ji'i nö karena kitse'e?

*Nö nde 'në ji'iä ndyaarikië lonö Ndyiose ngana'ä ti'i Nyi' ji'i ndoyuu tsëlayuu
xiki'ya kuenda ji'i ki'ya nga'ne Adán.*

3. ¿Vi wala ngasa'äü' ji'i Nyi' Jesús xi' krusi?

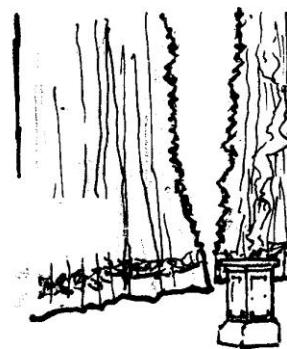
Tsaka kia'ya ndukua ndyejë kitsë Jerusalén.

4. ¿Vi Lyakua ngasa'äü' ji'i Nyi' Jesús xii' krusi?

*Lyakua ja loo ta ngajnyí Ndyiose itsa' lola nakuë Nyi' ji'i chu nga tu'wa
Nyi', Nyi' Jesus kaja Nyi' tsandoo ki'ya ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu .*

5. ¿Vi tulaa nakuë ngasa'ä nö nga rei Davi ji'i yaa' nyi' lo'o ji'i kiya' Nyi'
kilyo ji'i nyatë tsëlayuu' Nyi' nga minyi ngiä ji'i tsëlayuu? ji'i yaa' lo'o ji'i
kiya' kulaa tya'a xi' ntsi'ya.

6. Vi ti loo Nyi' Jesús na lo'o Nyi' ntsu'u ki'ya ji'i Nyi', ¿Vi lyakua nga sa'äü'
ji'i Nyi' xii' krusi? *Lakua ja lakui' Nyi' ngujui Nyi' tsä ndoo ki'ya ji'i tyatyia
nyatë tsëlayuu.*

Lección 29

Ji'i nö Lección 29 nde nya'ä lyakua ngujui Nyi' Jesús

Kujnyä itsö' kiee tyikiela nö na ndyilya'a kase 15A

Lo'o nö itsa' ngujui Nyi' Jesús ngia kukui ka'a nö itsa' paskua

Tsu' nane' vilya kaja Nyi' Jesús xi' krusi, ndyinyijnyäü' tsaka urreu kuenda ji'i paskua vi nyi nö itsa' ngujui Nyi' Jesús laa nö itsa' ngia kukui itsa' paskua nö nga'në tsalyari, vi nya'ä akua' chatyu'u 'në tsalya ka'a. Vi nyii nya'ä ji'i lyiuru **1 Korintios 5:7** xi' ndeletsa' ji'ia itsa' ngia kukui itsa' paskua.

Nakuë: Ngalati'wä 'në wä ki'ya, ja ki'ya laa laa ti nya'ä chajlya ta ngüo'ö tyatyia ndüö'ö, ja ti kulati'wä 'nëwä ki'ya ja nyatë kukui chakawä chakawä laa ti chajlya kukui ti' ngia' nö na nchu'u nya'ä nö ndakuü' loo ndyika ta'a paskua. Ja kuä xii ji'inä laa laa ti tya'a paskua. Vi urreu ji'i naa laa Nyi' Krixtyu, Nyi' ngutakä' ti'i xii' krusi tsando na. Loo nakuë lyiuru nä **1 Korintios 5:7**

Vi xi' nde'në tsä'ä na nde, lee kienä'ä ka'a lyia ndechaty'u'u ndena'ä nö itsa' tuno nga'në sa'në lyanga ngutyejnä nö itsa' nä Paskua nde kitsë Egipto. Ndyiose nakuë Nyi' ji'i ü' Israelita lonö tya' tsu'uü' xi' ndetakä' ti'ü' kitsë Egipto nakuë Nyi' ji'i ü' tala kilyo Nyi' ji'i ü' lo'o itsa' nä paskua le' ngataa Nyi' kueya' ji'i ü' laa 'nëü' lonö nya'ä ti'ü' ji'i tsaka urreu le' kujlyiaü' tenë ji'i, ji'i yaka nö lala' lee ji'i tone'ë ji'i ü' vi tya' ngasa'ä jnyä ka'a Nyi' ji'i ü' 'në jlyuü' paskua tyatyia tyasukua tsayäjä loo nga'në nö itsa' Ndyiose nakuë Nyi' ji'i ü' ndi 'në jlyuü' ji'i nö paskua laa tsaka lei na akua' kaka kitsa'ä laa kueya' 'në jlyuü' ji'i, loo nakuë lyiuru Éxodo 12:14

Vi nö itsa' paskua nde laa nö ngata kueya' ngutyejnä ka'a itsa' kukui tsalyia

ka'a. Loo nakuë lyiuru **Exodo 12:2.**

Vi tsandyara nga'nä'ä, ji'i nö ti'i laa nö ngujuiurreu nö na tukui itsa' ji'i, Nyi' Jesús yaa Nyi' tya'a paskua ngatusu'ü' ji'i Nyi' ngasa'äü' ji'i Nyi' xii' krusi. Vi tsa'wala Nyi' Jesús ngakí Nyi' tyakuë kukui nö nä pascua nde.

Nö ngata kueya' laa nö nyijiä ncha tyatsu' ndoo.

Vi tyatyia nö itsa' ta ngana'ä ndo kityi ji'i Ndyiose ndo Antiguo Testamento laa tsaka nö ngataá kueya' nyijiä Nyi' Krixtyu. Vi nyi kaka kie'e kuë lerus' tso'o ji'i itsa' lola nga'në Nyi' Jesús lonö nguta'ä Nyi' lonö ngiä Nyi' ndoyuu tsëlayuu.

Kikui' lyiuru nä Hebreos 10:1-4

1. Nö lei ngatotsaa Moisé nde, laa tsaka kuinyakuë ji'i xii ndoo Nyi' ndulo kuinyi' Nyi' nyijiä ncha jnyä tya' tsu' ndoo, nö ja naxi'i ti lakui' Nyi' ngutö Nyi' tsi'ya, ja itsa' yakua laa nö lei nde na akua' nga totyukua ji'i Chu ndya'ä tyatyia yäjä 'në kakua ji'i Ndyiose ndaü' le' lakui' le' lakui' ka'a nö ti'i. **2.** Ja ti nö lei nde ji'i Moisé nga 'në tyatyia, ja ta nguvi'ü' la'a lo'o ki'ya ji'iü', na'ä kiü' ndeü' ki'ya lo'o itsa' na tso'o 'nëü' vi nö ti'i ndaü' kuenda ji'i ki'ya ji'iü' nde ta ngalati'ü' 'në kakaü' ji'i la'a. **3.** Vi nö ti'i ndaü' tyatyia yäja nde laa tsandaja' nö 'në ji'iü' ndyarikieü' ji'i ki'ya ji'iü, **4.** ja nö tenë ji'i nö toroo tenë ji'i nö chiu nde talaa na kisuvi' ji'i ki'ya.

Vi nchakui' ji'i nö lyiuru nä Hebreos lori nyii kikui' Kapitulo 10:8-10.

8. Nyi' Krixtyu nakuë Nyi': (Nöö na tso'o ndi ji'i nö ti'i nyitsa' nö kosa ndya'ä lo'oü' laa nö takia ji'iü' ji'i. Vi nyitsa' ji'i nö nya'në ngujui nya'në ngiaki, nyitsa' nö ti'i nö ndaü' kuenda ji'i ki'ya ji'iü') maxi tyatyia nö ti'i nde ntsi'ya ndoo lei tinö laa'. **9.** Le' tya' nakuë ka'a Nyi': Nde ndö nä', Ndyiose. Ndo nö lyiuru ji'i nö lei ntsi'ya xi' nchakui' itsa' ji'i nä'. Vi nyijiä 'në laa nakuë Lakui' 'në kakä'. Nö nyikuë 'në: ngaloo tsuu' ji'i nö ti'i laa 'në kakaü' tya' sá'në nde, le' ngalatö nö kukui xi' ndö nowä. **10.** Vi Ndyiose, nguixikä Nyi' ji'i na ngasa'ä ndoo Nyi' ji'i ja kuenda Nyi' Krixtyu ngasa'ä yakä Nyi' ji'i Ndyiose ngataa Nyi' ji'i yunguti ji'i Nyi' nga nö ti'i tsalyari na'ä akua' chatyu'u ka'a Nyi' nya'ä ti'i Nyi' ji'i yunguti ji'i Nyi' ja tsalyari ta nga kuenda.

**Nyi' Jesús ngiä Nyi' ngata Nyi' ji'i yunguti' ji'i Nyi' nga tsaka nö ti'i
nö tsakari nö ndyika kisuvi' ji'i ki'ya ji'i nyatë tsëlayuu.**

Kikui' Iyiuru nä Juese 21:25

25. Vi tyemps yakua tya' vilya tu'u tö rei nö kikui' jnyä kitsë Israel, vi
ndu'u tsakaü' nga'nëü' laa 'nëü' nguiü".

Ndyiose ndusu'u Nyi' tyakuë ji'i Nyi' ji'ia. Vi loo ji'i kuenda tsakä nchanö ti
ndiyä kietä ji'i Nyi' Chii Ndyiose chukui laa nakuërikië Nyi' o ti ndirü kietä ji'i
lakui'ri na lo'o lola nya'ä ndiri itsa' ji'i Ndyiose. Vi tyemps takä nde lee
kienä'ä nyatë lakaü' nyatë religioso, laa ntsi'ya ndo Iyiuru nä Juesee,
tsakaü' nga'nëü' laa nya'ä ngui riü'. Nö ja naxi'i ti loo ndi Nyi' Nyi' Chii
Ndyiose ja Lakui' Nyi' ndi Nyi' kikui' Nyi' jnyä ji'i kuenda tsakä ji'ia, ja Lakui'
ngajnyä Nyi' ji'ia.

Kikui' Iyiuru Sä Marku 15:33,34

33. Vi kuä nguta ngata tya' laa jlya'we tsä asta tsuna tsu' kuxë. **34.** Vi
kueya' yakua ntsi'ya ngaxi'a Nyi' Jesús tsalo lee Nyi' nakuë Nyi': Eloi, Eloi,
člama sabactanyi? Nö nyikuë ndi: Ndyose ji'i nä', Ndyose ji'i nä', čLyakua
ndulatë'ë ji'i nä'?

Laa nyikuë ndi itsa' ngului' Nyi' Jesús.

Lola nga'në tela paskua kitsë Egiptoo, vi nguetö tela loo ngutakavi' ngutuya
itsa' ndiji. Nyi' Jesús jnyi kuia' lee tyitsë ngui yunguti ji'i Nyi' loo ngutakä' ti'i
Nyi' lonö ngului' Nyi', lonö nga'në tyijiu' juti Nyi' lo'o nö ti'i nö ndyi'i ji'i nyatë
tsëlayuu tyakä', Nyi' Jesús lo'o yunguti ji'i Nyi' ngayukuä Nyi' ji'i ki'ya ji'i
tyatyia nyatë tsëlayuu lola ntsi'ya ndo kityi ji'i Ndyiose Iyiuru Sa Marku:
Nakuë tyatyia tsëlayuu ngutakavi'. Vi Lakui Nyi' na tukui itsa' ji'i Nyi' na
nga'në Nyi' itsa' tso'o, nga'në Nyi' tyatyia nö ti'i nde sandoo tyatyia Chu
ndeyarikie ji'i Nyi'.

Kikui' Iyiuru Sä Marku 15:37

37. Nyi' Jesús ngaxi'a lee tsa' minyi le' ngului' Nyi'.

Kikui' Iyiuru Sä Juaa 19:30

Nyi' Jesús ngayo'o Nyi' ji'i nö ityia tyiye' ngataaü' ji'i Nyi', le' nakuë Nyi':
"Tyatyia ta ngutu'u sukua ti nyi" le' nguete ikie Nyi' le' nguityaa Nyi' ji'i nö
lu'u ji'i Nyi'.

18. Ndyiose ngana'ä kueya' Nyi' ji'i itsa' ndeya rikie ji'i Abraham:
Loo nakuë Génesis 22:9,13

Tyatya ta ngutu'u sukua.

Marku na ngasa'ä ndo kityi ji'i Ndyiose lola nga'në Nyi' Jesús tsu' nane' ti kaja Nyi' nö ja Chu nä Juaa nde ngasa'ä lola nga'në Nyi', nakuë Nyi' Jesús lee tsa'minyi ngaxi'ya Nyi' nakuë Nyi': (Tyatyia ta ngutu'u sukua ti nyii). Nyi' Jesús nguitya 'në kaka Nyi' jnyä nö nguji'i ji'i Nyi' 'në kaka Nyi' laa 'në Nyi' le' Kilyo Nyi' ji'i nyatë tsëlayuu lo'o ki'ya.

Vi lola ngianö nga'në tyempu sa'në ji'i nyi' nganä Abraham lo'o Isaa jnyi' ki'yu nyi' lonö Ndyiose ngata Nyi' nö nde'në ji'i ü' ngata Nyi' nö ti'i nö ngutö tsando Isaa, nö ngutö xi' ndyiji'i ji'i työ vi le' loo nga'në Nyi' Jesús ngiä Nyi' ngutö Nyi' xi' ndyiji'i, ji'i na työ.

Vi lola ngianö nga'në itsa paskua sa'në nde, vi Chu ngueyarikie itsa' ji'i Ndyiose ngukuä tsaka ureu ngayujiü' ji'i le' tenë ji'i ngajlyaü' ji'i ji'i yaka ji'i tone'ë ji'iü'. Vi lonö Ndyiose ngutëjë tee Nyi' kitsë Egipto loo nga na'ä ti'i

27. Itsa' nä paskua: Loo nakuë lyiuru Éxodo 12:1-7

Nyi' ji'i Chu na ndeyarikie ji'i Nyi', vi loo ngana'ä Nyi' tone'ë ndu'u nö tenë le' ngutëjë tee Nyi' loori. Vi tyatyia chu jä'ä ndukuä Ndyiose itsa' ji'i tyatyia nyatë kilyaü' lo'o nö ti'i nö taa Ndyiose ji'i Chu na ngajä'ä kusa'ä yakä ji'i Nyi'.

Ndyiose na ngatukua Nyi' kuenda ji'i ki'ya ji'i tyatyia Chu nga jlyaa ji'i nö tenë ji'i yaka lala' lee ji'i tone'ë ji'i. Vi le' loo ka'a Ndyiose na tukua Nyi' kuenda ji'i ki'ya ji'i Chu ndeyarikie lo'o ndeta ji'i

tenë ji'i Nyi' Jesús.

Vi nyatë Israelita ngasu'uü' ji'i itsa' ndeyarikie ji'iü' ji'i Ndyiose lo'o nguetaü' ji'i Nyi', lo'o ngataü' nö ti'i ji'i Nyi' lo'o nö tenë.

Itsa' ndeyarikie: ji'i Itsa' ji'i Ndyiose.

Nö ti'i: Tsaka nö ti'i na tukui itsa' ji'i nö ngutö xi' ndyiji'i ji'ia työ.

Tenë: Nö ngatakö' ki'ya ji'i tyatyia nyatë tsälüyü.

Tyatya Chu ndeyarikie lo'o ndetaü' ji'i Nyi' Jesús nö Lakui' Nyi' Laka Nyi' Nyi' ndyilyo ji'i nyatë tsälüyü vi ndaü' **itsa' ndeyarikie** ji'iü' ji'i Nyi'. Nö Lakui' Nyi' Laka Nyi', ureeu ndyisuví' ki'ya ji'i nyatë tsälüyü. Vi nö ti'i nga'në Nyi' Jesús nde ngutö Sandoö nö ti'i na tukui ngaliji'i ja tyatyia ngueta'a ji'i. Nö tenë nde ji'i Nyi' Jesús ncha'ä ji'i tyatyia itsa' na tso'o nchaja'ä tyatyia ki'ya.

Nö velo nde nyi'laa ngutaa' lakuä laa kajnyä ngutu'u tukua yu'we.

Tya' ndyarikië wä nyi'laa', ngutee tsaka tane' velo nö ndakö' nö ndaa 'në kakua nyatë xi' lakati'. Tyatyia nö nyatë kitsë Israel na ndyika 'në kakuaü' xi' lakati tsa'minyi xi' ndya'ä Ndyiose ndyeya Nyi'. Ja ki'ya' ji'i nyatë tselayuu 'në ji'i nyatë na nda 'në kakuaü' ji'i Ndyiose. Nö ja kuinya'awä lola nga'në lonö ngujui Nyi' Chii Jesús.

Lyiuru Sa Marku nakuë: 15:37, 38.

37. Vi Nyi' Jesús ngaxi'a lee nö tsa' minyi le' ngujui Nyi'. **38.** Vi le' kueya' yakua tsi'ya, nö velo ndakui nyi'laa' nö ndakö' xi' lakati' ngutaa' tsalo ngutu'u yaa laa kuä laa kajnyä ngutu'u tukua.

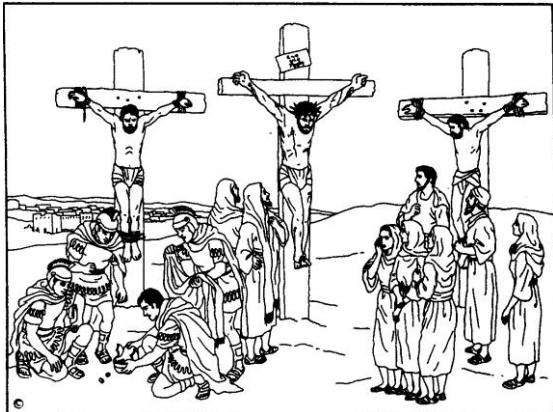
¿Vi tukui ngasaa' ji'i nö veloo? Lakui' Ndyiose. Ja lo'o nö itsa' ngujui Nyi' Jesús nde, tyakuë nchaa tya xi' ndyukua Ndyiose ngukín.

Tya' kikui' ka'ä ji'i nö lyiuru nä Hebreos 10:19-20.

19. Lola tya'ä ndya'ä lasä'ä ji'i Nyi' Krixtyu, ta ngukü ta taka itsa' kueya' kaka chatë xi' lakati, nyi'i jnyi' tenë ji'i Nyi' Jesús, **20.** Ja loo ngujui Nyi' Jesús ngakí Nyi' tyakuë kukui tyakuë lu'u nö Lakui' Nyi' ngakí Nyi' tya ji'i nö velo nö ndaa tyejë tee na vi', vi nowä lo'o yunguti ji'i Nyi' nga'në Nyi' ji'i.

Kikui' le' ka'a ji'i nö lyiuru nä Hebreos 10:10-18

10. Ndyiose nguixikä Nyi' ji'ia kuenda Nyi' Krixtyu ngasa'ä yakä ji'i Nyi' ngujui Nyi' xii' krusi ngataa Nyi' ji'i yunguti ji'i Nyi' tsalyari. **11.** Tinö ti'i ji'i nya'në na ndyisuví' ti ji'i ki'ya, viü' laa suti judiu nde, nde taaü' laari kienä'ä lyia tsa tsä, tsa tsä nö ti'i le' lakui'ri ka'a nö ti'i. **12.** Nö ja Nyi' Krixtyu

**87. Ngasa'äü' ji'i Nyi' Jesús xii' krusi:
Loo nakuë Iyiuru Sa marku 15:21,41**

ngataa Nyi' ji'i yunguti ji'i Nyi' nga nö ti'i tsalyari kuenda ji'i ki'ya, vi lo'o nowä nga'në jluti' ji'i ki'ya ji'i nä, le' yaa tyikua Nyi' laa tsu' kuë Ndyiose.

13. Vi yakua kieta Nyi' asta laa tsä Ndyiose 'në kanä Nyi' ji'i tya'a kutsü Nyi'. **14.** Ja lo'o tsalyari nga'në Nyi' Krixtyu nö ti'i ji'i kuenda ji'i tyatyia ji'i kitsë nö nguixikä Ndyiose. **15.** Vi loo 'në minyi nö lu'u lakati ji'i Ndyiose loo nakuë: **16.** Vi nde kaka nö itsa' nö kujnyä lo'oü' nyatë Israelita lonö tyiya nö tsä nö kiji'ji'iü' itsa' nde: Lei ji'ää' ta ntsi'yaa ji'i tyikieü'; vi kusa'ä ji'i ji'i ikieü' xi' ndarikieü'. **17.** Vi na'ä akua' chatyu'ü tyarikië ji'i ki'ya ji'iü' lo'o itsa' na tso'o 'nëü'. **18.** Vi lola, ti ki'ya ji'ia ta ngiu'u itsa' jlurikie ji'i, na'ä ndi jnyä ki'ya tä ji'i Ndyiose nö ti'i kuenda ji'i ki'ya ji'ia.

Nyi' Jesús ngusa'ä Nyi' xi' krusi, ngujui Nyi' tsalyari, ngialu tenë ji'i Nyi' tsandoo tyatyia Chu ndeyarikie ji'i Nyi'. Nyi' Jesús ngialu **tenë** ji'i Nyi', nö nga tsandyara nö ti'i. Vi tyatyia ta ngutu'u sukua lo'o tsaka nö ti'i nö ngujui nö ti'i nö na ngaliji ji'i, **tenë** nö naa tukui ngaliji ji'i. Vi nyi nchanö tsakara itsa' **itsa' ndeyarikie**, nchanö tsakua' ji'irana ti nguiä ngueyarikiëna lo'o kietä ji'i Nyi'.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Tukui lo'o nö kaka 'në tsatu'wa lä' nö nga'në sa'në ji'i Abraham lo'o jnyi' ki'yu nyi' Isaa lo'o nö itsa' ngujui Nyi' Jesús xii' krusi?

Ndyiose ngataa Nyi' nö nde'në ji'iü', ngataa Nyi' tsaka nö ti'i ngutö tsando Isaa.

Nyi' Jesús ngiä Nyi' ngutö Nyi' xi' ndyiji'ji'iä työna. Nyi' Jesús ngiä Nyi' nga Nyi' tsaka nö ti'i nö ngutö tsandoo laa Abraham laa Isaa, Ngueyarikiëü' ji'i Ndyiose lo'o nguetaü' ji'i Ndyiose.

2. ¿Tukui lo'o tsatu'walaa nö itsa' nä paskua, loo nakuë (**Exodo 12**) lo'o nö itsa' ngujui Nyi' Jesús xii' krusi?

Tyatya Chu ngueyarikie ji'i itsa' ji'i Ndyiose ngakuäü' tsakaurreu ngayujiü' ji'i le' tenë ji'i ngajlyaü' ji'i yaka ji'i tone'ë ji'iü' vi lonö Ndyiose ngutëjë tee Nyi' kitsë Egipto nya'ä ti'i Nyi' ji'i Chu na ndeyarikie ji'i Nyi', vi ti ngana'ä Nyi' ji'i nö tenë nde ngutëjë tee Nyi' loori. Vi loo tyatyia Chu jä'ä ndukuä ji'i nö tenë ji'i Nyi' Jesùs lo'o tyatyia lo'o kuä xii ji'i, le' loo laa 'në loo Ndyiose 'në kueya' Nyi' itsa' ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu kuenda tsakaü' vi tsakua' chu ngaja'ä ngueyarikie itsa' ji'i Nyi' tyu'u laa.

Ndyiose na ngatukua Nyi' kuenda ji'i ki'ya ji'i Chu ngueyarikie Chu ngaja'ä ngajlya ji'i nö tenë' ji'i yaka ji'i tone'ë ji'i. Vi le' loo Ndyiose na kutukua Nyi' kuenda ji'i ki'ya ji'i tyatyia Chu kieyarike ji'i Nyi' Jesùs, lo'o nö ti'i nga'në Nyi' tsandoo ki'ya ji'iü'.

Ü' Israelita ngasu'uü' itsa' ngueta ji'iü' ji'i Ndyiose lo'o itsa' ndeyarikie ji'iü' ji'i Nyi'ji'i lo'o nö ti'i nga'në Nyi' tsandoü' lo'o nö tenë. Itsa' ndeya ikie: ji'i Itsa' ji'i Nyi'. Nö ti'i: Tsaka nö ti'i ji'i nö na tukui itsa' ji'i nö ngutö xi' ndyiji'i ji'ia työ. Tenë: Nö ngatakö' ki'ya ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu.

Vi tyatyia Nochu ndeyarikie ji'i Nyi' Jesùs Laka Nyi' Nyi' ndyikyo ndetaaü' itsa' ndeyarikie ji'iü' ji'i Nyi'. Nö Lakui' Nyi' Laka Nyi' ureeu ji'i Ndyiose nö ndyisuv'i ji'i ki'ya ji'i nyatë tsëlayuu.

Nö ti'i: Ja Lakui' Nyi' ngujui Nyi' tsandoo naa.

Tenë: Tenë ji'i Nyi' ndyisuv'i ji'i tyatyia itsa' na tso'o 'në, tyatyia ki'ya ji'ia.

3. ¿A ndyika nö ti'i ji'i ureeu' nde lo'o nö xaa'ru nya'në nya'ä ti'iü' nde kisuvi' ji'i ki'ya ti kieyarike ji'i tyatyiaü' lo'o itsa' ndeyarikie ji'iü? *Talaa na ndyika ja tsandaja' 'në ji'i tyatyia Chu ngalu'u tsu' nane' vilya kaja Nyi' Jesùs xi' krusi. Ja nö ti'i 'në ji'iü' ndyarikieü' lakaü' Chu ntsu'u ki'ya ji'i. Vi tsakati Ndyiose kaka 'në jlyuti' Nyi' ji'i ki'ya ji'i nyatë tsëlayuu. Vi nö tsakari ndyika ndyisuv'i ji'i tyatyia ki'ya laa nö ti'i nga'në Nyi'. Loo nchakui' ndo lyiuru (Hebreos 9:23-27, lo'o ka'a Kapilo 10:1-12).*

4. ¿A kakä 'në itsa' tso'o lakui' ria le' tso'o kii Nyi' Jesùs ji'iä le' 'në jluti' Nyi' ji'iä? *Talaa na ndyika. Ja itsa' jluti' nyijiä ji'i tyatyia nö itsa' nga'në Nyi' Jesùs, ja na nchatí' ti laa ndarikie nyatë tsëlayuu. Ja nde nchatí' lo'o itsa' ndeyarikie nchatí', laa nga'në Abel, naxi' ti laa nga'në Caín nga'në laa nya'ä nguiri.*

5. ¿Tula nyikuë Nyi' Jesús ngui Nyi' lonö nakuë Nyi': (Tyatyia ta ngutu'u sukua ti nyi')? *Nyi' Jesús nyikuë Nyi' ngui Nyi' Lakui' Nyi' ta nganë kieta'a Nyi' laa itsa' ngasa'ä jnyä juti Nyi' ji'i Nyi' 'në tyasukua Nyi'.*

Nö itsa' nde laa nö nga'në nö taa ndo Nyi' ji'i nö ti'i ji'i tyatyia ki'ya ji'i nyatë tsëlayuu lo'o nowä ngulyo Nyi' ji'i nyatë kuenda yaa' Kuinyi'laja, lo'o ki'ya lo'o itsa' ndiji ji'i ji'i nö lu'u ji'iü'.

6. ¿Vi Lyakua ngasaa' Ndyiose ji'i nö velo ndee nyi'laa, lakuä laka jnyä?

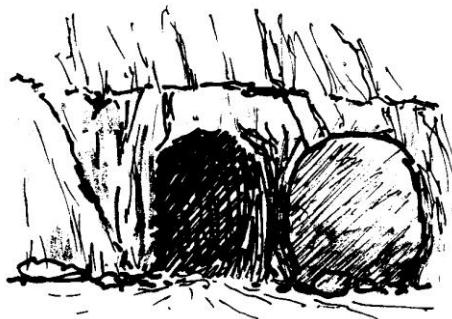
a. *Ja lyaka kuati'ü' tyatyia ta nguisu Nyi' Jesús ji'i.*

b. *Lo'o lyaka kuati'ü' ndu'u kulo ji'i suti na'ä laa jnyä ki'ya chalo'o tenë ji'i nya'në laa nane'ë xi' lakati tsajnya'ä, nyi'laa'.*

c. *Lo'o lyaka kusu'u Nyi' nyatë, ja laa lo'o Nyi' Jesús, kajä tyakuë minyi ncha tya xi' ndukua Ndyiose. Na tukui kaka kuloo tsuu' ji'i nyatë lo'o Ndyiose ti ngueyarikieü ji'i nö ti'i nga'në Nyi' Jesús tsandoü'.*

7. Vi nö tsuna itsa' nö ntsu'u tya'a lo'o itsa' ndyilyo ji'i nö lu'u ji'i nyatë: laa Itsa' ndeyarikie, nö ti'i 'në kakaü' lo'o nö tenë' ¿Vi tukuira nö nchanö nyii ngutëjë ngujui Nyi' Jesús xi' krusi?

Nchäo tsakua' itsa' ndeyarikie tsajnya'ära, Nyi' Jesús ngujui Nyi' xi' krusi, ngujui Nyi' tsalyari, ngutakä' ti'i Nyi' tsalyari ngialu tenë ji'i Nyi' kuenda ji'i tyatyia Chu ndeyarikie ji'i Nyi'. Lakui' Nyi' Laka Nyi' Krixtyu Nyi' nguityaa' ji'i kuenda ji'i ki'ya tsaka nö ti'i nö nga kuenda tyatyia kueya'. Loo nakuë lyiuru (Hebreos 10:12).

Lección 30

Ji'i nö Lección 30 nde 'në tsä'ä tyatyia laa nga'në loo Ngialu'u Nyi' Jesús Kujnyä itsö' kiee tyikiela nö na ndyilya'a kase 15B

Leeri ngana'ä lo'owa itsa' ngujui Nyi' Jesús, nö laa nö itsa' nchatu'yara itsa' tsanguityaa jlyu nga'në sa'në, itsa' ndyilyo ji'i nö lu'u ji'i nyatë tsälüyü nyijiä nchakui' tya'la ji'i lyiuru Génesis xi' ndyejnä chakui' itsa' ji'i Ndyiose. Vi kaka leru' kie'e kuë ji'i nö itsa' tuno nga'në sa'në ja tyatyia ta nguati' naa laa ntsi'ya ntsu'u nga'në. Vi nyi nya'ä naxi'i ti tsakua' itsa' ngujui Nyi' Jesús ja nö itsa' ji'i kuenda tsaka Chu ndeyarikie ji'i Nyi' Chu ta ngulya lo'o itsa' tyakä' ti'i nö lu'u ji'i lonö kaja lo'o nö itsa'wa kikui' nyi. Lakui' Nyi' ndaa Nyi' nö lu'u na ndyaa ji'i Chu ndyarikie ji'i Nyi'.

Kikui' lyiuru Sa Marku 15:42-46

42. Tale' viarnera tsu' kuxë, vi nyatë Judiu ta nde'në kakaü' ja ta ndekichaa tsä saoro tsä ndyukua se'ëü' tsä 'në jluü laa ntsu'u 'nëü'. **43.** Vi tsaka ki'yu nä Kusé taka kitsë xi' nä Arimatea, na yutsë ngui nyana ji'i yunguti ji'i Nyi' Jesús ji'i Poncio Pilato. Vi nö ki'yu nä Kusé nde lo'o laa jnyä ji'i jnyä ndu'u kulo ji'i, nö jüda lee ndu'u kulo'. Vi talaa lee ndenana ji'i Ndyose tyejnä Nyi' kikui' Nyi' jnyä telu'ra. **44.** Poncio Pilatu lee ncharikie yuna nö ta ngujui Nyi' Jesús. Vi itsa' yakua laa, yakui' jnyä nguixi'yaü' ji'i nö ndyikui' jnyä ji'i sandaru ji'i kitsë Romano le' nya'ä ti le' tsajnya'ä minyi ta ngujui Nyi'. **45.** Lonö nö ndyikui' jnyä ji'i sandaru nde nguetsa' ji'i Poncio Pilato le' tsajnya'ä mimyi, Poncio Pilato ngata tsa'kueya' tyaü' ji'i nö yunguti ji'i Nyi' Jesús ji'i nö ki'yu nä Kusé nde. **46.** Le' nö ki'yu nä Kusée' nde nga'ya late' ngatë tsa'minyi nö lee kienä'ä ntsa'ä nguitye'e ji'i yunguti ji'i Nyi' Jesús xii' nö krusi, le' ngatysisë ji'i nö late' ngatë tsa'minyi' nde, ji'i yunguti ji'i Nyi' le' ngatukua nane' tsaka kuaá. Nö ti' nguitya yaa' ntsi'yaaxi' kiee. Le' nguisesu tsaka kiee jlu tsa'minyi ngatakö' tu'wa nö kua'a.

Vi nyii kikui' lyiuru Sa Mateyu 27:62-66

62. Vi laa ngusuxii tsaka tsä tale' saoro, tsä 'në jluü' tsä ndyukua se'ë ü' nyatë judiu. Viü' ndu'u kulo nö ndyikui' jnyä ji'i suti, lo'o ka'a nö tsalaxi'ü ka'aü' fariseo yaaü' yana'äü' ji'i Poncio Pilato, **63.** le' nakuëü' ji'i: Chii nguityarikie ka'aya nö nyatë le'e tsa'minyi nde, lonö tya'a lu'u nakuë, tsuna tsä tyejë ngayujuiü' ji'i chalu'u. **64.** Tsa'wa ndunana yaa ji'wä, ngatëwä sandaru ku'ya kuenda tokuaa ji'i tsa laa nö nchunä tsä, ja le' na tsawana chu nga'në tsa'ä ji'i ji'i yunguti ji'i vi laa tyejë nyikuëü' ji'i nyatë ngialu'u. Ja lero' tyukuä laa tiwä la'a, ti kuenda ji'i nö itsa' nakuë nde nö lakui' laka Mesia. **65.** Vi Poncio Pilato nakuë ji'iü': Kua'ä taka tsandaru nö ndyinyijnyä wä; ngatëjewä ji'i nowä kuya' kuenda tso'o tsa'minyi tsalo tsa ndyika. **66.** Le' lola nchaü' tya tokuaa yaa 'në tetsaü' ji'i tsaxiru', ngala sa'äü' tsaka kiee jlyu tsa'minyi nö ngatakö' tu'wa; le' Ngatanöü' tsandaru nö kuya' kuenda tso'o tsa'minyi ji'i.

Ngachi'ü' ji'i Nyi' Jesús.

Ngachi'ü' ji'i Nyi' Jesús vi tu'wa nö kuaa ngatakö'ü' ji'i lo'o tsaka kiee jlyu tsa'minyi. Nö ja laa ngutëjë' tya' yaa ka'aü' ndyikui' jnyä ji'iü' religioso lo'o sandaru ji'iü' ngäayı' tetsaü' ji'i tsaxiru'.

Nyi' Jesús ngialu'u Nyi' ji'i itsa' ndiji.

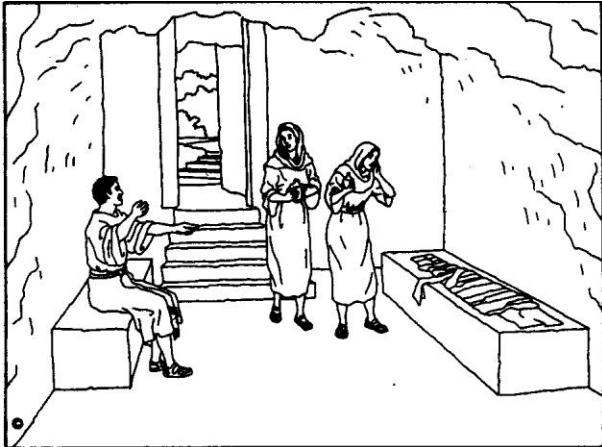
Nö jakua' lyiuru itsa' ji'i Ndyiose, ndeletsä' luwera tsaká lola nga'në. Lyiuru Sa (Marku 16:1-8, lo'o ka'a lyiuru Sa Luka 24:1-8)

Mateyu, ndo lyiuru nde ji'i, nakuë tsu' nane' vilya tyiyaü' kuna'ä tokuaa, ngujnyä tsëlayuu, vi nguityu'u chä tsaka xikä ji'i Ndyiose ngalotsu' ji'i nö kiee ndetakö' tokuaa. (Loo nakuë lyiuru **Sa Mateyu 28:1-4**). Vi nö sandaru nde'ya kuenda tokuaa', tsalya ngana'äü' ji'i nö itsa' nde, ngutyejnäü' nchukuäü' ngujuiraü' nga'nëü'. Vi Nyi' Jesús ta nguetsa' Nyi' chu nga'në tsa'ä ji'i Nyi' tsu'nane' nö talaa ndi kaja Nyi' nö ja nö nchuna tsäri chalu'u ka'a Nyi'.

Tya' kikui' ka'a le' ka'a ji'i nö lyiuru Sa Marku 16:9-13

9. Ngusuxii tsä kulo ji'i sumana, ngutyejë ngialu'u Nyi' Jesús vi ngasu'u ndo Nyi' ji'i María Magdalena, ji'i nö kuna'ä nde ngaloo Nyi' kati ntsi'ya nö lu'u na tso'o.

10. Vi nö kuna'ä nde ngutu'u nchaa yalets'a' ji'i chu nga'në tsa'ä ji'i Nyi', vi tyatyiaü' nchuverikieü' nchuu naü' kuenda ngujui Nyi' Jesús, vi nö kuna'ä nde ngutyia kuets'a' ji'iü' lu'u Nyi'.

11. Nö ja, na ngueyarikieü' lu'u Nyi' Jesús, nyits'a' na ngueyarikieü' ji'i María ngana'ä ji'i Nyi'. **12.** Vi laa ngutejé' ngasu'u ndo Nyi' taa ji'i tukuaü' nga'në tsa'ä ji'i Nyi' loo nchaü' tyakuë. **13.** Viü' nde ngialets'a'äü' ji'i tya'aü' itsa' ngana'äü' ji'i Nyi', nö ja na tukui Chu ngueyarikie ka'a ji'i nö itsa' ji'iü'.

88. Ngialu'u Nyi' Jesús: Loo nakuë Iyiuru Sa Marku 16:1-8

Vi nyii kikui' ji'i Iyiuru Sa Luka 24:9-11

9. Vi looü' kuna'ä nde nguityu'ü' tya tokua xi' ngachi'ü' ji'i Nyi' Jesús, le' nchaü' ngialets'a'ü' ji'i nö tyi' tsaka chu nga'në tsa'ä ji'i Nyi' lo'o ka'a nochu ntsu'u lo'oü'. **10.** Ü' kuna'ä ngialets'a' ji'iü' ji'i nö itsa' nde, laka María Magdalena, Juua, María nya'ä Satyieu, vi lo'o tsa tukua ka'a kuna'ä. **11.** Nö ja nochu nga'në tsa'ä ji'i Nyi' nde, nguiü' itsa' ncha tontoü' kü'ä nde nguiü' na ngueyarikieü' itsa' yalets'a'äü' ji'iü'.

Tyatyaü' nga'në tsa'ä ji'i Nyi' Jesús na ngueyarikieü' itsa' nakuëü' kuna'ä nö ta ngialu'u Nyi' Jesús.

Viü' kuna'ä nde nguityarikieü' lo'o ngueyarikieü' nö itsa' yakui' Nyi' Jesús loo yakui' Nyi' itsa' chalu'u Nyi', nö jaü' nga'në tsa'ä ji'i Nyi' nde, tya' vilya kieyarikieü'. Vi itsa' yakua laa lonöü' kuna'ä yalets'a'ü' laa itsa' ngana'äü' tokuaa xi' ngachi' Nyi' Jesús, nguiü' laa' itsa' ndejnyärikie riü' laa' nö itsa' nakuëü' nguiü'.

Kikui' Iyiuru Sa Marku 16:14

14. Laa nchaxëra Nyi' Jesús ngasu'u ndo ji'i nö tyi' tsaka chu nga'në tsa'ä ji'i Nyi', tsalaja ndukuaü' ndo mesa ngalala Nyi' ji'iü' kuenda nduliji itsa' ndeyarikie ji'iü' lo'o nalaa itsa' ndeta ji'iü' ji'i Nyi', loo na ngueyarikieü' ji'i Chu ngana'ä le' tsajnya'ä ngialu'u Nyi'.

Kikui' Iyiuru Sa Luka 24:12-35

12. Vi Pedro Chu nä Tyu nde ngiatasa'ä le' ncha ndetu'u jnä nchaa tyatokua'; vi ngutyia, ngana'ä tejë nane' nö kuaa vi tsakua' nö tane' nguisera Nyi' Jesús ngiaja ndoo. Le' nguisete'ë tyatone'ë ndeliji tsa'minyi laa nga'në. **13.** Vi le' tsä yakua, tukua nochu nga'në tsa'ä ji'i Nyi' nchaü' tyakuë tya kitsë nä Emaús, tyitsaka kilometro tya Jerusalén. **14.** Tsalaja nchaü' tyakuë nchakui'ü' tyatyia nö itsa' nga'në' nchakui'ü. **15.** Vi tsalaja nchakui'ü' laa', nga'në kakua Nyi' Jesús ji'iü' le' tsajlu ncharaü' lo'o Nyi' tyakuë. **16.** Nö ja Lakui' Nyi' nga'në Nyi' ji'iü' le' na ch'u ndooü' ji'i Nyi'. **17.** Le' nganyitsa' Nyi' ji'iü' nakuë Nyi': ¿Tukui itsa' nchakui'wä tyakuë? Le' nguetón se'ë ü' nyanë lee na'ä tso'o ndiü' lo'o lee nduwerikieü', **18.** vi tsaka Chu nä Cleofas, nakuë ji'i Nyi': ¿A tsaka no'öra na ngataka Jerusalén tsä nde, na nguati' tyatyia lola nga'në tsä nde? **19.** Le' Lakui' Nganyitsa' Nyi' ji'iü' nakuë Nyi': ¿Tula nga'në? Le' nakuë ü' ji'i Nyi': itsa' laa nga'në ji'i Nyi' Jesús Nyi' ngataka kitsë Nazaret, lo'o nö itsa' laa nga'në lo'o laa nakuë ngasu'u Sando Ndyiose, loo Sando nyatë nö le' tsajnya'ä Lakui' laka tu'wa Ndyiose Nyi' tyatyia ndyika. **20.** Viü' ndykui' jnyä ji'iü' suti lo'o tone'ë jnyä xi' ndykui' jnyä ji'iya nguityanaü' tsalo ngujiü' laa 'nëü' le' nö nyatë kitsë Roma ngayujui ji'i ngasa'ä ji'i xi' krusi. **21.** Vi kuaa nguiya laa' lakui' laa Nyi' kilyó ji'i kitsë Israel ji'iya nguiya. Nö ja ta nchaa tsuna tsä ngujiui. **22.** tsu' jlya nyiín, ü' kuna'ä nö tsajlu nchote'ë lo'oya ndekie kutsüü' ji'iya nakuëü', jlya jlya yana'äü' tokua xi' ngachi'ü' ji'i yunguti ji'i Nyi', **23.** vi na ngiaja ü' ji'i yunguti ji'i Nyi' vi itsa' yakua laa nguisete'ëü' tyatone'ë. Lo'o nakuë ka'aü' tsatukua xikä ji'i Ndyiose nguityu'u chä vi nakuë ji'iü' Nyi' Jesús lu'u Nyi'. **24.** Vi yaa tsa tukua tya'aya laa ngutëjë' vi le' tsajnya'ä ngiajaü' chukui lola nakuë ü' kuna'ä. Nö ja nä ngana'äü' ti ji'i Nyi' Jesús. **25.** Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'iü': iNa kakawä nyatë tsa'minyi le' tonto! ¿Lyakua jnyi kui'a le' loki'ya ndeyarikiewa tyatyia nö itsa' laa nakuë ü' nga tu'wa Ndyiosee! **26.** ¿A naxi'i nakuëü' ndyiji'i ji'i Nyi' Krixtyu tyakä' ti'i Nyi' tsu'u nane' ti' kisete'ë Nyi' tyakuä tsu' nane' ti' tyejnä Nyi' kikui' Nyi' jnyä? **27.** Le' ngutyliejnä Nyi' ndetsa' Nyi' ji'iü' luwera nö tyatyia lola ntsi'ya ndokityi xi' ndykui' xitsa' Nyi', ngutyliejnä Nyi' tya' la ndolyiuru ji'i Moisé, lo'o ka'a Iyiuru xi' ngasa'äü' nga tu'wa Ndyiose xi' nchakui' xitsa' Nyi'. **28.** Vi ndetyia raü' kitsë xi' nchaaü' vi', Nyi' Jesús nga'në Nyi' ncha, nchari Nyi' nga'në Nyi'. **29.** Nö jaü' nde ngia'në chaü' ji'i Nyi' nga'në jnyaki'ya ü' ji'i Nyi' chanö Nyi' lo'oü', nakuë ü' lande: Kianö lo'oya, ja lera nguxë, lera telara. Le' Nyi' Jesús ngiatë Nyi' lo'oü' nane'ë. **30.** Vi ta ndykua Nyi' ndo mesa, ngayukuä Nyi' ji'i nö chajlya nguitya Nyi' nyi'i jnyi' ji'i Ndyiose, le' ngasa'we Nyi' ji'i le' ngataa

Nyi' ji'i ü'. **31.** Laa loo ngutu'u kií ndoo ü' ngiu'u ndoü' ji'i Nyi', nö ja lakui' Nyi' tsalee ngiubi'ri Nyi' Sandoü'. **32.** Le' nakuëü' ji'i tya'aü': ¿Vi le' tsa jnya'ä minyi loo ndeletsa' ji'i na tyakuë, lola nakuë ndo kityi itsa' ji'i Ndyiose vi kii'ra nde'ë ji'i tyikië ngui loo nchakui' ndeletsa' ji'iä lola ntsiya ndo kityi ji'i Ndyiose? **33.** Vi na'ä ngutu'ya' kiee' ngayukuäü' tyakuë, nguisete'ëü' tya kitsé Jerusalén, xi' ntsu'u tysi'tsakaü' nga'në tsa'ä ji'i Nyi' lo'o ka'a kienä'ä ka'aü' Chu ndeta'äü'. **34.** Viü' ntsu'u yakua nakuëü' ji'iü' loo nguichaü': Le' tsajnya'ä minyi ngia lu'u Nyi' Chií, ja ngasu'u ndoo ka'a Nyi' ji'i Ximón. **35.** Le' tukuaü' nde nguetsa'ü' lola nga'në ji'iü' tyakuë', vi tula nga le' ngiu'u ndoo ü' ji'i Nyi' Jesús Ionö ngasa'we Nyi' ji'i nö chajlya.

Nyi' Jesús nguityu'u chä Nyi' sädö tyatyia Chu nga'në tsa'ä ji'i Nyi'.
Vi tukua nochu nga'në tsa'ä ji'i Nyi' nchaü' tyakuë nchakui'ü' itsa' lola nga'ne ngayujuiü' ji'i Nyi' Jesús vi lo'o nchakui' ka'aü' lola nakuëü' kuna'ä Itsa' nö ngalu'u Nyi'. Vi ndetaa ndako'ü' ji'i nö itsa' vi tsalee nga'në kakuari Nyi' Jesús ji'iü', nö ja loo na ngueyarikieü' itsa' ngialu'u Nyi', na ngui'u ndoü' ji'i Nyi'.

Nyi' Jesús nga nyitsa' Nyi' ji'iü' nga'në Nyi' tsalo ti na ndyoti' Nyi' tukui itsa' nchakui'ü'. Viü' nga'në tsa'ä ji'i Nyi' nde nyanë na'ä tso'o nchatü' lo'o nö itsa' ti' nga'në ntsi'ya vi'. Vi nchaü' tyakuë ndeletsa'ü' ji'i Nyi' Jesús tyatyia lola tsi'ya nga'në vi nyitsa' xiya' na ngiu'u ndooü' ji'i Nyi' Vi Lakui' lo'o Nyi' nchakui'ü'.

Tsu' name' vilya kaja Nyi' Jesús ngueyarikieü' Lakui' Nyi' Laka Nyi' Nyi' kilyo ji'i kitsé Israel ngueyarikieü' Lakui' Nyi' laka Nyi' ngatëjë Ndyiose. Vi nguiü' laa' telu'ri kilyo Nyi' ji'iü' kuenda yaa'ü' kitsé roma nde lo'o te'ya ka'a tya'a kusüü'. Na ngui'e ti ndi nyijiä Nyi' ndi kaja Nyi' lo'o chalu'u Nyi' ja laa loo kaka Nyi', Nyi' Kilyo ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu Chu ntsu'u ki'ya ji'i.

Tyatya itsa' ngutakä' Nyi' Jesús nde ta yakui'ü' nga tu'wa Ndyiose ngasa'ä jnyä Nyi' ji'iü' yakui'ü' nguetsa'ü' laa 'në kienä'ä siendu nyajä tsu'nane' vilya 'në itsa' nde, Ndyiose nde, laa yakui' Nyi' ji'i Moisé lee' loo yakui' ka'a Nyi' ji'i tyatyiaü' Chu nga tu'wa Nyi'. Viü' nga'në tsa'ä ji'i Nyi' nde ngui kieyarikieü' ji'i Itsa' ji'i Ndyiose.

Nyi' Jesús nga'në Nyi' chukui lola 'në Chu nga'në tsa'ä ji'i Nyi' tsa laa nö tsuna yajä ngasu'u Nyi' ji'iü'. Ngutu'u ngutu'ya' kiee' ngayukuäü' tyakuë, nguisete'ëü' tya

89. Chu nää Toma nde ngana'ä ji'i Nyi' chii Krixtyu le' tsajnya'ä ngia lu'u Nyi': Loo nakuë Iyiuru Sa Juaa 20:24-30

ka'a lyaa tsajlu ngutukua Nyi' yaku Nyi' lo'oü'. Nö ja laa luvi' ts'i'ya nga'në Nyi' lee, ngayukuä Nyi' ji'i nö chajlya lo'o yaa' Nyi' nguityaa Nyi' nyi'i jnyi' ji'i Ndyiose le' ngataa Nyi' ji'iü', vi lee na nguati'riü' wa'a Nyi' lee ngiivi'ri Nyi'.

Iaa lola yuu nguti ji'i Nyi' Jesús laku' tsajnya'ä nö ngusa'äü' ji'i xii' nö krusi ngui'u nguekuä ji'i, ja nö laa nö ngutsa'a ji'i Nyi' ja yuu nguti ji'i Nyi', na akua' kaja tsalya ka'a, tyatyia kueya' kataka lakuä. Na akua' chatyu'u kaja tsalya ka'a. Nyi' Jesús kaka kaka Nyi' lee chuvi'ri Nyi' o lee kilyiji yu'uri Nyi' o lee tyu'u chä akua' kii Nyi'.

Tya' kikui' ka'ä ji'i nö Iyiuru Sa Luka 24:36-46

36. Vi tyatyiaü' nchakui'ü' ndetaü' ji'i nö itsa', vi Nyi' Jesús yatón Nyi' jlyaweü' le' yakui' tsa' Nyi' ji'iü' nakuë Nyi': Tso'ö' lo'o kuää. **37.** Vi tyatyiaü' tsa'minyi le' yutsëü'; nguiü' laa' ti ji'i itsa' lu'u ndena'ä ü' nguiü'. **38.** Nö ja Nyi' Jesús nakuë Nyi' ji'iü': ¿Lyakua talee nchutsëwä? ¿Lyakua taka itsa' nä ndeyarikie ji'i tyikiewä? **39.** Kuinya'ä wä ji'i yaa'ä lo'o ji'i kiyä'. Lakui' naa' kula'wä ji'iä' Kuinya'äwä ji'iä': Ja ti no lu'u nalaa ti kuena'ä ji'i nyitsa' tyijiä, lola nchaja ndoo wä taka ji'i naa'. **40.** Le' nakuë Nyi' ji'i nö de, le' ngasu'u Nyi' ji'i yaa' Nyi' ji'i ü' lo'o ji'i kiyä' Nyi'. **41.** Nö ja ü'wä lo'o itsa' kuitsa na'a ngueyarikieü' tso'o tsa'minyi nchatü', nä ngueyarikie ü'. Nyi' na'a ndyoti'ü' tulaa nyikuëü' le' lakui' Nyi' nganyitsa' Nyi' ji'i ü': ¿Tukui taka kakü ji'iwä nakuë Nyi' nganyitsa' Nyi' ji'i ü'? **42.** Le' ngataa ü' tsayu'we kuela ngukie' ki' ji'i Nyi'. **43.** Le' ngayukuä Nyi' ji'i le' yaku Nyi' ji'i ndoo ndena'ä ü'. **44.** Le' nakuë Nyi' ji'i ü': Naa' lonö tya'ngiu'ö lo'o kua'ä yakui' kuë ji'iwä: Nö tala ndi tyu'u sukua tyatyia lola ntsiya ndo kityi xi' nchakui' xitsä', ndo lei ji'i Moisé, ndo Iyiuru ji'iü' nga tu'wa Ndyiose, lo'o ndo Iyiuru salmo. **45.** Nguetsa' Nyi' tso'o tsajnya'ä lola ntsu'u ndo Bíblia lo'o itsa' na kutsaa ndye'e kuëri, ja le' kie'e kuëü' ji'i. **46.** Le' nakuë Nyi' ji'iü': Ndo Bíblia kityi ji'i Ndyiose ntsiya xi' nakuë Nyi' Mesia ndi kaja Nyi' le' chalu'u ka'a Nyi' nö nchuna tsäri.

Nyi' Jesús ngasu'u Nyi' ji'i Chu nga'në tsa'ä ji'i Nyi'.

Vi tyakuë', ngutyejnä Nyi' Jesús ndusu'u Nyi' ji'i luwera lola ntsi'ya ndo kityi ji'i Ndyiose lola nyikuë nchati' xi' nchakui' xitsa' Lakui' Nyi'. Vi loo ngutyaü' kitsé', lonö Nyi' ngasa'we Nyi' ji'i nö chajlya, laa laa' le' ngukí ndooü' le' ngiu'u ndooü' ji'i Nyi', Lakui' Nyi'.

Nyi' Jesús ngasu'u Nyi' ji'i tsalo nga'në Nyi' ji'i kieyarikieü' lo'o itsa' ji'i Ndyiose nö Lakui' Nyi' Laka Nyi' Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu nö ja ngui kaja Nyi' kiachi' Nyi' le' nö nchuna tsä chalu'u Nyi'. Le' ngasu'u Nyi' ji'i yaa' Nyi' ji'i lo'o ji'i kiya' Nyi' xi' ti'i ngiu'u nö nguekuä, ngataa Nyi' ngana'äü' ja loo lo'o nowä leru' kieyarikieü' itsa' ji'i Nyi'.

Vi tyatyia lola nakuëü' nga tu'wa Ndyiose lonö yakui'ü' xitsa' Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu Nyi' ngajnyí Ndyiose tsa' kutëjë Nyi', tyatyia nö itsa' yakui'ü' nde taa ngutu'u sukua ja tyatyia ta nga'në. Nyi' Jesús Laka Nyi' nguilyo ji'i tsëlayuu Nyi' ngatëjë Ndyiose Nyi' ngajnyí Nyi' itsa' kutëjë Nyi' itsa' kutëjë Nyi' ji'i tsëlayuu.

Kikui' Iyiuru Sa Marku 16:15

15. Vi nakuë Nyi' ji'i: Yaawä tsa laa tsëlayuu ngasu'uwa ji'i nö itsa' tso'o nde ji'i tyatyia nyatë tsa laa tsëlayuu.

Itsa' yakui' kuë itsö' itsa' ndyilyo, nö kuenda ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu.

Ndyiose ndi Nyi' nö itsa' ndyilyo ji'i nyatë tsëlayuu ndi Nyi' chanë yaa tyatyia tsëlayuu, ja le' tyatyia Chu kunä ji'i nö itsa'a kieyarikieü' ji'i Nyi' Jesús, itsa' ngujui Nyi', itsa' ngachi' Nyi' lo'o itsa' ngialu'u Nyi'.

Ndyiose ndi Nyi' tyatyä kuati'i taka tsakari tyakuë tinö ndyilyo vi nö tsakari nö tyakuë nde kaka chajä ji'i tsakua' ji'i Nyi' Jesús ti. Vi kuenda tsakarä ndyiji'i ji'iä ti ndiyä kieyarikie o na kieyarikië. Tyatyia Chu yunä ji'i nö tsa'ä nde, Chu ngana'ä ji'i nö itsa' tuno nga'në sa'në nde, Chu yunawä ji'i nö kase nchakui' itsa' ji'i Ndyiose nde, vi nyi ndi ji'i lakuirau' kukuawä la nakuërikieü' nyi. Ja ji'i tsakua' lakui' tsajnya'ä raü' nchanö itsa': Ti nguiü' ngueyarikiëü' o na ngueyarikiëü'. Nö tukua kuana nde, ngusa'äü' xi' nö krusi lo'o itsa' na tso'o nga'nëü', vi nä le' loo talaa ndyiji'i ji'iä kajä kuenda lakä chu tsu'u ki'ya ji'i. ¿Vi lo'o nö tukua kuana nde? Tukui lo'o nö 'në

tsatu'u wa nö'ö ji'i lo'o, lola nga'në nö ngueyarikie ji'i Nyi' Jesús, o lola nga'në nö na ngueyarikie ji'i tso'o laa ngui ngujui lo'o ki'ya ji'i.

Kikui' Iyiuru nä Hechos 1:9-11

9. Vi nguitya yakui' Nyi' ji'i nö itsa' nde, vi tsalaja ndena'äü' nga'në tsa'ä ji'i Nyi' nde ji'i Nyi', vi Nyi' Jesús ngiokuä Nyi' tya kuä, vi tsaka koo ngatakö' ji'i Nyi' vi lola nguliji ndoü' ji'i Nyi'. **10.** Vi laja ndena'äü' tyakuä, ndena'äü' tya

90. Nyi' Jesús nchaa Nyi' tya kuä: Loo nakuë Iyiuru nä Hechos 1:9-11

xi' ngiu'u liji Nyi' Jesús, vi tukua ki'yu ngaté tsa'minyi sa'te nguityu'u chä xi' ndone'ëü. **11.** Nakuë ji'iü': ¿Ki'yu Galileo lyakua lee ndena'ä wä tya kuä? Nyi' Jesús ngiu'u lajawä, Nyi' ti' nchaa tya kuä, le' lola nga'në Nyi' loo 'në ka'a Nyi' lonö tsä kisete'ë ka'a Nyi'.

Nchaa Nyi' Jesús tyaa kuä.

Ü' nga'në tsa'ä ji'i Nyi' Jesús nga'äü' ji'i Nyi' ngiokuä tyakuä loo ncha Nyi' tyakuä. Vi tsatukua xikä ji'i

Ndyiose ngutakä' le' nakuë ji'iü' Nyi' Jesús kisete'ë ka'a Nyi' tsalya ka'a vi lonö kisete'ë Nyi' le' lola nga'në lonö nchaa Nyi' 'në ka'a Nyi'.

Tya' kikui' ka'ä ji'i nö Iyiuru Sa Marku 14:62

62. Nyi' Jesús nguisete'ë Nyi' itsa' ji'iü' nakuë Nyi': Le' tsajnya'ä, lakui' naa'. Vi kua'ä nya'ä wä ji'i naa', jnyi' leta nyaté, nyijiä ndo koo laa kuä lo'o tyatyia xilee lo'o tyatyia tsa' kueya' lo'o xi' ndyikui' Ndyiose jnyä Ndyiose tyatyia ndyika.

Vi laa kisete'ë Nyi' Jesús tsalya ka'a, ja kisete'ë Nyi' laa ti juese 'në kueya' Nyi' itsa' **ji'i** tyatyia nyaté tselayuu kuenda tsakäü'. Tyatyia Chu na ngaja'ä kieyarikie ji'i Nyi' nö Lakui' Nyi' Laka Nyi' Nyi' ndyiloy ji'i nyaté tselayuu tyatyia'wä tyakä' ti'iü' ti luvi' ja Nyi' Jesús Laka Nyi' Juese kaka kutukua ti'i Nyi' ji'iü' le' kilyo Nyi' ji'i tyatyia chu ngueyarikie ji'i Nyi'.

Lonö chalu'u tyatyia Chu ndeyarikie ji'i Nyi' Jesús.

Kikui' Iyiuru nä 1 Korintios 15:1-26.

1. Tya'a ndya'a lasa'ä ji'i Nyi' Krixtyu, ndiyä' tyarikiewä ji'i nö itsa' tso'o kukui nö ngasu'uü' ji'iwä. Vi' kua'ä ngaja'awä ngayukuä wä tso'ora ji'i nö itsa' vi le' tsajnya'ä minyi ndöwä lo'o. **2.** Vi nö itsa' ndyilyo ji'iwä, ti nde kieyarikiewä loori ji'i nö itsa' ngasu'uü' ji'iwä, ja ti naxi'i loo, na wala kaka maxi ngikuawä ji'i nö itsa' tso'o kukui. **3.** Kulo ngasu'u ji'iwä lakui' laa ngasu'u ji'i naa', nö Nyi' Krixtyu ngujui Nyi' tsandoo ki'ya ji'ia. Chukui lola nakuë ndo Bíblia; **4.** Ngachi'ü' ji'i Nyi' nö ja nö nchunä tsäri ngialu'u ka'a Nyi', chukui lola ntsi'ya ndo Bíblia; **5.** Vi kuloo tsi'ya ngasu'u ndoo Nyi' ji'i Cefas, le' ngutëjë ta ji'i nö tyi'tyukuaü' nga'në tsa'ä ji'i Nyi'. **6.** Vi laa ngutëjë ngasu'u ndoo ka'a ndyëjë ti' ka'yu siëdori ji'iü' tsa' tyempuri tsaka kueyari', vi tya' tyatyia rikaü' lu'u riü' vi takaü ta ngujuiü' tsatukuaü'. **7.** Laa ngutëjë ngasu'u ndoo Nyi' ta ji'i Satyeu, vi ta ji'i tyatyia Chu nga'në tsa'ä ji'i Nyi' ka'a. **8.** Vi laa tsandyara ngasu'u ndoo Nyi' ji'i nä'; vi naa' lä' laa ti tsaka nguitsä ngulaa tsu' nane' vilya tyiya kueya' ji'i kala. **9.** Vi naa' chu ndyö laa tsutsö'ri lä' ti kuenda ji'i apostole ji'i Nyi' ü'wä tinö lakaü' Chu ndu'u kulo, vi naa' na ntsu'u tsakueya' kanä apostol ji'i Nyi', naa' tyukuä nga'në' yalasa'ä jlyalä' ji'i laa ji'i Ndyiose lee kienä'ä itsa' na tso'o nga'në ji'iü'. **10.** Ndyiose lo'o itsa' tso'orikie ji'i Nyi' nga'në Nyi' ji'ää', lo'o nö itsa' lä' apostol ji'i Lakui' Nyi'. Ja na nguilë' ji'i nö xilee ngataa Nyi' ji'ää', vi naa' tinö leru' lee nga'në jnyä ti kuenda ji'iü' apostolee ji'i Nyi'; nö minyi naxi'i tinaa' tinö nde'në ja lakui' xilee ji'i Ndyiose tinö nde'në ji'i. **11.** Na lyaka maxi naa' maxi ü'wä ka'a, ja tsaka itsa'ti tinö ndesu'u yaa nö itsa' ndyikui' kuë yaa, vi nö nde laa nö itsa' ngueyarikie kua'ä. **12.** Vi nö nde laa itsa' tso'o kukui nö ndesu'u yaa nö nchakui' kuë yaa: Itsa' ngia lu'u Nyi' Jesús. ¿Vi lyakua taka kua'ä ndyikui' wä na chalu'u nö ngujui? **13.** Ti nalaa itsa' chalu'u ji'i nö ta ngujui, na tsajnya'ä ngialu'u Nyi' Krixtyu ji'i itsa' ndiji la'a; **14.** Vi ti Nyi' Krixtyu na ngialu'u Nyi' la'a, nö itsa' ndesu'u nde itsa' ndyikui' kuë na nde na waka la'a, vi nyitsa' nö itsa' ndeyarikie ji'ää na waka la'a. **15.** Vi ti na chalu'u nö ngujui la'a, vi chu ndesu'u ji'i nö itsa' nde nchanö ki'ya ji'i itsö' kuenda ndexelo'ö ji'i Ndyiose lo'o itsa'na mimyi la'a. Nä ndesu'ü ji'i tyatyiaü', ji'i tyatyiaü' nchakui' Lakui' Ndyiose nguinyi' lu'u Nyi' ji'i Nyi' Krixtyu vi naxi'i itsa' minyi nchakui' la'a. **16.** Vi ti nalaa itsa' chalu'u ji'i nö ngujui, vi na tsajnya'ä ngialu'u ka'a Nyi' Krixtyu la'a. **17.** Vi ti loo na ngialu'u Nyi' Krixtyu, vi na waka tinö itsa' ndeyarikiewa ji'ää ji'i Nyi' la'a, ja lakari chu ntsu'uri ki'ya ji'i la'a. **18.** Vi tyatyia Chu ngueyarikie ji'i Nyi' Krixtyu vi ta ngujuiü' le' loo Chu ngulijiri laka ka'aü' la'a. **19.** Vi ti ndyana ji'i Nyi' Krixtyu tsakua' tyotyukua Nyi' ji'ia lo'o kuä xiiri ji'ää, ja ndetyana laa

tso'o 'nëeri ji'ää la'a. **20.** Nö ja le' tsajnya'ä minyi ngialu'u ti Nyi' Krixtyu, vi nowä ndesu'u ji'ia le' tsajnya'ä chalu'u ti chu ta ngujui. **21.** Vi xiki'ya ji'i tsaka ki'yu ngutyiä itsa' ndiji, vi loo ka'a ji'i tsaka ki'yu nyijiä itsa' chalu'u ji'i nyatë nö ta ngujui. **22.** Vi lola ngujui ti Adán, vi tyatyia, kajä, le' loo ka'a tyatyia Chu ntsu'u lo'o Nyi' Krixtyu tyatyiaü' kataka nö lu'u na ndyaa ji'iü'. **23.** Vi tsakán kiji'i ji'ää chukui laa ntsi'ya kiji'i ji'ää: Nyi' Krixtyu chalu'u Nyi' kulo; vi laa tyejë' kisete'ë Nyi', le' ki'nyi lu'u Nyi' ji'i chu ngueyarikie ji'i Nyi'. **24.** Le' nyijiä itsa' ndyaa tsëlayuu ti luvi', lonö Nyi' Krixtyu 'në kanaa Nyi' ji'i tyatyia nö ndyikui' jnyä, tyatyia xilee, le' tyaa xi' ndyikui' jnyä' xilee, Ndyiose juti. **25.** Ja Nyi' Krixtyu kikui' Nyi' jnyä asta tyatyia tya'a kutsü Nyi' chöe'ë xi' ndoö ki'yari Nyi'. **26.** Vi nö tsanguityara tya'a kusü Nyi' nö ndi 'në kanä Nyi' ji'i laa itsa' ndiji.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Vi tukui ngiajaü' kuna'ä tsu'jlya tsä kulo ji'i sumana lonö yaü' tokuaa xi' ngachi'ü' Nyi' Jesús? *Ngiajaü' nö kiee ndakö' tokuaa xaa' se'era ntsi'ya.*
2. ¿Vi tula nga'në tsu'nane' vilya tyiyaü' kúa'a nde tokuaa? *Ngujnyä lee tsa'minyi. Ndyiose ngatéjë Nyi' ji'i xikä ji'i Nyi' kulotsu' ji'i nö kiee nde takö' tokuaa.*
3. ¿Vi tukui ngiaja ndoü' kuna'ä lonö ngiatëü' xi' ngachi'ü' ji'i Nyi' Jesús?
  - a. *Ngana'äü' na tsu'u tinö yuu nguti ji'i Nyi' Jesús.*
  - b. *Ngiaja ndoü' xikä ji'i Ndyiose.*
4. ¿Vi tukui itsa' ndusu'u itsa' ngialu'u Nyi' Jesús ji'i na? *Nö Nyi' Jesús Laka Nyi' Jnyi' Ndyiose Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu, chukui laa nakuë Lakui' Nyi'. Ja ti naxi'i Jnyi' Ndyiose Laka Nyi' ti naxi'i Nyi' kilyo ji'i nyatë tsëlayuu Laka Nyi', ja na nguinyi' lu'u Ndyiose ji'i Nyi' la'a laja nö ngujui.*
5. ¿Vi tula 'në le' kaka chukuä itsa' jlyuti' ji'i Ndyiose lo'o itsa' tso'o nda Nyi' Jesús lo'o tenë nö ngialu ji'i Nyi' lonö ngujui Nyi' tsandoo naa'? *Ti kaja'ä kieyarikië ji'i Ndyiose lakä Chu tsu'u ki'ya ji'i ja ti naxi'i lo'o Nyi' Jesús na tukui kaka xi' 'në na lo'o Nyi', ja Nyi' Jesús ngujui Nyi' tsando ki'ya ji'i le' ngialu'u Nyi' laja nö ngujui le' taa Nyi' itsa' lu'u ji'i tyatyia Chu kajä'ä kieyarikie ji'i Nyi'.*
6. ¿Vi tula nakuë María Magdalena ji'i Chu nga'në tsa'ä ji'i Nyi' Jesús? *Nakuë ji'iü' ngana'a ji'i Nyi' Jesús, ngialu'u Nyi' laja nö ngujui vi ngasu'u ndoo Nyi' ji'iü' nakuë.*
7. ¿A ngueyarikieü' nga'në tsa'ä ji'i Nyi' Jesús ji'i María Magdalena ngana'ä

ji'i Nyi' Jesús? Na ngueyarikieü' ji'i.

8. ¿Ja le tyitsë nguirikieü' tsalya yunaü' ngialu'u Nyi' Jesús laja nö ngujui?
*Na tyitsë nguirieü' maxi te'ya lyia nakuë Nyi' Jesús ji'iü'nö itsa' nde
tsu'nane' vilyia kusa'äü' ji'i Nyi' xi' krusi xi' kaja Nyi'.*

9. ¿Vi lyakua nganë Nyi' Jesús ji'i Chu nga'në tsa'ä ji'i Nyi' tsaü' tyatyia
tsëlayuu kusu'uü' itsa' ji'i Nyi'? *Lyakua ja Ndyiose ndyoti' Nyi' ü'nde
kusu'uü' ji'i tyatyia tselayuu kusa'ä yakaü' ji'i Nyi' Jusús lo'o kieyarikieü' ji'i
Nyi', lo'o Xi' nga'në Nyi'nguijui Nyi', lo'o lola nga'në Nyi' lonö ngachi' Nyi'
lo'o lonö ngia lu'u Nyi' ja le' kilya nö lu'u ji'iü'.*

10. ¿A tya' kise'te'ë ka'a Nyi' Jesús tsalyia ka'a ndoyuu tsëlayuu? *Talaa
kisete'ë Nyi' tsalyia ka'a Lakui' Nyi' nakuë Nyi' kisete'ë Nyi'.*

11. Vi lonö Nyi' Jesús kisete'ë ka'a Nyi' ndoyuu tsëlayuu nde, ¿Vi tula 'në
Nyi'? *Nyijiä 'Në kueya' Nyi' itsa' ji'i nyatë nö na ngueyarikie ji'i Nyi' Lakui'
Nyi' Laka Nyi' Nyi' ndyilyo ji'i nyatë tsëlayuu le' kunë'ë Nyi' ji'iü' lo'o
kuiso'na Kuinyi'laja, xi' tyakä' ti'iü' tyatyia kueya' vi' na kaka tyu'uü'.*

Lección 31-2

**Xi' nchatu'u yaara o xi' tsä
nguityara nö tsa'ä nde**

Kujnyä itsö' kiee tyikiela kase 16A lo'o 16B

Nyi tsä nyi nguityä ji'i tsa'ä nde. Tyatyia nö itsa' tuno nga'në sa'në nde tala taka laa nyikuë ji'ia nchati'. Nö laa itsa' nyikuë nchati' tsi'ya ja nchati' kusu'u itsa' ji'i Nyi' Kyixtyu, Nyi' ureeu ndyisuví' ki'ya ji'i nyatë tsëlayuu.

Nyi' nga Apostol Pablo ngasa'ä nyi' lola ngutakä' nyatë Israelita lonö ngutone'ëü' loo ngatakaü yuu vityi', xiki'ya kuenda lo'o ki'ya ji'iü' ngutakä' ti'iü' ji'i nö itsa' nde: Lee nakuë Pablo: "**Tyatya nö itsa' nde nga'në ji'i Chu ngute'ë sa'në ji'ia vi nö nde kaka nya'ä nä ji'i nö taa kueya' ji'ia, ja jnyä ngusa'ä ndo kityi ji'i Ndyiose laa tsaka itsa' ndelets'a' ji'ia minyiri ji'i tyatyia nä Chu tyaka tyempu nde.**" Loo nakuë lyiuru nä. (1 Korintios 10:11)

Ngutyia kueya' chatyu'u nya'ä xi' ta nga'në tsa'ä. Ja leru' tira nya'ä kia ti nyi laa nyikuë nö itsa' ndo Antiguo Testamento nde nchati' vi kaka nya'ä ji'i tii tsajnya'ä itsa' tuno nga'në sa'në nde.

Itsa' nö ndu'u kulo ndi kukuä kua'ä mastru sukuela nö ndusu'u

Xi' nde chatyu'ura nde, ndi kinyijnyä tyukua xii' nö kase #16 nde, ja nde xi' nde chatyu'u tyatyia xi' ndu'u kulo xi' nchakui' tya' la xi' ngia' tsëlayuu asta laa ji'i Nyi' Krixtyu. Tyukua xii' nö kase nde, leeri lo'o nö lección nö nyijiä tya tsu'u ndoó, lee tyikuë tinö tsa'ä ti tsalyia chu'uria kunä ji'i lo'oü', ja nö tsa'ä nyijiä ji'i nö kase ndando tsaora, vi tyatyia rika mastru sukuela loo ndaü' ji'i nö tsa'ä nde, ndaü' ji'i ti 2 horari, vi tsaora ka'a nö tsa'ä ji'i nö kase vi ta nchaka tsuna ora. Tinö tsuna ora nde lee kiee 'në ndi lo'o chu 'në tsa'ä ji'i kaka kusu'u ji'i tukua lyia kuloo jlyä'we ji'i tukua. Vi nö kulo

tsi'ya la'a, kuisa'ä yakawä ji'i nö kase nde tyukua xii' kiatyu'uwä asta laa xi' nchakui' xitsa' **Moisé** itsa' ndu'u kulo (ndo kityi numero 165-168).

Vi nö tsalaxu'u ka'a, nga'në ka'awä ji'i laxi' nchatyu'u ka'a, lo'o nö itsa' ndunyitsa'ra laa tsandyara.

Vi nga'në tsatu'wa wä ji'i tyatyia lola nakuë ndo kityi ji'i Ndyiose nde lo'o lola nga'në Nyi' Jesús Nyi' nguilyo ji'i nyatë tselayuu lo'o nö itsa' nde, Vi la nchatyu'u yara ji'i nö itsa' nde. Ndi kityotyukua ji'i Chu nde'në tsa'ä ji'i tsalo kie'e kuëü' ji'i nö itsa' nö ndu'u kulo tsajnya'ä laa itsa' yunaü' nde lo'o ngana'äü'. Nyii kikui' lyiuru **Sa Mateyu 13:18-23.**

18. Nyi kuisa'ä yakawä tso'o tsa'minyi, nyi nyikuë ji'iwä laa nyikuë nö kundu ji'i nö nyatë ndukua ntsukua' nde ndi. **19.** Taka Chu ndüa itsa' xi' ndyikui' Ndyiose jnyä, nö ja loo na ngui'e kuë ji'i nya'ä, ndiyä Kuinyi'laja 'në ji'i ndyitsati' ji'i nö itsa'a. Nö nde laa, laa nö nguti ntsukua' ngutatejë tyotyakuë'. **20.** Vi nö nguti ntsukua' ngue yu'u laja kiee laa Chu ndüa itsa' xi' ndyikui' Ndyiose jnyä vi ndukuä ji'i tso'o luwara ndörokieü'. **21.** Vi loo na ngui'e kuëü' ji'i nö itsa'a nya'ä, vi itsa' yakua laa na ndädo kiee' itsa' tso'o ndi ji'iü'. Ja loo chakuä itsa' tyitsë loo, o lonö na tso'oru' 'në nyatë ji'iü' kuenda laü' Chu ndusa'ä yakä ji'i Ndyiose, vi ndyéjë' ndyitsati'ü' itsa' ji'i Ndyiose. **22.** Vi nö nguti ntsukua' ngutajë laja kitsë'. Nö nguti ntsukua' nde laa lati Chu ndunä itsa' ji'i Ndyiose, nö ja na nda nö itsa' nde kiekusa'ä lola 'në, ja tsandaja' ndarikie riü' tula 'nëü' tsaa tsä ji'iü' o tula 'nëü' le' kiena'ä jnë kataka ji'iü'. **23.** Vi laa tsandyara, nö nguti ntsukua' nö ngueyu'u ndo tso'ó laa lati Chu ndüa lo'o ndye'e kuë itsa' ji'i Ndyiose. Vi nö nde ja'ä ndekutsa'ä lola 'në vi tso'ora 'në. Vi nö nde laa nö ngataa siendu, nö ngataa küa yala, nö ngataa kalatyi.

¿Tukui ngui'e kuëwä ji'i Itsa' ji'i Ndyiose nde? ¿Tula 'nëwä lo'o Nyi' Jesús? ¿Tula ndarikiewä tsakaa kua'ä ji'i nö itsa' ji'i nöurreu nö ngiä nguisuvi' ji'i ki'ya ji'i tselayuu nde? "Na 'në jnyä ki'ya lakui'ri kukuä ji'i nö itsa' nde" Kuityawä nö Lakati ji'i Ndyiose 'në jnyä laja itsa' ji'i lakui' Nyi' ji'iwä.

Nde laa nö Itsa' lee ndu'u kuloo nchakui' Ndo kityi ji'i Ndyiose nchakui' xitsa' Adán lo'o Eva.

Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'iü' lo'o itsa' ndarikie.

Vi ngayu kuäü' itsa' na kusa'ä yakäü' ji'i Ndyiose.

Ngiatë ki'ya: Nga tyijiu'ü' ji'i Ndyiose ngutua itsa' ndiji.

Ndyiose nga'në tyasukua Nyi' itsa' nakuë Nyi' ji'i (Adán lo'o Eva nganë' tyijiu' Nyi' ji'iü' lo'o Nyi' ngutu'u xaa'ü' lo'o Nyi', lo'o xi' nyijiä nö lu'u).

Ndyiose ngaloo Nyi' ji'iü' nyilo'o jnyí Edén.

Ndyiose ngataa Nyi' sate'ü' nö ngatakö' ji'iü' lo'o jlyá' lo'o tyikie': Vi ngujui tsaka nö na tukui itsa' ji'i.

Ndyiose ngajnyí Nyi' itsa' talaa kutëjë Nyi' tsaka Nyi' kilyo Nyi' 'në kanä ti ji'i Kuinysi'lajari.

**Ji'i Adán ngutu'u
ngutu'u.**
itsa' ndiji

itsa' nga tyijiu' ji'i Ndyiose

itsa' nya'ä ti'i Ndyiose
lo'o ki'ya ji'iä

itsa' jnya'ä

nö ti'i nö nga'në ji'iä
ndiya ji'i tsaka Nyi' ndyilyo

Vi ji'i Nyi' Jesús

Its'a' lu'u

itsa' ngia tso'o lo'o
Ndyiose

ta nga minyi itsa' ta
ngia tso'ö nguví

itsa' ndulo kuinysi'

itsa' minyi nö nguilyo ji'iä
lo'o tenë ji'i Nyi' nguilyo
ji'iä.

Caín n lo'o kuityi' Abel.

Vi tyukuaü' ngatarikieü' taaü' kosa ngutu' xi' nga'nëü' jnyä ji'i Ndyiose.

Caín n yalo'o nö ngutu'u xi' nga'në jnyä ndoyuu.

Abel ngataa tsakaurreu nö ngataka ji'i nya'në ji'i.

Ndyiose ngana'ä tso'o Nyi' ji'i Abel vi tso'o ngui Nyi' ji'i nö ngataa ji'i Nyi' vi' (Itsa' ndeyarikie) lo'o nö yalo'o ji'i Nyi' (lo'o nö ti'i lo'o nö tenë').

Ndyiose na ngana'ä tso'o Nyi' ji'i Caín n (kuenda lo'o itsa ndeyarikie ji'i lakui'ri) na ngui Nyi' nyitsa' ji'i nö kosa yalo'o ji'i Nyi' vi' (ja kuenda laa xilee ji'i lakuiri)

Nyi' nganä Noé.

Ngueyarikie nyi' ji'i Ndyiose lo'o ngueta nyi' ji'i Ndyiose nö ja chukui lola nakuërikie Ndyiose nga'në nyi'.

Noé lo'o itsa' ndeyarikie ji'i ngutyejnyä ndujnyä ji'i nö yanyi' chukui laa kueya' ngataa Ndyiose ji'i chukui lola nakuërikie Ndyiose ngajnyä ji'i.

Lo'o itsa' ndeyarikie ji'i ngiatë nane' nö yanyi' lo'o lyo'o lo'o jnyi' ki'yu lo'o jnyi' së ngiatëü' tyo ji'i nö tsakari tone'ë ngasa'ä jnyä Ndyiose tyukua ji'i nö yanyi' tyatone'ë ngiatëü' le' ngulaa nö lu'u ji'iü'.

Vi maxi jnyikui' le' jlyu nga nö yanyi' nde, nö ja tsakari ti tone'ë nguteya ji'i.

Nyi' nganä Abraham.

Nyatë kusu' tsajnya'ära laa nyi' nä Abraham, lonö Ndyiose nguixi'ya ji'i nyi' vi lo'o ndeyarikie ji'i nyi' ngutu'u nyi' yalasa'ä nyi' ji'i Nyi' Chii Ndyiose.

Vi Ndyiose ngajnyi' Nyi' xitsa' Nyi' 'në cha'jnë Nyi' ji'i jnyi'ra laa jnyi' jnyi'.

Ndyiose ngajnyi' Nyi' xitsa' Nyi' ji'i, nö ji'i kuenda ji'i jnyi'ra laa jnyi' jnyi' Ndyiose kulo kuinyi' Nyi' ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu.

Ndyiose ngajnyi' Nyi' xitsa' Nyi' taa Nyi' yuu kukui ji'i jnyi'rala jnyi' jnyi'.

Abraham lo'o jnyi' ki'yu Isaa
Isaa xiya'ra ta kajä

Ndyiose ngataa Nyi' nö
ti'i ngutö tsando Isaa xi'
ndyiji'i ji'i työ

Vi nöurreu nde ngului xi' ndyiji'i ji'i Isaa   Nyi' Jesús ngului Nyi' tsando nä

Vi nö nchuna tsä, tya' na ngului

Nyi' Jesús ngia lu'u Nyi' nö
nchuna tsäri

Its'a' ji'i Isaa.

*Ndyiose talaa 'në tyasukua Nyi' ji'i its'a' ji'i Nyi'.

*Isaa, yalo'o juti ji'i asta ndo altar xi' kaka nö ti'i, nö ja Ndyiose ngataa Nyi' tsaka ureeu nö nga nö ti'i Sando xi' ndyiji'i ji'i työ.

*Tsaka ureeu nö ngataa Ndyiose nö ngutö xi' ndyiji'i ji'i Isaa työ.

*Isaa ngiukuä ji'i nö xitsa' Nyi' ngajnyí Nyi' ji'i Abraham.

Abraham lo'o Isaa

lo'o itsa' ngula Isaa nga'në itsa' jlyu tsa'minyi

Isaa jnyi' ki'yu Abraham
nö ngataa xitsa' Ndyiose taa Nyi' ji'i

Isaa ngata juti ji'i kaka tsaka nö ti'i

Nyi' nganä Abraham
ngiukuä nyi' ji'i jnyi'
ki'yu nyi' Isaa

Vi Nyi' Jesús lo'o nä
tyatyia nä nyatë tsälüyü
ndyiji'i ji'iä lo'o itsa' ndiji

Ndyiose ngatejë Nyi'
ji'i Nyi' Jesús Nyi' nga
nö ti'i tsando nä

Nyi' Jesús ngia lu'u Nyi' nö
nchuna tsäri

Nyi' Chii Jesús

lo'o itsa' ngula Nyi' Jesús
nga'në itsa' jlyu tsa'minyi

Nyi' Jesús Laka Nyi' jnyi'
Ndyiose nö ngataa xitsa' Nyi',
Nyi' kilyo ji'i nyatë tsälüyü

Nyi' Jesús nga Nyi' nö ti'i

Nyi' Jesús ngia lu'u Nyi'
lo'o itsa' lu'u na akua'
ndya

Nyi' nganä Jakob.

- * Ngui chukuä itsa' ngajnyí Ndyiose ji'i Abraham, vi Abraham nguitya ji'i Isaa vi Isaa nguitya ta ji'i Jakob.
- * Ndyiose nguekusa'ä Nyi' jläyií Jakob ngalöä Nyi' ji'i Israel.
- * Jakob nyi' ngaloo nä Ndyiose Israel nde, ngataka tyi'tukua jnyi' ki'yu vi ü'wä ngaü' nö tyitukua kitsë Israel.

Kusé nganä jnyi' ki'yu nö nga xiya'

- * Vi tyatyia jnyi' ki'yu Jakob nö ta ngusu' lee ti'i ndiü' ji'i kuityi' nö nga xi'ya.
- * Yaa xi' ngutaka ti'i, vi ngunya nga nö ndyikui' jnyä ndu'u kulo kitsë Egipto.

Kusé

Nga Chu ndu'wa kuenda ji'iurreu

Vi Jakob juti Kusé talee ndi Nyi' ji'i

Vi kuityi' Kusé lee ti'i nguiü' ji'i

Nguityaü' ji'i Kusé ja jnéri ndiü'

Ngajna lo'oü' ji'i Kusé tya kitsë Egipto

Vi ngatukua ti'iü' ji'i Kusé itsa' luwari

Ngatukua peresuü' ji'i Kusé lo'o tukua ki'yu, vi tsaka noe' ngujui vi tsaka ngutu'u laa nö lu'u ji'i

Vi nga'në lo'oü' ji'i Kusé lo'o itsa' ngutëjë itsa' tyiju'u vi laa ngiukuä itsa' jlyu

Vi nga'në jluti Kusé ji'i kuityi' lo'o tyatyia Chu na tso'o nga'në ji'i

Nyi' Jesús

Nyi' Jesús nakuë Nyi' "naa' lä' paxtyo nö ndu'ya kuenda tso'o ji'i ji'iurreu"

Ndyiose nakuë Nyi' "Yunde laa yu jnyi' nö talee ndiyä' ji'iyu"

Vi kitsë judiu lee ti'i nguiü' ji'i Nyi' Jesús

Juda nguityaa ji'i Nyi' Jesús ja jnéri ndi

Vi laa ngutëjë ngula Nyi' Jesús yalo'oü' ji'i Nyi' tya kitsë Egipto

Vi ngajnyärikieü' tula 'në le' kutukua ti'iü' ji'i Nyi' Jesús lo'o itsa' luwari

Ngasa'äü' ji'i Nyi' Jesús xii' krusi lo'o tukua kuana, tsaka ngulaa nö lu'u ji'i, vi tsaka ka'a noe' na ngulaa lo'o nö lu'u ji'i

Vi tyitsë ngutakä' Nyi' Jesús vi laa ngutëjë ncha Nyi' tya xi' tso'o lo'o Ndyiose Juti

Nyi' Jesús nga'në jluti' Nyi' ji'ina lo'o tyatyia ki'ya ji'ia

Nyi' nganaa Moisé.

- * Loo ngula Moise vi ngato kachi' juti ji'i lo'o nya'ä loo nga kuene'. Vi jnyi' kúa'a Faraón ngiaja ji'i xi' ntsu'u kachi'.
- * Ngujnyí Moisé vi lonö ta le' ki'yu jlura laa, Ndyiose nguixi'ya Nyi' ji'i le' Kinyi jnyä Nyi' ji'i kilyo ji'i kitsë Israelita xi' tyitsë ndetakä'ü' xi' nde'në lo'o kitsë Egipto ji'iü'.

Lonö ngiu'uü' Israelita tya kitsë Egipto.

- * Kaa kuevi' ngutatëjë xi' ntsi'ya kitsë Egipto nö ja ti xi' takau' Israelita na tula nga'në.
- * Nyi' Chii Ndyiose ngatukua ti'i Nyi' ji'i ndyiose no ngajnyä kui'riü' nyatë kitsë Egipto Ndyiose ngana'ä ti'i Nyi' ji'iü' lo'o nö kuevi' nde.
- * Vi tyatyiaü' Isrelita ngana'äü' lo'o ndou' tyatyia itsa tuno nga'ne Nyi' Chii Ndyiose.

Nö itsa' nganä Paskua.

- * Vi'ü' Israelita ngueyarikieü' nga'në kakaü' luwera lola nakuërikie Ndyiose.
- * Yalasa'äü' itsa' nakuërikie Ndyiose nga'në kakaü' ji'i nö itsa' nde kulo tsi'ya: Itsa' ndeyarikie, nö ti'i ji'i nöurreu, lo'o nö tenë ji'i.
- * Nga'në kakaü' ngajlyaü' ji'i nö tenë ji'i nöurreu ji'i yaka ji'i tone'ë ji'iü'.
- * Vi nö tenë nde nga tsaka nö ngataa kueya' xi' taka nyatë nö ndeyarikie ji'i Lakui' Nyi'.

* Nyi' Chii Ndyiose loo ngutëjë tee Nyi' kitsë Egipto, vi ngana'ä Nyi' xi' ndu'u nö tenë tone'ë ji'iü' ngutëjë tee Nyi' loori ja nö tenë nde ngatakö ji'i Chu tsu'u nane'ë'.

Nö tyajo'o nga'a

- * Ngutëjë tee tyatyia kitsë Israel jlya'we nö tyajo'o ngutu'u tyukua nguirtyi xi' ngusiaa le' ngutëjë tee tyatyia nyatë kitsë nde ji'i.
- * Vi lonö nchati'ü' nö sädaro Egipcio nde tëjë tee nyijiä lasa'äü' ji'i nö kitsë Israelita nde, ja nö tya jo'o ngiasukua ka'a xi' ngusukua vi tyatyia nö nyatë Egipcio nde nguluiü' nguirtya lytyi'ü'.

Nö chajlya ngutu'u lakuä ngataa Ndyiose yakuü'.

- * Ndyiose ngataa Nyi' chajlya ngutu'u lakuä yakuü'.

Nö itya ngutykua xi' kiee

- * Ndyiose ngalo Nyi' itya xi' kiee jlyaa tsa'minyi ngata nyi' ngayo'oü'.

Kiya' jo'o nä Sinaí.

- * Vi tyatyia nyatë ngajnyinü' itsa' kusa'ä yakäü' ji'i Ndyiose tyatyia lola nyikuë Nyi' ji'iü'.
- * Nyi' Chii Ndyiose ngataa Nyi' lei ji'i Nyi' ji'iü' ja lyaka kuati'ü' laa 'nëü' tsa laa tsaka lu'ü'.
- * Viü' nde na ngasa'ä yakäü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose, ja ngajnyä lakui' riü' ji'i jo'o viceru oro, ngutyejnyäü' 'në ji'iü' ngaloo tsö'ü' ti ji'i Lakui' ji'i Nyi'.

- * Nyi' Chii Ndyiose ngataa Nyi' kueya' ji'iü' lola 'nëü' kujnyäü' tsaka nyi'i nä tabernáculo nyi'i xi' 'në jluü' ji'i Lakui' Nyi'.
- * Vi nane' nö nyi'i nä tabernáculo nde ngutee tsaka velo nö na nda tyejnë tee nyatë xi' ndyukua Ndyiose.

Kiya' jo'o Sinaí

Lei: Lei laa nö lola itsa' ngusa'ä lola 'në le' kaka kataka tso'o lo'o Ndyiose.

Nö viceru oro': Kuenda ji'i ki'ya ngutyiä itsa' ngulyindo itsa' tso'o ntsu'u lo'o Ndyiose nga.

Nö nyi'i nä tabernákulo': Lo'o nö itsa' nde tya' ngia tso'oü' lo'o Ndyiose.

Nö kuenä nguteya ndeyaka.

- * Ü' Israelita ngalotsö'ü' ji'i Ndyiose vi Ndyiose ngatëjë Nyi' kuena jlyala nguita yojo' ji'iü'.
- * Vi nyatë nguisetörokieü' lo'o itsa' na tso'o nga 'nëü', Ndyiose ngataa Nyi' tsaka itsa' 'neü' le' na kajäü' maxi ngayojo' nö kuenä ji'iü'.
- * Ndyiose nguekakui' Nyi' ji'i Moisé nakuë Nyi' ji'i kutotsaa tsaka kuenä kikuä ndo tsaka yaka tyikuë.
- * Vi loo ngayojo' nö kuenä ji'iü', lo'o itsa' ndeyarikie ji'iü' nya'äü' tya xi' ndeya nö kuena kikuä nö ngataa Ndyiose laa 'nëü' le' na kajaü' maxi ngayojo' nö kuenä ji'iü'.

Tyempu ji'iü' nganä Juese.

- * Vi ji'i kitsë' nde nga'në kanä tya'a kusüü' ji'iü'.

* Nö ja lonö nguisetörkieü', Ndyiose ngatëjë Nyi' nö nguilyo ji'iü' nö nä juese, le' loo nö kitsë nga'në kanä ka'aü' ji'i tya'a kusüü'

Tyempu ji'iü' yakui' tsandoo Ndyiose.

* Viü' nga tu'wa Ndyiose yakui' kuëü' ji'i tyatyia nyatë, kitsetörkieü' xi' na tso'o 'nëü'.

* Vi nguenta'ü' minyiri ji'i nyatë lola tyakä'ü' ti na kusa'ä yakäü' ji'i nö itsa' nde.

* Lo'o yakui' kuë ka'aü' Itsa' nyijiä Nyi' Jesús ndoyuu tsëlayuu lola ta ngajnyí Ndyiose itsa'.

Nö lola nyikuë nchatü' itsa' nga'në Nyi' Jesús lo'o nö itsa' nguui Nyi' lo'o itsa' ngialu'u Nyi'.

* Adán lo'o Eva, Ndyiose na ngä ja'ä Nyi' chuakuä Nyi' ji'iü' lo'o nö itsa' nga'nëü' laa ndyika riü' ja nguiü' laa lo'o nowä chukuä Nyi' ji'iü' sandoo Nyi' nguiü'. Ndyiose talaa na chukuä Nyi' ji'i kua'ä ti nde'nëwä laa nya'ä ndi riwä talaa na chukuä Nyi' ji'iwä. Ja Ndyiose ja'ä Nyi' nchukuä Nyi' tsakua' ji'i itsa' nä paskua nö nga'në Nyi' Jesús ja lo'o nowä chu'u itsa' jluti' ji'i ki'ya ji'iä.

* Ndyiose ngalo tsö' Nyi' ti ji'i nö sate' Adán lo'o Eva nö ngajnyäü' lakui' riü' ngatakö'ü' ji'iü' vi'. Vi le' loo Ndyiose ndulo tsü' Nyi' lo'o nö itsa' ndakö' ö itsa' na tso'o 'në. Ndyiose nchukuä Nyi' tsakua' ji'i Chu ndya'a lo'o itsa' minyi lo'o nö ti'i nga'në Nyi' Jesús loo nguui Nyi' xi' krusi.

* Ndyiose ngajnyä Nyi' sate' Adán lo'o ji'i Eva kiejë nö tiji tsa'minyi kiejë itsö' nya'në, nya'në na tukui itsa' ji'i vi nowä nguui tsandooü' ja kiejë itsö' laa nö ngatakö' Ndyiose ji'iü'. Le' loo Nyi' Jesús, Nyi' na tukui itsa' ji'i, nguui Nyi' ja le' kutakö' Nyi' ji'i ki'ya ji'i tyatyia nyatë tselayuu, lo'o " Itsa minyi ji'i Nyi" 'në jluti' ji'i Nyi'. Ja nö itsa' nguui Nyi' nde ndutakö' ji'i tyatyia Chu ndeyarikie ji'i Nyi' lo'o itsa' minyi chukui lola nakuërikie Nyi': Ndi

'në kakaü' ji'i nö tsuna itsa'a. Itsa' ndeyarikie, lo'o nö ti'i nga'në Nyi' Jesús, lo'o nö tenë ji'i Nyi' Jesús.

* Itsa' tso'orikie ji'i Ndyiose na akua' ndyiya xi' ndyaa. Nga'në tyasukua Nyi' tyatyia laa itsa' nö ngajnyí Nyi' 'në Nyi'. Lonö nakuë Nyi' kutejë Nyi' tsaka Nyi' kilyo ji'i nyatë tsälüyü lo'o ki'ya ji'iü'.

* Caín n lo'o Abel yalo'oü' kosa taká ji'iü' ji'i Nyi' Chii Ndyiose. Caín yaa vi nga'në laa nakuërikie lakui'ri, nö ja Ndyiose na ngana'ä tso'o Nyi' ji'i. Vi loo ka'a ti kua'a 'nëwä laa nya'ä ndiriwä tala na chukuä Ndyiose xi' 'nëwä. Nö ja Abel yaa lo'o itsa' ndeyarikie ji'i lo'o tsaka ureeu ngataa ji'i Ndyiose nö tenë ji'i nö ureeu ngialu tsando. Vi le' loo ka'a nä kaka 'në kakuä ji'i Ndyiose vi chukuä Lakui' Nyi' ji'ia, kuenda lo'o itsa' ndeyarikie ji'ia ji'i nö ti'i nga'në ureeu ji'i Ndyiose, lakui' Nyi' Jesús, nguitya Nyi' ji'i yunguti ji'i Nyi' xi' ngutakä' ti'i xi' ngialu tenë ji'i Nyi'. ¿Vi tula nakuë Juaa Bautista lonö ngana'ä ncha kakua Nyi' Jesús tokiela Jordán? **Kikui'i lyiuru Sa Juaa 1:29** xi' nchakui' itsa' yakua.

* Noé tyatyia ngueta ji'i Ndyiose lo'o ngueyarikie tyatyia itsa' ji'i Nyi'. Noé ngiatë ji'i nö tsakari tone'ë ngataa Ndyiose nguteya ji'i nö yanyi'i. Vi ngutyia kueya' nguityakö' Ndyiose ji'i nö tone'ë nö tsakari nguteya ji'i nö yanyi'i. Vi nyane' nö yanyi'i nde ngiu'u Noé lo'o lyo'o lo'o jnyi' ki'yu lo'o jnyi' së ngulaü' lo'o itsa' tyitsë ngatejë Ndyiose ji'i ki'ya ji'i nyatë tsälüyü. Vi le' loo ka'a tyatyia Chu kieta ji'i Nyi' Jesús kaka chatëü' xi' tyu'u laaü' itsa' lu'u ji'iü' lonö Ndyiose nya'ä ti'i Nyi' ji'i nyatë tsälüyü nde. Loo nakuë lyiuru **Sä Juaa 10:7** Nyi Jesús ngiatyu'u ka'a Nyi' nakuë Nyi': Nö nde laa nö 'në minyi ji'iwä: Naa' lä' tone'ë xi' nchatë ureeu.

* Nö itsa' nä Pascua nö nga'në kitsë Egipto, vi tyatyia nyatë kitsë Israelita ngui kukuäü' tsaka ureeu nö tso'o nö lavi ngayujiü' ji'i nö nga nö ti'i sandooü' le' tenë ji'i ngajlyäu' ji'i ji'i yaka ji'i tone'ë ji'iü'. Vi nö ti'i ji'i Ndyiose ngutejë tee kitsë Egipto Ndyiose yalo'o Nyi' itsa' ndiji, nö ja, xi' ngana'ä Nyi' Chii Ndyiose ndu'u tenë ji'i nö ureeu ngutejë Nyi' loori na tulaa nga'në Nyi' xi' taká Chu ngueyarikie ji'i Nyi' lo'o itsa' ngataa Nyi' ji'iü' 'nëü'. Vi le' loo ka'a tyatyia Chu käja'ä kukuä nö ti'i ji'i ureeu ji'i Ndyiose vi käja'ä kukuä ji'i nö

tenë' lo'o tyatyia xi' 'në'. Ja nö ti'i kutëjë Ndyiose kiesukua ji'i tsëlayuu, nö ja ti nya'ä Nyi' ji'i nö tenë ji'iurreu ji'i Ndyiose ji'i tyatyia laa 'në talaa tejë tee Nyi' loori. Vi loo laa kua'ä kaka kieyarakiewä ji'i Nyi' Jesús vi kueta wä ji'i Nyi' kusa'ä se'ewä lo'o itsa' ndyilyo nda Nyi'.

- * Nane'ë nganä tabernákulo lo'o nyi'laa Jerusalén nya'ä ti'iü' ji'iurreu. Nö ja nö tenë ji'i nö nya'në nde na akua' nguie kisuvi' ji'i ki'ya Ndyiose ngatakö' Nyi' ji'i ki'ya ji'iü' nö ja tsa tyempuri lo'o nö ti'i nde. Vi nö ti'i 'në kakaü' nde tsandaja' ngasu'u nö talaa ndi tsi'ya nyijiä Nyi' Jesús taa Nyi' ji'i yunguti ji'i Nyi' tyakä' ti'i nö laa tsaka nö ti'i nö kisuvi' ji'i ki'ya ji'i tsëlayuu. Vi kua'ä kaka chukuä ji'i nö ti'i ngutö tsandowä nde.
- * Nö velo ngutee nyi'laa laa nö na nda 'në kakua nyatë xi' ndyukua Ndyiose lo'o itsa' lakati ji'i Nyi'. Vi Chu ntsu'u ki'ya na akua' 'në kakuaü' ji'i Ndyiose. Nö ja Nyi' Jesús, ngakí Nyi' tyakuë minyiri le' kaka tyiyä ji'i Ndyiose lo'o Itsa' minyi ji'i Nyi'. Lonö Nyi' Chii Jesús ngujui Nyi' xii' na krusi, ¿Vi tula nga'në Ndyiose nyi'laa vi'? **Loo nakuë Iyiuru Sä Marku 15:37, 38.** Ngakí Nyi' tyakuë xi' nö kaka kua'ä lo'o naa' kaka kikui'ñ lo'o Ndyiose. Loo nakuë.

Nö kueya' ndetaa nde ndo kityi ji'i Ndyiose nchakui' tsakua' ji'i Nyi' kilyo Nyi' Jesús vi nde ndo kityi ji'i Ndyiose nchakui' tyatyia itsa' yakua.

Kikui' Iyiuru Hebreo 11.

1. Taka itsa' ndeyarikie laa, nö kieyarakie tsaka itsa' nö na nchaja ndoö, vi kieyarikië ji'i. 2. Ndyiose nguichukuä Nyi' ji'iü' nyatë ngute'ë sa'në ji'ia, kuenda lo'o itsa' ndeyarikie ji'iü'. 3. Lo'o itsa' ndeyarikie ji'iä ndye'e kuë Ndyiose ngajnyä Nyi' ji'i tsëlayuu lo'o xilee ji'i xitsa' Nyi'. Nö kosa nö nchaja ndoö nyii, ngia' lo'o kosa nö na nya'ä wa'a. 4. Lo'o itsa' ndeyarikie ji'i Abel, yalo'o nö ti'i leru' tso'o ti kuenda ji'i nö ti'i nö yalo'o Caín n. Vi itsa' yakua laa Ndyiose nakuë Nyi' ji'i Abel laa nyatë tso'o le' ngayukuä Nyi' ji'i nö yalo'o ji'i Nyi'. Vi loo maxi ta ngujui ti Abel, nö ja nchakui'ri itsa' ndeyarikie ji'i. 5. Lo'o itsa' ndeyarikie, ji'i Enoc chaa lu'u vi na ngujui, ja Ndyiose ngui'ya Nyi' ji'i. Vi Ndyiose kityi ji'i Ndyiose nakuë tsu' nane' vilya ki'ya Ndyiose ji'i Enoc, tso'o nga'në ji'i Ndyiose. 6. Nö ja na kaka 'në jlyu ji'i Ndyiose ti nalaa itsa' ndeyarikie ji'iä, ja loo 'në kakua ji'i Ndyiose, ja ndi'

kieyarie taka ti Ndyiose vi laa chukuä nö tyaa Nyi' ji'i chu ndeyarikie ji'i Nyi' chu ndyana ji'i Nyi'. **7.** Lo'o itsa' ndeyarikie ji'i Noé, lonö Ndyiose yakui' Nyi' ji'i minyiri laa itsa' 'në nchaa tyaa tsu' ndoo maxi na nyanë ti laa' 'në, nö ja ngasa'ä yakä, ngajnyä tsaka yanyi'i ja le' tyu'u laa nyatë ji'i. Vi le' lo'o nö itsa' ndeyarikie ji'i Noé, ngaloo tsö' ji'i nyatë tsëlayuu vi nga nö ngikuä itsa' minyi ji'i Ndyiose, nö nchukuäü' lo'o itsa' ndeyarikie. **8.** Lo'o Itsa' ndeyarikie ji'i Abraham, lonö Ndyiose ngasa'ä jnyä Nyi' ji'i nakuë Nyi' ji'i tyu'u ji'i nö kitsë' ji'i le' tsaa tya xi' nakuë Nyi' taa Nyi' yuu ji'i, vi nchaa maxi na ntsu'u ndoo, maxi na ndyoti' wala tya, **9.** Vi lo'o itsa' ndeyaarikie ji'i yaa ngataka laa ti nyatë ndeta'äri, ji'i nö yuu nö ngajnyi Ndyiose itsa' taa Nyi' ji'i. Vi ngajnyä nyi'i neilo xi' ngataka, le' loo laa ka'a ngataka Isaa, Jakob, lo'o ka'aü'wä ngikuuaü' ji'i nö itsa' nö ngajnyi Ndyiose ji'iü'. **10.** Lyakua nya'ä ja Abraham ngueta Nyi' ji'i nö kitsë' nö ndoö kiya' ki'nyi tsa'minyi, nö Lakui' Ndyiose laa Nyi' Nyi' ngajnyä ji'i laa nya'ä ngui Nyi'. **11.** Vi lo'o itsa' ndeyarikie, Sara maxi na ndyika kataka jnyi' nyi', vi lyo'o Nyi' Abraham lera ngusu' nyi', Vi Ndyiose ngataa Nyi' xilee ji'i ngataka tsaka nguitsä ki'yu ji'i lyo'o nyi', lyakua nya'ä ja ngueyarikieü' ji'i Nyi' nö talaa Ndyiose 'në tya sukua nyi' ji'i itsa' nö ndujnyi Nyi' 'në Nyi'. **12.** Vi loo Maxi nya'ä ncha xia'ra tsä ji'i Abraham nya'ä, nö ja tya' ngutu'ya ngataka leta jnyi'ra laa jnyi', jnyi' kienä'ä tsa'minyi tsaloo ndu'u ti kuela kuä tsalo nde'ë ti yusë tokie laa, nö na ndyee kulakuä. **13.** Vi tyatyiaü'wä nguityayajaü' vi na ngana'äü' na ngikuuaü' ti ji'i nö itsa' ngajnyi Ndyiose taa Nyi' ji'iü'; vi kuenda lo'o itsa' ndeyarikie ji'iü', ngana'äü' ji'i tyijiuru, vi yakui' tsa'ü' ji'i vi ngaja'äü' ngiu'u ndoo laaü' chu ndeta'äri, ji'i nö tsëlayuu nde. **14.** Vi nochu ndyikui' ji'i nö itsa' nde ja laü' Chu ndetyana xi' kataka. **15.** Vi ti tsa'ndaja' ngatarikieü' ndoyuu xi' ngutu'üü', ja le' nguisete'ë ka'aü' ji'i la'a; **16.** Nö jaü'wä ngatarikieü' nguiü' xi' katakaü' xi' leru' tso'o, xi' tso'o lakuä, vi itsa' yakua laa Ndyiose na tuju'u Nyi' ji'iü' lonö ndyikui'ü' ji'i Nyi' Ndyiose ji'iü' laa Nyi', ja Lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' tsaka kitsë xi' katakaü'. **17.** Lo'o itsa' ndeyarikie, ji'i Abraham, lonö Ndyiose ngana'ä kueya' Nyi' ji'i, kukuä ji'i jnyi' ki'yu Isaa le' kujui ji'i le' taa ji'i kaka nö ti'i. Vi talaa ji'i nga'në kaka taa ji'i nö jnyi' ki'yu nö tsakari taka ji'i nö ngajnyi Ndyiose taa Nyi' ji'i vi': **18.** ji'i Isaa nde tyu'u kie'na'ä tsa'minyi leta tya'a. **19.** Vi Ndyiose ngiu'u ndoo Nyi' ji'i, Ndyiose taka xilee ji'i Nyi', asta kaka ki'nyi lu'u Nyi' ji'i nyatë ta ngujui; vi itsa' yakua laa Abraham ngutu'u laa jnyi' ki'yu, vi nowä laa nga laa tsaka Chu ngianö tö, laa nochu nguichukuä ka'a ji'i nö lu'u ji'i. **20.** Lo'o itsa' ndeyarikie ji'i Isaa, ngalo kuinyi' Ndyiose ji'i Jakob lo'o ji'i Esaú, lo'o nö itsa' nö ti' nyijiä 'në ji'i. **21.** Vi lo'o itsa' ndeyarikie ji'i Jakob, lonö ta kajara,

ngajnyi itsa' ndulo kuinyi' ji'i kuenda tsaká jnyi' ki'yu Kusé, le' nga'në jlyu ji'i Ndyiose, ngutö nyi'i ji'i nö yaka ndyu'u yaa'. **22.** Lo'o itsa' ndeyarikie ji'i Kusé, nakuë ji'i Ngatanö itsa' ji'iü' Israelita nchaa tya tsu' ndoo tyu'uü' ji'i nö kitsë Egiptoo, vi Ngatanö itsa' ki'yaü' ji'i tyijiä ji'i lo'oü'. **23.** Lo'o itsa' ndeyarikie, loo ngula Moisé, juti lo'o nya'ä ngato kachi'ü' ji'i tsa laa nö tsuna koo', lyakua ja ngana'äü' laa tsaka nguitsä lee tso'o laa, vi na yutsëü' ji'i nö itsa' ngasa'ä jnyä nö rei nö ndyikui' jnyä, kujuü' ji'i nguitsä. **24.** Lo'o itsa' ndeyarikie ji'i Moisé, loo talara nyatë kusu, vi na ngaja'ä kanä, jnyi' ki'yu jnyi' kuna'ä Faraón; **25.** tso'o laa ngui tyakä' ti'i lo'o nö kitsë ji'i Ndyiose, na ngui tso'o 'në ji'i tsa tyempuri itsa' tso'o 'në ki'ya, itsa' tso'o ndi lo'o ki'ya. **26.** Tsu' tso'o laa ngui tyakä' ti'i, na ngaja'ä kinyijnyä ji'i itsa' ku'nä taka kitsë Egiptoo, Moisé leru' tso'o ngui tyakä' ti'i lola tyakä' ti'i Nyi' Mesia, ja ndyoti' Ndyiose taa Nyi' nö chukuä laa tsä ndyaa. **27.** Lo'o itsa' ndeyarikie ji'i Moisé, nchaa tya kitsë Egiptoo, na yutsë maxi ndelala ti nö rei'; vi ngutö lee tsaloo ti ngia nchaja ndoo ji'i Ndyiose. **28.** Lo'o itsa' ndeyarikie ji'i Moisé, nga'në kaka ji'i nö itsa' nä paskua' vi ngatëjë itsa' kujlyäü' ji'i nö tenë ji'i nö nya'në ji'i tone'ë ji'iü', le' lonö nö xikä ji'i itsa' ndiji loo tyejë tee vi na kujui ji'i jnyi' ki'yuü' Israelita nö ngataka kuloo. **29.** Lo'o itsa' ndeyarikie ji'iü' Israelita, ngutëjë teeü' ndoo nö tyajo'o ngana'a tsaloo ti ndoyuu vityiri; vi lonö nö nyatë Egipcio nde nguiü' tyu'u sa'äü' loo ka'a, vi nguitya lyityi'ü'. **30.** Lo'o itsa' ndeyarikie nguitya sesu nö kuekö' yuu' kitsë Jericó, vi laa ngutëjë ngutu'u jnäü' Israelita, vi ngiu'u tyakuü' ti tsaa kati tsä jli kitsë. **31.** Lo'o itsa' ndeyarikie ji'i nö nganä Rahab, nö kuna'ä nö laa prostituta, tya' ngutu'u laaü' tya' na ngujiü' leri lo'o Chu na ndusa'ä yakä chu jnya'ä, lyakua nya'ä ja nö kuna'ä tso'ori yakui' ji'i nö nyatë ndeta'ä ndena'ä kuana nyatë Israel. **32.** ¿Vi tulaa nga'në? Na kakueya' ti tyempi ji'iä' kikui' laa nga'në chu nganä Gedeón, chu nganä Barac, lo'o Sansón, chu nganä Jefté, ji'i Davi, ji'i Samuel, lo'o ka'aü' nga tu'wa Ndyiose. **33.** Ü'wä ngueyarikieü' ji'i Ndyiose nguetaü' ji'i Ndyiose, vi itsa' yakua laa nga'në Nyi' ji'iü' ji'i kitsë; vi kuenda nga'nëü' lo'o itsa' minyi, vi itsa' yakua laa ngataa Ndyiose ji'iü' laa nö itsa' ngajnyi Nyi' ji'iü'. Nguitya sa'äü' tu'wa kuichi, **34.** nguisuvi'ü' kienä'ä ti ki', vi ngutu'u laaü' ji'i itsa' ndiji lo'o kikuä, ngiukuäü' xilee lonö leru'ra lana'äü', vi yaü' kusü ngutëjë kuia' le' lee vi nga'në kanaü' ji'i sandaru tya'a kusüü'. **35.** Vi lee kie'na'ä kuna'ä ngueyarikieü' ji'i Ndyiose lo'o nguetaü' ji'i Nyi', vi itsa' yakua laa Ndyiose nga'në Nyi' ji'i nyatë ta ngujiü' ji'iü' chalu'u ka'a ji'i itsa' ndiji. Vi tako ka'aü' lee tsa'minyi ngueyarikieü' ji'i Ndyiose na ngaja'aü' kilyaü' lori, vi ngataü' ji'iü' maxi nga yujiü' ji'iü', lyakua nya'ä ja ndyoti'ü' chalu'u ka'aü' tsalyia

ka'a vi lero' tso'o 'në ji'iü'. **36.** Vi lee kie'na'ä nyatë lee yakui' lee' ji'iü', lo'o nga'në lo'o ji'iü', vi asta ngane'ë ji'iü' nane' kikuä. **37.** Vi tsala xu'u ka'aü' nguuiü' lo'o kiee, vi taka ka'aü' ngaxu'u ji'i jlya'weü' lo'o kikuä nde'ya, o lo'o matyi; vi tsuvi' tsu' nderi nguta'äu' vi kiejë itsö' nya'nëri nga ti sa'te'ü'; ti'i tsa'minyi ngaü', lo'o itsa' nduwerikie vi nguitya na'ä ti'i ji'iü'. **38.** Vi nö nyatë nde, ji'i tsälüyü na ndyiji'i ji'iü', vi ngutä'äu' yuu vityi, vi ngiu'uü' tolú kietu we ndoyuu tsälüyü. **39.** Vi nö ja ü'wä na ngana'äu' ji'i nö itsa' ngajnyi Ndyiose ji'iü', maxi ngutejë teeü' ti ji'i itsa' ndeyarikie tinö laa'. **40.** Ja Ndyiose ngialarikie Nyi' tsaka itsa' kuenda ji'ia, ja chukuä ji'i nö itsa' nga nyitsa' Nyi', Ndyiose 'në Nyi' itsa' minyi lo'o nö nyatë, loo nga'në ka'a Nyi' lo'o nä.

Itsa' ndunyitsa':

1. ¿Tya' ndyarikiewa lola nga'në Adán lo'o Eva lonö ngueyu'uü' ndo ki'ya lonö nguati'ü' te'yuü'? *Ngajnyäü' sate'ü' lo'o laka yaka. Loo nakuë Génesis 3:7.*
2. ¿Vi tula nga'në Ndyiose lonö ngana'ä Nyi' ji'i nö sate' Adán lo'o Eva nö ngajnya'ü' vi'? *Na ngaja'ä Nyi'nya'ä tso'o Nyi' ji'iü' na ngaja'ä Nyi' chukuä Nyi' ji'iü' le' Lakui' Nyi' ngajnyä Nyi' sate'ü' kiejë itsö' nya'në kiejë tiji tsa'minyi nguekutu'u Nyi' ji'iü'.*
3. ¿Vi tukui 'në ji'ää ndyaarikie ji'i itsa' nö tsatu'wa laa itsa nga'në Ndyiose tsa ndona lo'o nö itsa' nde'? *Le' loo laa nga'në Ndyiose ngataa Nyi' sate' Adán lo'o Eva loo nga'në ka'a Nyi' ngataa Nyi' ji'i Jnyi' Nyi', Nyi' Chii Jesús ngului Nyi' tsando na ja le' chukuä Ndyiose ji'ia sandoo Nyi'.*
4. Vi, ćkua'ä lo'o naa' tula 'në le' kaka chukuä Ndyiose ji'ää lo'o wä?
  - a. *Kulo tsi'ya ndi kaja'ä kieyarikië lakä Chu ntsu'u ki'ya ji'i lo'o kietä ji'i Ndyiose.*
  - b. *Lo'o ndi tä'ji'i itsa' ndeyarikie ji'ää ji'i Nyi' Chii Jesús lo'o nö tenë ngataa Lakui' Nyi' nö nguitsu ji'i tyatyia ki'ya ji'ää.*
5. ¿Vi lyakua na ngaja'ä Ndyiose kukuä Nyi' ji'i tyatyia nö kosa yalo'o Caín n ji'i Nyi'? *Lyakua ja nga'në kakua ji'i Ndyiose lola në lakui'ri, lola ngatarikie lakui'ri, vi na nga'në kaka ti lola nakuërikie ti Lakui' Nyi'.*
6. ¿Tula nakuë Juua Bautista ji'i Nyi' Chii Jesús lonö ngana'ä nchaka kakua Nyi' tokiela Jordán? nakuë: (*Kuinya'awä, nö nde laaurreu ji'i Ndyiose, nö kisuv'i ji'i ki'ya ji'i nyatë tsälüyü*).
7. ¿Lyakua tone'ë ngasa'ä jnyä Ndyiose ji'i Noé kutotsaa ji'i nö yanyi'i? *Tsakari tone'ë. Ndo lyiuru Génesis 6:16 nchakui' itsa' yakua nakuë. Tyatyia nö ngiatë nane' nö yayi'i tsaka kuesu' tsaka kute' tyatyia laa ndyika tya'*

lola ngasa'ä jnyä Ndyiose. Laa ngutëjë NYI' CHII NDYIOSE ngyuityakö' Nyi' ji'i nö tone'ë.

8. ¿Vi tukui nyikuë ji'iä' ndi nö tsakari tone'ë ngutukua ji'i nö yanyi'i lo'o nö itsa' ji'i Nyi' Chii Jesús? *Le' lakui' laa tinö tsaka nö yanyi'i ja loo tsakari tyakuë xi' kaka kilyä ji'i itsa' ndiji, vi Nyi' Chii Jesús laka ka'a Nyi' laa ti tsakari tone'ë nö ncha tya ji'i nö lu'u na ndya. Loo nakuë kikui' lyiuru Sä Juua 10:7.*

9. ¿Tukui ngasu'u Ndyiose ji'i Abraham lonö Abraham yalo'o ji'i Isaa xi' nya'ä ti'i ji'i? *Nö itsa' ndeyarikie ji'i Abraham ngasu'u ji'i Ndyiose, vi itsa' yakua laa ngataa Nyi' tsakaurreu nö ngutö xi' ndyiji'i ji'i Isaa työ.*

10. ¿Vi ti loo Ndyiose ngataa Nyi' urreu nö nga kuenda tsandoo Isaa, ¿Vi tula nga'në Nyi' tsandona? *Ndyiose ngataa Nyi' ji'i jnyi' nö tsakari taka ji'i Nyi' vi Nyi' wa nga Nyi' nö ti'i ngutö Nyi' xi' ndyiji'i ji'iä työna. Loo nakuë lyiuru Hebreos 10:1-11*

11. ¿Vi lyala urreu tyanaü' Israelita nakuë Ndyiose ji'iü' le' kujuü' ji'i le' kilya jnyi' ki'yuü' nö ngataka kulo? *Tsaka urreu nö lee ti' nö lavi nö na wala ji'i ntsi'ya kitsaa.*

12. ¿Vi tukui 'në ji'iä ndyarikië ji'i nö urreu nö na tukui tsa' ji'i laa Nyi' Jesús? *Lakui' Nyi' ngula Nyi' loori nalo'o ki'ya ngula Nyi' vi tsa laa tsa ngataka Nyi' na nga'në Nyi' nyitsa' tsaka ki'ya itsa' na tso'o, vi Ndyiose ngayukuä ji'i Nyi' nguisu Nyi' ji'i ki'ya ji'i tyatyia nyatë tsëlayuu.*

13. ¿Vi a ngutu'u laa jnyi' ki'yu nyatë kitsë Israelita ti na ngayuuiü' ji'i nö urreu'? *Talaa na ngutu'u laa. Tyatyia ngui 'nëü' chukui lola nakuë Ndyiose ji'iü' 'nëü'.*

14. ¿A taka xaa' ka'a tyakuë xi' kaka tsä le' kaka tyu'u lä lo'o nö ti'i kutëjë Ndyiose kuenda ji'i ki'ya ji'iä, titu na ngujui Nyi' Jesús tsandoö? *Talaa na kaka tyu'u lä. Talaa ngui kaja Nyi' Chii Jesús Taa nyi' tenë ji'i Nyi' no kisu ji'i ki'ya ji'iä. Lyiuru **Romanos 3:24-25.** Nchakui' itsa' yakua.*

15. Vi laa ngutëjë ndujuiü' Israelita ji'i tsakaurreu no na tukui tsa' ji'i vi ndyiko'o tée ji'i nane' tsaka lometa, ¿A tya ndi 'në kaka ka'aü' xaa' ka'a itsa' le' na kaja jnyi' ki'yu nö ngataka kulo? *Ndi kujlya ji'i nö tenë ji'i nö urreo ji'i yaka nö lala' lee ji'i tone'ë ji'iü' xi' taka.*

16. ¿Vi tukui 'në ji'iä ndyarikië lola nga'në nö itsa' nde vi ndi 'në ka'nä, ti ndi na tyu'u lä' ji'i itsa' nya'ä ti'i kutëjë Ndyiose kuenda ji'i ki'ya ji'iä? *Ndi kieyarikië ji'i Nyi' Nyi' Chii Jesús lo'o nö itsa' nga'në Nyi' xii' krusi' tsandona*

vi ndi kieyarikië ji'i itsa' jlyuti nda Nyi' kuenda ji'i ki'ya ji'iä. Loo nakuë lyiuru Romanos 1:17.

17. ¿A ngayujui nö xikä ji'i itsa' ndiji', ji'i jnyi' ki'yu Nochu ntsu' nane'ë chu ngueta'ä ji'i nö tenë ji'i yaka ji'i tone'ë ji'i. *Na ngujui.*

18. ¿Vi lyakua ti nyi na'ä 'në kakä nö ti'i ji'i ki'ya ji'iä lola 'nëü' ti sa'në'? *Lyakua ja Nyi' Jesùs ta nguisu Nyi' ji'i ki'ya ji'iä.*

19. Ndyiose ngataa leta ji'iü' Israelita lo'o tsaka xii jlyu tsa'minyi loo tela tsaka koo ngataa leta ji'iü' lo'o ngatu'u tyikala' ji'iü' loo ngiu'uü' yutyi tyikie' loo ngi'uü' yuu vityi'. Vi lonö Nyi' Jesùs ncha Nyi' tyakuä le' tsaka koo ngui'ya ka'a ji'i Nyi'. ¿Vi lya'në Nyi' Jesùs lonö kisete'ë Nyi' chaki'ya Nyi' ji'iä? *Le' lola nga'në Nyi' lonö ncha Nyi' 'në ka'a Nyi'. Loo nakuë 1 Tesalonicenses 4:16-17 Loo nakuë ka'a lyiuru Hechos 1:9-11).*

20. Ji'iü' Israelita, Ndyiose ngataa Nyi' itsa' ndaku nä, Maná ngutu'u lakuä yakuü' Nyi' Jesùs nakuë Nyi' taká ka'a tsaka chajlya nö nda nö lu'u na akua' ndyaa tsa' ji'i ¿Tukui chajlya wä ndyikui' Nyi' Jesùs loo? *Lakui' ji'i Nyi' Jesùs nchakui' Nyi' loo nakuë Nyi' loo. Ja loo nakuë lyiuru Sa Juä 6:28-35 nchakui' itsa' yakua.*

21. Vi lonöü' Israelita nguityü' itya lonö ngiu'ü' yuu vityi', Ndyiose ngalo ityia xi' kiee ngataa Nyi' ngayo'oü'. ¿Vi tula nakuë Itsa' ji'i Ndyiose ji'i nö ityia nö ngutyikua xi' kiee nde vi lo'o nchakui' ji'i itsa' ji'i Nyi' Jesùs? *Nyi' Jesùs Laka Nyi' kiee xi' nyijiä ityia no ji'i nö lu'u na ndyaa Kiku' lyiuru 1 Korintios 10:3-4 nchakui' itsa' yakua.*

22. Vi nane' nö nyi'i xi' ndyukua Ndyiose nä tabernáculo nö ngajnyäü' Israelita kiya' jo'o Sinaí ngutee tsaka velo nö na nda tyejë tee nyatë la xi' lakati xi' ndyukua Ndyiose. Nö velo nde ndakui ka'a nyi'laa'. Nö ja lonö ngujui Nyi' Jesùs, ¿Tula nga'në ji'i nö velo nde lonö ngujui Nyi' Jesùs? *Ngutaa' ngutu'u lakuä la kajnyä. Kuenda nö ti'i nga'në Nyi' Jesùs, vi nguki' tyakuë tyaxi' ndukua Ndyiose. Loo nakuë lyiuru Sä Marcos 15:37-38 lo'o ka'a lyiuru Hebreos 10:19-20 nchakui' itsa' yakua.*

23. Tya' nga kulo, nyi'lo'o jnyi' Edén, nö ndyikui' jnyä ji'i Kuinyi'laja, laa ti kuenä laa ngiaka loo ngiä ngaxelo'o ji'i nyatë. Vi xiki'ya lo'o itsa' tyikelarikie ji'iü' Israelita nguitya yojo' kuena ji'iü' lonö ngiu'uü' yuu vityi. Vi ji'i Chu ngajo'o nö kuena nde ji'i, ¿Vi tula ngui 'nëü' le' na kajaü maxi ngayojo' nö kuena ji'iü'? *Tsandaja' ngui nya'ä ji'i nö kuena nö ngatotsaa Moise ndo yaka', vi ti ngaja'äü' ngueyarikieü' ngataa Ndyiose ji'iü' laa 'nëü' le' tyu'u laaü le' na ngujuiü'.*

24. ¿Vi tula nakuë Nyi' Jesús ji'i Nicodemo lo'o nö itsa' ji'i nö kuena ngatotsa Moise ndoyakaa? Nö Lakui' Nyi' Jesús talaa ndi chatasa'ä Nyi' loo ka'a. Loo nakuë lyiuru **Sa Juua 3:14-16.**

25. ¿Vi lyakua nakuë Nyi' Jesús ji'i Nicodemo (tyatyia ndi kalä tsalyia ka'a?) Lyakua ja kosa religiosa nö 'në kaka Nicodemo na nda ti itsa' lakati ji'i nyatë Ja nyitsa' tsaka ti itsa' religiosao nö ntsu'u 'në kakaü' nö itsa' ngialarikie nyatë na ntsi'ya ti ndo kityi ji'i Ndyiose, maxi ndekieyarikië taka Ndyiose tinö laa'. Na kajaü' ji'i itsa' lu'u na ndyaa. Ja tsakua' ndi kieyarikië lo'o kietä ji'i Ndyiose chukui' lola nakuërikie Nyi' lo'o nö lu'u Lakati ji'i Nyi' ja laa loo le' kaka chatyu'uö kalä tsalya ka'a.

26. ¿Tukui ti Chu ndyika kataka chukui lola nakuërikie Ndyiose? Ti ji'i nyatë tsëlayuu ja lee kutsaa nö ja ti kuenda ji'i Ndyiose nala itsa' kutsaa. Ndyiose lo'o nö lu'u Lakati ji'i Nyi' ndutëjë Nyi' ji'iä, vi nowä tinö ndyotyukua ji'iä le' kaka katakä 'në tso'o.

27. Ti kua'ä ta ngataa wä tyatyia itsa' ndeyarikie ji'iwä ji'i Nyi' Jesús ta ngayukuä wä itsa' ji'i Nyi', lo'o ndetawä ji'i Nyi', ¿Vi tula tya' tya' ndi 'nëwä?

* *Ndi kietaya ji'i Ndyiose loti, ja ta ngutyejnä Nyi' 'në Nyi' laa nakuërikie Nyi' ji'iya', vi ka tyiji' looti asta lalo kichaa kueya' kisete'ë Nyi' Krixtyu. Loo nakuë lyiuru nä Filipëses 1:6.*

* *Vi ndi tsaya loori 'nëya lola nga'në Nyi' Jesús, Nyi' laa chajlya laa kuä Nyi' nda nö lu'u na ndya, Nyi' nda itya lu'u na akua' ndaa ji'i yunguti. Loo nakuë lyiuru Sa Juä 4:13-14.*

* *Taana Nyi' Krixtyu kikui' Nyi' jnyä ji'iä lo'o tyatyia xi' 'nëna. Vi katakana lo'o Nyi' Jesús Nyi' nguijui tsandona ngialu'u Nyi' tsandona. Loo nakuë (2 Korintios 5:14-15).*

Nö itsa' nde ndesu' ji'iä lola 'në Ndyiose ndyilayo Nyi' ji'iä lo'o tyatyia itsa' na tso'o 'nëna: Itsa' ndeyarikie ndi, tsakua' itsa' ndeyarikieri ndi...

Romanos 1:17 nakuë: Itsa tso'o kukui ndusu'u ji'iä lola 'në Ndyiose, 'në Nyi' ji'iä tsalo tsaka nyatë tso'ora: Ja lo'o itsa'

ndeyarikie ji'ia, tya'a laa ndejnyä laa tsädyaa loo nakuë Ndo kityi ji'i Ndyiose: Nyatë tso'o ja lo'o itsa' ndeyarikie ji'i kalu'u.

Lee nakuë lyiuru Efesios 2:8,9

**8. Ja nä lo'o itsa' tso'o ji'i Ndyiose lo'o itsa' ndeyarikie ji'ia
ngiukuä itsa' ngutu'u laa ji'i nö lu'u ji'iä. Ja naxi'i ti kui'yarïa
nga'në kanä na ji'i kui'ya. Ja nö laa nö itsa' ndaluwari Ndyiose.**

**9. Nö itsa' ndyilyo ji'i nö lu'u ji'ia na ntsu'u tya'a lo'o, lo'o xilee nö
ndyikarïa 'nëna, ja loo na tukui Chu kiyarikie ji'i lakui'ri.**

Sa Juua 3:16 nakuë:

**Ndyiose talee ngui Nyi' ji'i nyatë tsëlayuu, vi itsa' yakua laa
nguityaa Nyi' ji'i Jnyi' Nyi' nö tsakari taka ji'i Nyi', lyaka tyatyia
Chu kieyarikie ji'i Nyi' na kilyijiü' ji'i nö lu'u ji'iü', ja tsu' kataka
itsa' lu'u na ndyaa ji'iü'.**